

קונטרס

אאלפך חכמה

כלבני משכן אבנה

אוצר האותיות

ערך גאל

תורה לשמה

תורת שיעשועים

לא מונה כלל

נשמח לקבל הערות והארות,
וכן תוספות קצרות על
הקונטרס, על מנת לתקן
ולהוסיף במהדורה הבאה
בע"ה.

כמו כן, המעוניין לסייע להגיה
את הקונטרס כל שבוע לפני
צאתו, יפנה למערכת.

להאזנה לשיעור בקול השבוע

073-295-1245 ישראל
USA 605-313-6660

ומקיימים: כוכביות [*]

סולמית [#] ->

[מספר שיעור] ->

סולמית [#]

© כל הזכויות שמורות

מידי שבוע יוצא לאור קונטרס
'אאלפך חכמה',

שכל שבוע עוסק בתיבה אחרת.
המעוניין להצטרף לרשימת התפוצה
ישלח בקשה במייל:

bilvavi231@gmail.com

ללקיחת חלק בהוצאות
הגדולות של הדפסת הספרים
לזיכוי הרבים, ניתן ליצור קשר
עם מערכת

'בלבבי משכן אבנה'

טלפון: 052.763.8588

ת.ד. 34192 ירושלים 9134100

bilvavi231@gmail.com

תוכן העניינים

"בא אל התיבה"

ערך גאל

עבודה

ז	בִּלְבִּיפְדִּיהַ עֲבֹדַת ה' גאל
טו	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת וּמִבִּיא גֹאֹל לִבְנֵי בְנֵיהֶם
כ	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת מַגְלֹת לְגֹאֲלָהּ
כח	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת מֵהוּת גֹּאֲלֹת הַנֶּפֶשׁ

מחשבה

לז	בִּלְבִּיפְדִּיהַ מַחֲשַׁבָּה גאל
נח	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת אֲרִיכוֹת תְּהִלָּתָהּ הַגֹּאֲלָהּ
עא	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת גֹּאֲלָהּ לְמַעַלְהָ מִהַדְּעָתָהּ
עו	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת גֹּאֲלָהּ בְּסוּד רוּחַ וּבְסוּד נִשְׁמָה
פג	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת גֹּאֲלָהּ בְּזִכּוֹת הָאֲבוֹת וּבְזִכּוֹת מֹשֶׁה
צז	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת גֹּאֲלָהּ בְּמַדְרַגַּת 'כָּה' / 'כֹּה'
קג	סוּגִיּוֹת בְּמַחֲשַׁבָּה גאל

ר"א שערים

קיר	צִירֹף / א-ג / ג-ל / א-ל
-----	--------------------------

קבלה

קיט	בִּלְבִּיפְדִּיהַ קִבְלָה גאל
קכה	מִלּוֹן עֲרֻכִּים בְּקִבְלָה גאל

ארמית

קכט	מִלּוֹן עֲרֻכִּים בְּאַרְמִית גאל - גאלק - פֶּרֶק
-----	---

קלא	עוֹד שִׁיעוּרִים הַקְּשׁוּרִים לְעֶרֶךְ
-----	---

מדור עבודה

בלבביפדיה עבודת ה'
גאל

בלבביפדיה עבודת ה'
תמצית שיעור

בלבביפדיה עבודת ה' גאל

גאל - השורש של גאולה.

וישנם כידוע, שתי בחינות של גאולה, הגאולה הפרטית והגאולה הכללית, - יש את הגאולה של הנפש הפרטית של האדם בבחינת מה שנאמר בקרא (תהלים סט, יט) "קרבה אל נפשי גאלה", ויש את הגאולה הכללית שהיא גאולתם של ישראל כאומה, כשמתגלה הגאולה אצל עם ישראל.

גלות מצרים - גלות כללית, שאר הגלויות - גלויות פרטיות וגלות הערב רב - הגלות הכללית שבאחרית ובגאולה הכללית של כנסת ישראל, גם בה גופא יש כללות של גאולה ופרטות של גאולה, שהרי כידוע שורש כל הגלויות של הכנסת ישראל היא גלות מצרים, וכמו"כ לפי"ז, גאולת מצרים היא שורש לכל הגאוולות כולם.

ובפרטות, סדר הגלויות אחר גלות מצרים הוא - גלות בבל, גלות מדי, יון, אדום וישמעאל, והגלויות הללו ביחס לגלות מצרים, הם גלויות פרטיות שיש מהם גאוולות פרטיות שישנם מכל גלות וגלות.

אבל הגלות האחרונה כידוע עד מאד, היא הגלות אצל ה'ערב-רב', והרי ההגדרה של ערב רב היא - תערובת של כל האומות כולם, ומצד היחס הזה, ערב-רב היא גלות כללית וגלות פרטית, כלומר, מחד היא לא גלות אצל אומה מסוימת אלא היא גלות אצל כללות האומות אבל זה באופן שהם מעורבות כערב-רב.

וכמו ברור לכל בר-דעת, לעולם הראשית והאחרית הם בהבחנה של כללות ורק במה

שבאמצע יש את ההבחנה של פרטות בבחינת 'כלל ופרט וכלל', וזה מה שמתגלה במדרגת הזמן בסדר הגלויות והגאוולות, כללות, פרטות וכללות, הן הגלות הראשונה והן הגלות האחרונה הם בהבחנה של גלויות כלליות, וכן הגאוולות מהם, הם גאוולות כלליות.

וכפשוטו, גלות מצרים זה מה שעם ישראל גולה ונמצא תחת אומת מצרים, ומה שמצרים נחשבת גאולה כללית זה מחמת שהוא השורש לכל הגאוולות כולם, ולעומת כך הגלות אצל הערב-רב היא גלות שמתגלה בפועל גלות כללית אצל האומות כולם שמעורבות.

גלות מצרים כפשוטו וגלות הערב-רב שבגלות מצרים

אבל בעומק הרי ביחס לגאולה האחרונה נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מכיל ז, טו) ומצד כך, כמו שבגאולה האחרונה זה גלות אצל הערב-רב וזה גאולה מהערב רב, כמו"כ בגאולה הראשונה מלבד מה שהיא גלות מצרים היא גם גלות של ערב רב, והרי שיש שני דינים בגלות מצרים, גלות מצרים שהיתה מכח מצרים וגלות מצרים מכח הערב רב שהיו שם.

וכפשוטו ממש, גלות מצרים זה עצם כך שהם היו מצד הארץ בארץ מצרים. כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים כמו שנאמר בקרא (בראשית טו, יג) "גר יהיה זרעך בארץ לא להם" וכן האות אצל אומת מצרים, אבל כיון שבגאולת מצרים הרי מבואר בקרא "וגם ערב רב עלה עמם" (שמות יב, לח) שהם עלו עמם ביחד ממצרים. הרי שקודם לכן עם

* אלא שישנה הבחנה בדקות שגלות אדום היא גלות כללית משום שאדום הוא השורש לכל האומות, ועוד דקויות נוספות שיש ביחס בין הגלויות.

ישראל עלו ממצרים אבל ארבעה חמישיות מכלל ישראל לא נגאלו ממצרים אלא נשארו במצרים, ובעומק, השורש של זה הוא מכח מה שגלות הערב רב עדיין קיימת, שזה מה שמתגלה כאן שמהערב רב כלל ישראל עדיין לא יצאו, אלא שיש כאלו שמכח כך לא יצאו כלל ממצרים שאלו הם הארבע חמישיות שלא נגאלו, ויש את אלו שיצאו אבל יציאתם היתה עם הערב רב והרי שהיה אצלם מכח כך המשכה של הגלות.

שורש גלות מצרים - מכח הערבות של יהודה שהביאה את ירידת בנימין למצרים

ונתבונן להבין את שורש הסוגיא - הרי שורש ירידת בני ישראל למצרים נאמר כבר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים פי שהוזכר - "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" וגו' והירידה בפועל התחילה אצל יוסף ככל סדר השתלשלות הדברים עד שיעקב ירד למצרים עם כל משפחתו - "ויעקב ובניו ירדו מצרים".

והרי אחד מן היסודות של הירידה למצרים היתה מכח מה שיוסף מבקש מהאחים כשהם באו אליו למצרים, לראות את אחיהם הקטן בנימין, וכשיעקב אבינו חושש לשולחו 'פן יקראנו אסון', יהודה הכניס את עצמו בערבות על בנימין בכדי שיעקב אבינו יסכים לשולחו עמם למצרים כמו שנאמר בקרא "אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאותי אליך וחטאתי לאבי כל הימים", והרי שכל הירידה למצרים היתה מדין מה שיהודה היה ערב על בנימין, שזוהי הבחינה של דין ערבות שישנו בדיני הלוואה של 'חושן משפט', ערב רגיל או 'ערב קבלן'.

כלומר - ה'אנכי אערבנו מידי תבקשנו' של יהודה הוא השורש שממנו נשתלשל כל מה שירדו אבותינו למצרים, וכמובן בעצם הדבר שיהודה נעשה ערב על בנימין יש בזה פנים עמוקות ועומק לפנים מן עומק, אבל כפשוטו

ישראל היו במצרים יחד עם הערב רב. והרי שבעומק מונח בגלות מצרים שתי גלויות, הן גלות בארץ מצרים אצל אומת מצרים והן מדין שהם נמצאים במצרים יחד עם הערב רב שמצד כך הם בגלות של ערב רב.

אלא שכלפי הגאולה שהיתה, הגאולה לא היתה אלא ממצרים כמו שנאמר בקרא (שמות יד, יג) לפני קריעת ים סוף "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם" אבל לא היה גאולה מהערב רב שהרי "וגם ערב רב עלה עמם", וזה הגלות האחרונה שבה אנחנו נמצאים, גלות ערב רב שהיתה במצרים, ועד השתא לא נגאלנו ממנה, - היא הראשית של הגלויות והיא האחרית של הגלויות.

ונתבונן להבין - הרי כמו שדורשים חז"ל מהפסוק (דברים ד, לד) "לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" כמוציא עובר ממעי אמו, שהגלות של ישראל במצרים היתה בהבחנה של עובר במעי אמו, והרי אותיות השורש של המילה עובר-עיבור שהם עבר, מתחלפות ל-ערב, וכידוע מדברי רבותינו יש שתי בחינות של תערובת, בחינה של 'ערב-זעיר' ויש בחינה של 'ערב-רב' כלומר, ערב קטן וערב גדול, ובהקבלה לכך מתגלה במדרגת זמן הזמן של 'בין הערביים' שהוא הזמן שבין שני עַרְבִים, הערב הראשון שבבין הערביים הוא ערב שיש בו מקצת חושך שהוא בהבחנה של 'ערב זעיר', והערב השני שבבין הערביים הוא ערב שיש בו חושך גדול יותר, ערב רב.

ולעניינא דידן, מצד מה שהם היו בגלות אצל מצרים בהבחנה של עובר במעי אמו, שכמו שהוזכר עובר זה אותיות ערב, זה בבחינת ערב-זעיר כדוגמת העובר עצמו שהוא קטן, אבל מצד מה שהיינו במצרים בגלות ערב-רב, זה ערב גדול, הגלות העמוקה יותר שהיתה במצרים.

ובעומק, הרי כדברי חז"ל על הפסוק "חמושים עלו בני ישראל ממצרים" שרק חמישית מכלל

זה ערבות של יהודה כעין דין ערב בהלוואה.

השורש שמכח הערבות יהודה ובנימין מעורבים זה בזה במקום בית המקדש

ובעומק, מה שערב נקרא ערב זה משום שע"י הערבות הם נעשים מעורבים זה בזה, - והדבר מתגלה במקום ביהמ"ק שהרי בבנימין נאמר 'ובין כתיפיו שכן' שביהמ"ק בעיקרו נבנה בחלקו של בנימין, ומקצתו נבנה בחלקו של יהודה כמו שאומרת הגמ' ביומא ועוד שרצועה יוצאת מחלקו של יהודה שחלק ממקום ביהמ"ק בנוי עליה, כידוע עד מאד, והרי ששורש מה שיהודה ובנימין נעשו מעורבים זה בזה מתגלה במקום ביהמ"ק.

וא"כ, מהצד התחתון יהודה היא ערב מאותה הבחנה של ערב בהלוואה שמשעבד את עצמו ומתחייב לפרוע את ההלוואה, אבל בתפיסה הפנימית, מה שיהודה אומר 'אנכי אערבנו' שיהודה נעשה ערב, היינו שיהודה ובנימין נעשו מעורבים זה בזה, וכמו שחודד, מה שהם מעורבים מתגלה בבימה"ק שעיקרו בחלקו של בנימין ומקצתו בחלקו של יהודה.

עומק הערבות נוגעת בתפיסת החסר

ובעומק, כיון שבגאולה שהיתה בכניסה לארץ ישראל בכלל ובבנין ביהמ"ק בפרט, היה כח של מעורבות של יהודה ובנימין אהדדי, ברור שכח הגלות שהיתה במצרים היא היפך הגאולה שהיתה בארץ ישראל במקום ביהמ"ק, והרי כל דין ערבות בין בערב של הלוואה שזה ערב של חוב ממון, בין בערבות של יהודה שהיא ערבות של פעולה להחזיר את בנימין, זה ערבות שיסודה בנוי על תפיסת החסר, אם זה ערב על חוב היינו שבעצם הלווה חייב לשלם וכלפי מצב שאין ללווה לשלם, הערב מתחייב לשלם, וגם בערב קבלן שמלכתחילה אפשר לגבות מהערב, יסוד הערבות היא להשלים את החסר דהיינו מה שהמלווה נתן ונשאר

בחסרונו, ונצרך להשלים את אותו חסר, ולעניינא דידן - המעורבות של יהודה ובנימין במקום ביהמ"ק מתגלה השלימות, ההשלמה של מקום החסר, ולעומת כך הערבות של יהודה שהיא שורש דגלות מצרים, בנויה על תפיסת החסר.

וא"כ עומק ההגדרה היא - זה ערב שמגיע מתפיסת חסרון והוא ערב להשלים את אותו חסרון, וכמו"כ בערבות של "כל ישראל ערבים זה לזה" היינו שהם ערבים אחד לזולתו לקיום מצוותו בכדי שהוא לא יהיה חסר מהמצווה, בין אם זה חסרון באופן של לא תעשה שהוא ערב להפריש אותו מאיסור, ובין אם זה חסרון שיש לו העדר מצוות עשה שהוא ערב לו שיקיים את ה'עשה'. והרי שגם דין ערבות שקיים ביחס לדיני תורה, זה ערבות שיסודה בתפיסת חסרון שצריך לדאוג שלא יהא חסרון, או להשלים חסרון שכבר קיים.

ומ"מ א"כ, ההגדרה של ערב נוגעת בשורש תפיסת החסר.

עומק הערב-רב - כח הרוב שברע שאיננו יכול להתבטל

ובהרחבה יותר, זה בעומק השורש של ערב-זעיר וערב-רב, כלומר, זהו תערובת שיסודה בתפיסת החסר, ובלשון פשוטה וברורה - כל דבר שמתערב כגון בתערובת של 'יבש ביבש' כשמתערב חד בתרי וכדו', התערובת שבין שני הדברים היא באופן שדבר אחד מבטל את זולתו ויוצר אצלו מציאות של חסר ע"י מה שהוא מעתיק את גדרו, את שמו או את דינו וכדומה, שזה הרי יסוד דין ביטול ברוב, - וזה בעומק מונח באותיות ערב שהוא שורש התערובת, רב-ע', כי ע"י התערובת נוצר מציאות של רוב שגורם לביטול בדיני תורה, שהרוב מבטל את המיעוט מכח 'אזלינן בתר רובא', ומצד כך לא רק שהמיעוט הוא מיעוט כפשוטו במצבו כעת, אלא הוא נקרא מיעוט משום שהוא מתמעט

בפינו", ומצד כך, על מנת להכריע את הערב רב, להיבדל ממנו ולחיות במיתוק, אי"ז ע"י שממתקים אותו אלא לחיות במיתוק שעומד כנגד הקליפה של הערב-רב.

ומהו המיתוק? - ככל שהאדם דבק בטעמי תורה, וככל שהוא דבוק בעריבות שבתורה ובעריבות שבהימצאותו של האדם עמו יתברך שמו, כך הוא חי במיתוק שכנגד קליפת הערב-רב.

וביאור הדבר - ה'ערב' שמתגלה מצד שורש הקלקול, זה ערב ששורשו בתפיסת חסרון כמוש נתבאר, הן בחסרון שמתגלה בתערובת שהרוב מבטל את המיעוט והן בחסרון שמתגלה בערבות שהערב בא להשלים את החסרון ולדאוג שלא יהא חסרון.

זהו ה'ערב' מהצד הנמוך שבו, וזה בעומק התפיסה של גלות מצרים שהיא בבחינת מיצר-ים, שהגלות היא בצמצום שבמצרים בבחינת 'מצטמק ורע' לו', ולכן במצרים נמצא שורש התפיסה של הערב-רב, - והרי כמו שברור לכל בר-דעת, אם בגלות מצרים היו שתי כוחות של גלות, גלות מצרים וגלות של ערב-רב כמוש נתבאר לעיל, אי"ז שבמקרה נזדמנו לפונדק אחד שתי כוחות הגלות הללו, אלא השורש לכך שהערב רב מתגלה דווקא במצרים בהגדרה חדה ומדויקת - כאן שמצרים היא מקור המיצר שמתגלה בו ה'מצטמק ורע' לו', לכן גלות ערב רב שייכת למצרים כיון שכל תפיסת הערב רב נוגעת בעצם תפיסת החסרון וה'פתחא' שזה יסוד התערובת דקלקול של הערב רב שמתגלה בגדרי הדין של 'ביטול ברוב' כפי שהוזכר לעיל.

וא"כ, הערב רב שהם עצם מציאות החסר, שורשם דייקא במקום ה'מצטמק ורע' לו', הצמצום של מצרים.

והולך עוד ועוד מכח שהוא מונח בתפיסת מיעוט. זה תפיסת התערובת של ה'ערב-רב' מצד מדרגת הקלקול המתגלה בו.

אבל נתבונן להבין לפי זה מהו שורש התיקון של הערב-רב - כפשוטו בודאי שצריך להתרחק מן הערב רב ולהיבדל ממנו, - אבל מצד המהלך של 'הכנעה, הבדלה והמתקה', זהו ההכנעה וההבדלה הנצרכים ביחס לערב-רב, אבל יש את ההמתקה הנצרכת ביחס לערב-רב.

ואמנם, כשיש בעלמא מציאות של טוב ורע, הגדרת הדבר היא שיש הכנעה והבדלה שצריך להיבדל מן הרע, ואז, לאחר מכן כשהטוב מבטל את הרע מתגלה אז "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים עמו" שזה תפיסת המיתוק כפשוטו.

אבל כל זה שייך רק ב'ערב-זעיר' שבו שייך שיהיה ביטול של הרע לטוב, שכיון שהוא קטן, הרי הוא בבחינת מיעוט ששייך שיהיה בו מציאות של ביטול, אבל בערב רב, הרי הוא דבר שלא בר-ביטול שזה הרי כל הגדרתו של ערב-רב שהיא תערובת מרובה באופן שכח הרע שבו לא יכול להתבטל ותמיד הרע נשאר בבחינת רוב שאיננו בטל, ולכל היותר אף אם הוא לא יהיה רוב, לעולם הוא ישאר קבוע שבהגדרה הדינית 'כל קבוע כמחצה על מחצה' או בהגדרה אמה לכך, והרי שהוא אינו בטל.

העריבות שבתורה ובדביקות בו ית"ש היא המיתוק שכנגד קליפות הערב רב ואיפה א"כ, עומק ההמתקה שנמצאת מול הערב-רב? - ההגדרה ברורה מאד - הרי בשורש ערב, מלבד שזה שורש של תערובת ושורש של ערבות זה גם השורש של עריבות בבחינת "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך

² וכדוגמא לדבר בדין של 'קמא קמא בטיל' שכל מיעוט שנכנס כאן לתערובת מיד מתמעט ומתבטל.

³ שזה ה'פה-רע' שבפרעה.

⁴ מלבד ההגדרה הכללית שמצרים היא השורש של כל הגלויות כולם, שמצד כך, ערב-רב שהיא גלות מכח כללות כל האומות, היא דייקא מתגלה במצרים.

מארץ מצרים ומשעבוד לפרעה, ולאומה המצרית. אבל התפיסה הפנימית של הגאולה ממצרים, היא היציאה מתפיסת העינוי כמו שנאמר בקרא "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" לתפיסת הטעמים, וזה הפנימיות של גאולת מצרים.

ולפי זה, כיון שנתבאר שבמצרים היו שני גלויות גלות מצרים וגלות של ערב-רב, - לפי מה שנתבאר השתא שהגאולה ממצרים היא גאולה של טעמים, א"כ זה לא רק גאולה מגלות מצרים דהיינו מהעינוי של מצרים, אלא בעומק זה שורש של גאולה גם מהערב רב מכח טעמים.

ובהגדרה מדוקדקת יותר - יש עריבות ויש טעמים שהם שני מושגים שקרובים אהדדי מצד מהותם, אבל בדקות - ביחס לגלות מצרים הגלות היא עינוי והגאולה היא טעמים, וביחס לגלות של הערב רב, השעבוד זה להיות מעורב עמהם והגאולה מהם היא גאולה של עריבות.

ולכן, באופן ברור מאד - מלבד המלחמה שצריך לעשות עם הערב-רב על כל חלקיה, האור הפנימי של המלחמה ובדקות ההכנעה שלהם במלחמה, ובדקות יותר ההמתקה כלפי כח ההתנגדות מול הערב רב, היא כח העריבות של "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו" וכל' חז"ל "שיהיו דברי תורה עריבים עליך".

וככל שתוקף כח העריבות בדברי תורה ובדביקות בו יתברך שמו, נגלית יותר ויותר, כך האדם מכניע את ה'זה לעומת זה' של הערב רב, הן בנפשו הפרטית את הערב רב שמקביל אליו בפרטות, והן בהכנעה הכללית של כח הערב-רב, שכלל שהעריבות של הדברי תורה גלויה יותר, הרי שדייקא בזה מתגלה ההכנעה של כח הערב רב מכח המתקות והעריבות

גילוי הטעמים והעריבות שבגאולת מצרים שמתקנים את התערובת שבגלות

אבל בשורש הגאולה ממצרים מתגלה דייקא העריבות ולכן בעיקר המצוות דאורייתא של חג הפסח, אכילת פסח ואכילת מצה יש דין של 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' כדי שישאר טעם פסח בפיו בזמן הבית וטעם מצה בפיו בזמן הזה. והיינו משום שבעומק יצאנו ממצרים עם מדרגת הטעמים, אלא שבמדרגת הטעמים יש הבחנה של טעמי מצוות ויש הבחנה של טעמי תורה ובגאולת מצרים התגלה בעיקר טעמי המצוות, טעם פסח וטעם מצה, ובמדרגת מתן תורה ששם התגלה השורש של האור דלעתיד לבוא - 'חזי עתיק יומין איגלי טעמי תורה' - זה הטעמי תורה שהתגלו שם שבעומק, זה השלימות של היציאה ממצרים כמו שנמר בקרא "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", שמתן תורה היא השלימות של גאולת מצרים, והיינו שהיפך העבודה קשה והעינוי שהיה במצרים, מתגלה מדרגת הטעמים ביציאת מצרים. בתחילה טעמי המצוות ביציאה עצמה ולאחמ"כ טעמי תורה במדרגת מתן תורה.

ומצד כך, מה שביציאתם מצרים הם אכלו את המן שהיו טועמים בו כל טעם שבעולם כמבואר בגמ' ביומא היינו כמוש אומרים חז"ל ש"לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" ולכן, מכח שבתורה מתגלה כל טעמי תורה, זה משתלשל משם למן שגם בו טועמים כל טעם שבעולם.

והרי כידוע מאד מה שהביא רש"י במצות שבני ישראל הוציאו ממצרים, היו טועמים בהם טעם מן, כלומר - זה היה הגאולה ממצרים, - החיצונית של הגאולה זה היציאה ממצרים כפשוטו שבגלות ממצרים הם היו בתוך מצרים משועבדים למצרים ובגאולת מצרים יוצאים

^ה זולת חמשה דברים כמבואר שם.

^י כי לכל אדם ואדם יש את ה'זה לעומת זה' ידידה שהוא הערב רב הפרטי, וזה מתגלה בכל דור ודור ובפרט כדרא בתראה שהוא עיקר הזמן של גלות הערב רב.

לעניינא דידך - כיון שהלילה נמשך מהערב וממנו הוא מגיע - זה הזמן שבו האדם מגלה את מקום העריבות שלו.

ובלשון יורת מבוארת - ביום שמתקיים באדם "יצא אדם לפועלו ולעבודתו עדי ערב", האדם מתערב במ בני אדם, אבל בלילה שלפי סדר ברייתו של עולם, האדם יושב יחידי בביתו וכדומה: והרי שהוא פחות מעורב עם הבריות, ואז, כשהוא אינו מעורב בתערובת התחתונה שזה התערובת עם הבריות, זהו הזמן שאם האדם זך, נפתחת לו העריבות הפנימית.

וצריך להבין שלעולם יש באדם כח של תערובת, ומצד כך, כשזה ח"ו בצד הנפול שבו, הוא עסוק בתערובת של איסורים, ואם זה בצד היותר גבוה שבו, על אף שזה לא איסורים אלא תערובת של היתר, אבל זה תערובת חיצונית שהאדם מעורב עם הבריות בבחינת 'לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות'.

וכשהוא עולה למדרגה העליונה יותר שבהבחנה של זמן, זהו זמן הערב - הלילה שהאדם עולה למדרגה שאין לו את ההתערבות עם הבריות [-שצריך שזה יהיה בשיעור הנכון כמובן], אז הוא מגלה כח של תערובת עמוקה בעומק נפשו שזה כח העריבות של העק בדברי תורה. - וזה העומק לש 'אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה', משום שאז מתגלה אצלו מקום העריבות מכח שהוא מתערב בעומק נפשו עם הדברי תורה שמכח כך מתגלה אצלו העריבות.

ובדקות יותר, מהו מקום התערובת בנפשו של האדם שמביאה את העריבות? - אז כפשוטו, יש את ההבחנה של 'דברי תורה עשירים במקום אחד ועניים במקום אחר' (ירושלמי ר"ה ג, ה) שמוטל על האדם לערב את הדברים, וע"כ הוא מגיע לעריבות, [בצד היותר

שמתגלה בעסק בדברי תורה ובדביקות בו יתברך שמו, - וזה מה שמגלה את ההכנעה במציאות הערב רב.

גילוי חושך שבערב מצד הקלקול וגילוי עומק העריבות שבערב כשהאדם מתערב בעומק נפשו עם הד"ת

ובדקות יותר - הרי ערב רב זה מלשון תערובת, אבל הרי יש תערובת דקלקול ויש תערובת דתיקון, תערובת דקלקול זה מה שמתגלה כדוגמא בכל איסור והיתר שמתערבים אהדי וכדומה.

אבל יש את התערובת דתיקון שהרי ישנו יחס נוסף לשורש ערב שזה הפעם הראשונה שנאמר בתורה הלשון הזו - "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" כמו שאומרים חז"ל "ברישא חשוכא והדר נהורא", ובפשטות ה'חשוכא' זהו מקום של הסתר והעלמה ולאחר מכן 'והדר נהורא', האור זהו זמן הגילוי.

כלומר, מהצד הנפול, בזמן הערב שהוא זמן של חושך, הדברים הם אינם מסודרים אלא הם מעורבים, ודוגמא לדבר - טבע האדם כשהוא מניח את חפציו ביום יש לו איזשהו סדר איך הוא מסדר את הדברים, אבל כשהוא צריך להניח את חפציו במקום של חושך, כיון שהוא אינו יודע היכן הוא מניח את הדברים, הרי שהם נוטים להיות בלתי מסודרים ולהתערב זה עם זה, ומצד כך בוקר זה מלשון 'בקרו טלה' שהדברים מבוקרים ומסודרים, ואילו הערב שיש בו חושך הוא זמן של תערובת שהדברים מעורבים זה בזה.

אבל זה ערב מהצד הנפול, אבל מהצד העליון כלשון הרמב"ם הידוע "אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה", ועומק הגדרת הדבר

^א כל אחד כפי טבעו שלו.

^ב מלבד פשוטם של דברים שזהו זמן שבו הוא פנוי מטירדות העולם כיון שרוב העולם ישנים [כפי שהיה ברוב הדורות].

^ג ועל אף שחז"ל אומרים שלא יצא אדם יחידי בלילה, זולת ת"ח, אבל ישיבתו היא ביחיד.

^ד אלא שיש אופן ש'דעתו' מעורבת עם הבריות ויש אופן שבפועל הוא מעורב עם הבריות.

האותיות של רל"א שערים פנים ואחור שיש בצירופי של כל ב' אותיות מתוך כלל האותיות וכן הלאה, זה כח ההתעוררות שצריכה להיות בלילה.

ואמנם בדברי רבי נחמן מברסלב^א מבואר הבחנה הפוכה שכאשר האדם עוזב את ה'מוחין דגלות' והוא נכנס ל'מוחין דקטנות' זה בחינה של שינה כי המוחין דקטנות נקראים שינה ביחס למוחין דגדלות - וזה הגדרה שהיא בדיוק להיפך ממה שנתבאר, ואף שבוודאי שתי ההגדרות הם אותיות, אבל מצד ההגדרה ההיא, המוחין דגדלות הם בחינת ה'ער', וכשנעשה הסתלקות של המוחין דגדלות והוא ער רק במדרגת 'הקטנות', הרי שהוא בבחינת ישן מה'גדלות', וזה מה שמתגלה כל פעם שיש לאדם נפילת המוחין שהוא בהבחנה של ישן ביחס למוחין דגדלות שהוא ישן מה'גדלות', וזהו טבע האדם כסדר שכהוא קרוב לשינה, שהמוחין שלו מתקטנים כמו שברור ופשוט.

אבל ההגדרה ההפוכה בדיוק שנתבאה היא שה'לא איברי לילה אלא לשינתא' היינו לישון מהתעורבות התחתונה וכפי שנתבאר שדרך האדם הוא שבזמן היום הוא יותר מעורב עם הבריות, וכשמגיע הלילה והוא נמצא לעצמו הרי שהוא ישן מהתעורבות עם הבריות, זהו ה'לא איברי לילה אלא לשינתא', אבל מצד עומק הערב שהוא אותיות ער-ב' כמו שהוזכר, היינו שהוא ער רק ביחס למדרגת הצירוף של ב' אלא שבהבחנה התחתונה זוהי ההבחנה של 'אשה מספרת עם בעלה' שמתגלה בלילה, אבל בהבחנה העמוקה, זה מקום ההרכבה ומקום הזיווג והצירוף של האותיות, וכשהאור הזה מתגלה בנפש בצורה שהשתלשלה יותר למטה, זה האופן שהאדם מחבר סוגיות, מחבר סברות, ומעמיד תמונה שלימה מכח צירופי הדברים, וכשה מתגלה בשורש השורשים זה מתגלה באופן של תעורבות גלגולי האותיות שהאדם מגלגל אותם ומצרפם.

נעלם שבתוך הדברי תורה עצמם זה מתגלה בבחינה של 'עירוב פרשיות שנו כאן' שזה יוצר בלבול מסויים, וההבחנה של 'דברי תורה עשירים במקום אחד ועניים במקום אחר' זה מדרגה עליונה יותר שהאדם צרי לערבם זה עם זה ולצרפם.

שורש הער-ב' שבערב - כח ההתעוררות שמעורב מכח צירופי ב' אותיות שברל"א שערים

אבל ביתר עומק, כח העריכות העמוקה מתגלה בדברי תורה היא כאשר האדם מעכב את שורשי הדברי תורה זה בזה, כלומר - ישנם הרבה מדרגות ואופנים של תעורבות שיכולים להיות בעסק הדברי תורה, אבל השורש של התעורבות בדברי תורה שמביאה את העריכות, זהו הכח של צירופי אותיות, שהאדם מערב את האותיות זה עם זה ומצרפם, שכשהאדם מערב את האותיות זה עם זה ומצרפם, זה עומק העריכות שמתגלה אצל האדם בהבחנה של 'אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה'.

והרי כדברי הגמ' בעירובין הידועים מאד שמחד נאמר - "לא איברי לילה אלא לשינתא", ומאידך אומרת שם הגמ' - "לא איברי סיהרא אלא לגירסא" בשביל שהאדם יכול לגרוס, ולכאן, אם 'לא איברי לילה אלא לשינתא', א"כ הוא ישן ולא גורס, ואם הוא גורס, הוא לא ישן... אבל עומק נקודת הדבר - מצד פשוטו של הלילה, באמת 'לא איברי לילה אלא לשינתא', הלילה הוא זמן של שינה, אבל בעומק תעורבות הערב שמתגלה בלילה זהו הער-ב' שבערב שהערב הוא זמן של התעוררות.

ובהגדרה הדקה, מהי הגדרת השינה של הלילה ומהי הגדרת ההתעוררות - ה'לא איברי לילה אלא לשינתא' היינו שהמדרגות התחתונות ישנות בלילה, וכפי שנתבאר שהלילה זה זמן שהאדם לא מעורב עם הבריות, וגדר הדבר אם כן - התעורבות התחתונה ישנה בלילה...

ומה שער בלילה זוהי המדרגה העליונה יותר של התעורבות, הער-ב' שבערב שזה צירופי

^א וכן מבואר בעוד מדברי רבותינו, כל אחד בלשונו אבל ההגדרות קרובות זל"ז.

כותבן. - אם לא זוכים בכלל, א"כ זה יהיה ממש רק בסוף ה'שית אלפי שנין', ואם זוכים, מתגלה בערכין בחינת 'אחישנה' בשמונה פסוקים הללו ומדרגת הזמן המקביל לשמונה פסוקים הללו, נהיה מוקדם יותר.

ועומק הדבר שדרא בתראה מקביל לשמונה פסוקים אחרונים שבתורה שמהם כותבם בדמע - "בדמע" היינו בדימוע, כלומר, בלי פיסוקי תיבות, והיינו שאפשר לצרף את האותיות שבשמונה פסוקים הללו בצירופם רבים כיון שהם כתובים באופן של דימוע ותערובת. - וזה האור שכנגד הערב רב, שהוא זה שמכניע את הערב רב.

וכדברי חז"ל כידוע מאד על מה שנאמר אצל משה "העם אשר העלית ממצרים" שזה קאי על הערב רב שמהם רבינו העלה אותם ממצרים כדי לתקנם אלא שהוא לא זכה לתקנם בשלימות.

אבל באחרית הימים מאיר האור שמתקן אותם ע"י מקום הסילוק שבשמונה פסוקים אחרונים שבתורה ששם נמצא ה'וימת משה', שמהם כותבן בדמע.

כלומר - האור של השמונה פסוקים האחרונים שבתורה הוא שורש האור של המתיקות ושל העריבות.

וככל שהאדם רוצה להיבדל מעומק תוקף הערב-רב המבהיל עד למאד שנמצא בדרא בתראה בכלל, ובתקופתנו בפרט, עבודתו היא לדבק עצמו במעמקים של העריבות שבדברי תורה, וככל שהוא זוכה לדבק את עצמו במעמקי העריבות של הדברי תורה, כך הוא מכניע ונבדל ממציאות הערב רב ועולה למדרגת העריבות דתיקון - "והערב נא ה' אלקינו [=דייקא] את דברי תורתך בפינו".

אור של מתיקות שבצירוף אותיות שמכניע את הערב רב בדרא בתראה

ולכן בעומק, כנגד הגלות האחרונה שבדרא בתראה שהיא גלות של ערב רב, האור שהוא ה'זה לעומת זה' שהוא זה שגורם להכנעת הערב רב, זה אור של מתיקות שמכח אותה מתיקות נוצרת הכנעה לערב רב והבדלה ממנו. - יש אופן שעושים הבדלה ולאחר מכן המתקה, ויש אופן שההמתקה יוצרת את ההכנעה וההבדלה, ולכן, בדרא בתראה שמכח גלות הערב רב, הכל מעורב זה בזה, איך האופן לעשות הכנעה לערב רב והבדלה להבדיל מן הערב רב, הרי זה כל מציאות של הערב רב שהוא מציאות של תערובת, והרי שהערב רב מכריח מיניה וביה את מציאות ההפרדה ממנו²¹. ומהו א"כ האופן שיכול להיות הכנעה והבדלה מהערב רב? - רק ע"י גילוי המתיקות של ה'ערב' בהבחנה של עריבות שזה מדרגת התערובת דתיקון, ושם מתגלה השורש של צירוף האותיות שבעומק אפשר לחזור ולצרפם ולחברם שזהו הערב-ב' שבערב כמו שנתבאר - זה האור שמכניע את הערב רב בדרא בתראה.

שמונה פסוקים אחרונים שבתורה משה כותב בדמע - דימוע האותיות שמקביל למדרגת דרא בתראה

והרי כדברי הגמ' הידועים בבבא בתרא לאחד מן הלשונות, שמונה פסוקים אחרונים שבתורה משה כתבם בדמע ולאחד מן הפירושים 'דמע' זה מלשון דימוע ותערובת, וכמו שברור לכל בר-דעת, הרמז העיקרי לדרא בתראה שהוא אחרית ה'שית אלפי שנין' נמצא בתורה בשמונה פסוקים הללו - שהרי בכללות ידוע מהגר"א שחילק את כל עשרת הפרשיות של חומש דברים לאלף שנים הללו של האלף השישי, שכל פרשה מקבילה למאה שנה מתוכם, ולפי"ז האור שמאיר בסוף זה סוף פרשת 'וזאת הברכה', ובפרטות אלו הם השמונה פסוקים אחרונים שבתורה שמהם

כ-ר גאל בלכביפדיה עבודת השם
מספר שיעור בקול הלשון 42073753

²¹ ואמנם יש אפשרות של הפרדה חלקית, אבל מהו האופן שאפשר להגיע על ידו להפרדה גמורה. [-פחות או יותר, בכל דבר לפני עניינו].

אוצר האותיות

ומביא גואל לבני בניהם

דרגת 'אבות' היא כאשר זוכה האדם ל'מוחין דגדלות', אז הוא זוכה לרוממות ולקדושה, וחיייו הם כביכול 'אבות'. לעומת זאת, בשעה שהוא ב'מוחין דקטנות', אז הוא בבחינת 'בני בניהם', שכן הרגשתו ומציאותו הם 'עקב', בשפל המדרגה ובתחתית ההשגה.

האבות הם המרכבה - גם בזמני קטנות
מבואר בחז"ל (תנחומא וישב ב) שכל אותן כ"ב שנים שהיה יוסף במצרים ויעקב לא ידע מה עלה בגורלו, לא שרתה על יעקב שכינה, על אף שהאבות בעצמותם הם 'המרכבה', והקב"ה כביכול 'מנהיג אותם' ו'רוכב עליהם'. אצל האבות חלה השראת השכינה באופן הגמור, בשלמות האנושית האפשרית. 'מרכבה לשכינה' פירושו שהאבות היו 'כלי' המיוחד להקב"ה, שרואים 'לרכוב' עליו כל אימת שרוצים, וממילא יש בהם גילוי גמור למלכותו יתברך, ועל אף כל זאת, במשך כ"ב שנים לא שרתה שכינה על יעקב אבינו.

נחדד, 'מרכבה לשכינה' עניינה השראת שכינה תמידית. יעקב אבינו שהוא אחד מג' האבות, היה גם הוא 'מרכבה לשכינה', ויחד עם זאת, בגלל שנעלם ממנו מצבו של יוסף ולכן הוא היה באבל, "ויתאבל על בנו ימים רבים" (שם לו, לד), לא שרתה עליו שכינה בשלמות. זהו השורש של 'מביא גואל לבני בניהם' שנעוץ בשם 'יעקב' דווקא, ולא בשם 'ישראל'. גילוי זה מיוחד ומסוים ליעקב אבינו, שלא מצאנו כדוגמתו אצל אברהם ויצחק. מציאות זו של 'ישראל' [שיר א-ל], ו'יעקב' כאחד, היא בחינה פרטית של "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (שם כח, יב). יעקב אבינו הוא האב שהשריש לנו את הכח, האפשרות והכלים להתמודד עם זמני הקטנות ומקום השפלות,

"וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה"

נאמר בלשון התפילה "וזוכר חסדי אבות", דהיינו שהקדוש ברוך הוא זוכר את החסדים של האבות הקדושים, שהם אברהם, יצחק ויעקב, ו'מביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה'. 'מביא גואל לבניהם' לא נאמר כאן, אלא 'לבני בניהם', לשון זה מעיד על דור רחוק יותר, והיינו שמכח האבות מגיעה הגאולה גם לדורות הבאים.

ב' דרגות - ישראל ויעקב

חז"ל אמרו (ברכות טז): "אין קוראים אבות אלא לשלושה", שהם אברהם, יצחק ויעקב. יחד עם זאת, אצל יעקב אבינו מצאנו ב' דרגות, 'יעקב' ו'ישראל'. 'ישראל' היא מדרגת הגדלות של יעקב אבינו, וכמו שנאמר מפורש בפסוק "כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל" (ברא-שית לב, כט), ושם 'יעקב' הוא המדרגה התחתונה, מלשון 'עקב', וכמ"ש "וידו אוחת בעקב עשיו" (שם כח, כו). בברכת אבות חז"ל השתמשו בשם 'יעקב', ומשמע שהגאולה באה מכוח 'יעקב', והיינו ל'בני בנים' שהם בבחינת 'עקביים' של האבות, הרחוקים ביותר מה'ראש' בצורת האדם של בניין הדורות בכלל ישראל. ככל שהדורות מתרחקים, כך מקומם ב'קומת אדם' הולך ופוחת, והדור האחרון, זה שיזכה שיבוא אליו הגואל, הוא בהכרח הדור הרחוק ביותר שיש מהאבות, שהרי הוא האחרון בבחינת 'עקב'.

אם כן, יעקב נקרא אב, אך מצד תכונתו יש בו כח להשפיע עד לעקב, המקום הנמוך ביותר בצורת אדם. בפרטות, אצל כל אדם ואדם יש בחינה של 'אבות' ובחינה של 'בני בניהם',

שהם בחינת 'עקביים'.

חיוו של יעקב אבינו היו עמוסים בניסיונות והתמודדויות, בדרכו לארץ ישראל "מתה עלי רחל" (שם מח, ז), לאחר מכן יוסף מתנבא אודות "השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי" (שם לז, ט), יעקב אבינו מצפה ומשמר את הדבר אימתי יתקיים, אלא שאז יוסף איננו והוא מתאבל על בנו ימים רבים. בזמן הזה, יעקב אבינו ממשיך להיות 'אב' והוא עדיין מרכבה לשכינה, ובשנים אלו יעקב מגלה דרך חדשה של עבודת ה' שמהותה היא 'מרכבה לשכינה'. האופן הפשוט שהתגלה אצל אברהם ויצחק הוא 'זמן ההארה', 'מרכבה לשכינה' שנעשית מתוך גדלות ושמחה מופלגות, אבל כש'יוסף איננו' ויעקב אבינו בוכה עליו כ"ב שנים, מתגלה מדרגה חדשה של 'מרכבה לשכינה', ביטוי חדש ל'גילוי שכינה'. הגילוי הוא עקבתא דמשיחא, דור של 'עקביים' שצריך גם הוא לגלות את הקב"ה בתוך החושך והריחוק של 'עקב'.

והנה, נבאר מה פירוש 'יוסף איננו', מעבר לפשט הפשוט ש'יוסף בן יעקב' איננו בארץ כנען, ואף לא ידוע מה עלה בגורלו. מבואר בפסוקים (שם ל, כד) שיוסף הוא מלשון 'תוספת', 'יוסף ה' לי בן אחר'. בשעה שיוסף יורד למצרים והוא נמצא למעשה בגלות, מתברר שאין תוספת קומה בנפש. כשיוסף נמצא בגלות במצרים, מתגלה מדרגת 'עקב'. חז"ל (סוכה נב.) אומרים שעתיד משיח בן יוסף להיהרג במלחמת גוג ומגוג ועם ישראל יעשה בכי ומספד גדולים, כנגד מה שנאמר "ויבך את בנו ימים רבים". זוהי ההקבלה שיש בין בכיו של יעקב אבינו לבין המספד שיעשו למשיח בן יוסף אם ימות.

יוסף הוא השורש של כח ההוספה, ובשעה שיוסף בגלות מסתלק כח ההוספה שלו. במקום בו אין התעלות והתרוממות, בשעה שבה כח ההוספה והעליה מתבטל, באה ירידה, לפי

שמי שלא עולה בודאי יורד. זוהי כוונת הברכה 'ומביא גואל לבני בניהם'. יש כח להאיר אפילו את העקב, את 'בני בניהם', וזאת מכח יעקב אבינו.

עצם הזמן של 'עקבתא דמשיחא' הוא 'כולו אבילות', כמו שנאמר ביעקב 'ויתאבל על בנו ימים רבים'. וכשם שיעקב אבינו מיאן להתנחם, כך גם בכלל ישראל נאמר "מאנה להינחם על בניה כי איננו" (ירמיהו לא, יד). הרבה ביקשו לנחם את יעקב אבינו, 'ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו' (בראשית לז, לה). צורת החיים של 'עקב' היא הצורה של כלל ישראל בדור האחרון. אלא שיש להבין איך יעקב אבינו נעשה 'מרכבה לשכינה', על אף שמדרגתו היא 'עקב' ולא 'ישראל'. מציאות 'עקבתא דמשיחא' היא שלא זו בלבד שאין תוספת, דהיינו בניית קומה גבוהה יותר והשלמת צורת האדם, אלא אדרבה, ישנה ירידה מתמשכת והולכת, כדברי חז"ל "אין לך יום שאין קללתו מרובה על חברו" (ילקוט ש רמז תתקמ). התוספת שהיתה אתמול נעלמת מה'איתגליא', וה'ניכר לעיניים' הוא ירידה בלתי פוסקת, עד למציאות של 'בני בניהם', שהוא הדור האחרון והרחוק ביותר, ושם חוזרת ומתגלה האבלות הגמורה, המציאות שנראית הכי רחוקה מלקבל תנחומים.

תכלית מעשי האבות - השראת השכינה

מתוך נמיכות זו יעקב מגלה אופן חדש של מרכבה לשכינה, והיינו שמתוך מדרגת 'עקב' בוקעת השראת שכינה במדרגה נישאה. אברהם אבינו מידתו חסד, וללא כל ספק היתה מדרגת החסד של אברהם גבוהה ועמוקה לאין ערוך ממעשי החסד של הדור האחרון. על שלימות מעשה שכזה אומרים "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב". אברהם אבינו היה 'האדם הגדול בענקים' (בר"ר יד, ו), ומתוך גדלות זו פעל את כל חסדיו, ואף על פי כן אפשר למצוא חיבור וצירוף בין חסד דידן

ערכו נעשה מרכבה לשכינה.

עבודת הדור -

הכין את הכלים לקבלת השכינה

עבודת הדור האחרון איננה להעמיד מידות הדומות למידותיהן של האבות הקדושים, אלא להעמיד את המידות שבהישג ידינו ובתוכנו ככלי להשראת השכינה. מי שמבקש להעמיד את עבודת הדור על השגת שלמות במידות נתקף בחלישות הדעת נוראה, שהרי "לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע" (בראשית מא יט), השפלות והפחיתות פוגעות בדור עד למאוד. אולם המעמיד את עבודת האדם בהכנת הכלי המסוים שלו להשראת השכינה, משום שביקש הקב"ה לעשות לו דירה בתחתונים, יכול לראות איך יש בכוחו להעמיד את מידותיו שלו ככלי להשראת השכינה.

חז"ל גילו סוד זה באמרם (ברכות ה:): "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון ליבו לאבינו שבשמים". אדם יכול להמעיט, וביחס לחברו הוא אכן בעל השגות מועטות לאין ערוך, אך הוא 'מכוון את ליבו לאביו שבשמים', ובזה נעשה גם הוא מרכבה לשכינה, חרף הכלים הקטנים שיש לו.

מצד מציאות רוחנית זו אומרים רבותינו (ומ' פורסם בשם הח"ח) שכל מעשה קטן של הדורות האחרונים שקול למעשים גדולים וכבירים של הדורות הקודמים. ביאור העניין הוא שמכוון שלפי ערך הדור מעמידים מעשה שלם או מידה שלמה, בכך אפשר להשיג השראת השכינה. מצד איכות המעשה ומשקלו הדורות הקודמים עשו מעשים גדולים לאין ערוך, הן מצד עצם המעשה, והן מצד המחשבה והכוונה של העושה אותם. אולם סוף כל סוף ב' המעשים הביאו להשראת השכינה, וממילא הם דומים זה לזה.

דברים אלו מפורסמים וידועים, אלא שיש עוד נקודה פנימית שגנוזה בדברי רבותינו, והיא שחז"ל רמזו גם לדור האחרון היאך היא

לחסד דאברהם אבינו. אבל החסד של אברהם אבינו איננו תכלית לעצמו, אלא כלי להשראת השכינה. ביחס לגוף מעשי החסד, הרי שהמרחק בין החסד דידן לחסד דאברהם אבינו הוא 'כרחוק שמים מארץ', והחסדים דידן הם מעט שבמעט ביחס לחסדיו של האדם הגדול בענקים. אולם מכיוון שתכלית החסד היא להשרות שכינה, הרי שאם כל אדם יעשה חסד כפי כוחו וערכו, יכול גם הוא לזכות להשראת השכינה, מכח מה שהשריש אברהם אבינו בבריאה. אברהם אבינו קבע מציאות רוחנית בבריאה, שכל מי שיעשה חסד כראוי, כפי יכולתו וערכו, יזכה להיות 'מרכבה לשכינה'.

נחמד את הדברים. ידועים דברי חז"ל "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו" (ע"ז ג.), פשוט הדברים היא שהקב"ה ארך אפיים ומוכן לקבל סולם עליה, גם אם הוא ארוך ומפותל ואינו מתרומם בן רגע לשמי שמיא. אולם יש כאן עומק נוסף. תכלית המעשים הוא הגילוי וההכרה בבוא יתברך, ולכך אם האדם זוכה להכיר את בוראו על ידי מעשיו שלו, גם אם הם קטנים ונמוכים ממעשי האבות בדרגות אין מספר, אם הם מעמידים את המידה שלו בצורה אמיתית, אזי שורה עליו שכינה.

כשם שאברהם אבינו העמיד את מידת החסד כפי ערכו וזכה להשראת השכינה, כך גם כל אדם בכל דור ודור יכול לזכות להשראת שכינה על ידי מידת החסד. אפילו בדור בתרא דידן, מי שיעמיד את המידה הזאת לפי כוחותיו, יזכה להיעשות כלי להשראת השכינה.

לפי"ז אפשר להבין את דברי חז"ל שאין לך דור ודור שאין בו כאברהם, יצחק ויעקב, משה ואהרן יוסף ודוד. הדברים מפורסמים בשם החפץ חיים, ומופיעים בהקדמת הקובץ הערות, אין ספק שה'כלים' של הדורות הולכים וקטנים, הולכים ופוחתים, ויחד עם זאת את היסוד של תפיסת המידות יש לכלל ישראל בזכות האבות הקדושים. מכח זאת, כל המעמיד עצמו כפי

בני האדם נהנים מהשמש, על אף שאחד בקצה מזרח והשני בקצה מערב. ביאור הדבר הוא שהשמש מאירה לכולם, וכל מי שפוקח את עיניו יכול לראות את אור השמש, כך גם במציאות רוחנית הקב"ה משרה שכינתו כמו השמש בשמים, וכל המכין לעצמו כלים דומה לפוקח את עיניו, ויכול ליהנות ממדרגת 'השראת השכינה'.

מדרגת הדור האחרון וגדר חובת עבודתו

היוצא מהדברים הוא, שאפילו מי שנמצא ב'עקב הגמור' יכול לזכות להשראת השכינה. בדורות קמאי, לפום מעלתם וגודל כליהם, היו צריכים הכנה גדולה ועצומה לפני שזכו להשראת השכינה. בדורות בתראי הכלים קטנים מאוד, וממילא גם בהכנה קטנה יחסית שורה השכינה.

יש בזה נקודה נפלאה, מצד חיצוניות הדברים יש כאן "לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה" (תהלים נא. יט), כשאדם רואה את קטנות מעשיו ביחס לדורות הראשונים, וההשוואה בין המעשים מביאה לכלל דכדוך ומחשבה 'כי עני ואביון אני'. אך בהתבוננות במבט הפנימי, הוא יכול לראות את תכלית הבריאה שהיא כולה השראת שכינה, וכל מעשיו הטובים הם כלים להשיג את אותה התכלית המיוחלת.

נמצא שאצל דורות בתראי יש בחינה בה העבודה קשה לאין ערוך (לפום גודל הניסיונות וקטנות הנפשות העושות), ויש בה בחינה של עבודה קלה (מצד הצורך לפעול מעט על מנת לזכות להשראת השכינה).

אצל יעקב אבינו, כל אותן כ"ב שנים שהיה יוסף מכור במצרים, נסתלקה השארת השכינה של 'שם ישראל', ונותרה השראת שכינה של שם יעקב, בה מעולם לא חל שינוי או פסול.

לפי פשוטם של דברים, במדרגת 'עקב' לא שייכת כלל השגה של השראת השכינה, שהרי

הדרך לזכות להשראת השכינה. כאמור, אין כל השוואה בין עצם המעשים שלנו למעשי הדורות הקדמונים. הרואה את עמל ויגיעתם, שקיעתם והשגותיהם, קדושתם ופרישותם של הדורות הקדמונים, מתמלא חיל ורעדה מגודל הירידה מהדורות ההם לדור האחרון. אין כל טעם, צורך וסיבה להשוות את המעשים של הדורות האחרונים לדורות הקדמונים, ואדרבה, שהרי המאמין בכל ליבו שאין השוואה בינו לבין הדור הקודם, מנחם את עצמו גם על מעשיו הרחוקים משלמות כי 'זה הכח שנתן לו הבורא'. אולם יחד עם זאת יש לזכור כי התכלית של כל הדורות כולם אחת היא - השראת שכינה.

משל למה הדבר דומה, בכל שנה ושנה זוכה כל יהודי כשר לבנות סוכה ולשבת בה. האחד בונה סוכה גדולה ועצומה, והאחר בונה סוכה קטנה ז' טפחים על ז' טפחים. על אף ההבדל ביניהם, לשניהם יש סוכה כשירה, ושניהם היו ביו"ט ב'צילא דמהימנותא'. יש מדרגות לאין מספר, אולם 'כל בי עשרה שכינה שריא' (סנהדרין לט.), וכל קיום נכון של רצונו יתברך יכול להיות כלי למרכבה לשכינה. המתבונן במצוה או במידות בפני עצמן לא יראה אפשרות להשראת השכינה, אבל מי שרואה בכל אלו כלי להשראת השכינה, ויודע שעצם ההשראה תלויה בכל אחד 'כפי כוחו', רואה כי שכינה שריא בישראל.

"האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב" (שמואל א טז, ז), האדם יכול לתפוס רק את חיצוניות הדבר, ולכן הוא בוחן את המעשים. לעומת זאת, הקב"ה רואה את הלבבות ואת שיעור העמדתם ככלי להשראת השכינה, ולכך מי שכוונתו לשם שמים זוכה להשראת השכינה.

איתא בגמרא (סנהדרין לט.) ששאל מין אחד "כמה שכינה איכא", שהרי 'כל בי עשרה שכינה שריא', ואם כן יש שכינות הרבה, השיב לו רבן גמליאל 'כמה שמש איכא', שהרי כל

'עקב', 'עקבתא דמשיחא', גם בדור זה אפשר להיות מרכבה לשמו יתברך.

מי שלא מאמין שהוא יכול להיות מרכבה אליו יתברך, חסר לו באמונה שבירושה מהאבות. אם אדם משפיל את עצמו ואומר 'מה אנו מה חיינו', והוא לא מאמין שהוא עצמו יכול להיות מרכבה אליו יתברך שמו, חסר לו באמונה שהוא קיבל ירושה מהאבות הקדושים. ולאידך גיסא, מי שחושב שזה מכוחו בעצמו, אז כולו מלא בגאווה.

מי שזוכה לאמונה נכונה, ויש לו לב טהור והוא מכיר בעצמו, הרי שהוא יודע שמצד עצמו אין לו מאומה, אך מכח מה שהורישו האבות, הן במידותיהם והן בתכלית עבודתם, יש לו את הכח והכלים להיות מרכבה לשכינה.

הגאולה היא שכל אחד יכיר שהושרש בו כוח בוודאי להיות מרכבה אליו יתברך שמו. כשהכוח הזה ימלא את הנפשות, אז השראת השכינה תחזור, וייבנה בית המקדש השלישי. זוהי מדרגת הגאולה 'לבני בניהם', אבל קודם לכך חייבת להיות האמונה הברורה שגם בזמן העקביים אפשר לזכות ולהיות מרכבה לשכינה. מי שחושב שעכשיו הוא בגלות ובקטנות, וממילא הוא מופקע מהשראת השכינה, מעכב בעצמו את הגאולה שלו ושל כלל ישראל.

מי שימסור את הכוחות שלו לכך, יזכה בסייעתא דשמיא יחד עם כל כנסת ישראל להיות מרכבה אליו יתברך שמו, ולראות בנחמת ציון בבניין בית המקדש השלישי במהרה בימינו, אמן ואמן.

הוא במדרגת 'עקב' ובזמני קטנות ידיה. אך בתפיסה הפנימית גם הדור האחרון שייך להשראת השכינה, ובלבד שאת כליו הקטנים יכין מבעוד מועד, בבחינת "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" (שמות כ, כא).

בתפיסה הזו נתחדש שאפילו במדרגת 'עקב' אפשר לבנות 'צורת אדם', ואמנם יהיה זה 'אדם קטן', וכל המדרגות ושלבי העליה הם לפום קטנותו וחלישותו, אולם סוף כל סוף יכול גם הוא להיות 'צורת אדם' להשראת השכינה.

נחזור לתחילת דברינו, 'זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם' למען שמו באהבה. בפשטות היה אפשר לומר שהקב"ה זוכר את חסדי האבות ולכן מביא גאולה לבנים, וזהו פשט נכון ואמיתי, אך זה איננו עומק הדבר. העומק הוא שהקב"ה זוכר את התפיסה של האבות, שהעבודה לא היתה 'חסד למען חסד', אלא 'חסד למען השראת השכינה', וממילא הם השרישו בכלל ישראל שכל מי שיעשה מעשה למען השראת השכינה, יזכה גם להיות מרכבה לשכינה. והשרשה זו כל כך עמוקה, עד שאפילו 'לבני בניהם' שהם רק 'רשימו' מבחינת האבות יש את האפשרות לזכות לכך.

השרשת האבות בבנים היא לא רק השרשה של המידה עצמה, אלא עצם התפיסה שהכל הוא היכי תמצוי להיות מרכבה לשכינה. ממילא תפיסה זו שייכת גם בדור האחרון, וגם הוא יכול להיות מרכבה אליו יתברך.

רבי אהרן ראטה אומר, שאדם צריך שיהיה שגור על לשונו לבקש מה' יתברך שיזכה להיות מרכבה אליו יתברך. אפשר להוציא ממימרא זו שהאבות השרישו בכלל ישראל שלא רק בזמן הגדלות אפשר להיות מרכבה לשכינה, אלא אף בזמן הקטנות. דבר זה התברר במיוחד אצל יעקב, שהוא בבחינת

אוצר האותיות מגלות לגאולה

שאת אותם שמונה פסוקים משה רבינו עצמו כתב תוך שהוא דומע על פטירתו.

לשון של דמע בלשון חז"ל הוא מלשון 'מדומע', כלומר חולין ותרומה מעורבים זה בזה. כל דמעות הוא מלשון תערובת, מדומע, ובעומק הדמעות שבוכים על הלוחות חלים על התערובת שמתגלה בגלות, על המדומע שבגלות. ושורש אותם דמעות הם באותם שמונה פסוקים אחרונים שמושה כותב בדמע, שם מתגלה שורש התערובת, ולתתא בקלקול הגמור זה מתגלה בחורבן הבית שם נעשה שבירת הלוחות ואותיות פורחות באויר והכל התערב.

עומק הגלות הוא הגדרת התערובת עם אומות העולם

ביאור הדברים, כל גלות עניינה מה שעם ישראל יוצא ממקומו והולך למקום לא לו, 'וקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ', זה הגילוי מצד מדרגת המקום. אכן הגלות אין יסודה רק ההעתקה ממקום למקום, ממקומם של ישראל בארץ ישראל למקום של ארץ האומות שם טומאת העמים, אלא עיקרה של הגלות היא בהתערבות של הכנסת ישראל בין האומות.

בעומק, פנימיות הגאולה מצד התיקון היא כמו שאומרת הגמרא, 'לא גלו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתווספו עליהם גרים', לשם כך יצאנו לגלות. אבל הפנים הנפולות והקלקול של הגלות, זה מה שישראל יוצאים לגלות ומתערבים באומה שאינה ישראל. שורש כל הגלויות כולם היא גלות מצרים, ושם נאמר

שורש בכיית ט' באב הוא בי"ז בתמוז
איתא במשנה (תענית ד' ו') "חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמישה דברים אירעו את אבותינו בט' באב".
בעומק, החמשה דברים שאירעו בט' באב שורשם בחמשה דברים שאירעו בי"ז בתמוז, השורש הוא בי"ז בתמוז וההמשך מתגלה בט' באב.

חורבן הבית שמתגלה בתשעה באב מתגלה באופן של בכיה, בבחינת 'ודמעתה על לחיה', מקום הלחיים.

לחיים שם מקום הדמעות והם נקראים כן מלשון לחות ע"ש הלחות שבדמעות, ושם מתגלה דייקא שבירת הלוחות שגם הם מלשון לחיים. הדמעות שירדות על הלחיים בט' באב כמו שנאמר 'על אלה אני בוכיה', אלו הם המשך לשבירת הלוחות.

ברור הדבר שכאשר בוכים בט' באב, לא בוכים רק על מה שארע בט' באב אלא בוכים גם על השורש ותחילת הדבר. השורש של הבכיה הוא על מה שאירע בי"ז בתמוז, ולכן דייקא בוכים בדמעות על מקום הלחיים שזה כנגד הלוחות.

דמעות מכוח המדומע

מאיפה מגיע העומק של אותן דמעות?

"משה כתב ספרו" כמו שאומרת הגמרא בבבא בתרא (טו.). שואלת הגמרא, מי כתב את שמונת הפסוקים האחרונים בתורה מ'וימת משה' עד 'לעיני כל ישראל' בהם מסופר על פטירת משה, ועונה הגמרא לחד מאן דאמר,

על כן לשון יוון שעליה נאמר 'פת אלוקים ליפת וישכון באוהלי שם' (בראשית ט כז). 'יתר על כן התורה עצמה שמשה תרגמה לשבעים לשון באר היטיב.

מצד המדרגה העליונה נאמר במטבע התפילה של יו"ט 'אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות', אנחנו מרוממים למעלה מכל השבעים לשון, אולם מאידך בתורה עצמה מתגלה לשונות של אומות העולם.

כאן מושרש שורש לדבר שכנסת ישראל יוצאים לגלות בין אומות העולם ובין הלשון של אומות העולם. מכיוון שבתורה עצמה מתגלה תערוכת לשון של אומות העולם, לכן גם הקומה של הכנסת ישראל יוצאים לאומות העולם ומתערבים בהם.

בעומק מצד כך גם מתגלה ההצלה.

בגלות מצרים נאמר, 'ויהיו מצוינים שם - שלא שינו שמם, שלא שינו לשונם, שלא שינו מלבושם', מהו עומק הדבר שלא שינו לשונם? אם משנים את הלשון נופלים לגלות המושרשת בתורה שהיא תערוכת בין ישראל לעמים, והיא מושרשת בכך שבתורה יש לשונות מעורבים. אם מתערבים בלשון עם הגויים במצרים, נופלים לתערוכת המושרשת בתורה, ואז מתגלה עומק הגלות, ולכן השתבחו ישראל בכך שלא התערבו בלשונם.

כאשר ישראל מקפידים שלא לשנות לשונם, אזי ההשרשה של הגלות המונחת בתורה לא יכולה לחול, ועל ידי כן הם זוכים לצאת מעומק של גלות מצרים.

הגלות הראשונה היא גלות מצרים, אך לאחר מכן יש גלויות נוספות כדוגמת גלות בבל שעליה נאמר 'שם בלל ה' את שפתם' (בראשית

בקרא (דברים ד לד) 'לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי', ודורשים חז"ל: 'כאדם שהוא שומט העובר ממעי הבהמה.

זה העומק של ההתערבות של כנסת ישראל שהיא מתערבת עם הגויים. ביציאה לגלות יש יציאה לגלות מצד המקום, גולים ממקומם לארץ האומות, אבל הפנים הנוספות של הגלות, זה מה שאנחנו גולים אצל אומה שאינה שלנו, 'ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם' (תהלים קו לה). כאשר אנחנו יוצאים לגלות אנחנו מתערבים בין הגויים ורוח"ל לומדים ממעשיהם, וזו עומקה של הגלות של קומת הכנסת ישראל, מה שהיא יוצאת לבין האומות.

כנסת ישראל שיוצאת לגלות לבין האומות, זוהי גלות לקומה של הכנסת ישראל, כשבני ישראל נמצאים במהלך של קדושה נאמר: 'הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב' (במדבר כג ט), אבל כשכנסת ישראל נופלת ממדרגתה ויוצאים לגלות, נעקרת מהם המדרגה של 'הן עם לבדד ישכון', ואז נאמר עליהם 'ויתערבו בגויים', והם נופלים למקום של תערוכת שם ישראל ואומות העולם מעורבים זה בזה.

שורש הגלות בלשונות זרים שבתורה
כל גלות שקיימת בקומת כנסת ישראל, השורש של הגלות נמצא בתוך התורה עצמה. 'הסתכל באורייתא וברא עלמא', הקב"ה ברא את העולם על ידי האורייתא, וכל מה שיש בעולם יש באורייתא, ואם כך ברור הדבר שכשם שיש גלות בישראל כך יש גלות באורייתא.

ומהי שורש הגלות המתגלה באורייתא, עצם כך שיש לשונות של אומות העולם שנכנסים לתורה וכגון 'טוטפות' (שמות יג טז) וכדברי חז"ל: 'טט באפריקי שתיים פת בכתפי שתיים', או לשון ארמית 'יגר סהדותא' (בראשית לא מז), ו'יתר

^א מכילתא פרשה בשלח פרשה ו.

^ב זבחים לז:

^ד סוטה לו.

^ה לשון ההגדה של פסח.

לעצמו ורע לעצמו אלא הם מצורפים יחדיו, זהו חיבור וצירוף המחריב את בית המקדש.

בית המקדש נקרא 'בית הבחירה' ע"ש כך שזהו מקום שבחר בו השם, ובעומק זהו המקום שמגלה את כוח הבחירה.

בחירה ברע יוצרת חיבור של רק וטוב הגורם לפיזור

'ראה נתתי לפניך את החיים ואת המוות, את הטוב ואת הרע, ובחרת בחיים' (דברים ל טו). הבחירה שלנו שורשה בבחירה של הקב"ה, בכך שהקב"ה בחר בנו, 'אתה בחרתנו מכל האומות', והגילוי של אותו בחרה הוא בבית הבחירה - בבית המקדש, ומכוח כך מתגלה אצלנו כוח הבחירה והעבודה היא 'ובחרת בחיים', כשם שהקב"ה בחר בנו כך גם אנחנו צריכים מכוח כך לבחור בו.

כאשר אדם הראשון בוחר בעץ הדעת שיש בו טוב ורע יחדיו, מכוח כך נעשה חיבור מלשון בחירה, בחר - חבר, וזהו חיבור המביא לידי פיזור, כי טוב ורע שמחוברים יוצרים פיזור, וכתולדה מכך הוא מתגרש מגן עדן וחל בו פירוד.

עומק הגלות נעוץ בבחירה בעץ הדעת טוב ורע שהוא חיבור דקלוקול, ותיקונו הוא פיזור, ועל כן כאשר בוחרים ברע והטוב יחדיו נעשה פיזור, ומכוח כך החיבור של הרע והטוב נפרד ומובדל וזהו התיקון הנעשה מהגלות.

כל גלות נעשית מכוח כך שיש חיבור שאינו יכול להתחבר. חיבור של קדושה מתגלה בלוחות הברית 'שני לוחות הברית הוריד בידו'. כשבני ישראל חוטאים בחטא העגל, הם חוזרים בחזרה ל'אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם' (תהלים פב ו), מעין אדם הראשון קודם החטא, ואז נאמר עליהם 'אכן כאדם תמותון', ונעשה שבירת הלוחות.

'חמישה דברים אירעו בשבעה עשר בתמוז',

יא ט), שם התחדשו השבעים לשון. כלילת הלשונות נעשית בדור הפלגה ושם השורש לגלות של הדיבור, ולאחר מכן בחורבן הבית יורדים דייקא לשם, כי שם מושרש הגלות של הלשון.

והרי שגלות לבין האומות, יש בה גלות מצד המקום, ויש בה גלות מצד נפש ישראל שמתערבת באומה לא לה, ויש גלות מצד הלשונות שבני ישראל יורדים ללשון של אומות העולם, לבבל שם התחדשו השבעים לשון.

כוח הפיזור מכוח הטוב והרע שבעץ הדעת

נתבונן לעומק יותר מהי התפיסה של הגלות. כל גלות עניינה להתחבר לדבר שהוא לאו בר חיבור לקומה של הכנסת ישראל, כשגולים ממקום אחד למקום אחר האדם מתחבר למקום שאליו הוא גלה, אם זה במקום, אם זה בנפש, אם זה בלשון, וזו עניינה של גלות.

איפה השורש של אותו גלות?

חז"ל אומרים: שמה שאירע לאדה"ר אירע לישראל, אדה"ר היה בגן עדן, הוא אכל מעץ הדעת טוב ורע, ועל ידי כן הוא נתגרש מגן עדן ויצא לגלות. על אותו משקל, הקדוש ברוך הוא הכניס את עם ישראל לארץ ישראל, ולאחר מכן כאשר הם חטאו הגלה אותם לבין האומות. והרי ששורש הגלות שאנחנו גלינו מושרש באדה"ר שנתגרש מגן עדן על ידי אכילתו מעץ הדעת טוב ורע.

כאשר נצרף את המילה טוב והמילה רע, שניהם יחדיו יעלו בגימטריא רפ"ז אותיות פז"ר. בעץ הדעת מונח עומק הגלות והפיזור. בבקשת הגאולה אנחנו מבקשים 'קבץ פזורינו מבין הגויים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ'.

מכוח מה חל אותו פיזור?

כאשר מצרפים את הטוב ואת הרע ביחד והם לא עומדים כל אחד לעצמו באופן שטוב

ומצד סדרי הטבע אינם ניתנים להתחבר וזה הכוח של חיבור נשמה וגוף, נמסר לו גם כוח לחבר דברים שאינם ניתנים ואינם ראויים להתחבר כדוגמת טוב ורע, וכאן מונח העומק של הגלות שבה אנחנו נמצאים השתא.

גילוי 'ומפליא לעשות' באחרית הימים

נחדד. הכוח לחבר טוב ורע בבת אחת בעומק נובע ממקום שאין בו דעת, זה למעלה מהדעת כיצד אפשר לחבר שני דברים שאינם יכולים להתחבר, על זה נאמר בעומק 'אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות', הכוח לחבר בין האדם שנאמר עליו בעת בריאתו 'טוב' למעשה העבירה, הוא רק מכוח ה'נכנסה בו רוח שטות', זהו חיבור מעבר לדעת, חיבור של שטות.

ככל שמתקרבים ימי אחרית הימים, אנחנו מתקרבים לגילוי של ביאת משיח צדקנו, אז עתיד להתגלות בצורה ברורה לכל האור השלם של ה'מפליא לעשות' של נשמה וגוף, וזה כאשר יהיה תחייתה המתים ויתחברו הנשמות בגופים מחדש.

גילוי תחיית המתים הוא הגילוי השלם של הדביקות השלמה של הבורא בנבראיו, וזה גם הגילוי של אור משיח המביא להתדבקות שלמה של הנברא בבוראו.

לעתיד לבוא יתגלה האור מכוחו מחברים דברים שלא יכולים להתחבר בבחינת 'ומפליא לעשות', וכבר היום האור הזה הולך ומאיר.

אולם השתא כאן בגלות כאשר האור הזה נופל לתתא, אזי מתגלה דברים נוראים, מצב נורא בו שני דברים שלא יכולים להתחבר יחדיו הולכים ומתחברים כאילו זה דבר טבעי, ממש טוב ורע! שניהם מחוברים באופן טבעי יחדיו!

אלו הם דברים שלא ניתן לשער ולתאר,

ואחד מהם הוא 'נשתברו הלוחות'. מה שהלוחות נשתברו עומק הדבר הוא מחמת כך שלא יכל להיות חיבור אמיתי בין שני הלוחות ביחד, היות והחיבור של ישראל עם העגל שהוא חיבור של טוב ורע יחדיו, הוא גרם שייווצר כוח של פירוד על מנת לתקנם, ומכוח כך חל פירוד בלוחות ונשתברו הלוחות, וזהו שבירת הלוחות שאירע לאבותינו ב"ז בתמוז. הגלות שמתגלה לאחר מכן בחורבן הבית הנקרא בית הבחירה, זה מה שאבני הבית עצמם נשברים ומתפזרים.

מפליא לעשות דתיקון וקלקול

מעתה נתבונן ונבין את עומק הגלות ועל פי זה את עומק הגאולה.

מהיכן יש כוח לאדם לחבר טוב ורע?

כשהקדוש ברוך הוא ברא את האדם, הוא יצר אותו עפר מן האדמה, ומאידך הוא גם נפח בו נשמת חיים, נשמה וגוף, 'מפליא לעשות' כדברי הרמ"א הידועים:

על פי השכל הפשוט אין הבנה כלל כיצד הנשמה והגוף יכולים להתחבר אהדדי, הנשמה היא בת שמיים, הגוף הוא מהארץ, והם לא יכולים להתחבר יחדיו. הקדוש ברוך הוא ברא אדם והוא נטע בו כוח לחבר דברים שלא יכולים להתחבר, 'מפליא לעשות', זהו חיבור של קדושה.

בשורש היותר עליון של אותו חיבור של קדושה, מתגלה חיבור של נברא שדבוק בבורא, בורא אין סוף, הנברא קרוץ חומר, והמפליא לעשות הגדול זהו דבקות של נברא בבורא.

הכוח הזה שניטע בבריאה שאפשר לחבר דברים שמצד עצמם אינם ניתנים לחיבור, זהו המעלה הגדולה של הנברא מחד אבל זה גם מאידך הכוח השורשי של הקלקול של הנברא. כשנמסר לאדם כוח לחבר דברים שמצד השכל

כיצד יתכן ואפשר שאדם ששומר תורה ומצוות ועמל בתורה והוא מתחבר לכאלו דברים!...

אנחנו נמצאים בדור שאין כמעט כבר גבול של דבר שהוא רע שלא יכול להיכנס לתוך המקום של תורה ומצוות שהוא טוב, כל סוגי הרע למיניו הקיימים בעולם, כמעט ללא יוצא מן הכלל, כבר באו אי אלו בני אדם וחיברו אותם לתוך מקום הטוב, ויצרו תערובת נורא של טוב ורע מעורבים זה בזה.

כשהיינו בגלות מצרים ובשאר כל הגלויות כולן, גלות בבל, גלות מדי ופרס, גלות יוון, גלות אדום שאנחנו עדיין בתוכה, והגלות שבתוך אותה גלות היא גלות ישמעאל כמו שמתבאר בדברי רבותינו (רמב"ם אגרת תימן, פדר"א ל', עץ הדעת טוב למהרח"ו על תהלים קכד), כל אלו היו גלויות נוראיות, אולם זה לא היה התערובת הגמורה.

מבואר בדברי רבותינו שבתוך גלות ישמעאל יש גלות נוספת היא גלות ה'ערב רב', וכמו שמאריך הגר"א (אדרת אליהו פ' דברים וביאורו לתיקונים דף צז), שכוח השליטה וההנהגה נמצא בידי ראשי ערב רב, וכללות הכנסת ישראל ובפרט עמלי תורה בקדושה ובטהרה משועבדים לגלות של ראשי הערב רב.

הגלות הזאת שהיא גלות ה'ערב רב', כוחה לערב את כל הטוב והרע שבעולם יחדיו באופן מבהיל!

'חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז', ואחד מהם הוא חטא העגל. נאמר בקרא לגבי חטא העגל וישמע יהושע את קול העם ברעה (שמות לב יז), ואיתא בחז"ל^ה 'כל מקום שנאמר 'העם' אינו אלא 'ערב רב'.

בחטא העגל נשתברו הלוחות, ולפי זה בעומק שבירת הלוחות נעשית מכוח הערב

רב. יתר על כן כמו שנתחדד בהתחלה זהו השורש ל'בכה תבכה בלילה' ודמעתה על לחיה', כנגד הלוחות, וזהו חורבן הבית, וגם זה מושרש בכוח הערב רב.

זהו הדמעות מלשון דימוע, התערובת שיוצרים הערב רב היא המביאה לדמעות, ועומק התערובת הוא תערובת של טוב ורע מעורבים יחדיו, כל הטוב שבעולם וכל הרע שבעולם מעורבים יחדיו.

זו הצורה והמצב בו אנחנו נמצאים השתא, ברגע שכל הרע יתערב עם הטוב באופן הגמור, יגיע קץ הגלות ותתחיל הגאולה. כמה זמן זה ייקח? 'ליבא לפומיה לא גליא', 'לליבי גיליתי לפומי לא גיליתי' (סנהדרין צט א), ואין אנו יודעים מתי תהיה גאולתם של ישראל, אבל זהו צורת מהלך הדברים.

הבכי על עומק התערובת

בימים הללו בשלשת השבועות בכלל ישראל מורידים דמעות, ועל מה צריך לבכות ולהוריד דמעות? על כך שאנחנו נמצאים בתערובת גמורה בה כל חלקי הרע בהדרגה לאט לאט נכנסים לגבולות הטוב. כל מי שיש לו מעט עין רואה ולב מכין, רואה ומבחין שכל הטומאה שנמצאת בעולם, עם כל צורת הכלים החדשים שהקדוש ברוך הוא הביא לעולם, גורמת לתערובת הנוראה שהרע מתערב בטוב עד התערובת במקומות של הטוב הגמור.

זהו הערב רב, ועל זה חלים הבכי והדמעות, על מקום התערובת בקומת נפש ישראל בכלל ובקומת כל יחיד ויחיד בפרט.

גודל התערובת בדור בתראה

בכדי להגיע לבכי כל אחד לפי מדרגתו צריך להבין על מה בוכים, וכן כאשר בוכים בפועל צריך להבין על מה בוכים. עומק הבכי על פי

^ה זוהר ח"ב מה:

יש מדור לפי כבודו^א, אבל כאן בעולם הזה, בעולם דידן, באותו בניין שגרים בו עשרות בני אדם יכול לגור אחד מהל"ו צדיקים, ויחד עמו מתגורר אחר ממושעי ישראל ממש - 'קרקפתא דלא מנח תפילין'.

הוא מקומו של עולם

נתבונן יותר לעומק מהו מהות האור של הגאולה שאליו אנחנו מקווים ומצפים.

כל גלות יסודה גלות ממקום למקום, גלינו מארץ ישראל לבבל, גלינו וגלינו וגלינו ממקום למקום, עשרה גלויות גלתה שכינה, עשרה גלויות גלתה סנהדרין, זו הגדרת גלות, לגלות ממקום למקום.

לאחר חטא העגל, כשמשוה רבנו מבקש מהקב"ה 'הראני נא את כבודך', אומר לו הקדוש ברוך הוא למשה רבנו, 'הנה מקום איתי וניצבת על הצור', 'מקום' איתי, אומרים חז"ל: 'הנה מקום' - 'אתריה טפלה לי, אין העולם מקומו של הקדוש ברוך הוא, אלא הוא מקומו של עולם'.

אדם שרוצה לצאת מהתפיסה של הגלות שבה אנחנו נמצאים, אזי אם הוא נמצא בתפיסה שנקראת מקום, עבדו הגלות היא באופן של גלות מקום, ואזי האדם יכול לגלות ממקום למקום, הוא יכול לגלות מהמקום ששייך לו למקום שאינו שייך לו וכיוצא בזה.

אולם מי שדבוק בו יתברך באמת, הוא לא חי במקום כפשוטו, אלא הוא חי באופן של 'הנה מקום איתי' - 'אתריה טפלה לי', 'אין העולם מקומו אלא הוא מקומו של עולם', ומצד כך לעולם הוא לא יכול להיות במדרגה של גלות. לא משנה להיכן הוא יגלה הוא נמצא עם הקב"ה.

מי שנמצא במעמקי קומת נפשו במקום של החיבור האמיתי, לא חיבור של טוב ורע

המתבאר, הוא על מה שהתערובת מערבת כל דבר.

השורש של האור הגדול של אחרית הימים שמתחיל להתגלות שמכוחו הכל מתערב גם מה שלא יכול להתערב, בבחינת 'ומפליא לעשות', שורש של נשמה בתוך גוף, תחיית המתים, שורש של התדבקות של נברא בבורא, של דבקות של נברא בעל גבול קרוץ מחומר בבורא שהוא אין סוף, מה שבשכל לא ניתן להתחבר, זהו הגילוי של האור של אחרית הימים.

אבל כשהכוח הזה נופל לרע, הוא משמש לחבר דברים שלא ניתנים בשום פנים ואופן לחיבור מצד הקלקול, וזה נעשה כאשר הדעת מסתלקת, אז מתחברים דברים שאין שום הגיון ואפשרות לחבר, והם מתחברים יחדיו בחיבור נורא.

זה עומק הגלות שבה אנחנו נמצאים השתא, מעורבים ציבור שאינו שומר תורה ומצוות עם ציבור ששומר תורה ומצוות, כן, מעורבים קלי דעת יחד עם כאלו שיש להם כובד ראש, מבקשי השם עם כאלה שמבקשים חס ושלום את רעתו, הכל מעורב ומעורב יחדיו, בתוך אותו מניין של העשרה אנשים יכול להיות זה ויכול להיות זה. ציבור ר"ת צ'דיקים ב'ינוניים ור'שעים, הכל מעורב ביחד, זה המציאות של עומק הגלות שבה אנחנו נמצאים.

מציאות זו היא ההיפך הגמור של מה שנאמר על כנסת ישראל 'הן עם לבדד ישכון', הפך גמור המתגלה בפועל בתערובת בין האומות ובעיקר בתוך הקומה של הכנסת ישראל עצמה, שם מתגלה שמעורבים זה בזה כולם יחדיו רשעים וצדיקים, עד שאין מקום הנקי מאותה תערובת.

בעולם העליון נאמר, 'לכל צדיק וצדיק

^א שבת קנב.

^ב שמות רבה פרשה מה פסקא ו.

חיבור של נשמה בגוף, ויתר על כן חיבור גמור אליו יתברך שמו בכל רגע ורגע - 'הנה מקום איתי'.

חודש אב מגלה שהשניים שאינם ברי צירוף מתחברים לאחד

חודש אב נקרא חודש אב, מצד הקלקול על שם מטבע הלשון בקינות 'תומים היינו ואין אב'. אכן מצד המהלך הפנימי, ב'ט' באב נולד משיח^א, ומצד כך חודש אב מגלה את ה'אב', והיינו גילוי של חיבור של ב' לא', חיבור של שניים לאחד, והוא גילוי האחדות שכל שניים חוזרים לאחד השורשי.

זהו גילוי של שני דברים שלא יכולים להתחבר יחד וחודש אב מגלה להם אפשרות של חיבור, א"ב, ב' שמצטרפים לא'.

מצד הקלקול מתגלה מכוח כך טוב ורע מתחברים אהדדי וזהו עומק גלותם של ישראל וזה חיבור המביא לפיזור, חיבור - חורבן, אולם מצד הקדושה חודש אב נותן כוח להתחבר בכל עת ובכל שעה אליו יתברך שמו באופן של 'הנה מקום איתי'. כאשר מתגלה מדרגת 'הנה מקום איתי', אזי האדם נמצא אצל הבורא יתברך שמו והוא יוצא מכלל המדרגה שנקראת גלות.

ברור ופשוט שבשעה שיבוא משיח ויקבץ את כל נדחי עמו ישראל, זה יגיע מעומק ההארה בנפשותם של ישראל באופן של השכלה בדעת שבמוח ובדעת שבלב, ומתוך הכרה וההרגשה השלמה שהם נמצאים עימו ואצלו יתברך שמו, ומכוח כך יבוא כל הקיבוץ של כל הכנסת ישראל יחד בעת ביאת משיח צדקנו.

התבוננות פנימית על כוח התערובת שבבריאה מביא לידי בכיה

כשאנחנו מצפים ומייחלים לביאתו ורוצים להכין את עצמנו כל אחד ואחד לפי ערכו לימים האלו, מחד צריך להתכונן לבכיה על

שהוא 'מפליא לעשות' מצד הקלקול, אלא חיבור אמיתי של בורא ונברא שהוא ה'מפליא לעשות' השלם והאמיתי, אזי כל מקום שהוא נמצא לעולם הוא עומד ב'הנה מקום איתי', הוא נמצא עימו יתברך שמו בכל מקום שהוא נמצא, ואזי הוא מופקע מכל התפיסה הנקראת גלות.

זו הצורה הפנימית של מי שרוצה לצאת מהגלות בזמן הזה עוד בטרם ביאת משיח בן דוד. כאשר יבוא משיח צדקנו, אזי כל מי שיזכה לראותו ירגיש בחוש שהוא נמצא אצל הבורא יתברך. אולם גם כעת מי שרוצה לזכות לגאולה פנימית בנפשו, זו הצורה והדרך בה עליו לדרוך.

כולנו מצפים לגאולה השלמה בצורה הטובה ביותר, לא בדרך של 'גלגולי מחילות' אלא באופן של 'כנפי נשרים' שיביאו את כולם לארץ ישראל ונזכה ל'וקבץ נדחנו מארבע כנפות הארץ', ושם יתגלה קיבוץ של כלל ישראל באופן של קדושה וטהרה.

הכוח הפנימי שיקבץ את כל הכנסת ישראל יחד, הוא בעומק המדרגה של 'הנה מקום איתי', כשכולם ירגישו את ה'הנה מקום איתי', אזי כולם יהיו אצל הבורא וזה עומק הקיבוץ, המקום שכולם יתקבצו אליו הוא המקום של 'הוא מקומו של עולם'.

כאשר יתגלה בעומק כלל הנפשות שהם נמצאים אצל ה' יתברך שהוא מקומו של עולם, אזי ממילא ברגע קט כל הגלות כולה מעיקרא ליתא.

הדברים האמורים הם לא רעיונות בעלמא, אלא זהו עומק הגילוי למי שמבקש פניו יתברך שמו באמת במעמקי נפשו. הקדוש ברוך הוא נטע כוח בבריאה של 'מפליא לעשות', והוא הכוח להתחבר לדברים שבדעת הם לאו ברי חיבור, מצד הקלקול אפשר לחבר טוב ורע, אבל מצד הקדושה החיבור הוא גילוי של

אם אדם רוצה לדעת האם הוא יזכה בעז"ה לביאת משיח בצורה הנכונה, עליו לברר בעומק נפשו האם הוא מרגיש בחוש שהוא נמצא אצל הבורא יתברך שמו, האם הוא מרגיש שבכל מקום בו הוא נמצא הבורא יתברך שמו נמצא.

מי שלא מרגיש כך אלא להיפך, שמקומו הוא העולם וזה מקומו וזה מקום הקב"ה, הרי שהוא נמצא בגלות.

כל אחד ואחד צריך מידי פעם לעצום את עיניו ולנסות להתנתק ממה שקורה סביבותיו, ולנסות להרגיש בחוש שהקב"ה נמצא איתו, והוא נמצא אצל הבורא ית"ש. אם הוא מרגיש שהוא הצליח להתנתק מהעולם והוא חש חיבור בחוש אליו ית"ש, הרי שהוא זכה בהווה לראות בבניינו של ביהמ"ק.

יזכה אותנו הבורא ית"ש, שנזכה להוריד לפחות דמעה אחת אמיתית על אותה תערובת, דמעה אחת אמיתית, להוציא את אותו כוח של דימוע וקלקול, ולהפוך אותו לדמעות דתיקון, דמעות דשמחה שהתיר ר' עקיבא לבכות בשבת, שאלו הם דמעות של תערובת של נברא עם הבורא, ונזכה להגיע להתקשרות אמיתית אליו יתברך שמו, להרגיש בחוש שאנחנו נמצאים עימו, אצלו, עד שנזכה לגאולה השלמה של כלל ישראל, במהרה בימינו אמן.

הגלות, אבל מאידך צריך גם הכנה לזכות לגאולה שתהיה במהרה בימינו עוד בטרם שנספיק לבכות.

כל אחד ואחד צריך להתבונן ולהכיר במעמקי הנפש, שהקדוש ברוך הוא נטע בנו כוח לחבר דברים שלא ניתנים לחיבור בסדר של בריאה, לראות איפה הכוח הזה נפל בקומת העולם כולו, איפה הוא נפל בקומת הכנסת ישראל, ואיפה הוא נפל בקומת הנפש הפרטית שלי, ואזי כשמכירים את אותו כוח של תערובת, אם אכן הגיע האדם לאותה הכרה אמיתית, הדמעות יורדים מאליו, והדמעות הם דמעות על הדימוע והתערובת שבבריא.

לאחר שבוכים ומגלים את עומק התערובת, כעת העבודה היא לקחת את אותו כוח של חיבור שמכוחו אפשר לחבר כל שני דברים למרות שהם לא בר חיבור, ולהפנות אותו למקום החיבור האמיתי, להיכנס לעומק הבתי גוואי שם מתגלה כוח הבכיה (לפי חלק מהשיטות).

לחוש שאנחנו אצל הבורא

'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בבניינה', וידועים דברי רבותינו¹ שדקדקו מה שנאמר בלשון הווה, 'זוכה', שהוא זוכה לראות כבר עכשיו בגאולה.

מי שרוצה לזכות לראות היום בגאולה, עליו להגיע לדימוע כזה הנובע מכך שהוא מרגיש ממש אצל הבורא יתברך. מבואר בדברי הרמח"ל, שמי שחש שהוא נמצא עם הבורא הרי שהוא זוכה לביאת המשיח הפרטית שלו, והוא זה שיזכה לביאת המשיח הכללית.

¹ תפארת שלמה לשבת נחמו

אוצר האותיות

מהות גאולת הנפש

שתי בחינות של דעת

בברית בין הבתרים הודיע הקב"ה לאברהם אבינו על גלות מצרים, וכך אמר לו: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנוכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (בראשית טו, יג-יד). ידוע, שעיקר גלות מצרים היה גלות הדעת, והגאולה ממנה היתה גם היא גאולה של הדעת. ומלשון הפסוק - "ידוע תדע", שהוא כפל לשון של ידיעה - מבואר שישנן שתי בחינות של גלות, שני "דעת". ועלינו להתבונן מה הן אותן שתי בחינות של "דעת". בדברי הבעש"ט מבואר יסוד, ששתי בחינות של דעת הן: "דעת דנוקבא" ו"דעת דדוכרא". הגאולה ביציאת מצרים היתה בבחינת "דעת דנוקבא", ובעז"ה הגאולה העתידה תהיה גאולה של "דעת דדוכרא". ביאור הדברים נראה כך. באדם ישנם שני חלקים: האחד - הרגשים, והשני - ראייה. "רואה אני את דברי..." "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" וכו'. ישנה בחינה של ראייה, וישנה בחינה של הרגשה. "דעת דנוקבא" היא בחינה של הרגשה ו"דעת דדוכרא" היא בחינה של ראייה, ועיקר גאולת מצרים, היתה גאולת הדעת דנוקבא, דעת דהרגש. משא"כ הגאולה העתידה, שתהיה גאולה של דעת דדוכרא, דעת דראיה. "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" (ישעיה נב, ח), הרי שהגאולה תהיה בעולם הראיה. ברור ופשוט הדבר, שגאולה ראשונה נעוצה בגאולה אחרונה, שהרי נאמר: "כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו), והרי שכבר בגאולה הראשונה היתה התגלות מסוימת של הגאולה האחרונה, כי

אילולי כך, לא היתה הגאולה הראשונה שורש לגאולה האחרונה. וכלפי עבודת הנפש, צריך לדעת את המהלכים של שתי הגאולות.

כח ה"מוחין" עדיין נמצא בעולם

באמת שני מלכים הם באדם: מח ולב. יש סוג של העלם דמוחין, ויש סוג של העלם דלב. העלם דמוחין עניינו, שהאדם לא רואה נכון, לא מביט נכון, לא מסתכל נכון על דברים. ובמשל הגשמי: טווח הראיה של האדם מוגבל, כל אחד לפי טיב ראייתו. וכך הוא גם בפנימיות: ההסתכלות של כל אדם היא מצומצמת, ויש להרחיב את ההסתכלות ע"י ה"איסתכל באורייתא". כשמסתכלים נכון בעומק פנימיות התורה, מקבלים התרחבות של עולם הראיה. והרי זהו החילוק היסודי בין "תא חזי" ל"תא שמע". בזוהר הקדוש כידוע מוזכר תמיד הביטוי "תא חזי", ובגמרא דידן הנוסח הוא "תא שמע". שמיעה עניינה הרגש, מה שאין כן הראיה שעניינה הסתכלות. באדם טמונים שני הכחות אלו, ולכל כח יש את ההעלם. ההעלם לכח הראיה זו ההסתכלות המצומצמת, וההעלם ללב הוא הטמטום - טמטום ההרגשים, העלם, סתימה, חסימה בהרגשי קדושת האדם. בגאולה ראשונה שנגאלנו - ביציאת מצרים - נגאל כח הלב שבאדם, ההרגשים נגאלו, אבל נקודת ההסתכלות שבאדם עדיין לא נגאלה גאולה גמורה. נמצא, שכח המידות - אהבה, יראה וכו' - קיבלו גאולה ביציאת מצרים, מה שאין כן המוחין, ההסתכלות הפנימית, הישרות דראיה דקדושה - כל זה עדיין נמצא בעולם. העבודה של גאולת יציאת מצרים, היא כפשוטו: להכיר את ההטבה של הבורא, ליראה ממנו וכו', ככל עבודת המידות הידועה

של הכנסת ישראל, וכשמדברים בגאולה המוחין של האדם הפרטי, הרי שבעומק חד הם: ההסתכלות על כל דבר במבט של אחדות, היא סוד הגאולה! החילוק המהותי בין גאולה דנוקבא לגאולה דדוכרא הוא, שבכח הנוקבא ישנה עדיין מציאות של נפרדות, מה שאין כן בראיה, כולם נסקרים בסקירה אחת. גנוז כאן כח של ההסתכלות דאחדות. "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", הראיה דאחדות היא הכלי להשראה של "ה' אחד". "מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב? - מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים" (יומא ט ע"ב). סוד הגאולה הוא סוד האחדות. והרי שהגאולה העתידה, הדעת דדוכרא שצריכה להתגלות, היא ההיפך מאותה שנאת חנם שהביאה לחורבן הבית, והיא תהיה גילוי של האחדות דכנסת ישראל. ההסתכלות הפנימית לראות כל דבר ודבר כתפיסת אחדות, ולא כפירוד - זה סוד הגאולה העתידה. והרי כפי שהוזכר, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" - שורש הגאולה העתידה נמצא ביציאת מצרים, ואם כן הוא, הרי שישנה נגיעה בנפש לסוד הגאולה העתידה כבר השתא.

פניה אל הקב"ה בכבודו ובעצמו

מהו סוד האחדות של הגאולה העתידה, שהוא נעוץ ביציאת מצרים של העבר? על גאולת מצרים אומרים אנו בהגדה: "ויציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו". פשוט וברור הדבר, שכל דבר הוא בבחינה של עולם, בחינה של זמן ובחינה של נפש, כידוע. מהי ההתגלות דגאולת מצרים בנפש בבחינה זו של "לא ע"י מלאך, לא ע"י שרף ולא ע"י שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו"? בגאולה דנפש מתגלה, שבליל התקדש החג

בספרים. אבל מהי העבודה הנעוצה בנקודה היותר פנימית של הגאולה, שהיא שורש לגאולה העתידית? עלינו לרדת להבנת עומק ההסתכלות הפנימית, ההתרחבות הגמורה של המוחין.

סוד הגאולה - מבט של אחדות

בכתבי האר"י ז"ל מבואר, שבליל התקדש החג, ישנה "גדלות המוחין". וצריכים אנו להבין זאת במושגים של תפיסת הנפש: מהי אותה גדלות? מהי קטנות דמוחין ומהי גדלות דמוחין? בוודאי שעל פי פשוטו, יש לאדם זמנים שהמוחין פתוחים, הוא מבין, הוא קולט, חושב ברור, ויש ח"ו את הזמנים שהם להיפך. שני מצבים אלו נתפסים אצל האדם כגדלות המוחין וקטנות המוחין. אבל לאמיתו של דבר כל זה עדיין אינו אלא קטנות וגדלות בתוך הקטנות. ישנה גדלות המוחין מסוג שונה, שהיא סוד הגאולה הפנימית. "אשר עשה האלוקים את האדם ישר" (קהלת ז, כט), ישנה ישירות של ראייה, אורח מישר, שטמון וגנוז במוחין של האדם. בגאולת מצרים רואים אנו שהיה מהלך שכל הכנסת-ישראל היו צריכים לצאת ממצרים, ומי שלא היה ראוי לכך, הוא פשוט לא נשאר חי [הרשעים מתו במכת חושך]! כלומר בצורת הגאולה התגלה מבט של תפיסת כל הכנסת ישראל כחד. ביציאת מצרים, במהלך של "לכתך אחרי במדבר", קריעת ים סוף, מתן תורה - התחדש מהלך של ששים ריבוא, של בנין הכנסת ישראל. ובעומק, צורת ההסתכלות על המהלך דכנסת ישראל, הוא להביט על כל דבר כאחדות. ההסתכלות הפנימית אינה רואה את המציאות כנפרדת, אלא כאחת, כהויה אחת כללית. הערכות ההדדית, השייכות ההדדית, ההתחברות וההתקשרות, כח הגאולה שהיו מצויינים שם שלא שינו שמם לשונם ומלבושם, והרי שהיתה להם נקודה של גילוי האחדות דכנסת ישראל - זה כח סוד הגאולה. וכשמדברים בגאולה

ישנו גילוי של אלוקות בכל נפש ונפש. "לא ע"י מלאך, לא ע"י שרף ולא ע"י שליח", אלא הפניה היא לבורא עולם בכבודו ובעצמו! אם אדם לא חוסם את ההתגלות, הרי שזוהי ההתגלות של ליל התקדש החג. והנה, כל זמן שיש אני, הרי ששייך נפרדות בין אדם לחבירו. ישנם מלאכים מיימינים וישנם מלאכים משמאילים, כמבואר בדברי חז"ל. אבל כאשר ישנה התגלות של "לא ע"י מלאך, לא ע"י שרף ולא ע"י שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו" - כאן טמון ה"רזא דאחד"! כאשר אדם מסתכל על חבירו מצד דעותיו, הרי ש"כשם שפרצופיהם שונים, כך דעותיהם שונות". אבל כאשר האדם מסתכל עמוק פנימה לנפש הישראל, הוא רואה שם את בורא-עולם, את הקב"ה בכבודו בעצמו, את ההשראה האלוקית שקיימת בכל יחידה ליחידך דנפש ישראל, ומצד כך - ישנו מבט של אחדות לאחד את כל הנפשות. האחדות בנפשות דכנסת ישראל, היא מצד ההתגלות שהיתה בליל התקדש החג, הגילוי של הבורא ית' בנשמתם של ישראל. זהו השורש של "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שיש כאן את הבכח לאחד את כל הכנסת ישראל. ההתגלות בנפש היא הגאולה העתידה ששורשה בליל התקדש החג. והרי שבלייל התקדש החג מוטלת עלינו עבודה נוספת. מלבד העבודה הידועה, שהיא ההתקשרות ליציאה שעברה, יש עבודה לשורש דגילוי של היציאה דלעתיד, וצריך להכיר מהי הגאולה ולהתחבר לשורש הגאולה בפנימיות.

שורש הגאולה העתידה - ביטול האני

כח הגאולה דלעתיד, הוא הכח לצאת מהאני. כל זמן שיש אני, ש"אנכי עומד בין ה' וביניכם", כל זמן שה"אנכי" - הדעת - קיימת, הרי ש"דעותיהם שונות", ומצד כך לעולם לא תתגלה אחדות פשוטה. רק מצד הבחינה של "א-ל דעות" (כלשון הרמב"ם), מצד דעת עליון, דעת הנעלים - מצד כך יכולה להיות השתוות בדעות, כיון שאין זו דעת ידיה, אלא היא

"מדעת קונו" (כלשון חז"ל). גאולת מצרים, אף שהיתה גאולת הדעת, אבל היתה זו גאולת הדעת הפרטית של כל נפש ונפש, ומצד כך עדיין דעותיהם שונים. וידועים דברי חז"ל (הובאו ברש"י שמות ב, יד) עה"פ "וירא משה" - "דאג על שראה בישראל רשעים דלטורין, אמר: מעתה שמא אינם ראויין להגאל". הרי שיש את הנקודה של הנפרדות. ואף שבסופו של דבר נגאלו, אבל "וערב רב עלה עמם", שהוא סוד הפירוד. ערב רב הם בחינת דעת [כמש"כ האר"י ז"ל שערב רב הוא בגימטריא דעת]. הרי שגם לאחר גאולת מצרים, עדיין קיימת בעם ישראל בחינה דפירודא בתוך הדעת, כי מתגלה רק הדעת התחתונה. אבל שורש הגאולה העתידה הוא ביטול הדעת והתגלות דעת בורא - "יש בו מדעת קונו". ההתגלות של הבורא מולידה דעת. "ויטו שכם אחד לעבדך", "ומלאה הארץ דעה את ה'". כאשר ישנה התגלות של "דעת קונו", מתגלה אחדות בתוך הכנסת ישראל. והרי, שעבודת היום מתפרשת בתרתי: מחד, יציאת ההרגשים מן המיצר, לקבל חיות דקדושה. אבל עדיין אפשר שתהיה לאדם חיות דקדושה, אך הסתכלותו מצומצמת מאד. הוא עלול להיתפס לנקודה של קנאות. ועליו לדעת שקנאות היא בסה"כ התלבשות. אהבת ישראל נאמרה אפילו על הרשע שברשע, אף שאיננו נוהג כשורה. "כנגד ארבעה בנים דברה התורה", כשאחד מהם הוא הבן הרשע. הרי, שאף שהוא רשע, מ"מ הוא נקרא "בן", הוא לא נכלל חלילה בכלל העכו"ם. כי מצד "לבלתי ידח ממנו נידח" (ש"ב יד, יד) שנאמר על הגאולה העתידה בעיקר, ישנה התגלות שגם הרשע נכלל בארבעה בנים. ואף שבגאולה שעברה "אילו היה שם לא היה נגאל", אבל מצד שלמות הגאולה, הרי שכולם יש להם חלק לעולם הבא. נמצא, ששורש הגדלות דמוחין הטמון בקדושת היום, הוא לקבל התרחבות של הראיה.

סדנא דארעא חד הוא

ננסה לבאר את הדברים קצת יותר בעומק. באמת בלשון הגמרא מצינו בהרבה מקומות ש"סדנא דארעא חד הוא" (קדושין כז ע"ב, ב"ק יב ע"ב ועוד). הרי שכל המקומות, כל ה"ארעא", הם חד. אם כן לכאורה על פי פשוטו, כשם שהאדם רואה את מה שנמצא לפניו, כך היה צריך לראות את כל הארץ, שהרי הכל חד הוא. אמנם עומק הדברים, שאף שסדנא דארעא חד הוא, אבל כלפי המשיג, כלפי המקבל, הוא לא רואה זאת כחד: כאן יש הר, כאן יש בקעה וכו'. המחיצה שמונעת את האדם מלראות דבר בשלמות, היא מחמת הנפרדות שהם לא נראים כחד. אם הדבר נראה כחד, הרי שהוא רואה את הדבר כולו, "כולם נסקרים בסקירה אחת". הסיבה שלא רואים את הדבר היא כי הוא מופרד, ולכן הוא נתפס כשניים. יש מרחק, ואם יש מרחק, הגבול של הראיה מצטמצם. כאשר האדם מסתכל הסתכלות דנפש בסוד הגאולה העתידה, שהיא האחדות הכללית, "ויטו שכם אחד לעובדך" - עליו לקבל הסתכלות של "חד" בנפש. ההסתכלות של חד בנפש מולידה בו את ההכרה שאין מרחק, אין חציצות, אין מחיצות. "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" (זכריה יג, ב). בגאולה העתידה הקב"ה יעביר את רוח הטומאה מן הארץ, לא תהיה החציצה של "כי עוונותיכם היו מבדילים", ואם אין חציצה - הרי שאפשר לראות הכל!

"השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין"

ברור ופשוט הדבר שזקוקים אנו לשתיה הגאולות: הן לגאולה שעברה והן לגאולה העתידה, אלא שישנו חילוק בין שתי גאולות אלו: בגאולה שעברה, לעצמיות של האור כבר היתה התגלות גמורה כליל התקדש החג, רק שלא היתה קביעה וקיימא, ועבודת האדם לשוב ולעורר ולגלות את ההתגלות שהיתה

כבר. והרי שיש כאן בחינה של "רושם" שנשאר מן האור וצריך לחזור ולגלותו. מה שאין כן הגאולה העתידה, זוהי גאולה שעדיין לא באה לידי גילוי גמור מעולם, ולכן היא בחינה דגאולה דלעתיד, ועבודת האדם היא להמשיך את הגאולה דלעתיד, ולקרב אותה, שתהיה יותר קרובה להשתא. הנה בתחילת ההגדה אומרים אנו: "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין". והרי זה ברור, שאם דברים אלו נכתבו כפתיחה להגדה, אף שאין זה ממש מחלקי ההגדה שבגמרא, אבל כיון שנקבעו לדורות להיות פתיחה להגדה, הכל נעשה בהשגחה ממנו יתברך. הרי מבואר להדיא, שכל הדברים שדיברנו הינם הפתח והמבוא לליל התקדש החג. בדברים אלו הננו מזכירים את שתי העבודות: מחד, זהו "לחם עוני" שאכלו אבותינו בארץ מצרים, אבל מאידך אנחנו מזכירים מיד את הגאולה העתידה - "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין".

ואין זה רק ענין של כמיהה, של כיסופין, לגאולה העתידה, שגם זה בודאי דבר נפלא לעצמו, אלא זוהי צורת מהלך היום שיש כאן את העבודה של ההתחברות לגאולה שעברה וגם לגאולה העתידה. כל זמן שההארה היא רק הארה לשעבר, תכלית המועדים נעלמת. הן תכלית יציאת מצרים היא שתהיה שורש לגאולה העתידה, שהרי בתחילה זה מה שהיה צריך להיות - "רצוננו לראות את מלכנו". אלא שלאחר חטא העגל נפסד הדבר, וחזרנו למהלך של ארבע גלויות שעדיין לא נגאלנו מהן. אבל באמת, שורש גאולת מצרים היה, שיהיה קריעת ים סוף ולאחר מכן מתן תורה בבחינת "ויחזו את האלוקים" - בחינה של ראייה, ולאחר מכן הכניסה לארץ ישראל, שהיא שלמות הגאולה. אבל השתא דלא זכינו, והגאולה איננה כאן בעולם, צריך לדעת שעבודת היום היא לעורר את הנקודה העליונה של הגאולה, ולא רק את הנקודה התחתונה. בודאי שצריך את שתיהן,

אבל מוכרחים גם את הנקודה העליונה של הגאולה.

התעוררות בר קיימא - כשיש התרחבות המוחין

כשמבינים את הדברים הללו, יכולים לקבל צוהר להסתכלות בפנימיות העבודה. טמון כאן מהלך עמוק מאוד בצורת העבודה. כמידי שנה, רצונם של ישראל קדושים להתעורר. שומעים דברי התעוררות, כל אחד ואחד לפי עניינו, ורוצים לעורר את קדושת היום בנפש. אבל צריך לדעת, וכל חד ידע בנפשו, שפעמים רבות ישנה התעוררות גדולה בנפש, אך במשך הזמן ההתעוררות חולפת והנפש חוזרת לקדמותה. היכן נעוצה נקודת הטעות? הם הם הדברים שדיברנו. הגאולה שעברה, שהיא בחינה גאולת המידות, גאולת ההרגשים, אם לא נעוצה בה הגאולה דלעתיד, שהיא גאולת המוחין - זוהי חצי גאולה, וכיון שהיא נעצרת באמצע, הרי שאין כאן התגלות שלימה. כל זמן שעבודת האדם היא לפתח את ההרגשים עוד ועוד, אבל המוחין נשארים מצומצמים, הרי שיש לו רק את הגאולה הראשונה בנפש, והגאולה הראשונה אין לה קיום. פשוט וברור הדבר, שגאולת מצרים מעלתה עד כמה שיהיה לבסוף תכלית של גאולה שלימה. וכשבאים אנו לפרש זאת בנפשו של האדם, הרי אם אדם מדבק את נפשו רק בגאולת מצרים, שעניינה לגלות את אהבתו ויראתו של ה' יתברך בלב האדם, הרי שנחסרת כאן הנקודה הפנימית של הגאולה, וכאשר ההרגשים מנסים לפעול בלי התרחבות המוחין, נוצר חוסר בעצם בפנימיות קומת הגאולה, ואשר על כן ההתעוררות היא לאו בר קיימא, ומתקיים בנפש ד' גלויות שבאו לאחר גאולת מצרים. ההתעוררות צריכה לבוא ביחד עם גדלות דאסתכלות, התרחבות המוחין. ולכן, רואים אנו שבלי

התקדש החג [זו הארה לזמן, אבל זוהי הארה] "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". מה הכוונה "חייב אדם לראות את עצמו"? וכי בעל דמיונות הוא! אולי חייב הוא להאמין שנשמתו היתה בכלל השישים ריבוא של יוצאי מצרים, אבל מה עניינה של ראייה זו של עצמו כאחד מיוצאי מצרים? אמנם הן הן הדברים שדברנו השתא: על אף שגאולת מצרים היתה רק גאולה דמידות, גאולה דהרגשים, אבל נעוץ בה התגלות הגאולה דלעתיד שהיא גאולה דראייה!! ב"חייב אדם לראות את עצמו" כתוב שיש כאן השרשה של הגאולה העליונה בנפש, הגאולה של ראייה - "לראות את עצמו". ועומק הדברים: כל זמן שאדם לא מבטל את האני ידיה ואינו כולל את נפשו עם כל הכנסת ישראל, בבחינת "ויטו שכם אחד לעבדך", ראייה דאחדות - הרי שהגאולה אינה גאולה של בורא, היא גאולה לצורך עצמו - "צווחין ככלבין הב הב" (תיקוני זוהר דף סב ע"ב). וכאשר האדם נשאר בתוך האני דיליה, אף שיש לו הרגשים נעלים, אבל באותו זמן הוא עלול להיות במדרגה שפלה ביותר, כדברי רבי ישראל הנודעים, שאדם יכול להיות חרד מיום הדין או שמח בליל התקדש החג, ובתוך כל זה הוא שור המזיק... כאשר האדם מחפש הרגשים נעלים, אין שום הכרח שהוא טהור. יתכן שכולו טבול בתוך עצמו לחפש מדרגות. הוא כל כך שקוע בתוך עצמו לחפש את המדרגות שלו, שהוא לא רואה מסביבו אפילו אדם אחד! גם כשהוא מספר ביציאת מצרים לבני ביתו, הוא שקוע בהשגת מדרגות. הרי זה עיוות תכלית הפנימיות של צורת הגאולה. כל זמן שאדם אינו מבין שעיקר הגאולה היא להגאל מהאני, הרי שעיקר הגאולה חסרה. יש לו אמנם אהבת ה' וגם יראה ממנו ית', אבל הכל לגרמיה, לעצמו. זו איננה גאולה אמיתית. שלמות הגאולה היא עד

כמה שאדם מבטל נפשו לכנסת ישראל, וכולם יחד נכללים בבורא יתברך שמו. גאולה פרטית, בעומק היא איננה גאולה! זוהי גאולה לעצמו, לצורך עצמו. אבל תכלית הגאולה היא כמו שכתוב: "למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ" - גילוי של הקב"ה, ולא גילוי של האני. נמצא אם כן, שעומק גאולת האני, היא מה שהאדם נגאל מהאני של עצמו. כלומר, כשאדם נמצא במיצר, בבית האסורים, הרי רצונו שהאני יצא מבית האסורים. זוהי גאולה של דאגה לעצמו. הוא נמצא בבית האסורים והוא רוצה לצאת. אבל הגאולה הפנימית היא שהאני נגאל מהאני, זה סוד הגאולה. זהו עומק ענין אהבת ישראל, שהיא סוד הגאולה העתידה, היפך השנאת חינוך שמחמתה חרב בית שני, וזה עומק הגאולה בנפש לגאול אותה מהנפש עצמה!! כלומר, יש גאולה מהמיצרים של

הנפש, ויש גאולה מעצם הנפש עצמה, מהאני, שהאדם יוצא מעצמו לטובת הכנסת-ישראל ולהתכללות בבוראו. נמצא שתחילת עבודת הגאולה היא גאולת ההרגשים, יציאה מעולם חומרי, מלבנים וטיט, לתוך עולם של הרגשים רוחניים. אבל שלימות הגאולה, תכלית הגאולה, שהיא "דעת דדוכרא", הוא גילוי האחד, התבטלות ה"אני" דנפש האדם. הקב"ה יזכה את כל הכנסת ישראל להיכלל אחד באחד ויתכללו כולם ביחידו של עולם, יחידה ליחדך.

מדור מחשבה

בלבביפדיה מחשבה

גאל

אוצר האותיות

יסוד האש - גאל

סוגיות במחשבה

גאל

בלבביפדיה מחשבה

גאל

מקום אשר אסירי המלך אסורים שם^א, ולהתיר את הקשר, עניינו לפרק את הקשר, לכך בארמית תרגום המילה 'גאולה' הוא לפרוק, מלשון מפרקים את הדבר, לפרק את הקשר.

גלגל הגלות וגאולת הגאולה

לשונות נוספים מצינו בעומק ענין הגלות והגאולה - ירידה והעלאה. ליצחק נאמר (בראשית כו, ב) 'אל תרד מצרימה', ובמכירת יוסף נאמר (שם לט, א) 'ויסוף הורד מצרימה', אצל יעקב נאמר (שם מו, ד) 'אנכי ארד עמך מצרימה' וכן על זו הדרך. מאידך, היציאה ממצרים נקרא העלאה, כאמור (שמות ג, יז) 'אעלה אתכם מעני מצרים', וכן (שם לב, ד) 'אלה אלהיך אשר העלוך מארץ מצרים', ומצד כך, בתוך המילה גאולה יש משמעות של 'גאה', מלשון 'גאות' - עליה, וכן על זו הדרך משמעות המילה גלות היא ירידה, ומלשון 'גלגל'. וכך הוא טבעו של הגלגל, שאם אין לו כוח שמניע ומעלה אותו, הוא מתגלגל למקום התחתון, ולכך נקטו חז"ל בלשון (שבת י, ב) 'נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים', היינו שהגלות היא ענין של ירידה לכיוון מטה.

ומתבאר, כי שורש הירידה למצרים הוא בבחינת גלות מלשון גלגל, וההעלאה ממצרים היא בחינת גאולה מלשון גאה. ומאחר ושליומות גאולת מצרים היתה בקריעת ים סוף, משום כך נקטה שם התורה בלשון (שמות טו, א)

מהות ענין מצרים -

היותה בית האסורים

בענין יציאת מצרים נאמר בתורה כמה פעמים לשון גאולה, ששורשו הוא המילה 'גאל'. והנה עד עתה עסקנו במשמעות האותיות ג'א' של גאולה, עתה נעמוד על ביאור המילה 'גאל' והמושג 'גאולה'.

נאמר בתורה (שמות ו, י) "לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם". וכתב בתרגום אונקלוס 'ואפרוק יתכון'. כלומר, הגאולה בארמית עניינה 'פורקן'.

שהנה, כאשר בני ישראל היו בגלות מצרים, זה היה בבחינת בית האסורים, והיציאה משם היתה בבחינת 'מבית עבדים פדיתנו', כאמור (שמות כ, ג) 'אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים', והחידוש בזה הוא, שמצרים היתה מקום שאין עבד יוצא משם לעולם ומכל מקום הקב"ה הוציאנו משם. וענין זה של 'בית האסורים' התחיל כבר בראשית הירידה למצרים, שלאחר שיוסף הצדיק הורד למצרים, הוא עצמו נכנס לבית האסורים. ויש בזה גילוי העמוק, שמהות מצרים כולה אינה, אלא 'בית האסורים'.

בית האסורים נקרא כך מלשון שהנמצאים שם הם קשורים, וכלשון הכתוב (בראשית לט, כ) 'ויקח אדוני יוסף אותו ויתנהו אל בית הסוהר'

^א מכילתא דרבי ישמעאל (יתרו - מסכתא דוישמע פרשה א): 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים' (שמות יח, י). עד עכשיו לא הודע לו בדבר כי גדול ה', אמר, מתחלה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה סוגרת ומסוגרת, ועכשיו הוציא ששים ריבוא בני אדם ממצרים, לכך נאמר 'כי גדול ה'.

^ב כן ביאר באלשיך שם, שהאסירים היושבים שם הם כבולים. וכן מצינו הלשון (תהלים קיח, כז) 'אסרו חג בעבותים', וביאר ברד"ק שהוא לשון קשירה. [ראה במדרש שכל טוב בפירוש המילה בית הסוהר, שהוא במשמעות של 'סוהר' - לבנה, שצורתו כמו הסוהר, וכאמור (שה"ש ז, ג) 'אגן הסוהר'. וכן הביא הרמב"ן מהרד"ק בספר השרשים (שורש סוהר) שהוא מלשון כיפה עגולה. והרמב"ן ביאר, שהוא כמו בור - בית בנוי תחת הקרקע ולו פתח קטן מלמעלה, יכניסו בו האסורים, וממנו להם אורה, והוא מלשון סוהרה בארמית, כאשר אמר (שם טז, טז) 'צוהר תעשה לתבה'.

ומכל מקום תורף דבריו של המהר"ל הם, שהמילה 'גלה' היא גלות של פיזור, והמילה 'גאל' היא גל-א' היינו שחזור ומתגלה הא', הא' מקבץ, ומקיים בנו 'קבצנו יחד לארצנו', שהנה עכשיו שחלק מעם ישראל זכה לחזור לארץ ישראל, זה לא קיבוץ של יחד. וכשאנשי כנסת הגדולה תיקנו לבקש 'קבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו', כוונתם שכאשר האור של הגאולה יתגלה, זה יתקיים באופן של גל-א', שיהיה כוח אחד שמקבצם, ולכן כולם מתקבצים בבת אחת, שזו היא מהות הגאולה השלימה.

הרע והטוב היוצאים בעת הגאולה

עוד יש להתבונן, כי בלשון הקודש המילה 'גאל' בא' קרובה ללשון של 'געל' בע'. כהגדרה כוללת בפשוטן של דברים, 'געל' בע' זה מלשון הגעלת כלים, שכדי להוציא את כוח הטינוף שנמצא ובלוע בכלי, מגעילים את הכלי, לעומת זאת כשנעשה 'גאל' בא', מוציאים את הדבר עצמו לגאולה. כלומר, שב'געל' מוציאים את הדבר הרע מתוך הכלי, ואילו ב'גאל' מוציאים את הדבר הטוב, ואם כן זהו דבר והיפוכו - געל בע' מוציאים את כוח הרע שנמצא בדבר, גאל בא' מוציאים את כוח הטוב ומכלים את הרע.

והנה ידוע בלשון הקודש, שבהרבה מילים יש משמעות של דבר והיפוכו. אחד מהאופנים שמתגלה דבר והיפוכו הוא בסוגיא דידן -

'אשירה לה' כי גאה גאה', שזו תפיסת ההעלאה ממצרים והשלמת הגאולה.

פיזור הגלות ואחדות הגאולה

בתחילת הספר 'נצח ישראל' מבאר המהר"ל את גדר הגלות והגאולה, וכותב שהגלות עניינה היא פיזור, ולעומתה הגאולה עניינה היא אחדות. שהנה המילה 'גלה' שהוא שורש הגלות, מסתיימת באות ה"א המלמדת על פיזור, ואילו המילה 'גאל' יש בא את האות אל"ף, מלשון גל-א', שמגלים את האחד, והאחד שהוא הקב"ה מקבץ אותנו אליו, וזו היא הגאולה.

בדקות הרעיון יש לציין, כי דברי המהר"ל שגלות היא פיזור נאמרו על ד' הגלויות שלאחר חורבן הבית - גלות בבל, פרס, יון ורומי, אך במצרים אין עבד יוצא משם לעולם וכולם מכונסים בתורה, ואם כן אי אפשר לומר שהם התפזרו, ואף שבתחילת ירידתם למצרים, עשרת האחים נכנסו מעשרה שערים, ויש בזה ענין של פיזור, אמנם ביסוד הדבר הם נכנסו כולם למצרים עצמה, ומכל מקום מצרים היא שורש הגלויות וממנה התחילה הירידה. וכן כבר הוזכר פעמים הרבה, שהאות הראשונה של מצרים היא מ' והאות האחרונה של מצרים היא מ', זאת משום שהיא שורש של ארבעת הצדדים שבגלות, אך בעצמות גלות מצרים אין פיזור גמור כהגדרה כוללת.

² תמצית לשונו שם: לשון 'גלה' ו'גאל' אותיות שניהם שוות, רק שבלשון 'גאל' נרמז בו שהוא יתברך גאל אותם מכל ד' רוחות עולם, ומאחד את הפיזור שלהם. וכל אחדות בעולם הוא באמצע, שהקצוות הם מחולקים, והאמצע אחד. ולכן האל"ף, שהוא האחדות והקבוץ מן הפיזור, הוא באמצע התיבה. אבל 'גלה' הוא בה"א, שהוא פיזור, והפיזור הוא בד' רוחות בכל הקצוות, וגם באמצע. שהדבר שהוא מפורד - הוא מפורד בכל השטח, שהוא כולל ארבע רוחות וגם באמצע. לכן אותיות 'גלה' הם אותיות 'גאל', רק שנעשה הפיזור לאחדות, שהוא נרמז באל"ף של 'גאל'.

¹ ראה מה שכתב רבי עובדיה מברטנורא (עמר נקא שמות לח, ח) על הנאמר (שיר השירים ח ה) 'תחת התפוח עוררתיך', שמפסוק זה למדו (ראה רש"י שם), שבנות ישראל במצרים העמידו בנים הרבה על אף השיעבוד ועבודת הפרך. וקשה איך מוכיח משם דבר זה. וכתב לפרש, שפירוש 'עירי' הוא בלא בנים, כפי שנאמר (בראשית טו, ב) 'ואנכי הולך עירי' היינו בלא בנים, ואם כן פירוש 'עוררתיך' הוא נתתי לך בנים, כמו שרש 'ושרש מארץ החיים' (תהלים נב, ז), סעיף 'מסעף פארה' (ישעיה י, לג), שיש בלשון עברי מלות רבות משמשות בניין וסתירה, דבר והפכו, כך עוררתיך הפך עירי ופרושו הולדתך בנים. וכן כתב בפירוש הכתב והקבלה (בראשית ד, א) על הנאמר 'קניתי אשד את ה', כי שרש 'קנה' ו'קנא' יורה על הבנין והסתירה, דבר והפכו, כשרש 'סקל' על זריקת האבנים ועל סילוק האבנים, וכדומה לזה הרבה שרשים בלשון, ככה שרש 'קנה' יורה על היות הקנין וישיטו, שהדבר ישנו ברשותו והוא בעליו, ושרש 'קנא' יורה על העדר הקנין שנשלל ממנו דבר שלפי דמיונו ראוי להיות קנינו. וכהנה רבות במקראות. וראה בפרדס יוסף (ויקרא יג, כג) דוגמאות רבות לדבר והיפוכו.

כדוגמת גאולת מצרים, שאחר ששירשו מהם את הטומאה וניקו את הכלי הם התקברו אל הקדושה וקיבלו תורה, אך במהלך הנוסף של גאל מתגלה שיש כוח של קלקול שנמצא בתוך הדבר עצמו, וכוח של קלקול שנמצא בתוך הדבר עצמו זה הוא בבחינת גלות יון בתוך ארץ ישראל עצמה, שהגאולה ממנה עניינה שונה לגמרי.

גאולה בנקודת השורש הפנימי

ענין זה שבמשמעות המילה 'גאל' בא' ישנו שורש הכנה של קלקול הנמצא בתוכו, נובע מדיני עבודה זרה, שכן אחד מהתוארים שיש לעבודה זרה, שהיא נקראת 'גלל' - עבודת גילולים, וכגון האמור (ויקרא כו, ל) 'ונתתי את פגריכם על פגרי גילוליים', ונמצא כי הטינופת שנכנסת בתוך הדבר עצמו, היא בבחינת עבודה זרה, אשר עליה דרשו חז"ל (שבת קה, ב) שהיא נקראת אל זר שבקרבים, והיינו בחינת כוח הרע שנתערב בתוך הטוב, ואל זר שנמצא בתוך האדם עצמו הוא שורש כוח הכפירה ששוכן בתוך האדם ממש, והופך להיות גאל בא', כי זה גאול שנמצא בתוכו עצמו.

ומתבאר עד כה, כי 'גלל' בע' זה דבר מגועל, אך הוא אינו הופך להיות דבר עצמי השוכן בתוך האדם עצמו, ואילו גאל בא' יש בו

במילה גאל בא'. מצד אחד 'גאל' בא' זו לשון של גאולה כמו שהסברנו עד עתה, מצד שני בביאור המילה 'גאל' יש לשון במקראות שהיא לשון של קלקול, שהלכלוך נמצא בתוכו, וכגון האמור (מלאכי א, ז) 'מגשים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם במה גאלנוך', והוא לשון תיעוב וטינוף כמבואר שם ברד"ק. ובא הדבר ללמד על עומק הגלות, שבתוך המילה 'גאל' מרומז קלקול הנמצא בתוכו, היינו שיש לגאול את האדם מתוך הדבר המגואל, וזו עוד סוג של גלות.

כהגדרה כוללת הזכרנו פעמים רבות את סדר הגלות, על דרך כלל הוא, שיוורדים לגלות מצרים, יוצאים לגלות בבל, וכן על זו הדרך, אך לעומת זאת גלות יון היתה גלות בתוך ארץ ישראל, היונים המגואלים היו בתוך הקדושה של ארץ ישראל, ובנוסף על כך, היו מתיוונים שבאו מתוך עם ישראל ובתוך ארץ ישראל, זו ההבחנה המדויקת בין גאל מלשון געל בע' שיש דבר מגועל שצריך להוציא מהכלי, לגאל מלשון מגואל שבתוך הדבר עצמו יש קלקול. אלו שתי תפיסות במהלכי הגלות, וכתוצאה מכך גם במהלכי הגאולה. מהלך הפשוט של הגלות הוא שיוצאים למקום אחר, והגאולה הוא חזרה למקום שורשו,

^ה ועוד כהנה רבות במקראות, וכגון (ישעיה נט, ג) 'כפיכם נגאלו מדם', (דניאל א, ח) 'וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל כפתבג המלך וביין משתיו'.

^י עניינה של גלות יון הוא בחינת 'חושך', שהחשיכה עיניהם של ישראל בכך שגזרה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ותרגמה התורה ליונית, והיא החכמה היחידה שיש בה דמיון לחכמת התורה, ולכן אסרו ללמוד 'חכמה יונית'. והיינו שהקלקול הבא מחמתה הוא בתוך התורה עצמה. ועל כך כתב הגר"י הוטנר (פחד יצחק חנוכה מאמר ג אות א - ב) כי קבלנו מפיהם של חכמים, כי יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן אשר היו בימי פולמוס של יונים, היו הראשונים שעמדו במחלוקת בדיני התורה, שהיא הפלוגתא הראשונה בדין סמיכה ביום טוב (ראה חגיגה טז, א רש"י ד"ה יוסי, ותוס' שם ד"ה יוסי בשם הירושלמי; תמורה טז, א רש"י ד"ה דופי), והיינו שעל ידי שהחשיכה יון את עיניהם של ישראל בגזירותיה שגזרה להשכיחם תורתך, הרי החשכה - השכחה הזו, גרמה לידי המחלוקת הראשונה בסנהדרין היושבים בלשכת הגזית. באופן כי ריבוי הדעות וחילוקי השיטות במלחמתה של תורה עד ימינו אלה, הולך הוא ונמשך בקו ישר מהחשכת עיניהם של ישראל על ידי השכחת התורה של גזירות יון. ונמצא שעם כל הישועה והפורקן של נצחון החשמונאים, עדיין מתגלגלת היא אתנו אותה הצרה אשר נולדה על ידי הפולמוס של יונים. ועיין שם בהרחבה, שאכן הגאולה מגלות יון היא תיקון בתוך הדבר עצמו, שמכח ריבוי הדיעות שיוצרת המחלוקת ישנו ריבוי תורה בעולם.

^י גמרא שם: והתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא, שאמר משום רבי יוחנן בן נורי: המקרע בגדיי בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו - יהא בעיניך כעובד עבודה זרה; שכן אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך. עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד. אמר רבי אבין: מאי קראה - 'לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר' (תהלים פא, י), איזהו אל זר שיש בגופו של אדם - הוא אומר זה יצר הרע.

קלקול עמוק יותר שנכנס בתוך הדבר עצמו, שזהו אל זר שבקרבתכם. וכאשר נגאלים על ידי האלהות שהיא שורש האחדות, אז הגאולה נוגעת בשורש נקודת האחדות הפנימית, שהיא עומק הטוב לעומת עומק הרע.

וזהו הענין שהזכרנו בראשית הדברים בכוונת המושג 'גאל', שהוא גל-א', היינו שאלופו של עולם התגלה, בכך שהקב"ה גואל ומקבצנו יחד, וזאת משום שגאל בא' נוגע בנקודת השורש הפנימי, בבחינת גילולים של עובדי עבודה זרה, שהוא אל זר שבקרבתכם, ולגאולה כזאת צריך שאלופו של עולם יוציאנו מעומק הרע השוכן בתוכינו..

ב' מהלכי הגאולה שהיו במצרים

אופן נוסף בכוח של הרע שנמצא במדרגת ה'גאל' בא', הוא בבחינת גלל כפשוטו, כלומר שעניינו הוא כעין הפסולת שיוצאת מן האדם, שהיא נקראת גללים, גללי אדם וגללי בהמה וכן על זו הדרך. והנה שני השורשים הללו של משמעות המילה גללים התגלו במצרים בשני מהלכים. מהלך אחד עם ישראל היה בגלות במצרים אצל פרעה, שהוא זה שאמר על עצמו (יחזקאל כט, ג) 'לי יאורי ואני עשיתני', ודרשו חז"ל (שמו"ר ח, א) שעשה עצמו אלוה, והוא בחינת עבודה זרה הגדולה ביותר, וזהו הגאל בא', שהוא להוציא מתוך הקלקול של מצרים שהיו בגלות אצל פרעה שעשה עצמו אלוה. המהלך הנוסף שהתקיים בו גאל בא', הוא משורש המילה גלל, מלשון גללים שיוצאים מן האדם והבהמה, שהנה דרשו חז"ל (שמו"ר ט,

ח) על הנאמר (שמות ז, טו) 'הנה יוצא המימה', שפרעה היה מסתיר את עצמו שאינו כדרך בשר ודם שיוצאים ממנו גללים, והיה משכים בבוקר לילך ליאור ולעשות שם צרכיו.

והנה השם פרעה, הוא מאותו שורש של עבודה זרה הנקראת 'בעל פעור', ומבואר בגמרא סנהדרין (ס, ב) שעבודתה היא בכך שהבא למולה פוער עצמו לעבודה זרה, ומטיל גללים לעומתה, ונמצא שאותו השם הוא שורש לפעולות הפוכות, מצד אחד 'פרעה' מסתיר את גלליו, ומצד שני כל מציאות העבודה זרה של 'פעור' היא לגלות את הגללים. ואכן המילה 'פרעה' היא מלשון גילוי, כאמור 'פרוע' היא כי פרעה אהרן' (שמות לב, כה), שכן הזמן שהאדם מגלה את גופו, את המקום הצנוע ביותר, הוא בשעה שהוא עושה גללים, וזהו שורש העבודה זרה של הקלקול, לגלות את הדבר הנסתר ביותר, , ובעומק הענין זה דבר והיפוכו - פרעה ופעור, 'פרעה' - מסתיר את הדבר, ו'פעור' - זה מקום הגילוי, וכבר נתבאר שכל שני הפכים שורשם חד, ואם כן פרעה ופעור שורשם אחד. וזו היא המדרגה של גאל בא', של קלקול שהוא בבחינת גללים.

נמצא שמתגלה בפרעה עצמו ממש אל זר שבקרבתכם, שעשה עצמו אלוה, והוא כדברי הרמב"ם הידועים (אגרת המוסר לבנו) 'כי פרעה מלך מצרים הוא יצר הרע באמת', והיינו שהוא כוח האל זר שנמצא בכל אדם, וזה מתגלה גם כן בפרעה בסוד דבר והיפוכו, שפרעה הוא פעור בכוח הגללים שנמצאים בתוכו, על שם

^ח רש"י שם: 'פרוע' - מגולה.. נתגלה שמצו וקלוננו, כמו 'ופרע את ראש האשה' (במדבר יח). וכן הוא בזוהר הקדוש (ויגש רי ע"א): תא חזי, 'בית פרעה' דא הוא סימניך לעילא, ביתא דאתפרעו ואתגליין מניה כל נהורין וכל בוצינין, כל מה דהוה סתים מתמן אתגלי. ובענין זה ראה לשון המדרש (אותיות דרכי עקיבא): אמר רבי עקיבא, אלו כ"ב אותיות שבהן נתנה תורה לשבטי ישראל, והן חקוקין בעט שלהבת על כתר נורא ואיום של הקדוש ברוך הוא, ובשעה שבקש הקדוש ברוך הוא לבראות העולם, מיד ירדו כולם ועמדו לפני הקדוש ברוך הוא, זה אומר לפניו בי תברא את העולם וכו' אחר כך נכנס פ"ה ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך, שבי קורין לפניך 'פקודי ה' ישרים משמחי לב' (תהלים י"ט), שהן משמחין לבו של אדם, ועוד שאני תחלת שמך הנקרא פודה. השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתידין ישראל לפרוע עצמן לע"ז שנאמר 'וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם', ואין שמצה אלא עבודה זרה, מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. וכן הוא בזוהר חדש רות (מט ע"א) ובילקוט שמעוני (בראשית א), והרי שבמשמעות המילה 'פרעה' מלשון גילוי, מופיע גם עניינה של העבודה זרה, וכאמור בדברינו.

נסתרת מעינינו, ומצד הגאולה שבו, רואים את הדבר בכל גלגוליו והשפעותיו, שהוא עתיד להתגלגל ולהביא את עם ישראל אל הגאולה.

בחינת משה

המתגלגלת ומתגלית בכל דור

נתבונן ונבין בהגדרה השורשית, שהנה מתואר בתורה, שכאשר הקב"ה אומר למשה רבינו שיגאל את בני ישראל ממצרים, משיב משה להקב"ה (שמות ד, יג) 'שלח נא ביד תשלח', היינו שלא רצה להיות שליח בעצמו מחמת ענוותנותו, והציע לשלוח את אהרן או כל אחד אחר^א, ובמדרש מבואר (שמו"ר ג, ג) על מה שאמר לו הקב"ה (שם ג, י) 'עתה לכה ואשלחך אל פרעה', אמר רבי אלעזר 'לכה' וודאית (הה"א שבסוף התיבה), לומר אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם.

ויש לעמוד על העקרון של 'אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם'. מה דייקא מתגלה אצל משה רבינו שיש בו כח של גאולת בני ישראל ממצרים, ומדוע כל האחרים שהוא הציע לשלוח, לא די בהם. וההגדרה היא פשוטה, זאת על פי מה שאמרו במסכת סנהדרין (ז, ב) מנין לתחית המתים מן התורה, ונאמרו שם כמה לימודים, ואחד מהם הוא הנאמר לגבי משה רבינו (דברים לא, טו) 'ויאמר ה' אל משה הינך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה', ועל אף שזה נאמר ביחס לכלל ישראל שעתידים לקום, אמנם הלשון 'וקם' מתייחסת גם אל משה רבינו, שגם הוא עתיד לקום לתחיית המתים, ומפסוק זה לומדים חז"ל שיש מקור לכך שתחיית המתים מן התורה הן מדין הכלל ישראל, והן מדין משה רבינו.

ובהרחבה יותר מבואר בדברי רבותינו, שמשא רבינו מתגלגל בכל דור ודור, . אדם שהוא לא מתגלגל בכל דור, אז הוא רואה רק

כך מצב היציאה לחירות נאמר בלשון 'גאל' בא', שכן בעומק הרעיון הוא מרמז על שורש הפגם בשתי ההבחנות, וזה גופא התגלה כאשר הם היו במצרים ומשם היו צריכים להיגאל.

נמצא אם כן, ששורש הגלות שהיתה אצל פרעה במצרים, אינה במדרגת 'גלה' - גל-ה' שנתפזר לצדדים, אלא במדרגת 'גלא' - גל-א', שהוא בחינת פרעה.

'גאל' משורש גלגל - מהעלם לגילוי

הבחנה נוספת ישנה במדרגת גאל בא' דקלקול. שהנה הלשון גלגל בפשוטה היא במשמעות של דבר המתגלגל, שהולך מצד לצד בשוה. אך בעומק ההבנה, הגלגל נקרא כך מלשון גילוי, ובמשמעות של 'גל עיני ואביטה' (תהלים קיט, יח), שהרי בטבעו של הגלגל אי אפשר לראותו מכל צדדיו, כי האדם רואה את רק את הצד שכנגדו, והצד השני מכוסה ממנו, וכן הצד שלמטה מונח על הקרקע, ורואים רק את הצד העליון, ואם האדם רוצה לראות את הגלגל מכל צדדיו, עליו לגלגל אותו ועל ידי זה לגלות את הצדדים הנסתרים שיש בו. כלומר, שמה שהוא נקרא גלגל בעומק עניינו, כי הוא כל הזמן מתגלגל מגילוי להעלם, וכשרוצים לגלות את הדבר מגלגלים אותו, וזהו עומק ההבחנה הפנימית של גאל בא' בבחינת גלגל, כי יש בו גילוי פנים והסתר פנים, שהשורש חלקו גלוי וחלקו נעלם.

על פי האמור, צד התיקון של גאולה בבחינת גל-א', הוא במדרגת 'הכל צפוי' (אבות ג, טו), שמצד הנהגת הבורא יתברך שמו 'עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ' (זכריה ד, י), והוא רואה את כל הצדדים בבת אחת. זה נקרא בעומק גלות וגאולה ביחס דידן. הגלות במהלך של גל-א', היא מה שלא רואים את כל החלקים בבת אחת, ומציאות העולם והתרחשויותיו

^א ראה בפסיקתא ובשכל טוב שם, שכוונתו היתה לשלוח את אהרן שגדול ממנו, ובתרגום יונתן כתב שהציע לשלוח את פנחס שהוא אליהו הנביא שראוי להישלח בסוף הימים, וכעין זה במדרש לקח טוב ובפרקי דרבי אליעזר מבואר, שהוא הציע לשלוח ביד המשיח, היינו שזו תהיה גאולת עולם. ובמדרש רבה כתב שהציע שהקב"ה ישלח את מי שרגיל לשלוח מיד, היינו המלאכים.

^ב כן הוא בתיקוני זוהר (נוסח אחר קיד, א): אמר רבי אלעזר, אשתמודע מהכא דמשה מאתווי משמע, דאיהו הבל ואיהו שת

שיכול לגאול את בני ישראל ממצרים, כי עומק הגאולה של בני ישראל ממצרים הוא כפי שנתבאר, שמצד האופן האחד שנתבאר, יש לגאול אותם מהמציאות של פרעה שהוא אל זר שבקרבכם, וכנגדו משה רבינו מביא את בני ישראל למדרגה העתידית של מתן תורה, שיש בה סילוק של כל מציאות העבודה זרה מכח המאמר של 'אנכי ה' אלקיך, לא יהיה לך אלקים אחרים על פני'.

מדריגת הגילוי של משה כנגד הנהגת ההסתר של פרעה

וכן הוא מצד האופן הנוסף שנתבאר, שיש במציאות של מצרים גדר של גלל, שהוא קלקול בבחינת גללים של פסולת, שהנה רק אצל משה רבינו יש גילוי שאין בו פסולת, והיינו במעמד הר סיני, שעלה להר ארבעים יום, בהם לחם לא אכל ומים לא שתה, וממילא פשוט שאין לו פסולת.

יתר על כן, שהרי נאמר בגמרא (תענית ט, א): רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלשה פרנסים

את הדור שהוא נמצא בו, ודור אחר הוא איננו רואה, אך משה רבינו שמתגלגל בכל דור ודור, הגדרת הדבר בעומק היא, שהוא רואה את כל האפשרויות שיכולות להיות, זה ברור ופשוט, שהרי כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה בסיני (ירושלמי פאה ב, ד), ועניינו הוא, שאחר שזה ניתן למשה בסיני, אז הוא מתגלגל בכל דור ודור ורואה גם את מה שהתלמיד ותיק מחדש, והחידוש הוא בכך שכביכול כבר מהתחלה הוא רואה את כל מה שעתיד להתחדש. שאמנם ההוה הוא גלוי, והעתיד הוא נסתר ונעלם, אך כאשר מתגלה אצל משה רבינו המדרגה שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה רבינו בסיני, מונח בזה שיש לו את מדרגת הגילוי שהוא רואה את הכל, שהעתיד מגולה בפניו בבחינת הוה, זו היא מדרגתו השלימה של משה רבינו שיש לו את הגילוי של כל מה שעתיד להיות.

עתה יתבאר שפיר, כי מצד המדרגה הפנימית הזו של משה רבינו, הוא הוא זה

ואיהו משה, ואתפשטותיה דמשה בכל דרא ודרא ובכל צדיק וצדיק. וראה דברי השל"ה הקדוש (תולדות אדם בית ישראל קמא אות צו): נשמת אדם שורש כל הנשמות, כי מנשמת אדם מתפשטות ששים רבוא נשמות בכל דור ודור, והיא נשמת משה רבינו ע"ה, שעליו אמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה א, טו; מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דשירה א) 'אשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחד'. ועל זה בא רמז 'שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב' (במדבר יא, כא), כי עמו ממש היו וממנו יצאו. ועיין עוד בהרחבה בדברי השל"ה (עשרה מאמרות מאמר שני אות מז - מח) שהביא את לשון הפרדס (שער ח פרק כב משער מהות והנהגה), שמושה רבינו ע"ה הוא שם, כנדרש בתקוני זוהר (ק, ב), ועליו נאמר (בראשית ה, א) 'ויליד בדמותו כצלמו', שהיה כלול מוששים רבוא כאביו, כי הוא הבן הנמשך מהאב, ולכן הוציא ממצרים ששים רבוא, ועליו נאמר (מכילתא בשלח מסכתא דשירה ט) אשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחד, ועל זה רמזו (שם שם א) שקול משה כנגד כל ישראל (תקוני זוהר, קיב, א). ועל זה אמר (במדבר יא, כא) 'שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב', כי עמו ממש היו, ממנו יצאו, ובו היו כלולים. ולכן כולם ינקו ממנו תורה וכו'. ולכן פירשו בתקונים (שם) שמושה רבינו ע"ה מתפשט בכל דור ודור בששים רבוא, דהיינו סיבוב הגלגול של ששים רבוא, שעליו נאמר (קהלת א, ד) 'דור הלך ודור בא', ופירושו, דור שהולך הוא דור שבא. ולכן בכל דור ודור הוא מתפשט בששים רבוא, ותורתו מאירה בהם, וכולם יונקים ממנו, כמבואר ענין זה בתקונים (שם) בפסוק (בראשית ד, ב) 'וחסף ללדת וכו'. ובוה יוכן הנדרש ברעיא מהימנא (ח"ג רע"ג א) שמושה רבינו ע"ה בעולם הזה בגוף נבזה בין ישראל, כמבואר שם, וחם ושלום שיהיה משה רבינו ע"ה, מבחר היצורים כולם, מגולגל כלל, וכל שכן בבזיון. אלא הכוונה על מציאות אור תורתו המאירה בבעלי התורה, וששים רבוא היונקים ממנו, והם נבזים בין עמי הארץ. וזה אמת שאין בו ספק אל הענין ההוא, ע"כ.

וכן מצינו בכמה מקומות בש"ס (שהתלמיד חכם מכונה 'משה', וכגון (שבת קא, ב) 'אמר ליה רב ספרא לרבא משה שפיר קאמרת', וכן הוא בסוכה (לט, א), ועוד. ונתבאר בספרים שהוא על דרך מה שאמרו בתיקוני זוהר 'אתפשטותיה דמשה בכל דרא ודרא ובכל צדיק וצדיק'. וראה בביאור הגר"א על תיקוני זוהר (הקדמה ב, א) וז"ל: 'כי רוחו [של משה] מתלבש בכל דור ודור בצדיקים ובעלי תורה כמו אור השמש שזורח בלילה בכוכבים'.

א ירושלמי שם: רבי יהושע בן לוי אמר וכו', אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני, מה טעם, 'ש דבר שיאמר אדם ראה זה חדש הוא' וגו' (קהלת א, י) משיבו חבירו ואומר לו 'כבר היה לעולמים'. ובשמות רבה (מז, א) הלשון היא: בשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא בסיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על הסדר. מקרא ומשנה תלמוד ואגדה, שנאמר (שמות כ, א) 'ידבר אלהים את כל הדברים האלה', אפילו מה שהתלמיד שואל לרב אמר הקדוש ברוך הוא למשה באותה שעה, מאחר שלמדה מפי הקדוש ברוך הוא, אמר לו למדה לישראל.

אך משה רבינו הוא במדרגה של גילוי תמיד, ולכן הוא היחיד שיכול להוציא את ישראל ממצרים - ממדרגת הגלות שהם שרויים בה שעניינה הסתר ואחור, אל הגאולה שעניינה גילוי גמור.

מטעם זה משה רבינו נקבר 'בגיא בארץ מואב מול בית פעור' (דברים לד, ו), שכן תחילת גדלותו של משה היא הוצאת את בני ישראל ממצרים, מהמציאות של 'פעור', ומשם נתעלו ובאו לקבל את התורה במעמד הר סיני, ובאו לידי לדרגה שהיא ההיפך מבית פעור, ולכך הוא נקבר מול בית פעור, שהוא הדבר והיפוכו, ללמדנו על עומק מהותו של משה רבינו. ומדוקדקת מאוד מדרגתו של משה רבינו.

מציאות הגאולה השלמה

אחר כל הדברים, נשוב ונעמיד ההבנה כי משה רבינו מוציא את בני ישראל ממצרים בכל שלשת החלקים:

א. כנגד הענין של גאולה מלשון 'גל' על כך שאל זר נכנס בתוך האדם, פרעה עושה עצמו אלוה, ומשה רבינו מתקן בכך שמביא את עם ישראל למעמד של מתן תורה שיש בו בחינת אנכי ה' אלקיך.

ב. כנגד הענין הפשוט של הגלל, שיש מציאות של פסולת בגלות שצריך לנקות, פרעה עושה את עצמו שאין יוצא ממנו פסולת, ומשה רבינו מתקן שישנה מציאות שבאמת האדם מזוכך ואין בו פסולת.

ג. וכנגד הענין שגאולה היא מלשון גילוי, שהכל ידוע ואין מציאות של פנים ואחור, משה רבינו כל מציאותו היא גילוי, וזו המדרגה השלימה שמתגלה כנגד פרעה שכל מציאותו

טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן, ועל המן נאמר (תהלים עח, כה) 'לחם אבירים אכל איש', ודרש רבי ישמעאל (יומא עה, ב) לחם הנבלע ברמ"ח איברים. והדעת משכלת להבין, כי המתנה שנקראת מן ניתנה בדוקא על ידי משה, כי הוא עצמו כשעלה להר ארבעים יום, היה במצב של אין בו פסולת, ולכך כל מי שאכל את המן שירד בזכותו של משה רבינו, גם בו אין מציאות של פסולת.

עתה יובן כראוי, שדוקא משה שהוא במדרגה של אין בו פסולת, הוא זה שיכול לגאול את בני ישראל מהמציאות של פרעה השולטת במצרים. שהרי מהותו של פרעה להסתיר את אותה יציאה של פסולת, וזו היא בחינת הגלות, להסתיר את הפסולת הקיימת ואת העולם הבלתי מתוקן, והתיקון הבא על ידי משה רבינו הוא, לגלות שהאדם יכול להתעלות למצב שבאמת אין פסולת, ולא צריך לשקר כמו פרעה, ומצד כך זה השורש 'גל', הוא מלשון גילוי, לגלות את האמת.

רעיון זה מתחדד על פי הידיעה כי שורש המושג 'פרעה' הוא מלשון 'עורף', שהוא כנגד גילוי הפנים, ומסמל את האחור, שהוא הצד הנסתר והבלתי נראה^י, בבחינת (שמות לג, כג) 'וראית את אחורי ופני לא יראו' שאין גילוי גמור. לעומתו משה רבינו הוא כפי שהגדרנו, שהמדרגה שלו לראות את הגלגל כולו, גם מה שנמצא בפנים וגם מה שנמצא באחור, ומדרגתו היא כנגד הנהגת העורף של פרעה, והיינו שפרעה נמצא בתפיסת ההסתר של העורף, לכן הוא מסתיר את מה שהוא משכים בכל בוקר לילך אל המים להוציא את פסולתו,

^י ראה מה שכתב מהר"ח וויטאל (שער הפסוקים, וישב): והנה הקליפות נאחזים בכל האחוריים דזעיר אנפין, האמנם יש בחינות פרטיים בקליפות הנקראים 'ארץ מצרים', והיא בחינת הגרון שלהם שהוא המצר היותר צר שבכל הגוף כנזכר, ומקום אחיזתם בקדושה אינו בצד פנים של הגרון דקדושה, רק באחוריים הנקרא עורף, ולכן שם כל מלכי מצרים הוא 'פרעה', ואינו שם פרטי למלך אחד כנודע, והנה פרעה בגימטריא עורף עם הכולל גם פרעה יש בו אותיות 'העךף', לרמז כי אחיזתו הוא בערף שבקדושה ובוזה תבין ענין חכמת מצרים שהיתה יתירה על כל האומות כנודע, והסיבה היא כי הם נאחזים ויונקים מבחינת המוחין עצמם. וכן כתב בננוע אלימלך (ריש פרשת בשלח): 'פרעה' הנקרא 'צר הרע', שהוא אותיות 'העךף', שמקשה ערפו של אדם. ועיין עוד בליקוטי תורה וישב, שגם 'ערפה' היא מאותו השורש.

נוספת: "וזהו שיר דלעתיד לבוא, שהוא מדרגת זכר, שיש בו גאולה שלימה."

גאולת הקרקע וגאולת הדם הגאולה הנעשית מכח דין קרוב

מצינו בתורה עוד שתי סוגיות העוסקות בדינים של גאולה, דין ראשון הוא מה שנאמר בפרשת בהר בענין גאולת קרקע, שאין למכור בארץ ישראל שום דבר לצמיתות, ולכן אדם הנאלץ למכור את ביתו, שדהו או אחוזתו, יש לו אפשרות לגאול אותם לפי התנאים האמורים בתורה, וכגון הנאמר (ויקרא כה, כט) 'איש כי ימכור בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאולתו', ובכל אלו הדינים נתחדש שאפשר לגאול קרקע.

דין נוסף הוא מה שנאמר בפרשת מסעי לגבי אדם שנרצח בשגגה, שיכול הקרוב שלו לגאול את דמו, ובתנאים מסוימים הותר לו להרוג את הרוצח, כאמור בפסוק (במדבר לה, יט) 'גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפגעו בו הוא ימיתנו'.

הוא הסתרה של העורף, של צד האחור, וזה עומק היציאה.

ומטעם זה אמרו במדרש דייקא - 'אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם', שכן זו מדרגתו הבלעדית של משה רבינו, וזהו שורש גאולת בני ישראל ממצרים.

והנה מכל האמור מתברר, כי הגאולה השלמה היא כאשר ישנו גילוי שלם שאין בו מציאות של הסתר, ונמצא כי כל גאולה שיש אחריה עוד גלות, היא גאולה שאינה שלימה, כי זה מתגלגל מגילוי להסתר וחוזר חלילה. והגאולה האחרונה במהרה בימינו, היא אותה גאולה שאין יותר אחריה גלות, ומאחר והיא גילוי גמור, היא תהיה במדרגת גאולה שלימה. ועל כך נוסח בעל ההגדה של פסח הוא 'ונאמר לפניו שיר חדש', והוא על פי מה שדרשו חז"ל שהנוסח 'שירה חדשה' הוא בבחינת נקבה שיש אחריה גלות נוספת, מה שאין כן הנוסח 'שיר חדש' הוא בבחינת זכר שאין אחריו גלות

" לשון המכילתא דרבי ישמעאל (בשלה - מסכתא דשירה פרשה א): שנאמר 'שירו לה' שיר חדש תהליתו מקצה הארץ' (ישעיה מב, י), ואומר 'שירו לה' שיר חדש תהליתו בקהל חסידים' (תהלים קמט, א), כל השירות שעברו קראות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד, לכן קראה בלשון זכר, שנאמר 'שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידי על חלציו' (ידימה ל, י), שכשם שהזכר אינו יולד, כך התשועה העתידה לבא לא יאה אחריה שעבוד, שנאמר 'ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבוש ולא תכלמו עד עולמי עד' (ישעיה מה, יז). וכעין זה בשמות רבה (כג, יב) ושיר השירים רבה (א, ג).

ובתוספות (פסחים קטז, ב ד"ה ה"ג ונאמר) כתבו, שבנוסח ברכת 'לפיכך אנחנו חייבים להודות' שהגדה של פסח, קודם ההלל, הגירסא היא 'ונאמר לפניו שירה חדשה וכן נודה לך שיר חדש על גאולתנו', דהכי תניא במכילתא, כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר, כלומר שהנקבה יש לה צער לידה, אף כל הנסים יש אחריהם צער חוץ מלעתיד שאין אחריה צער, וכן יסד הפייט בווילנא א' פתרוס, שירות אלה לשון נקבה מיוסדים, 'כי תשועתם כיולדה' וגו', תוקף שיר אחרון כזכרים לא יולדים, 'שירו לה' שיר חדש כו'.

והנה הנוסח שם: "ונאמר לפניו שירה חדשה". והמילה 'ונאמר' ברוב ההגדות הנו"ן מנוקד עם חולם. אמנם המשנה ברורה (סימן תעג ס"ק עא) הביא מהמגן אברהם ומעוד אחרונים רבים, דכשיאמר ונאמר לפניו שירה צריך לומר וְנֶאֱמַר הנו"ן בניקוד סגול, שהוא לשון עבר דקאי על גאולת מצרים. וכיאר במחצית השקל שם: צריך לומר וְנֶאֱמַר (הנו"ן בסגול) וכו'. דאי הוי קאי על גאולה העתידה, היה ראוי לומר וְנֶאֱמַר (בחולם) על גבי הנו"ן, דהוא לשון עתיד, וגם היה ראוי לומר שיר חדש דהוא לשון זכר, על פי המדרש דגאולות הראשונות היו דומין לנקבה, לכן שירות שעברו היו בלשון נקבה, מה שאין כן גאולה העתידה במהרה בימינו שאין אחריו גלות, דומה לזכר שאינו מוליד, לכן ראוי לומר שיר חדש לשון זכר. ועיין עמק ברכה (הגדה סימן ג), תשובות והנהגות (ח"ג סימן קלט - קמ) והליכות שלמה (פסח פ"ט דבר הלכה 246) מה שכתבו בענין הנוסח הנכון.

" הדינים שם הם כדלהלן: א. המוכר שדה אחוזה [שדה המשמש לזריעה וכדומה], יכול המוכר עצמו או קרוב משפחתו לגאול את השדה משנתיים לאחר המכירה, ומכל מקום, אף אם לא יגאול אותה, ביובל חזרת השדה לבעליה הראשון. ב. המוכר בית בעיר המוקפת חומה, יכול המוכר עצמו לגאול את הבית בשנה הראשונה בלבד, ואם לא גאל, אין הבית חוזר ביובל, אלא נשאר לצמיתות ברשות הקונה. ג. המוכר בית חצרים, שהוא בית בעיר ללא חומה, יכול המוכר עצמו או קרוב משפחתו בכל עת לגאול אותו, וביובל הוא חוזר לבעליו הראשון.

הדברים:

כאשר אדם נאלץ למכור את נכסיו מחמת רוע מצבו, בפעולת המכירה נעשית מציאות של פיזור. כלומר, היה לו נכסים שהם מלשון כינוס, שהוא תחת ידו, וכעת ממונו התפזר ויצא מרשותו לרשותו אחר, וכדי להשיב את המצב לקדמותו יש להשתמש בהנהגת הקרוב. וביתר עמקות, שהנה אמרו בגמרא (ב"ק קיט, א): כל הגזול את חבירו שוה פרוטה, כאילו גזול את נשמתו, שנאמר (משלי א, יט) 'כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח'. ומבואר בפסוק, שגזילת הממון נחשבת כלקחת הנפש, והטעם בזה, כי חלקי נפשו של האדם גנוזים בממונו¹⁰, ובשעה שהוא מוכר את ממונו חלקי נפשו מתפזרים, וכאשר באים לגאול את אותו ממון שהוא מכר, שזו גאולת קרקע, הגאולה חוזרת ומצרפת את מה שנתפזר, ומשיבתו למצבו הראשון והשלם.

עתה ברור גם עניינו של גואל הדם, שהוא על אותה הדרך. שהנה הרציחה הראשונה בעולם נעשתה על ידי קין, ולאחר מכן פונה אליו הקב"ה ואומר לו (בראשית ד, י) 'קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה', ודרשו חז"ל (משנה סנהדרין ד, ה): אינו אומר דם אחיך אלא 'דמי אחיך', שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים. ומוגדר בדברים הללו, שפעולת הרציחה יש בה מעשה של פיזור, שהדם שהיה מכונס בתוך גוף האדם, מתפזר לכל עבר, וממילא יש צורך בגאולת הדם, היינו להשיבו למצבו הקודם.

אמנם עדיין צריך להבין, בשלמא בגאולת

ויש ליתן על כך את הדעת, שכן בשלמא בקרקע שנמכרה שייך לנקוט לשון גאולה, שמשיב אותה למצבה הקודם, אך מה השייכות של לשון גאולה בדם, ואיזו גאולה ישנה בכך שהוא הורג את הרוצח בשגגה.

ישנו ענין אחד המשותף לשתי הגאולות, בין לגאולת הקרקע ובין לגאולת הדם, שבשניהם נאמר שהקרוב הוא הגואל, קרובו של מוכר הקרקע יכול לגאול עבורו את הקרקע, וקרובו של הנרצח יכול לגאול את דמו, ומונחת כאן ההגדרה כוללת, שתפיסת הגאולה נמצאת בתפיסה של קרוב, שעל ידו נשלמת הגאולה.

עומק ההבנה בזה הוא, שמהות הגאולה עניינה הוא קירבה, ולכן מי שיכול לגאול זה דוקא הקרוב, אין זה דין חיצוני, שאחר שנאמר שיש דין גאולה, ישנו פרט נוסף שהקרוב יכול לגאול, אלא זו היא מהות ההגדרה של גאולה, שהיא נעשית במהלך של קירבה. ענין זה מתבאר היטב על פי המוזכר לעיל מדברי המהר"ל, שגלות עניינה פיזור וגאולה עניינה כינוס, נמצא אם כן, כי מהות הגאולה היא לקרב דברים יחד, ולכך מי שיש לו דין קרוב, יכול לפעול את הגאולה. ולהשיב את הדברים למקומם.

הפיזור במכירה וברציחה והגאולה בצירוף כבתחילה

מציאות זו של פיזור קיימת הן במכירת קרקע והן ברציחת אדם ונטילת חיותו, וכדי לתקנו צריך לדין הגאולה על ידי קרוב, שיכנוס מחדש את אשר נתפזר. וכך הוא ביאור

¹⁰ כן כתב האריז"ל (שער המצוות, משפטים) וז"ל: מה שכתבו רז"ל הגזול מחבירו שוה פרוטה כאלו גזול ממנו נפשו כו', הענין הוא, כי כל נשמה כלולה מן רמ"ח אברים, וכל אבר כלול מן כמה ניצוצות של האורות, וכפי ריבוי האורות אשר לנשמה ההיא, כך הוא שיעור השפע אשר משפיעין עליו מלמעלה, וכפי השפע שמשפיעין בה, הוא ענין הממון אשר לו בעולם הזה, ונמצא כי כאשר גונבים ממנו, הם גונבים ממנו אותו השפע העליון היורד לנפשו מלמעלה, ואפילו אינו אלא שוה פרוטה, הרי הוא גזול מנפשו שוה פרוטה של השפע הנשפע עליו כנזכר. ובה יתבאר לך מה שאמרו רז"ל (חלוין צא, א) על פסוק (בראשית לב, כה) 'ויתור יעקב לבדו' כתיב, מכאן שצדיקים חסים על ממונם, כי הרי יעקב חזר על פכין קטנים. והענין הוא, לפי שהממון שלו הוא נמשך לו מבחינת שפע העליון הנשפע על נפשו, ואם אינו חס על ממונו נמצא שהוא ח"ו מבזה השפע היורד לנפשו ואינו מחשבו. ועוד שאם יניח אותה פרוטה שנאבד ממנו, הנה גם למעלה נפחתת ונאבדת אותה פרוטה, השפע שהשפיעו לנפשו, ולכן הם חסים על ממונם בדברי העולם הזה, וזלתי בדבר הצדקה והמצות, כי אדרבא יוסיפו לו מלמעלה.

קרקע, שכאשר הקרוב גואל, זה עדיין שייך לאותו בית אב של המשפחה ולכך זה נחשב כהשבת המצב לקדמותו, אך כאשר הגואל הדם הורג את הרוצח, לכאורה איזה גאולה יש כאן, שהרי הנרצח לא שב לחיות.

כדי לבאר זאת יש לחדד יותר, שהנה הרוצח הראשון הוא קין, ובנוסף הוא מוגדר בלשון התורה (בראשית ד, ג) 'עובד אדמה', נמצא אם כן שיש בו את שני החלקים של הגאולה, מצד אחד הוא הראשון שבא לידי מציאות ששייך בה גאולת דם, אלא שלא היה מי שיגאל, ומצד שני הוא איש האדמה, ואם כן שייכת בו המציאות של גאולת קרקעות. ובעבדים שיש גאולה הראשון שכתוב בתורה שהוא היה עבד זה כנען ובו בעומק יש את שורש מציאות גאולת הקרקעות שנאמר בארץ ישראל.

בחינות הגאולה מב' הצדדים - בחינת כתר ובחינת דל

נרחיב את גבולות הענין על מנת לרדת לשורש הדברים. יש לידע כי המילה 'גאל' היא גימטריא של המילה 'דל' - שהוא מי שנתדלדלו נכסיו ונהיה עני. ומאידך מבואר בדברי רבותינו (ספר הפליאה עמוד לב, ספר הקנה עמוד פב), שכאשר נחליף את המילה 'גאל' בסדר של א"ת ב"ש¹, יעלה בידינו המילה 'כתר'. נמצא כי מצד אחד מדרגת 'גאל' היא דל, הדבר השפל ביותר, ומצד ההפוך מדרגת הגאל היא כתר, שזו המדרגה המרוממת ביותר שיש. ומתברר כי יש שתי תפיסות במדרגת ה'גאל', האחת מצד ההבחנה הראשונה שהגאולה ממצרים היא מלשון של עליה וגאולה, והיא עולה למעלה עד למדרגה של כתר העומד בראש המלך, שזו המדרגה הגבוהה ביותר שיש. והשניה מצד

הבחנה חדשה, שהגאולה היא בבחינה של דל, מי שאין לו כלום, שהוא כלי ריקם בעל חלל ריק. הבחנה זו עולה מתוך ביאור נוסף במשמעות המילה 'גאל' בלשון הקודש, וכפי שכתב הרד"ק (ספר השרשים תחילת המאמר השלישי) שהוא מלשון 'יִגְאֹלוּ מִן הַכְּהוֹנָה' (נחמיה ז, סד), ופירושו שהובדלו והופרשו מן הכהונה, כלומר, שנפסלו מן היחוס שלהם. ולביאור זה 'גאל' הוא מלשון 'חלל', וכפי שנקרא מי שנפסל מן הכהונה, שהוא נתחלל מקדושתו ונתרוקן ממנה. וההבנה בזה היא, שכאשר יש דבר בלוע בתוך דבר אחר, ומוציאים אותו, אזי במקום בו הוא היה מונח קודם לכן, נוצר חלל. וכן הדבר למה שנתבאר שלשון של 'גאל' מתייחסת לאותו אל זר שבקרבכם, שהוא טינוף הנמצא בפנים, וכשמוציאים אותו החוצה, ישנו חלל. ועתה נתבאר בדקות ההגדרה, שיתר על כן, גם כאשר נמצא הדבר בתוכו, כיון שהוא דל ולא שווה כלום, אין הוא תופס מקומו, ונחשב כאילו יש כאן חלל.

ומכל מקום מתבררות שתי תפיסות הפוכות במדרגת הגאל, תפיסה העליונה של מדרגת הגאל, שהיא בבחינת גאה העולה למעלה, ותפיסה תחתונה של מדרגת גאל שהיא בבחינת שפלות ודלות, להוציא מתוך המקום שהוא הכי למטה.

ענין זה מתיישב היטב עם הידיעה, כי למילה 'דל' בלשון הקודש יש שתי פנים, מצד אחד דל הוא דבר שפל, כאמור (ויקרא יד, כא) 'ואם דל הוא ואין ידו משגת', מצד שני נאמר (תהלים קטז, י) 'דלותי ולי יהושע', ויש לבאר הכוונה, שבמצב של דלות הקב"ה העלה את האדם ממצבו, והוא בבחינת 'דלו עיני למרום' (ישעיה

¹ היינו בדרך זו: ג - ר, א - ת, ל - כ.

² לשון ספר הפליאה: כאן אשלים דברי המגיד ששאל אותי עד היכן הוא עולה, והנחתי בעורה למה תישן ה', אמר לי שהכתר מתהפך בא"ת ב"ש גא"ל. וראה שם הביאור בארוכה מה עומק הרמז שיש בזה לענין זמן הגאולה וצורתה. ולשון ספר הקנה: צריך המתפלל להעלות הכל בקנה אחד עם הגואל העליון ברוך אתה ה' גאל ישראל, גאל בא"ת ב"ש כתר. וראה בספר ציצים ופרחים להגר"י עמדין (עמוד מב) שהביא מעמק המלך (שער יג פ"ל), שכתב באתב"ש גאל, כי בגילוי רצונו תלויה הגאולה, וכולל ג' מוחין בכ"ח כתר חכמה בינה, שכן הוא בגימטריא ג' פעמים או"ר. ועיין היטב בקהלת יעקב ערך גאל.

לח, יד), וביאר הרד"ק, שהעיניים נישאו למרום, והוסיף במצודת ציון, שהוא ענין הרמה, כמו 'ארוממך ה' כי דליתני' (תהלים ל, ב). כלומר דל יכול להיות שפל, ודל יכול להיות גבוה.

עתה יתבאר עומק עניינה של המילה 'גאל', שאמנם היא גימטריא של 'דל' שהוא מהצד התחתון והשפל, אך כאשר נתקן מצבו על ידי הגאולה, הוא דולה ועולה למעלה אל בחינת הכתר שבו.

ברור לפי זה, שלכך מהות שמו של משה רבינו הגואל את בני ישראל ממצרים, היא כלשון הפסוק (שמות ב, י) 'ותקרא שמו משה כי מן המים משיתיהו', שכן כאשר באים להוציא דבר מן המים זה נקרא בלשון הקודש 'לדלות מתוך המים', וביותר כאשר מעלים מים עצמם מתוך הבאר, זה נקרא 'לדלות מים', וכן הכלי עימו מעלים את המים נקרא 'דלי', שתפקידו לרדת מטה ולהעלות את המים למעלה, ונצא שהמש"ה מתוך המים, עניינה דל"ה והעלאה. וכן כאשר משה רבינו בא לחפש את זיווגו במדין, הוא מוצא את צפורה בזמן שבנות יתרו באו לדלות מים מן הבאר, כאמור (שמות ב, טז) 'ותבאנה ותדלינה', וכן כאשר באו אל אביהן חזרו ואמרו לו (שם, יט) 'וגם דל"ה דל"ה לנו', כי זוהי יסוד מדרגתו של משה רבינו שהוא הגואל, שהוא מעלה את מדרגת הגאל מהמצב השפל, שהם היו במצרים עבדים, ועבד הוא שפל, למדרגה העליונה של ראיית פני המלך, מדל תחתון לדל עליון, עד השגת מדרגת הכתר.

הנהגה זו של משה רבינו תחילתה כבר

במובא בדברי חז"ל (שמו"ר א, כו) שבהיותו ילד קטן בארמונו של פרעה, הוא הושיט את ידו לקחת את כתרו של המלך^י, כלומר שכבר אז הוא התחיל להעלות מהדל התחתון לכתר למעלה. וזו היא הנהגתו של משה רבינו, להעלות את בני ישראל ולהוליכם במדבר עד בואם לארץ ישראל, ועל ידי כן לגלות אצלם את מדרגת 'ויתנו לך כתר מלוכה', וזוהי הגאולה השלמה שמתקיימים בה שני החלקים הללו, מהצד התחתון של השפלות עד והצד העליון של מדרגת הכתר.

שינוי גאולת קין -

מגאולת קרקע לגאולת דם

עתה נשוב לבאר את ענין הגאולה הקיים אצל קין, ששייך אצלו הן הענין של גאולת הקרקע מהיותו עובד האדמה, והן הענין של גאולת הדם מהיותו הרוצח הראשון.

תחילת הענין הוא במה שקין והבל הקריבו קרבנות, שעניינם הוא העלאה, כאמור בדין הקרבנות שיש בהם העלאת ריח ניחוח, כלשון הפסוק (ויקרא א, ט) 'עולה אשה ריח ניחוח לה'. אמנם הקב"ה קיבל רק את קרבנו של הבל, ואל קרבנו של קין הוא 'לא שעה' כלשון הכתוב, ועל כך נאמר (בראשית ד, י-יז) 'ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך. הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ'. כלומר, אם תיטיב, שפעולותיך יהיו כראוי ולשם שמים, יתקיים בך 'שאת', במשמעות של מתנשא, היינו שתעלה למעלה, ואם לא תיטיב, יתקיים בך 'לפתח חטאת רובץ', במשמעות של רביצה, שהיא על הקרקע, היינו שתרד למקום נמוך,

^י מדרש שם: 'ותביאהו לבת פרעה' (שמות ב, י), היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאלו הוא בנה ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך, ולפי שהיה יפה הכל מתאווים לראותו מי שהיה רואהו לא היה מעביר עצמו מעליו, והיה פרעה מנשקו ומחבקו והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתידי לעשות לו כשהיה גדול וכו', והיו שם יושבין חרטומי מצרים ואמרו, מתייראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו, שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתידי ליטול מלכות ממך, מהם אומרים להורגו מהם אומרים לשורפו, והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם, הנער הזה אין בו דעת, אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב וגחלת, אם יושיט ידו לזהב יש בו דעת והרגו אותו, ואם יושיט ידו לגחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מות, מיד הביאו לפניו ושלח ידו ליקח הזהב, ובא גבריא'ל ודחה את ידו ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו, וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון.

דל ושפל, שהוא המדרגה התחתונה.

עוד יתבאר בעומק הענין, כי הנה שמו של קין הוא מלשון קנין, וכלשון הפסוק (בראשית ד, א) 'ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ה'.' ענין זה מתקיים גם אצל גואל הקרקע, שכן כאשר אדם מוכר את הקרקע שלו, ובא קרובו לגאול אותה, הוא עושה פעולה של קנין, וכמו שמדקדק הרמב"ן (שמות ו, ו) שהלשון 'וגאלתי' שנאמרה ביציאת מצרים, עניינה מכירה, ונמצא שענין הגאולה בא על ידי קנין, ודבר זה מתקיים אצל קין ששמו נקרא על שם הקנין שעשתה חוה עם אדם הראשון, בכך שמשניהם נוצר ולד".

והנה ישנן שיטות בחז"ל, שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא ומכוח זה נולד קין, נמצא שכאשר קין היה במעי אמו התקיימה בו מציאות של 'גאל' מהצד התחתון, מלשון מגועל, שהוא 'געל' דקלקול, שכן הוא תולדת הזוהמא הראשונה שבאה לעולם, ומשם שורש תחלת הוויתו. ובסדר הנהגת הבריאה, אמור היה הבל לגאול אותו ולתקן את מציאותו השפלה, ומאחר שקין הוא במדרגה של קרקע, שהוא עובד אדמה, כאשר הבל היה בא לגאול, היתה מתקיימת בו כעין גאולת קרקע, שהיה מוציא את קין עצמו מתוך הטינוף שלו, ומעלה אותו למדרגה העליונה. אמנם, קין

הפך את הקערה על פיה, ובמקום שיגאלו אותו ממדרגתו השפילה, הוא הפך להיות רוצח, שהוא בחינת 'גאל' דקלקול, ועכשיו גם כן יבוא לגאול ממנו, אך מתוך מדרגה של גואל הדם. שהנה, אם היה מתגלה צד התיקון היו גואלים את קין ממדרגת קרקע, והיתה מתגלה בו מדריגת קנין של קרקע, שמשיבים אותה למקומה, היינו באופן שהיו לוקחים את הקנין שבו שהוא לשון של גאולה, והיו לוקחים את בחינת האדמה שבו שניתנת לגאולה, והשורש שלו שאינו אלא פסולת שהנחש הטיל בו, והיו מוציאים ממנו את אותה זוהמא ומתקנים אותו בתיקון מוחלט, וזו היתה עבודתו של הבל, לתקן את קין. אך כאשר קם קין על הבל והרג אותו, נתבטלה מציאות התיקון על ידי הבל, והמהלך התהפך בכך שקין קם על הבל וקלקל את התיקון, ואף החיל על עצמו גדר רוצח, והכניס עצמו למהלך גאולה אחר, של גואל הדם, שמותר להרגו, והוא נצרך לתיקון חדש.

כאן מתגלה המהלך הנוסף בגילוי של גואל הדם כאשר רוצחים את הנפש. וכהגדרה כוללת כבר הוזכרו דברי המהר"ל, שגלה זה פיזור וגאל הוא אחדות, והנה בעת הרציחה מתפזר הדם, וכאשר מתגלה הצד של גואל הדם, הוא גואל את אותו דם שנתפזר. אמנם יש לברר אצל קין, כיצד ניתן לגאול את הדם שנתפזר, הלא נתקיים בו (בראשית ד, כד) 'שבעתיים יוקם

^י ראה לשון הרד"ק שם: ותלד את קין - ילדה בן שקראה שמו קין. שאמרה קניתי איש את ה', ואף על פי שהם שני שרשים בענין אחד, רז"ל פירשו קניתי איש את ה', המצאתי בעולם איש שלא היתה בריאתו כאחד ממנו, וקניתי ע"פ השם, כי הוא שם בו חלקו שנפח בו נשמה, וקניתי, כענין קונה שמים וארץ (שם יד, כב) כלומר שהמציא את העולם, וסמכה המעשה לעצמה, לפי שהיא עיקר המצאת הולד ובבטנה נוצר וגדל עד שיצא.

^כ בגמרא שבת (קמ"ב, ב) נאמר, שבשעה שבה נחש על חוה, הטיל בה זוהמא. וראה בזה הקדוש (בראשית לו, ב) תיקוני זוהר סט קיז, ש'אדם הראשון נדבק ברוח הטומאה לאחר החטא, וחווה נדבקה לפניו מרוח הטומאה אשר הטיל בה הנחש, ומזוהמת הנחש נמשך שורש ללידה אשר מעורב בה טוב ורע ומשורש זה היא הולידה את קין והבל, אשר הם כנגד היצר הטוב ויצר הרע. וראה בשער הכוונות (דושי ר"ה א): הנה נודע כי ביום ראש השנה הראשון נברא האדם, ויום ראש השנה של בריאת העולם היה ביום ו' כנודע, והנה אם אדה"ר היה נמנע מן הזיווג ביום הוא וגם מן החטא והיה ממתין עד ליל שבת היו כל העולמות כתקנם, וכו' אבל יצא חטא בעצת הנחש הוא ואשתו והנחש בא על חוה והטיל בה זוהמא קודם שנזווגו אדם וחוה, ומחמת כן יצאו קין והבל אחר הזיווג דאדם וחוה מעורבים בטוב ורע. [אמנם כבר הוזכרו גדולי המקובלים, ובכללם האריז"ל, שאין להבין דברים אלו כפשוטם חלילה, אלא מדובר במושגים רוחניים עמוקים של פגם וזוהמא בנפש. וראה בבאיור מתוק מדבש שהביא בשם האריז"ל (שער מאמרי רבי שמעון בר יוחאי) וזה לשונו: מה שאמרו חז"ל שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא, זוהר והשמר בנפשך מאוד, אל יעלה בדעתך שהדברים כפשוטם, חלילה להאמין הדברים כפשוטם]

יכול לצאת משם יותר, וזהו התיקון של כל רוצח, שמתקיים בו ההיפך מנע וגד תהיה בארץ, זאת על ידי שינוס שמה - לעיר מקלט, כל רוצח, ואינו יכול לצאת משם כלל, שזה מקומו מכאן ולהבא, ועל ידי כן הוא מקובץ לשם.

אמנם, כאשר מת הכהן הגדול כבר אין צורך בתיקון הזה, שכן בעבודת יום הכיפורים, כאשר הכהן הגדול נכנס לפני ולפנים, הוא בא לכפר בעד עצמו ובעד ביתו ובעד אחיו הכהנים ובעד כל עם ישראל, ומשום שאור נשמתו הוא שורש כל ישראל, ולכך בשעת מיתת כהן גדול שהיא השורש של מיתת צדיקים מכפרת²⁰, מצטרפים כל החלקים של כל עם ישראל, וכפי שביום הכיפורים הוא מכפר על כל כלל ישראל בבת אחת, כך ביום מיתתו שהוא היום כיפור שלו בה"א הידיעה, יש כפרה לכל כנסת ישראל כי כולם חוזרים ומצטרפים יחד, ועל ידי כן מתגלה כפרה למי שרצח, שכבר אין בו יותר פיזור ופירוד, והוא אינו צריך יותר לשהות בעיר מקלט²¹.

על ידי גואל הדם הקרוב נתגלה הצירוף מחדש

עתה נשוב ונבאר את הענין שהקרוב הוא הגואל. שהנה מי שרוצח, מקלקל בכך שמביא לפיזור הדם, ולכך אצל קין שהיה רוצח, התדבק בו כוח הרציחה, והוא התפזר לגמרי ונתבטל שלא היה לו המשך. אמנם, כאשר לאדם שנרצח יש קרובים, מתגלה שהוא לא נתבטל לגמרי, שכן יש לו המשכיות, ואם כן על ידי הקרוב נוצר הצירוף הטבעי המתקן את הפיזור שנעשה ברציחה. ולכך בקרוב מתגלה הדין של גואל הדם, כי הוא מוציא מהכוח

קין, והביא רש"י את דברי המדרש (בר"ר כג, ד) שנגזרה גזירה לכלות זרעו של קין לאחר שבע דורות, וכל בני העולם הקיימים, הם מזרעו של שת, ונמצא שהפיזור שחל מחמת מעשה הרציחה של קין, הביא אותו בעצמו לידי כילוי.

דוגמה פשוטה לכך שפיזור נקרא כילוי, יש ללמוד מדיני ביעור חמץ שנחלקו כיצד מאבדו מן העולם (משנה פסחים ב, א), לדעת רבי יהודה הוא רק בשריפה, ולדעת לחכמים אף מפרר וזורר לרוח. ובדברי חכמים מונח לדינא, שפיזור של דבר על ידי שמפררו לרוח, נחשב כילוי של הדבר, ומתקיים בהם 'ליבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא', שבכך שהוא מפזר את הדבר הקיים לכדי פירורים שאין בהם כזית ואין בהם חשיבות, הם באים לידי הגדרה של ביטול הדבר.

וכן הדבר אצל קין, שכאשר עברו שבעה דורות של קלקול, אזי נתפזר הדבר והוא הגיע לפירוד הגמור, וכשהוא הגיע לפירוד הגמור, נגמרה המציאות של קין והוא אינו קיים יותר.

צירוף חלקי הרציחה במיתת הכהן גדול

עתה נבא לבאר את ענין התיקון. שהנה דינו של הרוצח בשגגה הוא, לגלות לעיר מקלט עד מות הכהן הגדול שהיה משמש בזמן הרציחה. ויש להבין את הטעם שהיציאה מהעיר מקלט תלויה במיתת הכהן גדול²². והביאור בזה הוא, שהנה יסוד דין העיר מקלט, הוא לתקן מה שנתפזר בעת הרציחה, והביטוי לזה כפי שמצינו אצל קין, שהוא נתקלל בכך שנע ונד תהיה בארץ, כולו מפוזר, שאין לו מקום אחד מכונס, והתיקון הוא לחזור ולקבץ אותו, זאת על ידי שהוא חייב להיכנס לעיר אחת ואינו

²⁰ בגמרא מכות (יא, א) נתנו בזה טעם, שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו.

²¹ ראה מדרש תנחומא (אחרי מות י'): אמר רבי חייא בר אבא, באחד בניסן מתו בניו של אהרן, למה מזכיר מיתתו ביום הכיפורים, אלא ללמד, כשם שיום הכיפורים מכפר, כך מיתת צדיקים מכפרת.

²² ראה ריקנאטי (ריש פרשת מטע), כי טעם 'וישב בה עד מות הכהן הגדול', הוא כי במיתתו יכפר עונו, כי מיתת הצדיקים מכפרת.

לפועל את כוח הקירבה.

ולכך ביציאת מצרים נאמרו ארבעה לשונות של גאולה 'והוצאתי והצילתי וגאלתי ולקחתתי', והם השורש לארבעה גלויות שעתידים להיות, שלאחריהן תהיה גאולה שלמה במהרה בימינו. ומכל מקום מאחר וישנן ארבע גלויות וגאולות, נמצא שהגלות היא בתוך תפיסה של גאולה, והגאולה היא בתפיסה של גלות. כי הרי עדיין מספרם שווה, ואם יש ארבע גאולות בדיוק, נראה איפה שאין זו גאולה שלימה.

ואכן הגאולה השלימה היא הבחינה החמישית של 'והבאתי אתכם אל הארץ' (שמות ו, ח), היינו שהביאה לארץ ישראל היא שורש ויסוד לכל הגאולות, ואין זה משום שמילה 'גלה' יש גל-ה', והיינו שיש בחינת של חמש, שכן אדרבה, הלא זו משמעות הפוכה לכאורה, שיש בזה יותר עומק של הגלות. אלא הביאור הוא על פי מה שהוזכר, ש'גל' מלשון גאולה הכוונה לדבר שרואים את חלקו ולא רואים את כולו, והוא בבחינת דבר שיש לו פנים ואחור, ולא רואים את כולו, והגאולה היא בחינת גלגל, שמגלגלים את הדבר ורואים אותו מכל צדדיו. אמנם גם בזה עדיין אין גאולה שלימה, כי צריך עדיין פעולה לגלגל, והגאולה השלימה היא רק כאשר אפשר לראות את הדבר מכל צדדיו לכתחילה, בראייה אחת.

בארץ ישראל יש מדריגה של ראיית כולה

מציאות זו של שלימות הגאולה במהלך של ראייה אחת, מפורשת אצל יעקב אבינו בהיותו בדרך מארץ ישראל לחרון, וכך מפורש בפסוק (בראשית כח, יג) 'והנה ה' ניצב עליו ויאמר אני ה' אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך', וברש"י הביא דברי הגמרא (חולין צא, ב), שהקב"ה קיפל את כל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב שתהא נוחה להיכבש לבניו. ובפשטות זה נעשה מצד ההכנה לכיבוש בני ישראל בעתיד, שכל מה שנכנס תחת רשותו של יעקב אביהם, כבר

שהלא כאמור, הגלות היא פיזור, והגאולה היא צירוף, וכאשר בא הקרוב וגואל את הדם של הנרצח, הוא מגלה את דין הקירבה ומוציאו לפועל, והוא חוזר ומצרף את דם הנרצח באופן של קירבה אליו. ונמצא שהדם של הנרצח שנתפזר יש בו צד מה של תיקון על ידי מציאות של גואל הדם, ואמנם יש דין שמותר לרצוח לקום ולהרוג את גואל הדם הרודף אותו, כי הבא להרגך השכם להרגו, אך לכל אדם אסור להרוג את גואל הדם, על אף שהוא מרדף להרוג את הרוצח, כי גואל הדם בא מעיקר הדין שמותר לו להרוג את הרוצח, ונמצא שעל ידי מדרגת גואל הדם דמו של הרוצח הופך להיות הפקר, שדמו הותר והופקר.

שהנה נתבאר, כי כל גאולה היא מבית האסורים, היינו ממקום שהאדם נמצא שם בעל כרחו, ועניינו של מקום זה הוא, שיש בו קיבוץ וצירוף של הדבר, וכאשר באה הגאולה, נעשה פירוק, שפורקים ומוציאים את הדבר ממקומו. מעין כך, מיד כשהותר לרצוח את הרוצח הראשון, אז דמו הותר ונפרד, הגואל הדם שהורג את הרוצח פועל בזה, שהוא מגלה שיש קרוב לנרצח, ועל ידי כן דמו אינו מתפזר אלא הוא מצורף. וזו היא עומק המדרגה הנקראת גואל הדם, שהוא מצרף את הדם שנתפזר, ואם כן זה שורש ה'גאל' במדרגה של צירוף של הגל-א', שחוזר ומצרף את המפורד, וזו שורש מציאות הגאולה.

הגאולה השלימה בביאת ארץ ישראל

על פי כל האמור נבין ברור, שבכל מקום בבריאה שנעשה שורש של פיזור, יש בכך הנהגה של גלות, ובכל מקום בבריאה שנעשה שורש של אחדות, יש בכך הנהגה של גאולה.

והנה בפשטות שורש כל הגאולות הם ארבעת הגלויות, ולכך יש ארבע גלויות וארבע גאולות, שמתוך כל גלות באה עוד גאולה,

הצדדים, ואמנם הוא עצמו לא זכה להיכנס לארץ מחשבונות שמים, אך שורש התפיסה של הכניסה היתה בו, ויכול היה לראות את כל הארץ במבט אחד, ומעין מה שאירע אצל יעקב אבינו שהקב"ה קיפל את כל ארץ ישראל תחתיו.

והנה לארץ ישראל ישנה מציאות מיוחדת, שמצד אחד ניתן לראות את כולה במבט אחד, וכביכול יש לה גבול מוחלט של שטח הנקרא ארץ ישראל, ומאידך נאמר בה (ירמיה ג, יט) שהיא 'ארץ הצבי', שמתפשטת ומתרחבת לפי יושביה¹⁰, כלומר, שאין לה גבול ומידה. יתר על כך נאמר, שעתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות כולם¹¹, וזו היא מדריגה גבוהה יותר שאת כולה ראה משה רבינו.

ראיית כל העולם כולו במדרגת גלגל הבהיר

למעלה מכל האמור, ישנה מדריגת ראייה של אדם הראשון, עליה אמרו חז"ל (חגיגה יב, א) אור שברא הקב"ה ביום הראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כלומר במדרגת האור הראשון שנברא, ניתן לראות את כל העולם בראיה אחת. ויש להבין כיצד ניתן לראות מסוף העולם ועד סופו, הלא אין זה רק ענין של מרחק, אלא שהעולם עשוי כגלגל, ואפילו אם יש נהורא מעליא, הרי יש כאן מחיצה המסתרת. ובהכרח שמדרגתו של אדם הראשון היתה כה גבוהה, שאם הוא רואה מהצד השני, אז הוא רואה גם מה שקורה בתוך

נחשב שלהם ובניקל יהיה ניתן ליטלו. אבל בעומק מונח כאן, שאם הכל היה מקופל תחתיו, אז אפשר לראות את הכל בבת אחת, ודבר זה נעשה בזמן שמתקיים בו (שם, יא) 'וישכב במקום ההוא וילן שם כי בא השמש', שהוא שוכב על אדמת ארץ ישראל, והכל תחתיו, ובעצם נמצא שבתפיסה הוא יכול להשיג את מדרגת 'ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה עד אחרית שנה' (דברים יא, יב), כלומר זה ראייה של כל הגלגל - גלגל השנה, ועיני ה' רואות את כל הגלגל כולו. ומתבאר כאן, כי המדריגה המתגלה בארץ ישראל מצדו יתברך, היא מה שרואה את הכל בבת אחת. וכאשר יעקב אבינו השיג מדריגת נבואה בעודו חולם, ונתגלה אליו הקב"ה על אדמת ארץ ישראל, הוא זוכה להשיג את המדריגה של אותה ראייה כוללת של כל ארץ ישראל, באופן שהיא מקופלת תחתיו בשלימות מכל צדדיה.

מדריגה זו של ראיית כל ארץ ישראל במבט אחד, נמצאה גם אצל אבי הנביאים - משה רבינו ע"ה, שקודם כניסת עם ישראל לארץ הראה לו הקב"ה את כולה, וכאמור בתורה (דברים לד, א) 'ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני יריחו ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן'. יכולת ראייה זו שהיתה למשה רבינו באה מתוך המבואר לעיל, שהוא בא לגאול את ישראל מבחינת פרעה, שהוא העורף והאחור, לבחינה של פנים, שהכל גלוי וידוע ונראה מכל

¹⁰ בהבנת ראיית כל הארץ במבט אחד כתב האור החיים הקדוש שם, וז"ל: פירוש הפעיל ה' בו ראות, מה שאין גבול בעין לראות, באחד מב' דרכים, או יאיר עיניו מאור זרוע לצדיק שהוא אור ששת ימי בראשית הגנוז לצדיק, שאמרו רז"ל (חגיגה יב, א) שבו יביט האדם מסוף העולם, או הקריב הארץ למול עיניו והראה אותה לו לפניו, ע"כ. והדרך השניה היא כעין ענין הארץ שנתקפלה תחת יעקב. ובטעם שהוצרך לראיה האריך בחסד לאברהם (מעין השני, נהר לג), כי כאשר אדם מצייר בדעתו צורה קדושה, הדבר משלים את שכלו, וראיית ארץ ישראל הקדושה העניקה למשה הארה רוחנית שחיוקה את נפשו והעלתה אותה למדרגה של 'איש האלוהים' בשלמות.

¹¹ כן אמר רבי חנינא (גיטין נו, א): 'ארץ צבי' כתיב בה, מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל, בזמן שיושבין עליה רווחא, ובזמן שאין יושבין עליה גמרא.

¹² פסיקתא רבתי (פסקא א ד"ה והיה מיד): אמר רבי לוי, עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כולו. ועוד נאמר (ספרי דברים פסקא א ד"ה כיצא בו): עתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק.

ומטעם זה בלילה שבני ישראל יצאו ממצרים התקיימה בו המציאות העתידית של 'לילה כיום יאיר' (תהלים קלט, יב), כמבואר בזוהר הקדוש (בא לח, א) שהיה מאיר הלילה כמו תקופת תמוז, וזה גופא נקרא גאולת מצרים, שמתגלה שגם במדרגת האחור והעורף אין צורך לגלגל את הדבר כדי לראות את צדו השני, ובמדרגת הזמן מתגלה שאפילו הלילה מאיר. ובמדרגת העולם ההגדרה היא במדרגה העליונה, שיש אור בעצם הגלגל והוא כולו עצם מאיר, ואלו הן המאורות בשורשם, ויתר על כן, שמתקיימת המציאות הראשונה, של אור שברא הקב"ה ביום הראשון רואים בו מסוף העולם ועד סופו.

השלטת האחור

על הפנים אחר חטא העגל

על פי כל האמור יתבאר ענין נוסף. שהנה לאחר חטא העגל, ועלייתו של משה להר להוריד את הלוחות השניות, נאמר בתורה שקרן עור פניו של משה, ולא יכלו להביט בו, ולכך כאשר דיבר עם בני ישראל, היה מניח מסוה על פניו לכסות את האור, וכאשר היה מדבר עם הקב"ה, היה מוריד את המסוה.

ויש להבין מה הוא אותה מסוה שהניח משה על פניו וכיצד הוא מנע את האור שעל פניו מלהאיר. והעומק בזה הוא כמתבאר, שכל מדריגת הגאולה של משה רבינו עניינה הוא אותו אור המגלה הכל, שהכל פנים ואין בחינת אחור, אך לאחר חטא העגל שירדו ממעלתם וחזרו למדריגת גלות, לקחו את האחור של משה ושמנו אותו על הפנים וזה הפך להיות מסוה. מעתה שוב יש הסתר פנים, ואף הפנים עצמם הופכים לאחור.¹⁰

הגלגל עצמו, שכן אם הוא רואה רק מה שעל הגלגל ומחוצה לו, אין הוא יכול לראות את צידו השני, אמנם אם אהגלגל שקוף אז אפשר לראות את הכל. והעומק הוא, כי אצל אדם הראשון העולם כולו היה במדרגת גלגל חמה, שהכל מאיר, ואין הכוונה לגלגל החמה שמאיר כיום, עליו נאמר (בר"י, ה) 'נובלת אור של מעלה - גלגל חמה', שהוא רק דוגמא וטעימה בעלמא מהאור האמיתי והגדול, אלא במדרגה שכל הגלגל היה עצם מאיר, ולא בבחינת 'כתנות עור' בע', שהיא במהלך של 'געל' בע' שבא לאחר הקלקול בחטא אדם הראשון, אלא בבחינה העליונה והראשונה של 'כתנות אור' בא', שהיא במהלך של 'גאל' בא' שהוא יסוד התיקון, כלומר כל הבריאה כולה היתה גלויה לפניו.

עלינו לדעת, כי כיום אנו נמצאים בתפיסה של חיצוניות, ולכך היחס שלנו לגלגל הוא רק כלפי מה שנמצא מעל הגלגל, וכל השאר נסתר מאיתנו, אך כשאדם הראשון היה במדרגתו השלימה, קודם החטא, היחס שלו היה לכל הגלגל, כי הגלגל עצמו היה עצם מאיר מסוף העולם ועד סופו, ולכן אפשר היה לראות לכל הצדדים כולם, וממילא אין מציאות של הסתר פנים, ונמצא כי העולם היה במדריגת גל-א', לגלות את הא' שהיא האור, שהכל ברור ומובן, ואין זו רק גאולה בבחינת קיבוץ הנפרדים, אלא בשורש העליון הגבוה יותר, שהכל נהיר ובהיר.

בחינת יום ולילה בגלות ובגאולה

עתה יתבאר עוד, כי בבחינת גלות פרעה, שהיא העורף והאחור, יש מהלך של לילה וחושך, שהדברים אינם נראים והכל נסתר, ואילו בבחינת הגאולה על ידי משה רבינו, יש בחינה של פנים ואור, שהכל גלוי וידוע.

¹⁰ הבנה זו עולה יפה עם מה שביאר רש"י (שמות לד, כט): ומהיכן זכה משה לקרני הוד, רבותינו אמרו מן המערה, שנתן הקדוש ברוך הוא ידו על פניו, שנאמר (שמות לג, כב) 'ושכתי כפי'. וכן הוא במדרש (שמו"ר מז, ו). והנה כל ענין המערה הוא, שמשם רבינו ביקש מהקב"ה 'הראיני נא את כבודך', שרצה לראות הכל, ועל כך השיב לו הקב"ה 'וראית את אחורי ופני לא יראו', והיה זה

בחינת דו פרצופים שנתעלה אליה משה

עומק נוסף המתגלה אצל משה רבינו, הוא מה שנאמר (שבת פז, א) ש"משה רבינו פירש מן האשה, ובפשטות הכוונה כפי שביאר שם רש"י, שלאחר מתן תורה, שוב לא חזר לתשמיש. אך לענין דידן יש לתת בזה טעם אחר. שהנה נחלקו רב ושמאל בגמרא (ברכות סא, א) באיזה אופן היתה האשה מונחת בתוך יצירת האדם עליה נאמר (בראשית ב, כב) 'ויבן ה' אלהים את הצלע', אחד אמר - פרצוף, והיינו ששני פרצופין בראו תחלה, אחד מלפניו ואחד מאחוריו, ונחצו לשנים ועשה מן האחד חוה. ואחד אמר - זנב, כלומר שחוה נלקחה מחלק תחתון יותר אצל האדם.

ומהנראה לבאר, כי מה ש"משה רבינו פירש מן האשה, אין הכוונה שפירש לגמרי, אלא שפירש מן האשה התחתונה שהיא במדרגה של זנב דיליה, ועלה למדרגה העליונה שהיא דו פרצופים. והיינו שזנב הוא בחינת דבר היוצא לחוץ בסופו, שזה במהלך של 'גאל' בגימטריא דל, ובבחינת חלל שהוזכר בנאמר 'ויגאלו מן הכהונה' שזו המדרגה התחתונה, שהיא במדרגת נקבה, ומשה רבינו לאחר מתן תורה נתעלה ממדרגה זו, ועלה לבחינת 'דלו עיני למרום', שזו עליה מתתא לעילא, ואז מתגלה שהנקבה שבו אינה אלא במהלך של תיקון, שזה עולה למעלה במדרגה של דו פרצופים.

משה רבינו ראה הכל דרך התורה
מצד ההבחנה הזו, אנו שבים למדרגת ה'גאל' שבקלוקל שהיא בגימטריא 'דל', והיא גם בגימטריא 'בבל', שאמנם מצרים היא שורש

כל הגלויות, אך גלות ראשונה שבאה לאחר התיקון, היא גלות בבל. והנה נאמר בתורה (בראשית יא, ט) 'על כן קרא שמה בבל כי שם בלל ה' את שפת כל הארץ', וידועים דברי הגמרא (סנהדרין כד, א): מאי בבל? בלולה במקרא, בלולה במשנה, בלולה בתלמוד. ומתבאר שעניינה של בבל, הוא היותה במהלך של בלילה ועירוב. זו גופא ההגדרה של דו פרצופים, היינו שני דברים המעורבים יחד, שלא כמדריגת זנב שאינו בלול מהכל, אלא הוא בפני עצמו.

זוהי מדרגתו של משה רבינו שהוא גואלם של ישראל, והוא כולל הכל, והוא השיג מדריגה זו מצד מה שאצל אדם הראשון נאמר בו במדריגה של עולם, שהוא צופה מסוף העולם ועד סופו, וזהו אותו עולם עליו נאמר בזוהר הקדוש (תרומה קסא, א) איסתכל באורייתא וברא עלמא, וכפי שאדם הראשון היה צופה בכל אותו עולם, כן משה רבינו שהוא מוסר התורה, היה צופה מתחילת התורה לסוף התורה, וזו ההארה שהיתה המדריגה שלו, שכל מה שעתידי תלמיד ותיק לחדש נאמר למשה מסיני וכמבואר לעיל, וזה מקביל למדרגתו של האור הראשון, אלא שהאור הראשון התגלה גם לתתא, מסוף העולם ועד סופו ברא עלמא, ומשה רבינו צפה דרך בחינת האיסתכל באורייתא, שהיא המדריגה של תורה.

על דרך רמז יש להוסיף עוד נדבך, שהנה התורה מתחילה באות ב' ומסתיימת באות ל', שהם אותיות המילה ל"ב, שיש בה ל"ב נתיבות חכמה^נ, והנה על פי הכלל של נעוץ סופם בתחילתם ותחילתם בסופם^נ, מצד כך הסדר הוא אותיות - ב' ל' ב', מתחיל בב', מסתיים

קודם הורדת הלוחות השניות, ומשם קיבל את אותו אור שעל ידו היה יכול לראות הכל, וזהו שנאמר 'ונתן הקב"ה ידו על פניו', שנתן לו ראיית פנים.

^נ ראה ספר הפליאה עמוד ד. ועיין ברבינו בחיי (דברים לד, יב) כמה רמזים בזה.

^נ כן נאמר בספר יצירה (א, י): עשר ספירות בלימה, נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן כשלהבת קשורה בגחלת. ועניינו הוא, שכפי שאי אפשר להפריד בין הלהבה לבין הגחלת הבווערת, כך אין הפרדה בין העולם הרוחני והגשמי, ההתחלה והסוף, שהכל מחובר ישירות לקב"ה. והוא כלל לכל דבר שבקדושה, שהסוף וההתחלה כרוכים זה בזה וחוזר חלילה.

הכוונה לאור הגדול שדרכו רואים הכל, שכן האור שעתה נמצא בידינו הוא רק מסביב לדבר, אבל הדבר עצמו לא הופך להיות עצם מאיר, ובבקשה שיתקיים 'אור חדש על ציון תאיר', טמונה השאיפה שהחפץ עצמו יהפוך להיות מציאות מאירה.

ההגדרה היא ברורה ופשוטה, שכן מתחילה היה העולם כולו מלא באורו יתברך שמו, וכאשר הקב"ה רצה לברוא את העולם, הוא סילק את עצמו לצדדים, ונעשה מקום חלל פנוי, החלל הזה נקרא 'גאל' דקלקול, כמבואר לעיל, שהוא מלשון 'גאלו מן הכהונה', שכן המקום שהיה מלא באור ה' יתברך, התקלקל בכך שנסתלק ממנו האור, ויש בו שורש לעבודה זרה בחלל הפנוי, שיכול להיכנס בו בחינת אל זר של פרעה. ולחלק מן השיטות מקום זה הופך להיות מציאות של צמצום אורו ה' יתברך, שהיא בבחינת הסתרה^ל, ויש בזה את המדרגה של גאל בא', מלשון פרעה -

בל' וחוזר לתחילה בב', ומתקבלות אותיות 'לבב' [וגם בבל כאמור], שהם גימטריא של 'גאל', וזהו עומק האור שגנוז בתורה, שהוא חוזר ומצרף הכל מהסוף להתחלה, וכעין גלגל, שחוזרים ומגלגלים את הדבר, והיינו כגלגל שכולו מאיר, שהכל מתחבר לענין אחד ברור ובהיר, וזו היא המדרגה השלמה של 'פני משה כפני חמה' (ב"ב עה, א), והיינו כשורש ההארה העליונה שגואלת ומגלה שהכל זה א', היינו במדרגה של אור בוהק כבריאת החמה שהיא מסמלת את האור הראשוני קודם מיעוט הלבנה, וזו עומק מדרגת הגאולה.

לעתיד לבא הכל יהיה חפצא של אור
והנה הגלות בכל המקראות נקראת חושך והגאולה נקראת אור^ל, ועל כך נאמר (ישעיה ס, ב) 'כי החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה'. ולהאמור בדברים, מה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה בברכת 'וצר המאורות לבקש 'אור חדש על ציון תאיר',

^ל ראה לשונו של האור החיים הקדוש (בראשית א, א פירוש כב): ואומרו 'וחשך על פני תהום', ירמוז על הגלות המר אשר אנו בו שקועים בתהום אשר אין לו סוף זה לנו אלף ותרע"א שנה, ולא די אורך הגלות, אלא חשך, שירמוז לב' דברים, הא' לשיעבוד העמים וכובד עול המסים, עד כי חשך משחור תארם, זה רודה וזה מרדה, אשרי מי שלא ראה, ובפרט במערב שלנו. והב' הוא על היצר הרע, אשר החשיך העולם, ובעונותינו רבו פריצי עמו ישראל והותר להם נבלות הפה ושבועת שוא ולשון הרע וגזל ומונעם מלעשות תשובה לשוב שבותם, ולא יאמר אדם בראותו כל כך ירדת ישראל כל אורך הזמן כי חס ושלום אבדה תקוה מבנים, לא כן הוא, אלא 'ויאמר אלקים יהי אור', הוא אור הגאולה העתידה המופלא.

^{לא} שיטת האריז"ל כפי שמובאת בספר אוצרות חיים למהר"ח וויטאל, כי תחילת הכל היה כל המציאות אור פשוט, ונקרא אין סוף, ולא היה שם שום חלל ושום אור פנוי. אלא הכל היה אור האין סוף, וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל הנאצלים לסיבה נודעת, אז צמצם עצמו באמצע האור שלו בנקודת המרכז אמצעית שבו, ושם צמצם עצמו אל הצדדין והסביבות, ונשאר חלל בינתיים. וכתב שם שזה היה צמצום הראשון של המאציל העליון, וזה מקום החלל הוא עגול בהשואה אחת מכל צדדיו, עד שנמצא עולם האצילות וכל העולמות נתונים תוך החלל הזה. ואור האין סוף מקיפו בשוה מכל צדדיו. ועיין שם עוד בהרחבה, וכן בעץ חיים (היכל א"ק שער א' ענף ב), ובמבוא שערים (שער א, ח"א פ"א). ובענין תורת הצמצום ישנה מחלוקת מהותית בין המקובלים במהלך הדורות, ובספר יושר לבב (בית א, חדר א פ"ב) כותב רבי עמנואל חי ריקי, כי הכוונה לצמצום כפשוטו, היינו שהקב"ה כביכול פינה עצמו מהעולם, ומשגיח עליו כמלך המשגיח מחלונו על דבר לכלוך. וכן מובא בלקוטי הגר"א (סוף ספרא דצניעותא): העולמות הן בעלי תכלית והכל במספר, ועל כן צמצם רצונו בבריאת העולמות, וזהו הצמצום וכו', והנה השגחתו ורצונו הקדום שנקרא אין סוף, צמצם, שסילק מכל, והאציל השגחה פרטית דקה. ובדבריו למדו שסבר שהצמצום הוא כפשוטו אמנם בספר שומר אמונים הקדמון (לרבי יוסף אידגס, ויכוח שני סל"ד) כתב: כי כל הרוצה להבין ענין הצמצום כפשוטו ממש, הרי הוא נופל בכמה שבושים וסתירות של רוב עיקרי האמונה, והצמצום הוא דרך משל לסבר את האוזן. ובספר התניא (שער היחוד והאמונה פ"ז) כתב: מכאן יש להבין שגגת מקצת חכמים בעיניהם ה' יכפר בעדם, ששגו וטעו בעיונם בכתבי האריז"ל והבינו ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו, שהקב"ה סילק עצמו ומהותו ח"ו מעולם הזה רק שמשגיח מלמעלה בהשגחה פרטית על כל היצורים כולם אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. ועיין שם בארוכה שסברא זו מופרכת הן מצד השכל והן מצד הקבלה. ועיין עוד בספר שער השמים (אידידא, מאמר ה פ"ב). ולשיטות הללו אין הסתלקות האור ח"ו, אלא הסתרתו בלבד. והאור אין סוף בוודאי מצוי בעולמות, אולם לעיני הנבראים הוא 'הסתלק' ואינו מאיר בהם בגלוי. וכעין זה כתב בנפש החיים (שער ג פ"ז): ביאור מלת צמצום כאן אינו לשון סילוק והעתק ממקום למקום, להתכנס ולהתחבר עצמו אל עצמו כביכול להמציא מקום

ומתגלה שכל הגלויות כולם אינם אלא מציאות של גאולה של אור.

הגילוי שמעולם לא היתה גלות ותמיד היה האור

זהו עומק גאולת מצרים שהתגלה בגאולה, שהאור עצמו הוא בחינה של 'אני יוצא בתוך מצרים' (שמות יא, ד), היינו שהקב"ה יוצא בתוך מציאות מצרים עצמה, כלומר שהאור גנוז בתוך מציאות מצרים, הוא לא התגלה מכאן ואילך, אלא הוא מגלה שמעיקרא היה מונח כאן מדריגה של אור.

זהו שורש מדריגת 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות' (מכה ז, טו), היינו שכפי שבגאולת מצרים התגלה ש'לילה כיום יאיר', והתברר שמעולם לא היתה מציאות של גלות, של הסתרה ושל חושך, כך גם בגאולה העתידה במהרה בימינו, נזכה לגלות שהאור שהיה, מעולם לא נסתלק ונשאר כאן.

ויש ליתן לזה הגדרה יותר מדוקדקת ולבאר, כי במצרים היה זה גילוי מכאן ולהבא, והתנוצצות של גאולה למפרע, ובגאולה העתידה יהיה הגילוי הפשוט שמעולם הכל היה מציאות של גאולה, ועל כך נאמר (תהלים קכו, א) 'בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים', וידועים דברי רבותינו, שבעת הגאולה תהיה ההרגשה, שהכל היה כמו דבר שאין בו ממש, אלא במדריגת חלום². והנה הראשון שירד למצרים הוא יוסף, ועל ידו התחילה הגלות מארץ ישראל, ומאידך היה הוא חולם חלומות ויודע לפותרן, ועליו נאמר (בראשית לו, יט) 'בעל החלומות הלזה בא'. ועומק הענין בזה הוא,

עורף, שזה הופך להיות מקום של אחר, שאינו גלוי, אך כאשר מתגלה צד דתיקון בבריאה על ידי הגאולה, שהיא במדריגה של האור שהיה מתחלה, אז ללשון חיצונית אומרים רבותינו שהאור האלוף ישוב ויכנס פנימה ויאיר בחזרה. ובלשון הפנימית נמצא שמעולם לא היה לו סילוק גמור, וזה גופא נקרא 'מדרגת הגאולה'.

ההבדל בין שתי התפיסות הוא בדומה לשתי ההבחנות בענין הגאולה. בתפיסה הפשוטה שהיה סילוק של האור, אז היה 'גל' בא' דקלקול, וחוזר ונעשה 'גאולה' בא' דתיקון, שהאור חוזר בחזרה ומאיר. אך בתפיסה שהאור מעולם לא הסתלק, אם נמצא שמעולם לא היה בחינה של גלות.

וזו המדריגה שמתגלה בליל התקדש החג ביציאת מצרים, שהלילה כיום יאיר, ומתגלה לעין כל, שהמציאות של מצרים שהיא מקום הגלות השלם אין בה כלל חשיכה, שכן יש שם אור גם בלילה, ומתברר שבכל המדריגות - זמן, מקום ונפש, יש מציאות של הארה, ומעולם מקום הגלות לא היה מציאות של גלות, והוא ממש כעין ענין הגלגל, שאין כאן שתי מציאויות נפרדות של גלות וגאולה, אלא זה אותו הדבר עצמו שמתגלגל, שפעם רואים את הצד הזה ופעם את הצד הזה, אך זו אותה תנועה ואותו כוח, רק שזה מתגלגל [שגם זה עומק גדול בתפיסת הגלות והגאולה], ובעת הגאולה השלימה מתברר עוד יותר, כי הגלגל עצמו הופך להיות חפצא של אור, עצם מאיר שאפשר לצפות בו מסוף העולם ועד סופו,

פנוי חס ושלום, אלא כענין שאמרו בבראשית רבה (סוף פמ"ה) "וצמצמה פניה ולא ראתה המלך", ובאיכה רבתי (ריש א"ב דנני הגבר) "הלכה וצמצמה פניה אחר העמוד", שפירושו שם לשון הסתר וכיסוי, כן כאן מלת צמצום היינו הסתר וכיסוי, והכוונה, שאחדותו ית"ש בבחינת עצמותו הממלא כל עלמין בהשוואה גמורה, מכנים אנחנו בשם צמצום, מחמת שאחדותו יתברך הממלא כל עלמין הוא מצומצם ומוסתר מהשגתנו, וכענין "אתה איל מסתתר".

² כן כתב במצודת דוד שם: לעתיד כאשר ישיב ה' מן הגלות את השבויים מבני ציון, יאמרו אז, הנה כל הצרות שעברו הרי הם כאילו חלמנו חלום, רצה לומר לרוב הטובה שיהיה להם אז, ידמה להם שלא היו הצרות באמת, כי אם בחלום ראו כאלו מצרים להם. וכן מבואר כבר בפסיקתא זוטרתא (שה"ש ג, ד): בזמן שהשם יושיע את שארית עמו מן האומות, יהיו בעיניהם כל הצרות שעברו עליהם כאין, כענין שנאמר 'היינו כחולמים'.

ויש גילוי, אבל בעומק כל העלם הוא באמת עוד אופן של גילוי, רק יש אופן שזה מתגלה כך ויש אופן שזה מתגלה כך, ואלו בהם אופנים מאופנים שונים של גילוי. ותכלית העבודה היא לגלות את כל אופני הגילויים. ענין זה נקרא ססגונא^י, שהיא ספירת תפארת שבה מתאחדים כל הגוונים (זוהר הקדוש משפטים קכג, א)^י, היינו שהיא מגלה את כל האפשרויות שיכולות להיות באופנים של הגילויים. למשל, אדם חושב שעשיר זה גילוי ועני זה הסתר, אבל בעומק זה אופנים מאופנים שונים של גילויים^י.

מדרגת הגאולה השלימה שהכל בבחינת פנים

כשאדם כך מסתכל על המציאות, אז בעצם כל הבריאה כולה, בכל ימות עולם, מתגלגלת מגילוי לגילוי ולא מגילוי להעלם, יש גלגל ורואים מכל צד לכל הצדדים, ואמנם היכן שהאדם נמצא בגלגל, זה סוג הגילוי אבל כל

שמאחר שכל הגלות היא בתפיסה של חלום בעלמא, לכן היא מתחילה אצל יוסף שהוא בעל החלומות, ואכן 'בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים', שאז יתגלה שכל הבריאה היתה תמיד במדרגה של אור, ומה שהיה נדמה כחושך, הוא מפני עצימת העיניים כמו בחלום, וכאשר הראיה מצטללת והעיניים נפקחות, רואים מיד את האור, ומתקיים המאמר של (בראשית א, ג) 'ויאמר אלקים יהי אור', והוא כדברי חז"ל (חגיגה יב, א) שהאור שכבר היה זה האור שמתגלה לעתיד לבא, ואין בריאה חדשה של אור, אלא הוא היה בעולם מאז ומעולם, וזוהי שלימות מדרגת הגאולה.

כל העלם הוא אופן נוסף של גילוי

דרך זו מתבארת בדברי המכתב מאליהו בכמה מקומות, שבכל העלם כשמתבוננים בו עמוק, יש אופן של גילוי^י. כלומר, בכל האופנים שישנם בריאה, בתפיסה החיצונית יש בהם בחינת גלות ובחינת גאולה, יש הסתר

^י כן לשון האריז"ל (שער מאמרי רשב"י): כי אלהים הוא שם גילוי, עד שאף לחיצונים נתגלה בשם זה כנודע, וכל עוד שלא נמצאו הו' קצוות להתעלם בתוכם, לא היה נקרא בשם זה, כי לא היה אפשר לו להתגלות, כי אם על ידי התעלמות בתוך שש קצוות אלו הנקראים אלה, שההעלם הוא הגילוי. וראה מכתב מאליהו (ח"ב עמ' 126): אמנם גם לשאר בני אדם מראים ניסים, אלא שהם טמונים בתוך זה אשר יקראו לו טבע, והם הניסים הנסתרים, ויש בהם שני גדלים, הגלויים שבנסתרים והנסתרים שבנסתרים, הגלוי שבנסתר היינו שנראה בהנהגת השם יתברך ובהשגחתו אשר יסבב סיבות הרבה וסיבות לסיבות וכולן תתאמנה לתכלית אחת, עד שלא מסתבר כלל לומר מקרים המה, כמו שהתאמת חלקי מכונה אינה באה במקרה, וכשהעניין חידוש ומתרגשים לראות את הפלא ורואים בזה מעשי ה', ואף על פי שהכל מתנהל בתוך גדרי הטבע, מכל מקום הגילוי מורגש, אבל הנסתר שבנסתר, היינו הדברים הנקראים טבעיים שכבר הורגלנו בהם הרבה, וממילא משום שאין בהם דבר חידוש אין מה שיעוררנו והנס נסתר ממנו לגמרי, מי שרואה יד ה' גם בנסתר שבנסתר, וזכה שיראו לו מן הגלוי שבנסתר, למען שיוכל לחזק בזה את אמונתו, וכיון שהוא רואה את הנגלה שבנסתר, אזי מבחין בבהירות עוד יותר שקופה את מעשי ה' גם בנסתר שבנסתר. ובדבריו מתבאר שמתוך ההעלם עצמו מתגלה הקב"ה עוד יותר. וזו היא סיבת ההסתרה.

^י בתרגום אונקלוס על המילה 'תחש' (שמות כו, יד), שמעורותיו הוכנו כיסויי המשכן, כתב שהוא ססגונא, והביא רש"י שמילה זו היא נוטריקון: ששש ומתפאר בגוונים שלו. (ראה גמרא שבת כח, א; פסיקתא זוטרותא שמות שם).

^י התפארת שהיא כנגד יעקב אבינו, נקראת קו האמצעי הירוק, והיינו משום שהיא מאחדת את הדין שהוא אדום והרחמים שהוא לבן, לקו ירוק. וזו הכוונה שהיא כוללת את כל הגוונים. וראה לשון ספר הפליאה (עמ' תיח): התפארת מדה הששית נותנת כח ופאר לספירות, וכולם מתפארים בו, תכשיט לכולם, והוא השוואת הכל ויש בה השלמת עשר מאורות. ובפרסד רימונים (שער כג ערך 'תפארת') כתב: 'תפארת' - המרכבה שיעקב מרכבה אליה נקראת ת"ת. ופירוד מלשון 'פארות' (חזקאל יז, י). וכמו 'פארי המגבעות' (שמות לט, כח) ופירוש ענפים וסעיפים והיא נקראת כן כשהיא מתלבשת בכל הספירות ובכל הגוונים. ונקרא גם כן לשון פאר, שכאשר היא מתלבשת בגוונים, הוא מפואר, ואז נקראת ת"ת.

^י ראה מכתב מאליהו (ח"א עמ' 152): העשיר והעני יחס גומלין להם, העשיר הנותן צדקה מטיב לעני במה שממלא חסרונו, ואם נותן בסבר פנים יפות מטיב עמו גם ברוחניות ומלמדו את הדר כח הנתינה, אבל המקבל גם כן מטיב עם הניתן במה שנעשה כלי להטבתו וכו'. עשיר או עני יהיה שואלים להקב"ה קודם יצירת הוולד (מדה טו, ב), כי יש שחלקו לעולם הבא תכליתו נקנה בנסיגות העוני ויש בנסיגות העושר וכו', עמד העשיר בנסיגו ועושה צדקות הרי אוכל ממנו בעולם הזה והקדין קיימת לו לעולם הבא והקב"ה מצילו מדינה של גיהנום וכו', עמד העני בנסיגו ואינו מבעט, נוטל כפליים לעתיד לבא, הרי שחלק העוני מרובה. וכפלים למה, שכן מצותיו ושכר יסוריו וכו'.

הגלגל אינו, אלא אופנים של גילויים.

שהנה אדם כאשר באה עליו צרה ח"ו, הוא פונה להקב"ה שיסיר ממנו את הצרה, אך כל 'צרה', כדברי הבעל שם טוב הידועים, היא אותיות של המילה 'צהר', מלשון חלון ואור. בפשטות כוונת הדבר, שהוא מהפך את האותיות מצרה לצהר ואז הוא נושע, אבל בעומק הוא מגלה שהצרה עצמה היא אופן מאופני הצהר, וזו עוד צורת הארה וגילוי.

ויש עוד הרבה להאריך בזה, אך העיקר הוא להעמיק הידיעה, שהיסוד הפנימי של כל הבריאה הוא, שכולו מציאות של הארה, אופני גילויים שישנם. וזו היא המהות של הגאולה

שנזכה במהרה בימינו להשלמתה. או אז יתגלה, שכל האופנים כולם זה אופנים שונים של מציאות של גילוי, וכדברי הבעל שם טוב שכל הסתר פנים אינו, אלא שהוא מסתיר את הדבר, שההסתר נראה הסתר, אבל בעומק, ההסתר הוא אופן אחד של צורת הגילויים שישנם, רק שההסתר מוסתר, אז זה נראה שזה הסתרה, אבל כשההסתר לא מוסתר מתגלה שהוא אחד מהאופנים של הגילוי¹¹. וזו היא המדרגה של דו פרצופים, שמכל צד שאתה מסתכל זה אופן של פנים.

וזו היא המדרגה השלימה שהיא מהות הגאולה, שנזכה במהרה בימינו דידן השתא,

¹¹ ראה ספר בעל שם טוב בראשית אות כה: כי היסורים והצער והדין הם קיום העולם, וכשמקבלים באהבה, נמתקין ונעשים חסדים טובים וכו', ויוכל להשתנות, מדין לרחמים מצרה לצהר. וכן כתב תולדות יעקב (פרשת נח): והנה תיבת צהר יש בו ג' צרופים, צר"ה רצ"ה צה"ר, וכוונת השם יתברך שאמר לנח 'צהר תעשה אל התיבה', שיהפך מן צרה רצה, ויהי צהר למתק דינין בשרשן כנ"ל וכו'.

¹² ראה ספר בעל שם טוב (וילך אות ד - ה בשם דגל מחנה אפרים): 'ואנכי הסתר אסתיר פני' וגו'. והוא לכאורה תמיה גדולה, הא"ך אפשר שהקב"ה יסתיר פניו מישראל חלילה, וא"ך יהיה להם חיות ותקומה חס ושלום, כי זה כל חיותם, אך דהנה המשל הוא למלך שעשה כמה מחיצות באחיות עינים לפני היכלו שלא יוכלו לכנוס אליו, ונסתתר שם, ועשה חומות ואש ונהרות, הכל באחיות עינים, לפני בניו, והנה מי שהיה חכם נתן לב לדבר, איך אפשר שאביו הרחמן לא יתרצה להראות פניו לבניו ידידיו, אין זה כי אם אחיות עינים, שהאב רוצה לנסות אם ישתדל הבן לבוא אליו, ובאמת אין שום הסתרה, והנה מיד כשמסר נפשו לילך בנהר, נסתר אחיות עינים ועבר בו, וכן בכל המחיצות, עד שבא להיכל המלך, ויש טפס שירא להתחיל לעבור המחיצות, ויש שעובר המים וחוזר מפני החומות ומפני האש, והנמשל ידוע.

והנה מי שמוסר נפשו ועובר בכל המחיצות, ודוחק עצמו עד שבא אל המלך, אז יבוא למעלה יותר גדול מקודם, וזהו אנכי ארד עמך (בראשית מו, ד), היינו כשתתן לב ותבין שאפילו בירידה יש גם כן 'אנכי', היינו ההסתרה שנסתתר עצמי ממך הוא גם כן לטובתך, אז 'ואנכי אעלך גם עלה', היינו שתזכה למעלה יתירה וזהו 'גם עלה', והבן. וזהו ה' ההולך עמך תמיד הן בירידה והן בעלייה, אז לא ירפך ולא יעזבך, ותרגומו לא ישבקינך ולא ירחקינך, היינו אפילו כשנסתתר לפעמים, מכל מקום לא להרחיק ממך הוא כנ"ל, והוא שמרמז כאן ואנכי הסתר, היינו כשתתן לב להבין שאנכי הוא בהסתרה וכו': (דגל מחנה אפרים פרשת וילך)

אוצר האותיות

אריכות תהליך הגאולה

קטלנית (יבמות סד), ועוד. כדי שדבר ייקבע, צריך שיהיה לו חזרה של כמה פעמים.

שבת נקראת בלשון הגמרא (חולין קא:): 'קביעא וקיימא'. שבת היא דבר קבוע, ולכן היא קובעת למעשרות (עי' ביצה יז:). כדי ששבת תהיה מציאות קבועה, צריך שתמשך שלושה ימים, וכן"ל.

שורש כוח ההארכה של שבת מעבר לגבולותיה

אבל יתר על כן, זה שהתוצאה היא שלושה ימים, עדיין אינו מסביר את עצם הכוח, כיצד נעשה הדבר. כדי ששבת תהיה שלושה ימים, צריך ששבת תתחיל ביום שישי ותסתיים ביום ראשון. והרי מצד עצמה שבת היא יום אחד בלבד, 'ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי' (בראשית א לא), ואחר כך ויכולו האלוקים. אם כן, מאין הכוח ששבת חורגת מגבולותיה ומאירה גם ביום שישי וגם ביום ראשון.

השורש לכך הוא השבת דלעתיד לבוא הנקרא 'יום שכולו שבת' (ר"ה לא), ויתר על כן 'יום שכולו ארוך' (תנחומא בראשית א). מאותו שורש עליון שבו כל הימים נעשים שבת, נמשך כבר עכשיו כוח לשבת להתגלות גם בתוך ימי החול. מכוח אותו יום שכולו שבת, גם ראשון, גם שני, גם שלישי וכן על זה הדרך יהיו שבת לעתיד לבוא.

ומעין זה כבר עכשיו. יש לנו כוח להתחיל שבת ביום שישי מפלג המנחה ולמעלה, ולהחיל שבת במוצאי שבת ביום ראשון. הכוח להתחיל שבת מעבר לגבולות השבת עצמה נובע מן ההארה דלעתיד לבוא, ששם מתגלה יום שכולו שבת. מאותו שורש עליון נמשכת ההארה גם בהאי עלמא.

שבת - יום שכולו ארוך, שורש כוח ההארכה בקדושה

הגמרא במסכת שבת (ק"ה ב) אומרת: "אמר רבי יוסי, יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוציאי שבת בציפורי". רש"י מבאר שטבריה שוכנת בעמק, ולכן השקיעה נראית בה מוקדם יותר. ממילא בני טבריה מכניסים שבת מוקדם. לעומת זאת ציפורי יושבת על הר, והשקיעה נראית שם מאוחר יותר ולכן מוציאי שבת בציפורי מאחרים יותר.

ברור שאין זה מקרה שטבריה דווקא היא המכניסה שבת מוקדם, וציפורי דווקא היא המוציאה שבת מאוחר. חז"ל אינם מציינים את המציאות בלבד, אלא רומזים למהלך עמוק. יש כאן שני קצוות של הארכת קדושה, הארכה מלמטה והארכה מלמעלה, והם מתגלים בטבריה ובציפורי, וכפי שיבואר להלן.

ששת ימים ושבת קודש. כל יום ויום יש לו כ"ד שעות, 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד' (בראשית א ה). כל יום ויום יש לו את הכ"ד שעות שלו. שבת קודש יש בה גילוי מיוחד. אף שכפשוטו שבת קודש היא כ"ד שעות, הרי יש דין תוספת שבת מן התורה ומדרבנן (עי' רמב"ם שבת פ"ל ה"ב). מוסיפים מן החול על הקודש, מוסיפים שבת ביום שישי ומוסיפים שבת במוצאי שבת.

נמצא בעומק, ששבת קודש איננה יום אחד בלבד, אלא שלושה ימים. השבת מתחילה מיום שישי, ממשיכה בשבת עצמה, ומסתיימת ביום ראשון.

כל דבר שנמצא בכריאה, כדי שיהיה קבוע, יש לו דיני חזקה. כמה הוי חזקה, מחלוקת בין רבי לרבנן, האם בפעמיים או בשלוש פעמים, כמו שנאמר לגבי שור (ב"ק כג:), ולגבי אישה

הוא להאריך כל דבר של קדושה. היכולת להמשיך קדושה מעבר לגבולה נובעת מן השורש העליון שממנו הכול נמשך.

שורש כל האריכות הוא כמוכן בורא עולם. אחת מ"ג מידות הרחמים היא מידת ארך אפיים. מידתו של הקב"ה היא מידת האריכות, מאריך אפיים. הוא המציאות שעליה נאמר (ישעיה מד ו) 'אני ראשון ואני אחרון'. שם מתגלה האורך הגמור, מציאות שאין לה גבול כלל.

המציאות השנייה שנמצאת מאמיתת הימצאו יתברך היא התורה הקדושה. על התורה שבעל פה נאמר (איוב יא ט) 'ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים'. בתורה שבכתב יש ששים ריבוא אותיות, ואם חסרה אות אחת או נוספה אות אחת הספר פסול. אבל בתורה שבעל פה מתקיימת מצוות פרו ורבו, והיא הולכת ומתרחבת בלי גבול. ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים.

שורש כוח האריכות נמצא בבורא יתברך שמו, מידותיו הן מידות של ארך אפיים, והוא עצמו מציאות שאין לה גבול. ומתוך כך התורה, שהיא גילוי רצונו וחכמתו, נושאת בתוכה את כוח האורך. ומתוך כך תלמיד חכם, שנקרא שבת, נושא את הכוח להאריך כל דבר של קדושה.

האריכות שבתורה והקשר לשבת כיום מתן תורה

כוח האורך מתגלה בתורה הקדושה. התורה היא ארוכה מארץ מידה, ומתוך כך תלמיד חכם שנקרא שבת והוא דבוק באורייתא נושא בתוכו את כוח האריכות. כוחו של תלמיד חכם אמיתי הוא שכל דבר של קדושה הוא יכול להאריך. שורש היכולת הזאת מתחיל בתורה עצמה, ארוכה מארץ מידה.

כאשר תלמיד חכם לומד דברי תורה, מה שכתוב כפשוטו כתוב, ומתוך כך מתגלה כוחו של תלמיד חכם להוליד בדברי תורה. רבותינו אומרים 'אשר פריו ייתן בעתו' (תהלים א ג), ומי

יום שכולו ארוך כמקור להארכת כל קדושה

שבת כמו שהוזכר נקראת גם יום שכולו ארוך. משמעות הדבר כפשוטו היא יום אחד ארוך, נצח נצחים, ללא חלוקה לראשון שני שלישי וכן על זה הדרך. אולם יש בכך עומק נוסף. יום שכולו ארוך פירושו שיש כוח להמשיך את היום מעבר לגבולו. הגבול של שבת קודש הוא כ"ד שעות של יום השביעי, ומתוך ההארה של יום שכולו ארוך אפשר להמשיך את השבת מעבר לגבולותיה. על אף שהיא כ"ד שעות של יום השביעי, יש יכולת להאיר אותה גם ביום שישי ולהמשיך אותה גם למוצאי שבת ביום ראשון.

הגילוי השלם של היום שכולו ארוך יתברר לעתיד לבוא, יום שכולו ארוך עולם הבא, יום שכולו שבת. ההארה של אותו יום שכולו שבת פועלת כבר עכשיו, ומכוחה יש יכולת להאריך את הזמן שנקרא שבת קודש מעבר לכ"ד שעות של יום השביעי.

ומכאן מתברר עניין נוסף. הכוח של הזמן שנקרא שבת, שהוא יום שכולו ארוך, אינו מגלה רק את מעלת השבת עצמה. הוא מגלה שורש של יכולת להאריך כל דבר של קדושה. הכוח של שבת קודש שנקראת יום שכולו ארוך, ושאפשר להמשיכה מעבר לכ"ד שעות של יום השביעי, מגלה שיש יכולת להאריך כל עניין של קדושה. זו מדרגתה העליונה של שבת קודש. היא אינה מגלה רק שהשבת לעתיד תהיה יום שכולו ארוך, אלא שגם כאן בהאי עלמא נמשך כוח להאריך מעבר לגבול, לא רק את הזמן של יום השביעי אלא כל דבר בקדושה. זהו עניינה של שבת קודש, יום שכולו ארוך.

שורש האריכות -

הקב"ה, התורה ותלמיד חכם

חז"ל אומרים שתלמיד חכם נקרא שבת (זוה"ק ח"ג קכח ע"א). לענייננו, הכוח של תלמיד חכם

יסוד הדברים, שכל דבר שהקדוש ברוך הוא עושה בעולמו הינו בבחינת מידה כנגד מידה. מצוות כיבוד אב ואם ששכרה אריכות ימים מגלה את עומק המידה כנגד מידה. הבן מכבד את אביו ואת אמו, והכיבוד הזה מגלה שהאריכות של האב נמצאת בבנים שלו. הגמרא (תענית א) דורשת על יעקב אבינו שעל אף שנאמר בו (בראשית נ ב) 'ויחנטו הרופאים את ישראל', מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. האריכות של האדם מתגלה בכך שיש לו המשך, וההמשך הזה הוא הבנים שמאריכים ימיו אחריו. מתוך כך הוא זוכה לאריכות ימים גמורה. כאשר הבנים מכבדים את האב הם ממשיכים אותו, והם עצמם האריכות ימים של האב. זהו שכרה של המצווה, אריכות ימים, הכוח להאריך כל דבר.

עיקר האב אינו בגשמיות. עיקר הגדרתו של אב היא אב בחכמה, כל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו (סנהדרין יט א). יש כיבוד אב בגשמיות ויש כיבוד אב ברוחניות. אביו אביו ואביו רבו אביו מי קודמת, אביו רבו, רבו הביאו לחיי העולם הבא, אביו הביאו לחיי העולם הזה (ב"מ לג א). משמעות הדבר היא שכל בן הוא האריכות של האב, ועיקר הגילוי של האריכות הוא בעולם הבא, זהו 'רבו הביאו לחיי העולם הבא'. חיי העולם הבא הם המקום שבו הכול מתאריך, ושם מתגלה האריכות הגמורה. זו המדרגה הנקראת 'והארכת ימים'.

עומק ההבדל בין אריכות אדם לאריכות בעלי חיים

בדקות זו המצווה של שילוח הקן. שלח תשלח את האם ואת הבנים תיקח לך. במדרגת אדם מתגלה שהבן הוא האריכות של האב, שהמשכה של חייו נמשכת אחריו. בבעלי חיים יש גם כן יחס בין ההורים לצאצאים, שהרי יש דין שלא תשחט אותו ואת בנו ביום אחד, ויש שם יחס של אב ואם וכן. אך יחס זה אינו נקרא אריכות ימים של ההורים. לאחר

שלא זכה לפרי בטן מקיים מצוות פרו ורבו בדברי תורה. ובשבת קודש שעליה אמרו חז"ל (כתובות סב.) שעונתם של תלמידי חכמים משבת לשבת, מלבד כפשוטו כמו שמובא במשנה ברורה (סימן רצ ס"ק ג) שראוי לכל אדם לחדש בדברי תורה, מתגלה כוח האריכות של התורה אצל תלמיד חכם. זהו ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים.

הגילוי הראשון של כוח זה הוא בתורה עצמה, שעליה נאמר 'ארוכה מארץ מידה'. ועל כך נאמר בסוגיה במסכת שבת (פ.) שלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה. לענייננו, מפני שהתורה מהותה היא ארוכה מארץ מידה, היום הראוי להינתן בו הוא שבת קודש. שבת היא כוח של הארכה, יום שכולו ארוך לעתיד לבוא, ובמדרגה של האי עלמא אפשר להמשיכה גם ליום שישי וגם ליום ראשון. ובעומק, זו מדרגתה של שבת קודש, ומתוך כך בה ראוי להינתן תורה, יום שכולו ארוך.

האריכות במצוות -

כיבוד אב ואם ושילוח הקן

כוח האריכות שמתגלה בתורה הקדושה הוא השורש להארכת כל דבר של קדושה. במדרגת הנפש הדבר מתגלה במצוות כיבוד אב ואם ובמצוות שילוח הקן. 'כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך' (שמות כ יב), 'שלח תשלח את האם ואת הבנים תיקח לך למען ייטב לך והארכת ימים' (דברים כב ז). עניין האריכות הוא שהדבר נמשך, שיש לו המשך, שהוא מתפשט ואינו נעצר בגבולו. זהו עניין פרו ורבו שהוזכר, שהדבר מוליד וממשיך את עצמו הלאה.

כך היא מצוות כיבוד אב ואם. יש את האב ואת האם, והבן מכבד את אביו, מפני שהאריכות של האב נמצאת בבנים שלו. זהו עצם עניינה של המצווה. האריכות של האב מתגלה בבנים, והבן שמכבד את אביו מגלה את ההמשכה הזאת בפועל. זו האריכות שנמשכת ממנו והלאה.

יש את המועדים דאורייתא, שלושת הרגלים, פסח שבועות סוכות, וכשמגיע סוכות זה סוף הרגלים. אבל הרגלים אינם מסתיימים באמת. הם ממשיכים.

כמו אב ובן שיש אריכות של האב בבן, כך במדרגת המועדים יש אריכות. המועדים דרבנן הם כשני רגליים נוספים, כמו שאומרים רבתינו, והם האריכות ימים של השנה. כמו שהבן הוא המשך חייו של האב, כך חנוכה ופורים הם המשך חיותם של שלושת הרגלים. מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. כך גם כאן. המועדים דרבנן, חנוכה ופורים, הם האריכות ימים של מדרגת השנה. שלושת הרגלים מקבלים המשך, מקבלים התארכות, מקבלים פרו ורבו של קדושה. חנוכה ופורים מאריכים את הימים.

האריכות במדרגת עולם - קיצור העולם הזה והארכת עולם הבא

במדרגת עולם יש מציאות של אריכות. האריכות הזאת אינה רק בזמן של אדם יחיד, אלא בזמן של כל המציאות כולה. שית אלפי שנים הווי עלמא וחד חרוב (סנהדרין צא). העולם הזה הוא ששת אלפים שנה, ולאחריהם אלף של חורבן, שהוא תחילת גילוי של עולם הבא. בכל יום ויום אנו חיים את הציפייה לביאת משיח צדקנו, 'ואף על פי שיתמהמה אחכה לו כי בוא יבוא' (חבקוק ב ג). הציפייה הזאת עצמה מגלה שהזמן של העולם הזה מתארך, שהגלות מתארכת, שיש כוח של המשכה בזמן.

שורש הדבר הוא שהעולם הזה הוא זמן קצר, ועולם הבא הוא יום שכולו ארוך. כאשר מתגלה הארה של עולם הבא, הארה של יום שכולו ארוך, מתברר שהעולם הזה מצד עצמו מתקצר. ככל שהאור של עולם הבא מתגלה יותר, כך הזמן של העולם הזה מצטמצם. יש לנו סך הכל עשרת אלפים שנה. ששת אלפים לעולם הזה, וארבעת אלפים לעולם הבא, אלף שביעי, אלף שמיני, אלף תשיעי ואלף עשירי.

שמת אותו בעל חי, אותה ציפור, אותה בהמה, והצאצאים ממשיכים להתקיים, אין זה המשך של חי ההורים, אין זה גילוי של האריכות שלהם. לכן דייקא שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, בין האם לבנים, אין הבנים אריכות של האם.

וזה עומק המצווה שנאמרה דווקא בבעלי חיים. שילוח הקן מקביל לכיבוד אב ואם, ושניהם נאמר בהם לשון של אריכות ימים. אך הגילוי של האריכות האמיתית, שבה הבן הוא המשך חייו של האב, שייך דווקא במדרגת אדם. בבעלי חיים אין המשכה של זהות, אין המשכה של נפש, אין המשכה של חכמה. יש קיום, אך אין אריכות. המצווה מגלה שהאריכות האמיתית, שבה זרעו של אדם ממשיך אותו, שייכת רק במדרגת אדם, ולא במדרגת בעל חי. לכן נאמרו שתי המצוות זו בצד זו, כדי לגלות שהאריכות הגמורה היא במדרגת אדם, ושם מתגלה כוח ההמשכה, כוח ההתארכות, כוח החיים שנמשך מן האב אל הבן.

חנוכה ופורים כהארכת הרגלים

במועדי ה' ישנם מועדים דאורייתא ומועדים דרבנן, שורש כל המועדים שמן התורה הוא יציאת מצרים, כפי שאנו אומרים במטבע הקידוש, זכר ליציאת מצרים. ובעומק, שורש כל המועדים כולם מאין הוא. כל המועדים נקראים שבת, והשרש שלהם הוא משבת קודש, מששת ימי מעשה בראשית ואחריהם שבת. מדאורייתא יש לנו מועדים. מפסח עד סוכות שלושה רגלים. כשמסתיים סוכות מסתיימים המועדים. זה סוף הרגלים, חג האסיף, סוף המחזור.

אבל יש עוד מדרגה. מועדים דרבנן, שחנוכה ופורים הם חלק ממנה. לאחר חג הסוכות, שהוא סוף הרגלים, יש לנו עוד שני מועדים שנמשכים אחריו, והם חנוכה ופורים. אלו הם האריכות, האריכות ימים של המועדים.

היה צריך להתגלות שהעולם הזה מסתיים ושהעולם הבא מתגלה בשלמותו. אך כיוון שהאור מאיר כאן בתערובת, כמו שכל אחד רואה ומכיר, הרי אילו היה האור של עולם הבא מאיר בשלמות, כבר היה משיח בא. אולם האור מאיר באופן מעורב, כמו 'עץ הדעת טוב ורע' (בראשית ב ט), תערובת של אור וחושך.

וכאשר אור העתיד לבוא מתערב עם אור העולם הזה, נוצרת מציאות של בלבול, של ערבוב, של חוסר גבול ברור. ולכן אנו רואים דור שכולו אנדרלמוסיה, דור שבו האור גדול מאוד, אך גם החושך גדול מאוד. זהו עומק הגילוי, האור של העתיד לבוא מאיר כאן, אך מאיר בתערובת, וממילא מתגלה גם שפע של קדושה וגם שפע של בלבול. זהו זמן שבו האריכות של הקדושה נוגעת בעולם, אך עדיין לא בשלמותה.

האור הגדול והבלבול הגדול - האריכות בשני הצדדים

מצד אחד יש אורות גבוהים מאוד. הארת התורה, הארת קרבת השם, הארת הדבקות בו יתברך שמו, הארת תשובה גדולה שיוצרת לעולם. כל האורות הללו שייכים לאור של הלעתיד לבוא, אור של יום שכולו ארוך. אבל האור הזה אינו יורד אל עולם מתוקן, אלא נכנס לתוך מציאות של עולם הזה, עולם שכולו כמעט לחלוטין מלא רע, כמו שאומרים רבותינו. מעט טוב יש בו, אבל רובו רע. ולתוך מציאות כזו נכנס אור של עולם הבא.

כאשר האור נכנס אל תוך העולם הזה, התוצאה היא כפולה. מצד אחד האור מגלה שפע עצום של תורה בעולם, שפע של קדושה, שפע של תשובה, הארה של קרבת השם שלא הייתה בדורות קודמים. זהו אור העתיד שמאיר כבר עכשיו, מעין מה שעתידי להיות.

אבל מאידך, אותו אור עצמו יוצר אריכות למציאות הגלות. במקום שנות רשעים תקצרנה, מתגלה כוח של מאריך אפיים, כוח

אלו הם חיי העולם הבא. כאשר ארבעת אלפי השנים הללו מתארכים, מתברר שהעולם הזה מתקצר עוד יותר. האריכות של הקדושה מאריכה את מה שקדוש, ומקצרת את מה שאינו קדוש.

זהו עומק הכתוב (יואל ב יג) 'מאריך אף וקצר זעם'. האריכות של הטוב, והקיצור של הרע. האריכות של הקדושה, והצמצום של החושך. זהו סדרו של עולם. כאשר מתגלה האריכות העליונה, האריכות של עולם הבא, היא מושכת את הזמן של הקדושה ומקצרת את הזמן של הרע. זו הצורה השלימה של המציאות, שהטוב מתארך והרע מתקצר, שהאור נמשך והחושך נעלם. זהו עומק עניין האריכות במדרגת עולם.

הארה מעורבת של עולם הבא בתוך העולם הזה

מצד כך יש אריך אנפין, כוח של מאריך אפיים, ויש כנגדו מדרגת קצר, זעיר, שמקצרת את הדבר. זהו סדרו של העולם דידן שבו אנו נמצאים השתא. אך כמו שאומרים רבותינו, האור של עולם הבא אינו מאיר רק לעולם הבא, אלא הוא מאיר כבר כאן בעולם הזה. הדוגמה היסודית היא שבת, שנקראת מעין עולם הבא (ברכות נז א). העתיד לבוא מאיר כבר כאן בהאי עלמא.

יותר על כן, כידוע מדברי רבותינו על הפסוק (בראשית ז יא) 'בשנת שש־מאות לחיי נח וגו', נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו וגו', שהוא רמז לכך שאורו של עולם הבא מתחיל להאיר בתוך העולם הזה (זהר ויקרא קיז א). כאשר אור כזה מאיר, הוא גורם מצד אחד לשפע עצום של תורה בעולם, שפע של קדושה, שפע של תשובה, מעין מה שעתידי להיות לעתיד לבוא. האור של העתיד כבר נוגע בהווה.

אבל מאידך, אותו אור עצמו גורם גם לתופעה הפוכה. כי כאשר כוח האריכות מאיר בעולם הזה, אילו היה מאיר בשלמות, מתגלה כוח של מאריך אפיים, כוח

של תערוכות, ולכן האריכות נוגעת גם לטוב וגם לרע.

ואם נצליח לברר את כוח האריכות בקדושה – להשתמש בכוח הזה רק לטוב, ולא לתת לו להאריך את הרע – אז תתגלה הגאולה בשלמות. האריכות תבוא מכוח האור של העתיד לבוא, ושנות רשעים תקצרנה. העולם הזה יתקצר, לא תהיה בו אריכות לרע, והאריכות תתגלה רק בקדושה. זהו עומק הגילוי של הגאולה במהרה בימינו.

עבודת האדם לברר את כוח האריכות בקדושה

עבודת האדם היא למצוא בכל דבר של קדושה את נקודת האריכות, לראות כיצד ניתן להמשיך ולהאריך את האור שבו. זהו יסוד גדול, בקדושה מארכים, בטומאה מקצרים וממצמצים.

כאשר אדם לוקח את זמן שבת קודש ומתעסק בו בתורה, הוא זוכה לאריכות ימים. מפני שהשבת היא זמן של עולם הבא, זמן של אור שכולו ארוך. וכשאדם עוסק בתורה, מחדש חידושים, ודבוק במדרגה הנקראת ארוכה מארץ מידה, הוא ממשיך את כוח האריכות של העתיד לבוא אל תוך השבת.

אבל כאשר אדם מכניס לשבת את ענייני ששת ימי המעשה, הוא פועל את ההפך. במקום להאיר את האריכות של השבת, הוא מקצר אותה. הוא לוקח את היום שכולו ארוך, ומחזיר אותו למדרגת זמן של חול. זהו פגם גדול, במקום להמשיך את אור האריכות, הוא מכניס קיצור, צמצום, וחולין לתוך קדושת השבת.

עבודת האדם היא אפוא לברר בכל קדושה את כוח האריכות, ולהימנע מלהכניס לתוכה קיצור שאינו ראוי. זהו יסוד בעבודת השבת, ויסוד בעבודת כל הקדושות כולן. מי שמדבק את עצמו במדרגה הנקראת ארוך, זוכה למה שאמרו חז"ל (ברכות יז א), לעתיד לבוא צדיקים

של אריך אנפין. וכאשר יש כוח של אריכות, הוא מאריך אפיים גם לצדיקים וגם לרשעים. האור של העתיד לבוא, כשהוא נכנס לעולם הזה, אינו מבטל את הרע מיד, אלא נותן לו זמן. הוא מאריך את המציאות, מאריך את התהליך, מאריך את הגלות.

ומצד כך מגיע עומק הקושי שיש בנפש האדם. מצד אחד האור גדול מאוד, הארת תורה, הארת תשובה, הארת דבקות. ומצד שני – האריכות הזאת עצמה נותנת מקום גם לצד האחר, לצד של הרע, לצד של הבלבול, לצד של התערוכות. זהו עומק הדור, אור עצום ורע עצום, שניהם יחד, שניהם מתארכים, שניהם נוגעים זה בזה.

האור של העתיד לבוא מאיר כאן, אבל מאיר בתערוכות, בתוך מציאות של עץ הדעת טוב ורע. ומתוך כך נוצר דור שכולו אנדרלמוסיה, לא מפני שאין אור, אלא מפני שיש יותר מדי אור, והוא נכנס למקום שאינו יכול להכיל אותו בשלמות. זהו עומק הקושי, וזהו עומק הזמן שבו אנו עומדים.

הארכת הגלות והציפייה לגאולה

הציפייה לגאולה מלווה את עם ישראל בכל רגע. יום אחר יום, דור אחר דור, ההמתנה נמשכת, והזמן עצמו הולך ומתארך. העובדה שהגאולה עדיין לא הופיעה מגלה שהגלות קיבלה כוח של אריכות. הגמרא בסנהדרין (צו א) מונה קיצים רבים, ולבסוף אומרת, כלו כל הקיצין, ומשיח בן דוד עדיין לא בא. הקיצים הגיעו, אך יש כוח שממשיך ומאריך את הזמן, כוח שמחזיק את הגלות במציאותה.

האור של העולם הבא, כשהוא מאיר כאן בעולם הזה, מביא עמו שפע גדול של תורה, של קדושה ושל תשובה. אך אותו אור עצמו גם יוצר אריכות בגלות. הוא מאריך את המציאות, מאריך את התהליך, וממילא מאריך אפיים גם לצדיקים וגם לרשעים. זהו עומק הזמן שבו אנו נמצאים: אור גדול מאיר, אבל בתוך עולם

הקומה העליונה של האדם, תוספת אור שמגיעה מלמעלה, עד שמתגלה בו אותו שורש של שני הכתרים, נעשה ונשמע, שהיו במעמד הר סיני ושעתידיים לשוב ולהאיר לעתיד לבוא.

טבריה כטיבור העולם והאריכות מלמטה

טבריה נקראת כן מלשון טיבור, כמבואר בגמרא במסכת מגילה (ו א), מפני שהיא יושבת בטיבורה של א"י. וכשם שבקומת העולם יש טבור, שהרי א"י באמצע כל הארצות וטבורה הוא טבור העולם, כך גם בקומת האדם – מקום הטבור הוא נקודת האמצע שממנה מתחילה קומת הרגליים. זהו שורש האריכות התחתונה, מן הטבור ולמטה נמשכת הקומה, ומשם מתגלה האריכות של ברא כרעא דאבוה, המשכת האדם דרך זרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

האריכות הזו היא האריכות שלמטה, הארכת הקומה התחתונה של האדם, כמו הארכת השבת בטבריה – שממשיכים את קדושת השבת אל תוך יום החול. זהו צד אחד של האריכות, המשכה מלמטה, מן הטבור ולמטה. אבל יש גם האריכות העליונה. כשם שהקומה יכולה להתארך מלמטה, כך היא יכולה להתארך מלמעלה. שם נמצא שורש עטרותיהם בראשיהם. הארה זו אינה הארכת הרגליים, אלא הארכת הראש – תוספת של קומה עליונה, תוספת של דעת, תוספת של מדרגה רוחנית. זהו האור של שני הכתרים, נעשה ונשמע, שחוזר ומאיר לעתיד לבוא.

וכך מתברר שהאריכות של קומת האדם כוללת שני רבדים, האריכות התחתונה, מן הטבור ולמטה – המשכת החיים דרך הדורות. והאריכות העליונה, מן הראש ולמעלה – עטרותיהם בראשיהם, הארה של מדרגת נעשה ונשמע. שתי האריכות הללו יחד בונות את קומת האדם בשלמותה.

יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. עטרות אלו שורשן במעמד הר סיני. כדאיתא בגמרא בשבת (פח א), שבשעה שישראל הקדימו נעשה לנשמע, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכים, ולכל אחד ואחד מישראל נתנו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. זהו שורש עטרותיהם בראשיהם.

ולעתיד לבוא, כאשר תחזור ההארה של ארוכה מארץ מידה, תחזור אותה מדרגה עצמה של שני הכתרים. האור של נעשה ונשמע, שהיה בשעת מתן תורה, ישוב ויאיר בשלמותו. מי שמדבק עצמו במדרגת האריכות – במדרגת עולם הבא – ממשיך כבר עכשיו את אותו שורש של עטרות, את אותה הארה של שני כתרים, ומכין את עצמו לגילוי העתידי שבו העטרות יחזרו למקומן בראשיהם של הצדיקים.

עטרותיהם בראשיהם כהארכת הקומה העליונה

אבל בדקות יותר, ההארה של עטרותיהם בראשיהם נובעת מכך שקומת האדם עצמה מתארכת. יש מציאות של אדם, יש גופו של אדם, וכאשר מאירים בו את מדרגת ארוך – הקומה הזו מתגדלת. האריכות יכולה לבוא בשתי פנים, באופן אחד היא באה מלמטה, והוא מה שהוזכר עד השתא, 'ברא כרעא דאבוה' (שבת קט א), שהבן מוסיף אורך לקומת האב וממשיך אותו בעולם.

והאופן השני הוא אריכות שמגיעה מלמעלה. גופו של אדם בנוי כך שמקום תחילת הרגליים ואות ברית קודש – מתחיל ממקום טבורו של אדם, ומשם נמשכת הקומה התחתונה. אבל מעל נקודה זו יש צד עליון של הקומה, מקום שממנו מתווספת הארה עליונה, תוספת של אורך רוחני. וכאשר מאירים את האדם מן הצד העליון, מתגלה בו תוספת של קומה, תוספת של דעת, תוספת של מדרגה.

זהו שורש עטרותיהם בראשיהם, הארכת

שתי האריכות - תחתונה בטבריה ועליונה בבית המקדש

עשרה גלויות גלתה שכינה, ועיקר מקום גילויה היה בבית המקדש. וכמו שאומרת הגמרא במסכת ראש השנה (לא א), הגלות העשירית הייתה בטבריה, ושם נאמר (ישעיה כו ה) 'יגיענה עד ארץ, ישפילנה עד עפר', ומשם עתידים להיגאל. טבריה, מלשון טיבור, יושבת בטיבורו של עולם, ובקומת העולם זהו המקום התחתון, המקום שבו מקבלים שבת מוקדם - לא מפני הבניין של היום, אלא מפני ששם למטה הוא העמק, המקום הנמוך.

וזהו שורש ההבנה, טבריה היא בחינת מקום הרגליים בקומת העולם, כמו שבקומת האדם מקום הטבור הוא נקודת ההתחלה של הרגליים. משם מתחילה האריכות התחתונה - המשכת הקומה מלמטה, כמו שהוזכר, ברא כרעא דאבוה, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. זו האריכות שלמטה.

אבל המקום העליון בקומת העולם הוא ארץ ישראל, הגבוהה מכל הארצות, וירושלים - ההר הטוב הזה והלבנון. ובית המקדש עצמו, שנקרא הר, הוא הגבוה מכולם. שם מתגלה עטרותיהם בראשיהם, האריכות העליונה של קומת האדם. כשקומת האדם מתארכת מלמעלה, מתגלה בו האור של שני הכתרים, נעשה ונשמע, הארה של ראש, של דעת, של מדרגה עליונה.

נמצא שהאריכות מתגלה בשני מקומות, האריכות התחתונה בטבריה, מקום הרגליים. והאריכות העליונה בבית המקדש, מקום הראש. וכאשר קומת האדם גדלה ומתארכת, מתגלה בו האור של עטרותיהם בראשיהם, הארה עליונה של זיו השכינה, שהקומה עולה ומתארכת עוד ועוד.

מציאת ה' למעלה ולמטה - דירה בתחתונים וגדלות עליונה

בעומק, יש שתי הבחנות היכן האדם מוצא

את הקדוש ברוך הוא. יש דרך שבה האדם נושא עיניו למרום - ויגבה ליבו בדרכי השם - ומחפש את הקדוש ברוך הוא בעילא, במקום הגבוה, במקום של גדלות אלוקית. ויש דרך אחרת, שבה האדם מחפש את הקדוש ברוך הוא דווקא למטה, מפני שנתאוה הקדוש ברוך הוא להיות לו דירה בתחתונים. בכל מקום שאתה מוצא את גדלותו של הקדוש ברוך הוא - שם אתה מוצא את ענוותנותו, ושם מתגלה שהוא נמצא גם בתחתונים ממש.

ומכאן מתברר שהאדם מחפש את הקדוש ברוך הוא בשני הכיוונים, למעלה - במקום הגדלות, ולמטה - במקום השפלות. וכאשר יש לאדם כוח של אריכות, הוא יכול לרדת עד המקום השפל ביותר, עד יגיענה עד ארץ, ישפילנה עד עפר, ושם דווקא הוא מוצא את הקדוש ברוך הוא. האריכות מאפשרת לו להגיע עד התחתית, ושם לגלות שהשכינה שורה גם במקום הנמוך ביותר.

חיבור שתי הבחינות - קו ארוך מן העליון עד התחתון

בעומק, יש שתי בחינות שבהן האדם מוצא את הקדוש ברוך הוא. מצד אחד - 'השם מלך', גאות לבש' (תהלים צג א). הקדוש ברוך הוא מתגלה כאלוקא דאלוקין, במקום המרומם ביותר, בגובה שאין למעלה ממנו. האדם נושא עיניו למרום ומחפש את הקדוש ברוך הוא בעילא, במקום של גדלות אלוקית.

ומצד שני - נתאוה הקדוש ברוך הוא להיות לו דירה בתחתונים (תנחומא נשא טז). גילוייו של הקדוש ברוך הוא הוא בענוה, במקום השפל ביותר. בכל מקום שאתה מוצא את גדלותו שם אתה מוצא את ענוותנותו (מגילה לא א). וכאשר האדם זוכה לאריכות, הוא יכול לרדת עד המקום הנמוך ביותר, עד יגיענה עד ארץ, ישפילנה עד עפר, ושם דווקא הוא מוצא את הקדוש ברוך הוא.

שתי הבחינות הללו אינן שתי דרכים

שהקדוש ברוך הוא מתגלה גם במקום השפל ביותר ומתוך כך מתברר שגם האמצע כולו מלא גילוי אלוקי.

זהו סוד השבת כפי שהוזכר לעיל, שבת שמגלה את האורך השלם מן העליון ביותר עד התחתון ביותר ומתוך כך מתברר שהקדוש ברוך הוא נמצא בכל, בכל הקומה, בכל המציאות, בכל נקודה שבה האדם עומד.

לפני שנברא העולם הייתה מציאות אחת בלבד כדאיתא בפרקי דר"א (פ"ג), 'הוא אחד ושמו אחד' (זכריה יד טו). גילוי פשוט של מציאות השם יתברך בלי שום הסתר. עם בריאת העולם נברא גם ההעלם, שהרי עולם מלשון העלם (דרך ה' לרמח"ל א ג), והמציאות האלוקית מתכסה בתוך מסגרות הבריאה.

כאשר מגיעה שבת קודש, סוף ימות השבוע, חוזר ומתגלה אותו אור ראשוני. חז"ל אומרים ששבת הוא שמא דקודשא בריך הוא, ובשבת הקדוש ברוך הוא מתגלה (זוה"ק ח"ב פח ע"א). נמצא שהקדוש ברוך הוא גלוי בראשית, בתחילת הכול, והוא גלוי באחרית, בסוף הכול, ככתוב (ישעיה מד ו) 'אני ראשון ואני אחרון'.

וכאשר מתגלה 'אני ראשון ואני אחרון', מתברר גם 'ומבלעדי אין אלוקים'. הגילוי האלוקי אינו מוגבל לראשית ואינו מוגבל לאחרית, אלא מאיר גם באמצע. האריכות שהאדם זוכה לה - האריכות למעלה והאריכות למטה - מגלה שהקדוש ברוך הוא נמצא בכל מדרגות המציאות, בראש, באמצע ובסוף. וכשם שהאור שהיה לפני הבריאה והאור שיהיה באחרית הימים מאיר בשבת, כך הוא מאיר גם בתוך האמצע, בתוך המציאות עצמה.

ככל שהאדם מאיר ומקבל את שבת קודש מוקדם, כמו שאמר רבי יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה, כך הארת שבת קודש מתחילה להאיר גם בששת ימי המעשה. הארת השבת חודרת אל תוך ימי החול, וימי החול

נפרדות, אלא שתי קצוות של קו אחד של אריכות. האריכות למטה - עד המקום השפל, והאריכות למעלה - עד המקום העליון ביותר, צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. זו האריכות העליונה של קומת האדם, הארכת הראש, הארכת הדעת, הארכת מדרגת הכתר.

וכאשר שתי הבחינות הללו מתחברות, מתגלה אריכות גמורה: קו אחד ארוך מריש דרגין עד למטה, מן העליון ביותר עד התחתון ביותר. האורך הזה מגלה את הקדוש ברוך הוא למעלה - בגאותו; והוא מגלה את הקדוש ברוך הוא למטה - בענוותנותו. זהו גילוי שלם של האריכות, שבו כל הקומה מתארכת ומתמלאת אור אלוקי.

וכשהקדוש ברוך הוא מתגלה למעלה ומתגלה למטה, מתברר שבעומק גילוי אינו מוגבל לאחד מן הצדדים. הוא לא רק למעלה ולא רק למטה, אלא מתגלה בכל, בכל הקומה כולה. כשהאדם זוכה לאותה אריכות שעליה דובר, הוא מגלה את הקדוש ברוך הוא בעילא והוא מגלה אותו בתתא ומתוך כך מתברר שהגילוי האמיתי הוא בכל מדרגות המציאות.

הקומה של האדם כוללת ראש, תוך וסוף. הגילוי בראש הוא עטרותיהם בראשיהם, האריכות העליונה. הגילוי בסוף הוא יגיעה עד ארץ ישפילנה עד עפר דתיקון, האריכות התחתונה. וכאשר שני הקצוות הללו מתגלים, מתעורר גם הגילוי של נקודת האמצע.

טבריה כאמצע העולם וגילוי השם בראש-אמצע-סוף

זהו סוד טבריה, שנקראת טבריה מפני שהיא בטיבורו של עולם. האמצע הוא המקום שבו מתברר שהגילוי האלוקי אינו רק בקצה העליון או בקצה התחתון, אלא גם באמצע, בתוך המציאות עצמה. ובית המקדש הוא גילוי בקצה העליון, אבל החידוש הגדול הוא

הם האמצע, המקום שבין הגילוי שהיה לפני בריאת העולם – הוא אחד ושמו אחד – לבין הגילוי שבאחרית, שבת קודש, ויתרה מזו הגילוי שלעתיד לבוא. כל ששת ימי המעשה הם זמן האמצע, הזמן שבו מתבררת עבודת האדם בתוך המציאות.

תיקון חטא אדם הראשון - להאריך את הראוי ולהקדים את הראוי

וכשמציירים זאת קרוב לעולמנו, מתברר שבכל דבר של קדושה צריך למצוא את כוח האריכות, כיצד להאריך אותו. בעולם דידן, שהוא עולם של קלקול, האריכות נעשית על ידי דיני ערכין, ערכך. זהו אופן של הארכה במציאות של עולם חסר. אבל בעולם הפנימי יותר, האריכות היא עצם ההמשכה של הקדושה, הארכת האור עצמו. הכוח הזה של האריכות נפל בחטא אדם הראשון.

לולא חטא אדם הראשון, היה העולם נכנס מיד לשבת קודש, והיה מתגלה יום שכולו שבת. הגמרא במסכת סנהדרין (לח ע"א) אומרת שנברא אדם ביום שישי כדי שייכנס לסעודה מיד. אילו לא חטא, היה מוצא שולחן ערוך בעין, ומעל זה היה מוצא את היום שכולו ארוך באל"ף, את האריכות העליונה של שבת.

אבל בשעה שחטא אדם הראשון, ששת הימים הפכו להיות ששת אלפים שנה. יום אחד שהיה צריך להיות קצר – יום שישי – הפך להיות ארוך עד אין שיעור, ששת אלפים שנה. זהו עומק הגלות. מה שהיה צריך להיות ארוך – קוצרנו. ומה שהיה צריך להיות קצר – הארכנו. כאן נמצא עומק הקלקול של הבריאה.

ולפי זה מתברר שעומק התיקון הוא להאריך את מה שראוי להיות ארוך ולקצר את מה שראוי להיות קצר. זהו יסוד גילוי הבריאה. ככל שהאדם מאריך את הארוך ומקצר את הקצר, כך מתקצרות ימי הגלות, וכוחו של העולם הבא מתארך. קיצור הגלות אינו רק לשון מושאלת, אלא כוח ממשי שניתן לאדם

להחזיר את המציאות לשורשה.

שורש הגלות הוא בכך שימי החול, שהיו צריכים להיות שישה בלבד, התארכו לששת אלפים שנה. הכוח לקצר את הגלות נובע מכך שבשורשה לא הייתה אמורה להיות גלות ארוכה כלל. ששת ימי המעשה היו צריכים להיות שישה ימים בלבד, זמן קצר, זמן. וכאשר האדם פועל את פעולתו, הוא מחזיר את הדבר לשורשו, מגלה את כוח האריכות במקומו – עולם הבא, יום שכולו ארוך – ואת כוח הקיצור במקומו – שישה ימים בלבד.

כשמשלשלים את הדברים לעולם המעשה, ככל שהאדם מאריך באל"ף כל דבר של קדושה ומקצר כל דבר שאינו של קדושה, והוא יוצר הבדלה בסכינא חריפא בין דברי הקדושה לדברים ההפוכים, כך הוא מאריך את הקדושה בשורשה. האריכות הזו היא האריכות שבתורה, ארוכה מארץ מידה, והיא האריכות שבזמן, יום שכולו שבת.

הארכת הקדושה לשתי קצותיה - טבריה וציפורי

על יסוד זה מבאר הרעק"א בהגותו לשבת ק"ח ב בשם ר"י מיגאש את דברי חז"ל יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוציאי שבת בציפורי. ציפורי וטבריה היו באותו תחום, (א"ה כוונת הגמרא לתחום ציפורי, כדאמרין ציפורי הדר, וברגע שעלה מעמק טבריה נחשב בתוך תחום ציפורי). ולכן ייתכן שאדם יקבל שבת בטבריה ויוציא אותה בציפורי, מפני שהוא נע ממקום למקום בתוך אותו תחום.

ובלשון בהירה, מה שמתברר כאן הוא שהאדם מאריך את הדבר לשתי קצותיו. הוא מושך את הקדושה עד הקצה התחתון, כמו קבלת שבת בטבריה, והוא מושך אותה עד הקצה העליון, כמו הוצאת שבת בציפורי. האריכות אינה רק לצד אחד, אלא נפרשת מן הקצה העליון עד הקצה התחתון, וכל המהלך כולו נעשה אורך אחד של קדושה.

את האור כבר בתחילתו.

בקלקול, בני קטורה קיבלו שמות טומאה ונשלחו 'קדמה אל ארץ קדם' (שם כה ו). המזרח הוא מקום ההתחלה, ושם ניכר ההבדל בין קדושה לטומאה. וכשם שבשורש המזרח הוא תחילת האור, כך גם במפת העולם – המקום שמקבל שבת הכי מוקדם הוא המזרח. שם מקבלים את השבת שעות רבות לפני ארץ ישראל, שש עד שמונה שעות קדימה, יפן וסין וכדומה. זהו אותו כוח של התחלה מוקדמת, כוח שמתגלה מכוחו של אברהם אבינו, ככתוב בישעיה מא מי העיר ממזרח שמש, ודרשו חז"ל בב"ב טו א על אברהם אבינו

ארץ ישראל נמצאת באמצע, בטיבורו של עולם, אבל ההארה של ההתחלה מגיעה מן המזרח. זהו כוחו של אברהם אבינו, שהוא היה ראשון, והוא מגלה את האור של ההתחלה בכל דבר של קדושה. כאשר האדם משתדל להתחיל כל דבר של קדושה מוקדם ככל האפשר, הוא ממשיך את כוחו של אברהם אבינו, כוח המזרח, כוח ההתחלה, כוח של זריזות בקדושה.

האבות כמי שקיבלו את כנסת ישראל לפני זמנה

להבין ענין נפלא, קומת כנסת ישראל בשלמותה מתחילה במתן תורה. זהו הזמן שבו הופיעה המציאות של עם ישראל כעם ה'. מה שהיה בין אברהם אבינו למתן תורה הוא מחלוקת הפוסקים הידועה, האם כבר היה אז גדר של ישראל גמור או שלא. יש נידונים לכאן ולכאן, אבל עומק הדבר הוא שזמן קומת כנסת ישראל היה צריך להתחיל במתן תורה, אלא שהתחיל כבר מאברהם יצחק ויעקב מדין קבלת שבת קודם.

כשם שאפשר לקבל שבת לפני זמנה, כך האבות הקדושים קיבלו את אור כנסת ישראל לפני זמנה. הגמרא (ע"ז ט א) אומרת שיש אלפיים שנה של תוהו, אלפיים שנה של תורה,

בציור למעשה, בכל דבר של קדושה שהאדם מתעסק בו, עליו להשתדל להתחיל אותו כמה שיותר מוקדם ולסיים אותו כמה שיותר מאוחר. זהו עניין האריכות. וכשם שבשבת קודש האריכות מתגלה בקבלת שבת מוקדמת ובהוצאת שבת מאוחרת, כך בכל מצווה ובכל עסק של קדושה – האריכות היא עצם ההמשכה של האור.

קיצור הגלות והקדמת הגאולה – מכניסי שבת בטבריה

משיח צדקנו בוודאי יגיע, על כך ניתנה הבטחה גמורה מאת הבורא. אבל זמן בואו תלוי במעשיהם של ישראל. בכלליות, כל מי שלומד תורה, מקיים מצוות, עובד את השם באמונה ובתמימות ובמידות ישרות, מקרב את הגאולה. אבל לפי עומק הדברים שנתבארו השתא, מי שמקבל שבת קודם, מי שהוא ממכניסי שבת בטבריה, פועל מידה כנגד מידה, הוא מקצר את אור הגלות ומאריך את אור הגאולה. קבלת שבת מוקדמת היא עצמה פעולה של קיצור הגלות והקדמת הגאולה.

לכן דייקא משם עתידים להיגאל. פירוש הדבר, כשם שמתי ארץ ישראל עתידים לקום תחילה, כך האור הראשון של הארת עולם הבא, יום שכולו שבת, יאיר תחילה אצל מי שקיבל שבת ראשון. שם נמצאת נקודת הקבלה, ושם מתגלה תחילת הארת הגאולה. מי שמאריך את הקדושה בקצה התחתון ובקצה העליון, הוא זה שמביא את האור העתידי אל תוך ההווה, ומקרב את הגאולה בפועל.

ובעומק, כאשר לוקחים כל דבר למעשה של קדושה ומשתדלים להזדרז להתחיל אותו מוקדם, מתגלה כוחו של אברהם אבינו. עליו נאמר (ישעיה מא ב) 'מי העיר ממזרח צדק', והוא המידה של זריזות, 'וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו' (בראשית כב ג). אברהם הוא המזרח, והמזרח הוא ההתחלה של כל דבר. כוחו של אברהם הוא להיות ראשון, לפתוח

בזמן שהוא עדיין יום, לפני חנוכה ממש. זהו כוח של התחלה מוקדמת, כמו קבלת שבת לפני הזמן. וכשם שבשבת קודש מדליקים נרות לפני הזמן, והאישה מקבלת שבת בהדלקתה, כך בכל דבר של קדושה – ההתחלה מוקדמת, והסיום מאוחר.

האבות הקדושים נתנו את כוח ההתחלה, כוח המזרח, כוח הזריזות. ואנחנו, באחרית הימים, ממשיכים את הקדושה עד סופה, עד האריכות הגמורה. כך נבנית הקומה השלמה: התחלה מוקדמת מן האבות, וסיום מאוחר מאתנו. זהו תיקון הזמן, וזהו תיקון הבריאה.

חנוכה ופורים כגילוי הארכת הזמן בדור האחרון

אותו יסוד מתגלה גם בהדלקת נרות חנוכה. חנוכה ופורים הם ימי אריכות. בחנוכה מתחילים לפני הזמן, מדליקים נרות עוד לפני כניסת החג, כמו קבלת שבת לפני הזמן. זהו כוח של הארכת הקדושה אל תוך הזמן שקודם לה. ופורים עצמו הוא יום אחד שהפך להיות יומיים. זהו מעין יום אריכתא, כמו שני ימי ראש השנה שעליהם אומרת הגמרא במסכת ביצה (ד א) שהם יום אחד ארוך.

בפורים, אדם שהולך מבין כרך לבן עיר, מ"ד לט"ו, מקיים את ימי הפורים פעמיים. הוא חי את הפורים בשני מועדים, והיום הופך להיות אריכתא. זהו גילוי של הארכת הזמן, המשכת הקדושה מעבר לגבולותיה הראשוניים. וכשם שבשבת קודש יש קבלת שבת מוקדמת והוצאת שבת מאוחרת, כך גם בחנוכה ובפורים – הקדושה נמשכת לפני הזמן ולאחריה.

האריכות הזו היא כוחו של הדור האחרון. האבות הקדושים האריכו את ההתחלה, ואנחנו מאריכים את הסוף. וכאשר ההתחלה מתארכת והסוף מתארך, נבנית הקומה השלמה של הזמן, והעולם חוזר אל תיקונו.

ואלפיים שנה של ימות המשיח. ולמעשה, התורה ניתנה מעט לפני תחילת האלפיים של תורה. מאיזה דין זה. מדין מי שהוא ממכניסי שבת, שמקבל את האור קודם. כך גם אברהם אבינו, שהוא זקן ויושב בשיבה, כפי שאומרים חז"ל (יומא כח א), קיבל את אור התורה ואת אור כנסת ישראל קודם הזמן.

זהו כוחם של האבות הקדושים. הם האריכו את הקדושה אל תוך הזמן שלפני מתן תורה, כמו מי שמקבל שבת קודם וממשיך את אור השבת אל תוך ימי החול. האבות הקדושים הקדימו את הופעת כנסת ישראל, והאריכו את האור של תורה וקדושה אל תוך הזמן שקודם מתן תורה. זו האריכות שלפני הזמן, האריכות של קבלת שבת קודם, והיא שורש הופעת כנסת ישראל כבר מאברהם אבינו.

כוח הדור האחרון - להאריך את הקדושה עד לאחר הזמן

מאידך, כוחנו אנו, שנמצאים באחרית הימים, הוא להאריך את כל דבר של קדושה עד קצוהו האחרון. העבודה של הדור היא לא לסיים דבר של קדושה מתי שנוח או מתי שמתחשק, אלא להמשיך אותו עוד, ועוד, ועוד. זהו כוח האריכות של אחרית הימים. מהאבות הקדושים קיבלנו את הכוח להתחיל לפני הזמן, וכעת העבודה היא להמשיך את הקדושה עד לאחר הזמן.

יעקב אבינו תיקן תחומין (ב"ר יא ז). תחום שבת פירושו שהדבר אינו מסתיים בעיר עצמה, אלא מתפשט מעבר לה, אל עיבורה של עיר הוא בירר ההלכה דאלפיים אמה הם תחום העיר ונחשב קשור לה). כך גם בכל דבר של קדושה: להתחיל לפני הזמן – כוח האבות; ולהמשיך אחרי הזמן – כוחנו אנו.

הדוגמה הפשוטה לכך הוא חג חנוכה. מנהגי ישראל חלוקים מתי מדליקים נרות חנוכה. חלק מדליקים בצאת הכוכבים, אבל חלק ממנהגי ישראל, בעיקר מנהג אשכנז, מדליקים

סיכום המהלך - התחלה מוקדמת מן האבות והמשכה מאוחרת מאתנו

אם כן, הגדרת הדבר היא שכל דבר ודבר של קדושה נשתדל להתחיל לפני זמנו, וזה הכוח שקיבלנו מן האבות הקדושים. זו הייתה עבודתם, ובזה אנו בני אברהם יצחק ויעקב. מתי יגיעו מעשינו למעשה אבותינו – בלשון רבותינו, מלשון נגיעה – כאשר ניגע באותה נקודת התחלה מוקדמת שהם גילו.

ועבודת הדור באחרית הימים היא להמשיך את הקדושה מעבר לגבול הטבעי של הזמן. כאשר דבר של קדושה מגיע אל סיומו, אין הדבר מסתיים באותה נקודה שבה נדמה שהוא מסתיים, אלא מתפשט עוד מעט, ונמשך הלאה. הקדושה אינה נעצרת בגבול שהנפש קובעת לעצמה, אלא זוכה לתוספת, לתוספת זמן, לתוספת קדושה, לתוספת שבת. האריכות הזו היא ההמשכה של האור אל מעבר לגבול,

והיא חלק מן התיקון של אחרית הימים. כך מאירים דברי רבי יוסי: 'הא חלקי ממכניסי שבת בטבריה', שמתחילים קודם, 'וממוציאי שבת בציפורי', שממשיכים את הדבר הלאה. התחלה מוקדמת מן האבות, והמשכה מאוחרת מאתנו, זו הקומה השלמה.

ועל ידי כך נזכה שיאיר אור עולם הבא, יום שכולו ארוך, לא בערכוביה ולא בתערובת, אלא באופן שלם: ימי הגלות יתקצרו, וימי משיח ועולם הבא יתארכו. זהו גילוי ארוכה מארץ מידה, מציאותו יתברך שמו, שהוא הארוך האמיתי, שאין לו קץ ואין לו גבול, אין סוף ברוך הוא.

גילוי כח זה הוא הגאולה במהותה הפנימית.

אויצר האותיות נאולה למעלה מהדעת

האבות ומשה - העלם וגילוי הדעת

'וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר, אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי. וּמָאֵז בָּאתִי אֶל פְּרָעָה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ, הִרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמִּי.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, עֲתָה תֵּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרָעָה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֶם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשֶׁם מֵאֶרֶצוֹ.

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי הוֹי"ה. וְאֵרָא אֶל אֲבֹרְהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וּשְׁמֵי הוֹי"ה לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם. וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ. וְגַם אֲנִי שְׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִּים אִתָּם וְאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי. לָכֵן אֹמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי הוֹי"ה, וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבָדָתָם וְגִאֲלַתִּי אֶתְכֶם בְּזֹרֹעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים... וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב, וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִוְרֶשֶׁה, אֲנִי הוֹי"ה. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֶּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה... וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר, הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְּרָעָה, וְאֲנִי עֶרַל שִׁפְתִּים' (שמות ה כב - ו יג).

נכרתי להם במדת אמתות שלי, שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת דברי. שהרי הבטחתים ולא קימתי.

'לתת להם ארץ כנען. לאברהם, בפרשת מילה - נאמר (בראשית יז א-ח) 'אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך'. ליצחק 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם' (שם כו ג), ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם בא-ל שדי אמרתי ליעקב - 'אני אל שדי פרה ורבה וגו' ואת הארץ אשר' וגו' (שם לה יא-יב), הרי שנדדתי להם ולא קימתי.

'והוצאתי אתכם. כי כן הבטחתיו (שם טו יד) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'.

'ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה, שאמר משה 'למה הרעותה'. אמר לו הקדוש ברוך הוא, חבל על דאבדין ולא משתכחין. יש לי להתאונן על מיתת האבות, הרבה פעמים נגליתי אליהם בא-ל שדי ולא אמרו לי 'מה שמך', ואתה אמרת

בפסוקים אלו מתפרש עומק ההבדל בין עבודת האבות הק' לעבודת משה רעיא מהימנא ע"ה, שעבודת האבות, היא ב'העלם הדעת', ועבודת משה היא ב'גילוי הדעת'.

וכפי שעולה מעיון עמוק בפירושו של רש"י על פסוקים אלו, כפי שנדקדק בדבריו להלן, וזה לשונו:

'עתה תראה. הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו (בראשית כא יב) 'כי ביצחק יקרא לך זרע' ואחר כך אמרתי לו (שם כב ב) 'העלהו לעולה', ולא הרהר אחרי. לפיכך עתה תראה - העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ'.

'אני ה'. נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שבדברתי לאבות הראשונים'.

'באל שדי. הבטחתים הבטחות וכולן אמרתי להם - אני אל שדי. 'ושמי ה' לא נודעתי להם. לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי, לא

'מה שמו מה אומר אליהם'. וגם הקמתי וגו'. וכשבקש אברהם לקבור את שרה, לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים. וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן ביעקב – 'ויקן את חלקת השדה' (בראשית לג יט) לנטות אהלו. ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת 'למה הרעותה'.

'איך ישמעני פרעה. זה אחד מעשרה קל וחמר שבתורה'.

עד כאן לשון רש"י הנוגע לעניינינו.

אבות - תפילה, משה - תורה

עתה נעמיק בתוכנם ונגלה כי בדברים אלו גנוז סוד ההבדל בין האבות למשה רבנו.

משה רבינו הוא נותן התורה, הלא היא החמדה הגנוזה תתקע"ד דורות שנתגלתה לישראל על ידי משה רעיא מהימנא במעמד הר סיני.

ה'דרך ארץ' ש'קדמה לתורה', הלא הם האבות הקודמים ל'תורה'.

'דרך ארץ' בגימטריא 'תפילה' (אגרא דפרקא אות מו, בשם מהרצ"ה מזידיטשוב), ו'תפילות, אבות תיקנום' (שיטת רבי יוסי בר' חנינא ברכות כו:).

הוא אומר, משה הוא ה'תורה, והאבות הם ה'תפילה'.

אבות - אמונה, משה - השגה

ה'תורה' היא ה'דעת', ה'השגה' וה'הבנה'.

משה רבינו הוא מקבל התורה והוא סוד הדעת. הוא אשר כביכול מהרהר אחרי הקב"ה ושואל 'מה שמו מה אומר אליהם' ו'למה הרעותה'.

אין כאן 'הרהור' חלילה, כי אם בירור וביקוש השגה. כלומר, משה רבינו מבקש להבין ולהשיג ולדעת את שמותיו ית'.

אותיות "מש"ה הם אותיות "הש"ם" (קדמונים), שזוהי עבודתו של משה, לברר ולהשיג את

שמותיו ית'. אך האבות הק', לא הרהרו אחריו ו'לא אמרו לי מה שמך', וכלשונו של בעל הטורים: 'וארא אל אברהם. ס"ת "אלם", שעשו עצמם אלמים ולא הרהרו אחר מדותי'.

השגת האבות איננה ב'דעת' - 'לא נודעתי להם', כי אם ב'אמונה', וכלשון הגמרא (סנהדרין צו.) - רצו לפני כסוסים בין בצעי המים.

שורש הדעת אצל האבות - 'במה אדע'

אמנם, כיון ש'דרך ארץ' קדמה לתורה, וכיון שהאבות ומשה רבינו בכלל שבעה רועים, בהכרח דשייכי אהדדי ובבחינות מסוימות שייכים האבות לבחינת משה ובבחינות מסוימות שייך משה לבחינת האבות.

בכדי שבחינת משה, בחינת ה'דעת', תהא שייכת לבחינת האבות - בחינת האמונה, בהכרח שתמצא שורש ה'דעת' באבות עצמם.

ואכן, סיבת גלות מצרים, היא נקודת ה'דעת'-ה'בירור' שמצינו אצל האבות. שכן כמענה לשאלתו של אברהם אבינו 'במה אדע כי אירשנה' (בראשית טו ח), באה התשובה (שם יג) 'ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם' (שיטת שמואל נדרים לב.).

על ידי בקשת הדעת על ידי אברהם אבינו, שעיקר עבודתו היא 'והאמין בה' ויחשבה לו צדקה' (שם ו), גלו ישראל למצרים - לגלות הדעת (ראה פרי עץ חיים שער חג המצות פ"א) - למקום העלם הדעת.

'העלם הדעת' אצל משה - 'ערל שפתים'

וכן בחינת 'העלם הדעת' מופיעה אצל משה רבינו, סוד ה'דעת', כאשר הוא גואל את ישראל מהעלם ה'דעת'.

שכן, כאשר בא משה לגאול את ישראל, הוא אומר 'הן בני ישראל לא שמעו אלי מקוצר רוח ועבודה קשה, ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים'. וכמבואר בדברי רש"י, הוא אחד

הוי אומר, ה'גלות' היא בחינת האבות, וה'גאולה' היא בחינת משה.

האבות - ארץ, משה - מדבר

אך כאמור, ה'גלות' שונה בתכלית מ'עבודת האבות', שכן ה'גלות' היא 'למטה מן הדעת', ועבודת האבות היא 'למעלה מן הדעת'.

עבודתם המדויקת של האבות הק', היא עבודת הארץ - עבודת ארץ ישראל - עבודת ארץ החיים.

עבודה נעלית זו, היא עבודת ה'ביטול' - עבודת ה'אמונה' וההליכה לפני ה' בתם לבב ללא שום הרהור אחר מידותיו וביקוש השגת וידיעת שמותיו ית'.

וכמו שנאמר (תהלים קטז ט): 'אתהלך לפי ה' בארצות החיים'.

ודייקא לאבות ולזרעם הובטחה הארץ, וכלשון רש"י: 'לתת להם ארץ כנען'. לאברהם, בפרשת מילה נאמר 'אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחר כך את ארץ מגר'ך'. ליצחק, 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם'. ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם בא-ל שדי אמרתי ליעקב: 'אני אל שדי פרה ורבה וגו' ואת הארץ אשר'.

אך משה רבינו, לא נחל את הארץ, הוא נולד במצרים ולא נכנס לארץ ישראל כל ימיו.

ולא משה בלבד, כי אם כל דורו 'דור המדבר' ודור ה'דעה' לא נכנסו לארץ ישראל. שכן עבודתם היא בבחינת ה'דעת' - 'דור דעה', ולא בבחינת 'העלם הדעת' - עבודת הארץ - 'דרך ארץ'.

ולא זו בלבד, אלא כאשר ביקש משה להיכנס לארץ ישראל, נצרך לעבודת האבות - ה'תפילה'. ומשום כך 'ואתחנן' - בגימטריא 'תפלה' (אבודתם תפילת שמו"ע), ותקט"ו תפילות - כמנין 'ואתחנן' - התפלל משה כדי שיכנס לארץ ישראל (דברים רבה יא).

מעשרה 'קל וחומר' שבתורה. והוא תמוה, שהלא אין כאן 'קל וחומר', דאיכא למיפרך, מה לבני ישראל שכן עבדו בפרך בקוצר רוח ועבודה קשה, תאמר בפרעה היושב על כסאו בהשקט ושלווה.

והביאור בזה הוא, שה'דעת' גנוזה ונעלמת כפה - 'דעת גניז בפומא' (זוה"ק משפטים קכג.), וזהו ה'קל וחומר': אם בני ישראל לא שמעו אלי מקוצר רוח - מחסרון והעלם 'דעת', כיצד ישמעני פרעה, הרי 'אני ערל שפתיים' וה'דעת' גנוזה ונעלמת כפי.

הוי אומר: על ידי התעסקותו של משה בגאולתם של ישראל מגלות הדעת, שבכך הוא עוסק בנקודת 'העלם וגלות הדעת', הוא מתקשר לעבודת האבות שהיא 'למעלה מן הדעת' - 'אמונה' ללא 'דעת'.

ושאלת אברהם אבינו 'במה אדע', היא שורש התקשרות האבות לבחינת ה'דעת'.

'גלות' - אבות, 'גאולה' - משה

אכן, כאמור, ה'אמונה' - עבודת האבות - היא 'העלם הדעת', אך היא חלילה לא 'למטה מן הדעת', כי אם 'למעלה מן הדעת'. מה שאין כן בחינת 'העלם הדעת' של הגלות, היא 'למטה מן הדעת'.

אך למרות זאת, שורשם אחד - 'העלם הדעת'. וכל השינוי שביניהם אינו אלא מצד הכלי - המקבל, שב'גלות' מתלבש 'העלם הדעת' ב'למטה מן הדעת', ובעבודת האבות הק' הוא בשורשו - 'למעלה מן הדעת'.

אך בשורשם שייכים זה לזה ואחד הם, וכפי ש'מעשה אבות סימן לבנים' (ראה תנחומא לך לך ט ורמב"ן בראשית יב ו) ומה שאברהם אבינו ירד למצרים ויעקב אבינו ירד למצרים, הוא שורש גלות ישראל במצרים.

כי אם מעשה משה, שהוא תובע הגאולה, וכאמרו 'הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך'.

נמצא ש'הארת הדעת' היא הנקודה האמצעית בין ה'גלות' שהיא 'העלם הדעת' למטה מן הדעת, ל'ארץ' שהיא 'העלם הדעת' למעלה מן הדעת'.

אך הנקודה הראשונה והאחרונה, הינם בכח האבות. השורש הוא בכח 'נאקת בני ישראל', והנחלת הארץ הוא בכח ה'אבות', כמבואר בהמשך לשון הפסוק 'והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב, ונתתי אותה לכם מורשה', והלא ה'ירוש' וה'נחלה' היא כח האב - ירושה מאב לבן.

הכניסה לארץ - דביקות בשורש

יתירה מזו, עצם הגאולה, אינה הארת ה'דעת' - הארתו של משה בלחוד. אלא הארת 'העלם הדעת' המתלבשת בהארת ה'דעת'. כפי שנענה משה על שאלתו- 'מה שמו מה אומר אליהם', בתשובה- 'איהיה שלחני אליכם' (שמות ג יג-יד), וכתב בעל הטורים, ש"אהי"ה בגימטריא אי"י - ראשי תיבות "אברהם יצחק יעקב".

שעבודת האבות הק' - הארת 'העלם הדעת' למעלה מן הדעת' - היא עצם ושורש ה'גאולה', ועל ידי שמתלבשת בהארת ה'דעת', היא המוציאה מן הכח אל הפועל את הגאולה. כלומר, 'העלם הדעת' הוא השורש - הכח שלא יצא לפועל.

הארת ה'דעת' היא המוציאה מן הכח אל הפועל.

אך התכלית, אינה יציאת הכח אל הפועל. כי אם דביקות בשורש, דביקות מוחלטת בכח עצמו כפי שהוא.

וכמבואר בדברי רש"י, זהו מהלך העבודה אצל האבות: 'הבטחתי ולא קיימת'.

ה'הבטחה' היא ה'כח', ה'קיום' הוא ה'יציאה

אך קברו של משה נגנז, וה'דעת' נעלם ונגנז קודם הכניסה לארץ ישראל. משום שעבודת הארץ היא ב'העלם הדעת' - ב'אמונה' למעלה מן הדעת'.

שורש אמצע ותכלית -

אבות, גאולה וארץ

אכן, כאמור, כח היציאה ממצרים, הוא כוחו של משה. אך היציאה ממצרים לבדה אינה אלא גאולה חלקית הארת ה'דעת' - יציאה מגלות הדעת - מ'העלם הדעת' ש'למטה מן הדעת'.

אך הגאולה השלימה היא 'העלם הדעת' שלמעלה מן הדעת' - הכניסה לארץ - קבלת ארץ ישראל, שהוא אך ורק בכח התפילה. בכח האבות שלהם ולזרעם הובטחה.

דייקא על ידי 'ושמי הוי"ה לא נודעתי להם' - על ידי בחינת 'העלם הדעת', מתקיים 'וגם הקימותי את בריתי איתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגוריהם אשר גרו בה'.

יתירה מזו: שורש היציאה ממצרים, היא בכח התפילה - כח האבות, כמו שנאמר 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל', וכפי שרמז שם בעל הטורים, וזה לשונו 'נאקת. באתב"ש - טתד"א, בגימטריא האבו"ת. לומר לך שעלתה צעקת האבות ותפילתם' ורק על ידי כח זה נתעוררה הגאולה.

וזהו סברת מאן דאמר 'ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ' (ב"ב קיז.), שנאקתם ותפילתם היא שעוררה את ישועתם של ישראל.

ורק התפשטות שורש זה - היציאה מן הכח אל הפועל, היא על ידי כוחו של משה - הגואל הראשון והאחרון (ראה זוה"ק בראשית כה: ותיקו"ז קיא:). שעל ידי הארת ה'דעת' שהאיר בדורו - 'דור דעה' יצאו מגלות הדעת.

* שכן ה'תורה', שהיא ה'דעת' היא שהוציאה מן הכח אל הפועל את בריאת העולם - 'איסתכל באורייתא וברא עלמא' (זוה"ק תרומה קסא.). ומשה רבינו שהוא סוד 'דעת', הוא אשר הוציא את ה'חמדה הגנוזה' מ'העלם' וגילה אותה לעיני כל ישראל במעמד הר סיני.

עוד לא קוימה, וזו היתה עבודת האבות הק'. 'אמונה'. ההתדבקות בהבטחה, בשורש הדברים ובעצמותם.

אך לאחר ה'קיום', מתאפשרת הבחירה בין ה'דעת' - ההתדבקות ב'קיום' - ביציאה לפועל כפי שכבר קוימה, לבין ה'אמונה' - ההתדבקות בשורשי הדברים כפי שהם קודם ההתפשטות וההשתנות.

משום שנקודת ה'כח' - נקודת ה'הבטחה', קיימת גם לאחר ה'פועל' - לאחר ה'קיום'. שכן ב'נפש' ובשורשי הדברים הרוחניים, לעולם אין העדר, ומה שהיה הווה לנצח נצחים, וביכולתו של כל אחד ואחד להידבק בו.

לכל אדם, בכל עת ובכל שעה, קיימת הבחירה האם להידבק בנקודה המושגת שהיא בחינת משה - כלשונו של רש"י: 'ויאמר אליו אני השם - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפניי, ולא לחינם שלחתיך, כי אם לקיים דבריי שדיברתי לאבות הראשונים'. או להידבק בנקודה הבלתי מושגת - בנקודת ה'שורש' וה'כח' - שהיא בחינת האבות ותכלית הכל והיא יסוד וסוד הכניסה לארץ החיים, וכמאמר הכתוב (קייט פו) 'כל מצוותיך אמונה'.

אל הפועל'. אך אצל האבות אין מציאות של 'קיום' - 'לא נודעתי, לא נכרתי להם במדת אמתות שלי, שעליה נקרא שמי ה' - נאמן לאמת דברי', כי אם מציאות של 'הבטחה' - 'שהרי הבטחתים ולא קימתי'

רק על ידי משה רבינו, בחינת ה'דעת', ישנה מציאות של 'קיום'. הוא אשר גילה את ה'חמדה הגנוזה' - ה'דעת' הנעלמת - ונתנה לישראל, והוא המוציא מן הכח אל הפועל את הבטחת 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'.

אך את הארץ הוא אינו מנחיל, ואין 'דור דעה' נכנס לארץ ישראל, מפני שהתכלית איננה 'הארת הדעת' - היציאה מן הכח לפועל, כי אם 'הארת העולם הדעת למעלה מן הדעת' - הדביקות בכח כמות שהוא במציאותו השורשית.

התכלית היא מה שנאמר על אברהם אבינו ש'מעצמו למד תורה' (בראשית רבה צה), דהיינו דביקות בשורש ובכח כפי שהוא, ב'עצם' התורה כפי שהיא קודם שהשתנתה ונתגלתה וירדה לארץ, התדבקות בתורה עצמה כפי שהיא - ללא השגה וללא תפיסה.

אכן, קודם 'קיום' ה'הבטחה', לא ניתן כלל להתדבק ב'קיום' כי אם ב'הבטחה', שכן היא

אוצר האותיות

גאולה בסוד רוח ובסוד נשמה

העולה מן הדברים, שבמהלך של גאולת מצרים היה חסרון בהתגלות הרוח - "קוצר רוח" - וחסרון ב"רוח ממללא" שמשה היה כבד פה וכבד לשון.

ושומה עלינו להבין את עומק הדברים.

ב' אבחנות ב"קוצר רוח" - נפילה והתכללות

"קוצר רוח" זוהי מציאות שהרוח נעלמת באדם, היא מתקצרת, מקבלת גניזה מסויימת. בעצם, ישנן שתי אבחנות ל"קוצר רוח": האחת - מצד נפילה מן הרוח לתתא, שזו בחינת "ומעבודה קשה", שמפני שהם עמלים בעבודתם, הרי שאין לבם ורוחם פנויים לשמוע את משה. והשניה - כמו היסוד שהוזכר לעיל רבות, שמצד הכלי אמנם יש נפילה, אך מצד האור יש עליה, וא"כ הקוצר רוח שמתגלה כאן הוא מחמת ההתכללות של הרוח.

ענין זה מדויק בלשון הפסוק "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", ולכאורה הרי הטעם לכך שהיה קוצר רוח, הוא מחמת העבודה קשה, ואינם שני דברים, ואילו בפסוק כתוב "ומעבודה קשה". ובהכרח שישנן שתי בחינות ב"קוצר רוח": מצד הכלי - זוהי נפילה ללמטה מן הרוח, מחמת העבודה הקשה שנכפתה עליהם. אבל מצד השורש, מצד האור - קוצר רוח הוא גילוי של הנשמה שהיא למעלה מן הרוח!

אם כן, עומק גאולתם של ישראל ממצרים, הוא למעלה ממדרגת הרוח - גילוי של הנשמה! זה גופא שורש הגאולה.

ובאמת, כבר כתב הבעל הטורים: "מקצר - חסר וא"ו ועולה כמנין ת"ל, לומר שלבסוף ת"ל שנה יצאו, שנאמר: ויהי מקץ שלשים

בגאולת מצרים היה חסרון בהתגלות הרוח

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו' וידבר משה כן אל בני ישראל, ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" (ו, ב-ט). בני ישראל לא שמעו את משה משני טעמים: "קוצר רוח" ו"עבודה קשה".

לא רק בני ישראל לא שמעו את משה, אלא גם אצל פרעה היה חשש שלא ישמע, כדברי הכתוב: "וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים" (י, יב), הרי שכשם שבני ישראל לא שמעו אל משה, כך גם פרעה לא ישמע אליו.

וידועה השאלה, מה ק"ו הוא זה - "הן בני ישראל לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה" - הרי בני ישראל לא שמעו "מקוצר רוח ומעבודה קשה", ופרעה הרי לא היה לו קוצר רוח וגם לא עבודה קשה?

אבל עומק הדברים נראה כך. "ויהי האדם לנפש חיה - לרוח ממללא", כח הדיבור הוא כח הרוח, "רוח ממללא". וכשם שבני ישראל לא שמעו אל משה "מקוצר רוח", כלומר סיבת העדר השמיעה היתה מפני חסרון בהתגלות הרוח - כך גם אצל פרעה, "איך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים", מצד המדבר יש כאן חסרון ב"רוח ממללא" כי הוא "ערל שפתיים".

כלומר, נקודת הק"ו היא מחמת העדר גילוי הרוח. אצל בני ישראל החסרון היה מצד המקבל, ואצל פרעה היה החסרון מצד המשפיע, מצד משה שהוא ערל שפתיים, וא"כ גם שם היה חסר ב"רוח ממללא". והצד השווה בשניהם הוא החסרון בגילוי הרוח.

וגדר החילוק בין שני אופנים אלו של הגאולה הוא, שישנה גאולה בסוד התנועה וישנה גאולה בסוד ההוי"ה שלמעלה מן התנועה. האופן הראשון של הגאולה הוא בסוד התנועה, בבחינת "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי". כל אלו הם לשונות של תנועה, ומצד כך דייקא "בצאת ישראל ממצרים" - בני ישראל יצאו ממצרים ונעו במדבר ארבעים שנה, ולכך בחינה זו של גאולה היא דוקא ע"י שליח, כי מהות השליח היא תנועה.

משא"כ האופן השני של הגאולה שהוא באופן של "אני יוצא בתוך מצרים". שהרי כל סוד הגלות הוא העלם של קוב"ה, וסוד הגאולה הוא התגלותו ית', וא"כ כאשר ישנה בחינה של "אני יוצא בתוך מצרים", זהו סוד הגאולה! מצד כך לא היתה בבני ישראל תנועה. הם נשארו במצבם ובמעמדם, ושם, בתוך ה"מצר", נגלה אליהם קוב"ה וגאלם.

שורש בחינה זו של הגאולה, היתה מכת החושך שקדמה לה. במשך שלושה ימים לא יכל איש להתנועע. היתה זו הכנה לגילוי אותו סוג של גאולה שאין בה הוצאה, היה כאן גילוי ל"אני יוצא בתוך מצרים", וא"כ לא צריך להתנועע כדי לצאת ממצרים.

והרי שסוד הגאולה הוא בשתי הבחינות: גאולה בסוד התנועה וגאולה בסוד ההוי"ה. גאולה בסוד התנועה אלו הארבע לשונות של גאולה, ואז המהלך הוא של "והבאתי אתכם אל הארץ", וגאולה בסוד ההוי"ה הוא בסוד "אנכי יוצא בתוך ארץ מצרים", שקוב"ה נגלה בתוך המיצר עצמו.

ב' אופני הגאולה -

ביציאתם ממצרים ובעודם במצרים

מעשה נבין לעומק את האמור בראשית הדברים בענין "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח".

כי הנה סוד התנועה הוא בסוד הרוח שמנעת כל דבר, וכאשר מתגלה מהלך של "ולא שמעו

וארבע מאות שנה". הרי שמרומז כאן במילה "מקוצר" זמן הגאולה. ולכאורה, הרי "מקוצר רוח" הוא העדר סיבה לגאולה, שהרי הם אינם שומעים את בשורת הגאולה, וכיצד יתכן שדוקא כאן מרומז זמן הגאולה?

הרי, ש"קוצר רוח" מצד העומק שבדבר, הוא ההתגלות של מהות הגאולה. זוהי התגלות של ה"רוח" הנכלל במקורו, בנשמה, וזהו אופן הגאולה.

גאולה בסוד התנועה

וגאולה בסוד ההוי"ה

ביאור הדברים כך הוא. בעצם, בעומק ענין גאולת ישראל ממצרים מצינו שני מהלכים: הקב"ה אומר למשה רבינו: "לכן אמר לבני ישראל אני ה', והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים, ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים", כאן נאמרו ארבע לשונות של גאולה - והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי - שהן מגלות את תוקפה של היציאה ממצרים. זוהי הגאולה בסוד "בצאת ישראל ממצרים".

אבל מאידך, ישנה בחינה עמוקה יותר בגאולה. במכת בכורות נאמר: "ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים" (א.ד), ואמרו חז"ל: "לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו", היה כאן גילוי של ההוי"ה בכבודו ובעצמו. הרי שהגאולה מצד ההתגלות של ה"אנכי יוצא בתוך מצרים", לא היתה בסוד ה"והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי", שהיא יציאה שיצאו בני ישראל ממצרים, אלא דייקא בתוך מצרים התגלה מהלך של גאולה.

ישנם, אם כן, לפנינו שני סוגי גאולה: גאולה אחת בסוד היציאה, שבני ישראל יוצאים ממצרים, ומצד כך יש שליח להוצאתם. וגאולה נוספת בסוד שקוב"ה מתגלה במצרים. אלו שני האופנים של הגאולה.

אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה בגויים". הרי שיש כאן הארה בבחינת "והחכמה מאין תמצא" שאורו של משיח מאיר בלבוש דמשה שהוא בחינת רוח, וזה גופא "רוח אפינו משיח ה'".

משא"כ מצד התפיסה שלמעלה מן התנועה, למעלה מן הרוח - זהו גילוי של ההוי"ה שלמעלה מקומת משה, וזה גופא מה שנאמר "ולא שמעו אל משה - דייקא - מקוצר רוח", כי מצד בחינת קוצר רוח שהוא סוד ההתכללות של הרוח בשורשו, אין זה בבחינת משה אלא בבחינת משיח.

הרי בידינו שתי אבחנות בגאולתם של ישראל כפי מה שנתבאר, ולפי"ז האבחנה של סוד היציאה ממצרים היא בסוד משה, והאבחנה של בסוד ה"אנכי יוצא בתוך ארץ מצרים" לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח - הרי שזה גם לא ע"י משה, וזהו גילוי של ההוי"ה בעצמו.

אלו הם שני העומקים של הגאולה. כידוע, בהגדה של פסח לא נזכר שמו של משה, והרי שבעומק הגאולה ישנה גאולה בבחינת משה וישנה גאולה בבחינת גילוי עצמותו ית'.

תיקון הטיפין - עקירת כח התנועה

בתחילת דברינו הוזכרו דברי הבעל הטורים: "מקצֶר - חסר וא"ו ועולה כמנין ת"ל, לומר שלבסוף ת"ל שנה יצאו, שנאמר: ויהי מקץ שלשים וארבע מאות שנה".

והנה המילוי של ת"ל - ת, ו, ל, מ, ד - עולה למנין ת"פ, סוד תלמוד, בסוד לילית, כידוע, שהיא הקליפה המחטיאה את בני האדם.

כידוע, עיקר גלותם של ישראל במצרים היתה בסוד הטיפי קרי שיצאו מאדם הראשון והתפזרו בגלות, וגאולתם של ישראל היא בהיתקנות של הטיפות הללו. ולכן דייקא בסוד תיקון הקליפה שהיא בגימטרי' ת"פ, היה סוד הגאולה.

אל משה מקוצר רוח", הרי זה גילוי מהלך שלמעלה מן התנועה, למעלה מן הרוח, שזה אחד מאופני הגאולה, כמו שנתבאר.

שהרי באמת מתחילה הם לא שמעו אל משה, אבל ודאי שלאחר מכן משה דיבר עם בני ישראל ודיבר גם עם פרעה, וא"כ מתגלים כאן שני מהלכים: מחד, נאמר: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח", "ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים", והרי שמשה איננו נשמע לא אצל בני ישראל ולא אצל פרעה. אך מאידך אנו רואים, שבכפועל היה מהלך שבני ישראל שמעו אל משה וגם פרעה שמע אליו. הרי שמחד היה העלם לרוח, ומאידך עדיין היה גילוי של רוח.

והם הם הדברים בענין שני אופני הגאולה שנתגלו ביציאתם ממצרים ובעודם במצרים, שיציאתם ממצרים היא בחינה של גילוי הרוח, ובעודם במצרים זהו גילוי של "קוצר" רוח, של התכללות הרוח וגילוי הנשמה, גילוי של עצם ההוי"ה.

גאולתם של ישראל כללה את שני האופנים הללו - הן בסוד הרוח, והן בלמעלה מן הרוח, בסוד נשמה.

"רוח אפינו משיח ה'... בצלו נחיה בגוים"

מצד השית אלפי שנים, ההשגה היא בסוד התנועה, בסוד הרוח, ודייקא מצד כך נאמר "רוח אפינו משיח ה'... אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים" (איכה ד, כ), כלומר כל זמן שעדיין נמצאים בין הגויים ושכינתא בגלותא - ההתגלות היא בבחינת "רוח אפינו משיח ה'" - רק בהתגלות של רוח. משא"כ בשעה שתתבטל בחינת "נחיה בגויים", כשתהיה יציאה מן הגויים - אז יהיה גילוי של למעלה מן הרוח.

מצד בחינת הרוח, שזה סוד התנועה, הרי ש"דָּבַר אחד לדור", שהוא בסוד משה שמנהיג את הכנסת-ישראל. אלא שבסוד ההתלבשות שמשה הוא לבוש למשיח, זוהי בחינת "רוח

אין זה, אפוא, תיקון מקרי בתוך הטיפין, אלא תיקון עצמי בשורש הדבר שאין צורך במהלך של יורה כחץ, אין צורך בנקודת הרוח, ולכן לא שייך פיזור טיפין.

אם כן, עומק הגאולה שנתגלה בבחינה של קוצר רוח, הוא גילוי של האחדות שקודם הנסירה של אדם וחוה שאז הם היו חד. שהרי עצם מציאות הדוכרא לאחר התפרדותם היא מציאות של רוח, כי כל עניינו של הדוכרא הוא השפעה לנוקבא, הרי שהוא מתנועע תמיד להשפיע. ואף בשעה שהוא לא מתנועע להשפיע [סוד ימי הטומאה], עדיין הוא במהלך של תנועה מהשפעה להעדר השפעה. משא"כ מצד העצמיות של גילוי האין שדוכרא ונוקבא חד הם, הרי שאין כלל תנועה של השפעה.

זה עומק גילוי פנימיות הנשמה, בחינת היחידה שבנפש, שאין שם צורך בהשפעה, כי הכל חד והכל דבוק בתכלית הדבקות בו ית', וממילא אין צורך בתנועה. התנועה היא מחמת הריחוק של הנברא מיוצרו, אבל בסוד הדבקות השלימה וההתכללות בו ית' אין צורך בתנועה.

"והבאתי" - למעלה מארבע לשונות של גאולה

זה סוד עומק הגילוי של "קוצר רוח".

שהרי גאולת מצרים היו בה שתי בחינות: האחת - גאולת מצרים כשלעצמה, והשניה - מצד היותה שורש לגאולה העתידה - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

והנה מצד ההתגלות במצרים, הגאולה היא בסוד התנועה, בסוד ה"והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי". משא"כ מצד מה שהיא שורש לגאולה העתידה - הרי שהיא למעלה מן התנועה.

כידוע, ישנן ארבע לשונות של גאולה - "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי", והלשון

בלשון חז"ל מצינו שהזרע יורה כחץ, כלומר, הוא בסוד הרוח, בסוד התנועה. שהרי בעומק, הנוקבא היא כנגד נפש והדוכרא הוא בחינת רוח, ולכן צורת ההשפעה היא בבחינה של יורה כחץ, בבחינת רוח.

בפשוטו, הטיפין שיצאו מאדם הראשון התפזרו בין האומות, ותיקונן הוא ע"י קיבוץ הניצוצות, וזה אמת.

אבל טמון בדברים עומק נוסף. התיקון של אסיפת הטיפין שהתפזרו, עומק עניינו לא רק לאסוף אותם למקור הקדושה, אלא שפיזורם היה בסוד התנועה, סוד התנועה המרחקת, שהתרחקו לארבע כנפות הארץ, וסוד תיקונם בעומק הוא גדר התיקון לשלול את סיבת התפזרותם ואת כח פיזורם. כלומר לא רק להשיב אותם באותה הויה כפי שהיו קודם שנתפזרו, שהיו בבחינה של אחדות ונתפזרו ועתה העבודה לקבצם, אלא עיקר התיקון לעקור את שורש הכח המפזר שהוא כח הרוח, כח התנועה.

הרי שעומק הגאולה שהתגלתה במצרים לתקן את טיפות הקרי שיצאו מאדה"ר והתפזרו, היתה לתקן את עצם כח היורה כחץ. לכן דייקא בפסוק "מקוצר רוח" שיש כאן גילוי של התכללות הרוח - נרמזו הת"ל שנה, שהם תיקון בחינת הקליפה המטמאת בני אדם בסוד הטיפין שיצאו.

זהו עומק התיקון - לכלול את כח היורה כחץ, את כח התנועה. שהרי הטעם שנצרך כח היורה כחץ הוא מחמת שיש כאן נוקבא ודוכרא כשניים נפרדים, ממילא נצרכת העתקה ממציאות הדוכרא למציאות הנוקבא, שהיא נעשית בכח התנועה, בכח היורה כחץ, שזולת זה אין הזרעה. משא"כ בסוד האחדות בין הדוכרא לנוקבא, בסוד האין, בסוד ה"לית שמאלא בהאי עתיקא", הרי שלא נצרכת העתקה מן הדוכרא לנוקבא כי הם חד, וממילא אין מהלך של יורה כחץ.

החמישית היא "והבאתי" ["והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה"]. ומדוע לשון זו אינה נכללה בארבע לשונות של גאולה?

ביאור הענין: מצד תפיסת הארבע לשונות של תנועה, נראה שגם ה"והבאתי" הוא בחינה של תנועה. אבל כאשר יתקיים ה"והבאתי", כאשר תתגלה הכניסה הגמורה לא"י בסוד נחלת אבותם מקום מנוחתם - יתגלה העולם שלמעלה מן התנועה, שלמעלה מהארבע לשונות של גאולה! ולכך לשון "והבאתי" אינו נכלל עם ד' לשונות של גאולה, כי הוא מהות שונה של גאולה.

הגאולה בסוד הארבע לשונות, היא בבחינה כמו שכותב הבעל הטורים "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי בגימטרי" זה עני בישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות", כלומר זוהי מהותה של הגאולה בסוד נתינת העשיר לעני, בסוד השפעת הדוכרא לנוקבא, ולכן דייקא בארבע לשונות הללו נרמז שעני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות, כלומר ישנה כאן תנועה של נתינה לעני, בחינת הדוכרא שנותן לנוקבא. משא"כ בלמעלה מארבע לשונות של גאולה - כאן כבר אין בחינה של עני ואין בחינה של נתינה לעני, כי העשיר והעני הם חד ואין תנועה מהעשיר לעני.

גאולתם של ישראל היא ע"י הצדקה, כמו שאמרו חז"ל (שבת קלט ע"א). כפשוטו הכוונה שהדוכרא נותן לנוקבא, וא"כ נשלמת בנוקבא הקומה ע"י שהיא מקבלת כל צרכה ואין בה חסר. אבל עומק הדבר, שהנתינה יוצרת אחדות בין הנותן למקבל, ולאחר שהדוכרא נותן לנוקבא והנוקבא נעשתה חד עם הדוכרא - הרי שנגלתה הפנימיות של חד ושוב אין כאן נתינה.

אם כן, הנתינה איננה נתינה כפשוטו בלבד, אלא היא נתינה שנועדה לאחד את הדוכרא

והנוקבא, וכאשר הם מתאחדים, הרי שאין כאן בחינה של נותן, כי הרי זה כאדם הנותן לעצמו. ונמצא, שבעומק תכלית כח הנתינה לברר את השלילה שיש אופן למי לתת!

הרי שדייקא מצד הארבע כוסות יש מהלך של נתינה לעני, אבל מצד הכוס החמישי שנהגו לעשות, שהיא כוסו של אליהו מבשר הגאולה, זוהי בחינת "והבאתי", ומצד כך אין זה כוס של עני!

כידוע, המנהג הוא למזוג את כוסו של אליהו, ולאחר מכן להחזיר את היין בחזרה למקום ממנו נלקח. וקשה, אם כן למה מוזגים?

ודאי שיש בכך כמה טעמים, אבל לענייננו זה לא מקרי מה שמוזגים כוס של אליהו והמוזג עצמו לוקח את היין בחזרה, אלא זוהי מהות הגילוי הטמון בכוס של אליהו שהוא מבשר הגאולה. זהו ברור שהיין איננו ניתן אלא נשאר בידי הנותן, וזה סוד ה"והבאתי" שנתבאר.

הארבע כוסות הן בסוד "לא יפחתו לו [-לעני] מארבע כוסות של יין", משא"כ מצד הכוס החמישי שהוא בסוד ה"והבאתי", מונח בו גילוי שאין כאן נתינה, היין נשאר אצל הנותן. ואין זה מחמת שהמקבל לא בא, אלא מחמת שהמקבל הוא חד עם הנותן!

גאולה בסוד משה וגאולה בסוד התגלות ההוי"ה

זהו העומק שמתגלה בבחינת הגאולה, וא"כ הארבע לשונות של גאולה הם בחינת רוח, בחינת משה, והלשון החמישית של הגאולה, ה"והבאתי" - היא בבחינת "קוצר רוח" שלא שמעו אל משה.

אנחנו רואים שמשה רבינו הוליך את בני ישראל ארבעים שנה במדבר, אבל הכניסה לא"י לא נעשתה על ידו.

והם הם הדברים שנתבארו, כי משה הוא

"עבודה קשה" -

למעלה מתפיסת העבודה

מלבד ה"קוצר רוח", היתה סיבה נוספת שמחמתה לא שמעו בני ישראל אל משה: ה"עבודה קשה", וביאורה נראה כמו שביארנו ב"מקוצר רוח".

בפשוטו, "עבודה קשה" היא מצד הנפילה, והרי שהיא מונעת משמיעה אל משה. אבל מצד העומק שבדברים, משה רבינו נקרא "עבד" - "כי עבד נאמן קראת לו", בחינת עבד, בחינת עבודה. והרי ידועים דברי חז"ל (סוטה יא ע"ב): "את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך - אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים", כך היתה צורת השעבוד במצרים ולכך זו היתה עבודה קשה.

ועומק גדר הדבר, כי התגלה כאן האור שלמעלה מן העבודות. מצד הכלי, שהיה עדיין בכלים של משה, הרי שנתגלה כאן מהלך של עבד, ומצד כך נאמר "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כה, נה), שזה בסוד גאולתו של משה שנקרא "עבד נאמן", אבל מצד הגילוי שלמעלה מתפיסת משה, כמו שנתבאר, הרי זה גילוי שלמעלה מן העבודה.

זוהי בחינת ה"עבודה קשה". כאשר נותנים לאיש עבודה שאיננה שייכת לו, הרי שמצד הכלי זוהי נתינת עבודה קשה, אבל מצד האור, אין זה בגדרי העבודות דיליה, והרי שזהו אור למעלה מן העבודות.

וזה העומק של "לא שמעו אל משה מקוצר רוח", כי קוצר רוח הוא למעלה מתפיסת משה, וכמו כן "מעבודה קשה", שגם היא גילוי למעלה מתפיסת "כי עבד נאמן קראת לו", למעלה מתפיסת העבודה.

בסוד הארבע לשונות של גאולה "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי ולקחתי", בסוד ה"לכתך אחרי במדבר ארבעים שנה", בחינת ההליכה, בחינת התנועה. אבל מצד ההבאה למקום המנוחה, שהוא בסוד ה"והבאתי" - זו כבר אינה גאולתו של משה! מצד כך נאמר "לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח אלא הקב"ה בכבודו בעצמו". גאולתו של משה היא עד בחינת "והבאתי".

זהו גם עומק טעם הדבר שמשה רבינו סירב להנהיג את ישראל מתחילה, ואומרים חז"ל שמצד כך הוא לא זכה להביאם לא"י.

ועומק הדברים: נקודת הסירוב של משה לגאול את ישראל, היא מצד האבחנה שאין בהם רוח. מצד הבחינה שלמעלה מן הרוח, סירב משה רבינו לגאול את ישראל. והלשון "סירב" כאן היא לשון מושאלת, כלומר, זהו גילוי שמצד הנקודה שלמעלה מן הרוח אין מקום לגאולת משה, ומצד כך דייקא הוא לא נכנס לא"י כי זו אותה בחינה. משא"כ מצד בחינת רוח, הוא באמת הלך לגאול את בני ישראל, כמו שמצינו שביקש מהקב"ה "יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה", והקב"ה נענה ואמר לו: "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו" (במדבר כז, טז-יח).

המהלך הוא כסדר, הן מתחילה כשהקב"ה שולח את משה לגאול את בני ישראל, הן במתן תורה ש"אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום" ושמונה דברות שמעו מפי משה, והן בהתגלות שמשה רבינו מוליך את בני ישראל במדבר, ולא מכניסם לארץ ישראל - כסדר אנו רואים את ההתחלקות, שישנה גאולה בסוד משה וישנה גאולה בסוד ההתגלות של ההו"ה.

"ולא שמעו אל משה" - שמיעת בחינת ה"לא"

הרי, שב"ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", התגלו לנו שני מהלכים של גאולה - מהלך בסוד משה, שהוא בסוד רוח ובסוד עבודה, ומהלך בסוד "קוצר רוח" שהוא בסוד ה"עבודה קשה", שהיא למעלה מתפיסת העבודה.

ומצד כך דייקא נאמר "ולא שמעו אל משה", הם שמעו אל בחינת ה"לא", הלמעלה מקומת משה - זה מה שנשמע! כפשוטו הם לא שמעו אל משה, א"כ הם לא שמעו כלום, והרי"ז כמו שמשה לא דיבר. אבל בעומק אינו כן, אלא הם שמעו קומה שלמעלה ממשה, הם שמעו שלא שומעים את משה.

"ולא שמעו אל משה" זוהי ההפשטה של שמונה הדברות ש"משה ידבר והאלוקים יעננו בקול", היתה כאן הפשטה של ה"משה ידבר" כי הם לא שמעו את משה. כלומר, זוהי שלילת שמיעת משה, וממילא גילוי הנקודה הפנימית של ה"אלוקים יעננו בקול" שזוהי מציאותו ית', בבחינת שני דברות ראשונות ששמעו ישר ממנו ית"ש.

וכשם שבגאולה הראשונה היתה בחינה של גאולה בסוד משה וגאולה בבחינה שלמעלה ממשה - כך בסוד הגאולה העתידה בביאת משיח צדקנו, תהיה גאולה בסוד העצמיות וגאולה בסוד הלבושים.

אלא, שבסוד גאולת מצרים אור הגאולה של העצמיות היה רק בבחינה של אור שמסתלק [וכן עדיין לא האיר בשלימות], כידוע שלאחר ליל התקדש החג האור פקע והם חזרו רק לגאולת משה, לאחמ"כ חזר במתן תורה ונסתלק שוב. משא"כ בסוד גאולת משיח, שהיא בסוד "עד כי יבוא שילה" זה משה, הוא גואל ראשון והוא גואל אחרון - הרי שהגאולה תישאר עדיין בבחינה של שתי הגאולות.

ולעת"ל הגילוי הפנימי של ה"בעצמו" יהיה בקביעות, וגאולתו של משה בבחינת משיח תהיה בסוד ההתלבשות, ואז תוקבע בנפש האדם הגאולה שלא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח, אלא הקב"ה בכבודו בעצמו, בעצמו שלמעלה מכבודו.

אוצר האותיות

גאולה בזכות האבות ובזכות משה

שני שרשים למידת הדין

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם" (שמות ו ב-ג) וגו'. בתחילה נתגלתה מידת הדין למשה כמו שנאמר "וידבר אלקים" ולאחר מכן נתגלה שם הוי' מידת הרחמים, חז"ל עומדים על זה בכמה וכמה פנים מהו תחילת הגילוי למשה במידת הדין ומה היה סיבת הגילוי של שם הוי' ומידת הרחמים.

למידת הדין שנתגלתה למשה יש שני שרשים כלליים: א) בסוף פרשת שמות בא משה רבינו בטרוניא כביכול אל הקב"ה "וישב משה אל ה' ויאמר א-דני למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתיני ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך" (שמות ה כב-כג), ועל זה אמר הקב"ה למשה "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם" ובגמרא (סנהדרין קיא א*) "חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב בא-ל ש-די ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך", מצד מה שמשה רבינו כביכול הרהר אחר מדותיו של הקב"ה יש כאן שורש למידת הדין.

ב) מצינו במדרש שורש נוסף למידת הדין (שמו"ר ז ב): "הדא הוא דכתיב (איוב לג כט) "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר" שלש פעמים ממתין לאדם שאם עשה תשובה מוטב ואם לאו הוא מגלגל עליו את הראשונות. וכן אתה מוצא כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה (שמות ג י) "לכה ואשלחך אל פרעה" אמר תחלה (שם ד א) "והן לא יאמינו לי" ואחר כך אמר (שם י) "לא איש דברים אנכי" ואחר כך אמר (שם יג) "שלח נא ביד תשלח" הרי שלש פעמים וכיון שלא חזר בדבריו ואמר (שם ו יב) "הן בני ישראל לא שמעו אלי" נתייחד הדיבור על אהרן עמו הדא הוא דכתיב "וידבר ה' אל משה ואל אהרן". משה רבינו לא מקבל את השליחות של הקב"ה להדיא, השליחות מעיקרא לא נתגלתה באופן שמשה רבינו רצה והסכים לה לכתחילה אלא רק לאחר משא ומתן עם הקב"ה נעשה השליחות ביניהם.

הרי שיש כאן שני שרשים לגילוי של שורש הדבר שנאמר בתחילת הפרשה "וידבר אלקים אל משה" משני פנים חלה מידת הדין וה' אלקים על משה; הן מצד החסרון בשליחות עד שלא חפץ בה, שנאמר (שמות ד כד) "ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו" בדרך למצרים חל תוקף מידת הדין במשה כיון שהשליחות אינה

* כמו שכתוב בגמרא (סנהדרין קיא א) "ועל דבר זה נענש משה רבינו שנא' (שמות ה כג) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך אמרתי לאברהם (בראשית יג יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי אמרתי ליצחק (בראשית כו ג) גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדי מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה שנאמר (בראשית כו כ) ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא הרהר אחר מדותי אמרתי ליצחק (בראשית כח יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי (שמות ה כג) והצל לא הצלת את עמך (שמות ו א) עתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים".

שלימה. ויש את השורש השני שנאמר בסופה של הפרשה הקודמת שמשה רבינו בא בטרוניא לקב"ה ועל זה אמר הקב"ה "חבל על דאבדין ולא משתכחין", אלו הם שני השרשים למידת הדין שחלו במשה.

שמו של משה

ביתר חידוד; יש הבחנה מצד סדר הדורות שאברהם יצחק יעקב ויוסף קודמים למשה, ויש הבחנה שמשה קודם להם בהיותו "אב לנביאים לקודמים לפניו ולבאים אחרי" (העיקר השביעי מתוך י"ג עיקרים), ומצד כך היניקה של אברהם יצחק ויעקב ב'א-ל-ש-די' הייתה מכוחו של משה רבינו, וכן מבואר בדברי רבותינו ש'א-ל-ש-די' הוא גימט' משה; אבל משה עצמו תובע את הגילוי של שם הוי' שאע"פ שלא נתגלה לאבות נתגלה אצל משה.

נתבאר לעיל בארוכה שמהשם 'משה' נחסר אות ו', ו'משה' עם ו' הוא גימט' 'בשן' שהוא אחד מחמשה שמות שנקרא הר סיני וכמו שאומר המדרש (שמו"ר ב ד) "הר בשן; שכל מה שאוכל אדם בשניו בזכות התורה שניתנה בהר וכן הוא אומר (ויקרא כו א) אם בחקותי תלכו ונתתי גשמים בעתם" הרי 'בשן' מלשון 'בשן' ובזכות משה רבינו שהוא מנין 'בשן' אכלו את המן ארבעים שנה.

ישנה הבחנה שהירידה למצרים לא היתה באופן של י"ב שבטים, אף שבזה האופן היתה הכניסה לארץ ישראל הנחלקת לי"ב שבטים,

אבל הירידה היתה באופן של "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה" (דברים י כב) כמו שנתבאר בארוכה. אילו הירידה היתה באופן של י"ב שבטים היה מתגלה שם י"ב שהוא גימט' 'בשן' ואף הגאולה היתה מכוח 'בשן' שהוא משה מלא בו, אבל כשלא זכו וירדו מכח מדרגת הע' נפש אז הגאולה לא מתגלה מכח שם י"ב.

כשמשה רבינו נשלח לגאול את ישראל במראה הסנה, שאל משה את הקב"ה לשמו "ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם" (שמות ג יג). כיון ששמו של משה רבינו חסר על כן הוצרך לשאול לשמו של הקב"ה, חסרון האות ו' בשמו של משה גרמה שהגאולה לא תבוא במדרגת "בשן" ו"שם י"ב" אלא בחסרון שמו של הקב"ה והעלמתו כמו שנאמר בסיפא דקרא (שם טו) "זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר" חסרון אות ו' בשמו של משה רבינו מתראה ומתגלה בחסרון והעלמת אות ו' בשמו של הקב"ה, כדברי רש"י "לעלם - חסר וי"ו לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו".

הגאולה לא באה מכוחו של משה אלא מכח האבות הקדושים, כמו שנאמר "ויאמר אלהים אל משה א-היה אשר א-היה ויאמר כה תאמר לבני ישראל א-היה שלחני אליכם ויאמר עוד א-היה אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' א-היה אבותיכם א-היה אברהם א-היה יצחק

² כמו שכתוב בשער הכוונות (הרושי העמידה דרוש ב) "ונודע כי א-ל-ש-די הוא בגי' משה הנמשך מהדעת שהוא בחי' יסוד".

³ בקידושין (עא א) "ת"ר בראשונה שם בן שנים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. תניא אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים" וברש"י "שם בן שנים עשרה וכן ארבעים ושנים לא פירשו לנו". ובפרדס רימונים (שכ"א פ"ט) "וכן פי' בר"מ (פינחס ר"ז א) וז"ל מיכאל ארי"ה ד' אנפין דיליה ידוד. ד' אנפי דשור ואיהו גבריאל ואינון ידוד. ד' אנפין דנשר ואיהו נוריאל ואינון ידוד. ואינון ממנן תחות חס"ד פח"ד אמ"ת דרגין דג' אבהן, ואוקמוה רבנן האבות הן הן המרכבה, וסלקין נהורין לחושבן יב"ק. ואינון מלך מלך ימלוך הנה ג' שמות נקראים שם בן י"ב ועליו אמרו כל הידוע והזהיר בו וכו' והוא טוב לכיון בו בחתימת כל ברכה וברכה בסוד היה הוה ויהיה דהיינו מלך מלך ימלוך".

שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שמות ג יב), גאולה מצרים היתה בשביל מתן תורה זה היציאה במדרגת משה רבינו שהוא מקבל התורה. השורש השני ליציאת מצרים הוא מה שנאמר (שם ו ג-ד) "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם. וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה". בבחינה זו היציאה ממצרים היא על מנת לבא לארץ ישראל וזה היציאה במדרגת האבות.

כאשר נפלה מדרגת הגאולה מכח השורש הדק בחסרון האות ו' בשמו של משה (כמו שיתבאר בעז"ה בארוכה) אז אין הגאולה מתגלה בעיקר הפנים של "תעבדון את האלקים על ההר הזה" והוי"ו של הנתינה ב"יום השישי" (בראשית א לא) נופל, על כן באה הגאולה השתא באופן של "וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען" ולפיכך אומרים חז"ל שכאן נגזרה הגזירה שלא יכנס משה לארץ ישראל (סנהדרין קיא א, ובמדרש תנחומא וארא) "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" וגו'. במלחמת פרעה תראה, ואין אתה רואה במלחמת שלושים ואחד מלכים שיעשה בהן נקמה יהושע תלמידך. מכאן את למד, שנטל משה את הדין, שלא ליכנס לארץ. לפיכך כתיב:

וא-להי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר" (שמות ג יד-טו), הגאולה באה בזכות האבות ולא מכחו של משה.

הבעל הטורים (שמות ג יג) אומר ששם א-היה מניינו עשרים ואחד והוא מנין הראשי תיבות של א'ברהם י'צחק ו'יעקב, גילוי שמו ית' כהכנה לגאולה תלוי ומונח בשלשת האבות ועל כן הוא רמוז בשמותם.

עוד אומר הבעל הטורים: שהראשי תיבות של חמשה חומשי תורה הם מנין א-היה (ב'ראשית, ו'אלה שמות, ו'יקרא, ו'ידבר ה' אל משה במדבר, א'לה הדברים), אלו הם שני הא-היה שאומר הקב"ה למשה "א-היה אשר א-היה", יש א-היה שמתגלה מכח שלשת האבות ויש א-היה שמתגלה מתוך תורתו של משה רבינו.

אילו שמו של משה רבינו היה שלם בבחינת 'בשן' אז הגאולה היתה באה בשלימות כמו הגאולה שלעתיד לבא כמו שידוע שמשה רבינו הוא גואל ראשון והוא גואל אחרון, וכיון שלא נתגלתה הגאולה בשלימות על כן היא באה מכח אברהם יצחק ויעקב ביחד עם תביעה על משה "חבל על דאבדין ולא משתכחין".

ב' שרשי יציאת מצרים, משה והאבות
יש שני שרשים ליציאת מצרים: האחד הוא ויאמר כי א-היה עמך וזה לך האות כי אנכי

^ד "ג"פ א-היה כנגד ג' אבות והם אברהם יצחק ויעקב. אברהם והיה ברכה. יצחק גור בארץ הזאת ואהיה עמך. יעקב שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך. א-היה עולה כ"א וכן התחלת ג' שמות של י"ג מדות ה' ה' א-ל וכן ר"ת אברהם יצחק ויעקב וכן התחלת ה' חומשי תורה ב' ו' ו' א'. ב' פעמים אהיה עולה בחשבון מ"ב שמסר לו שם של מ"ב אותיות. ג' פעמים אהיה עולה ס"ג והם י"ב אותיות כנגד י"ב שבטים והשבטים הם נ' אותיות צרף עמהם י"ג אותיות של שמות האבות ויהיה חשבון ס"ג".
^ה כמו שאומר המדרש (קהלת רבה א כח) "רבי ברכיה אמר בש"ר יצחק כגואל ראשון כך גואל אחרון מה גואל ראשון נאמר (שמות ד) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור כך גואל אחרון שנאמר (זכריה ט) עני ורוכב על החמור מה גואל הראשון הוריד את המן שנאמר (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים אף גואל אחרון יוריד את המן שנאמר (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ מה גואל ראשון העלה את הבאר אף גואל אחרון יעלה את המים שנאמר (יזאל ד) ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים". ובביאור הגר"א (תיקו"ז סט) "וע"י משה שהוא גלגולא דיליה וכמ"ש מה שהי' הוא (ר"ת משה) שיהיה, שהיה גואל ראשון והוא יהי' גואל אחרון כמ"ש כי יבא שילה שילה משה בחושבן (שילה ג' משה)". ובלשם שבו ואחלמה (הדעה ח"ב דרוש ב ענף ה) "וכן הוא סוד מ"ה דמשה הנאמר בו כי טוב הוא כי כן הוא כל זה בכל ענין הגלות שהוא סוד עולם התהו. והוא היה גואל ראשון והוא יהיה גואל אחרון וכמו שכתוב מה שהיה הוא שיהיה שר"ת משה. וכמ"ש בתיקונים תי' ס"ט ובביאור הגר"א שם בכ"מ כי עולם התהו והגליות. וכן האור דמ"ה ומשה ענין אחד הם".

"וידבר אלוהים אל משה", שישב עליו במידת הדין. עד כמה שהגאולה הייתה בסוד משה היה מתקיים יציאת מצרים במדרגת הר סיני (שנקרא 'בשן') בשלימות וממילא היה משה נכנס לארץ ישראל, אבל כיון שהגאולה נפלה ממדרגת משה והרי היא בסוד אברהם יצחק ויעקב שהובטח להם הארץ על כן "נטל משה את הדין שלא ליכנס לארץ" כיון שאין היציאה ממצרים באה בשלימות על ידו אלא על ידי האבות.

חסרון אות ו'

"זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר" (שמות ג טו) ופירש רש"י "לעלם - חסר וי"ו לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו", בעולם חסר את האות ו' אבל הוא זה שמגלה את שם הוי' בהסתר והעלם באופן שנכתב ואינו נקרא. האות ו' הייתה אמורה להשתלם במעמד הר סיני, אבל סדר הדברים הוא שיציאת מצרים מתגלה מכח אברהם יצחק ויעקב מחמת שלא מתגלה השם בשלימות ועל כן נאמר (שמות ד א) "ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו לא נראה אליך ה'" מעיקרא היה טענה מחמת גילוי שמו של הקב"ה שלא נודע וזה תחילת הירידה, השתא משה רבינו מבקש אותות כדי שידעו ישראל ויכירו בקב"ה.

הקב"ה נותן למשה רבינו ג' אותות שעל ידיהם יכירו ישראל מי שלחו, 'אותות' מלשון 'אותיות': אלו הן צירוף של ג' אותיות

המשלימים את גילוי שמו ית', כמו שנאמר (שמות ד ב-ט) "ויאמר אליו ה' מה זה בידך ויאמר מטה. ויאמר השליכהו ארצה וישלכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו. ויאמר ה' אל משה שלח ידך ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו. למען יאמינו כי נראה אליך ה' א-להי אבתם א-להי אברהם א-להי יצחק וא-להי יעקב. ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג. ויאמר השב ידך אל חיקך וישב ידו אל חיקו ויוצאה מחיקו והנה שבה כבשרו, וגו', ולקחת ממימי היאר ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן היאר והיו לדם ביבשת". ובמדרש (שמו"ר ג יג) "למה עשה לו הקדוש ברוך הוא שלש אותות כנגד אברהם יצחק ויעקב. ולקחת ממימי היאור רמז לו שעל ידי דבר שיאמר אל ישראל עתידין המים להפוך לדם והוא ילקה על ידיהם שכן כתיב (במדבר כ י) שמעו נא המורים והכה הסלע והוציא שנאמר (תהלים עח כ) הן הכה צור ויזובו מים ואין ויזובו אלא לשון דם שנאמר (ויקרא טו כה) ואשה כי יזוב זוב דמה ולכך הכה הסלע פעמים שבתחלה הוציא דם ולבסוף מים בשני האותות הראשונים את מוצא שחזרו לכמות שהיו אבל אות הדם לא חזר לכמות שהיה לפי שלא רצה למחול למשה על חטא המים".

בשתי האותות הראשונות הדברים חזרו להיות כבראשונה; המטה נהפך לנחש וחזר

¹ בפסחים (א) "א"ר נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה נכתב ביו"ד ה" ונקרא באל"ף דל"ת אבל לעולם הבא כולו אחד נקרא ביו"ד ה" ונכתב ביו"ד ה" סבר רבא למדרשה בפירקא א"ל ההוא סבא לעלם כתיב ר' אבינא רמי כתיב (שמות ג טו) זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא אני באל"ף דל"ת". ובמדרש שכל טוב (שמות ג טו) "כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם. זה השם הנכבד והגדול הוא שם בן ארבע אותיות. ועליו נאמר זה שמי לעולם, כמו לעלם, נדרש אם למסורה לעלם כתיב חסר ו', לא כשהוא נכתב הוא נקרא, נכתב ביו"ד ונקרא בא"ד, ונדרש נמי זה שמי לעולם, לקיום העולם, שאין העולם מתקיים במדת הדין בלעדי מדת הרחמים, ושם י"ה לשון רחמים, ושם אלהים לשון דין".

² כמו שהתבאר לעיל שהכל עשה מכח האותיות, וכן כתב רבינו בחיי (שמות ד ג) "השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש. יש לך להתבונן כי שנוי טבע שנהפך המטה לנחש היא בכח הפוך האותיות, והנה זה רמזו בכתוב, ובחזרת האותיות להיותן חזר הנחש מטה וזהו שכתוב ויהי למטה בכפו, וכבר ידעת כי עקר השם המיוחד ג' אותיות כי ה"ה כפולה והבן זה".

להיות מטה, היד הצטרעה וחזרה ושבה כבשרה, אבל באות השלישי המים שנשפכו ליבשה ונהפכו לדם לא חזרו ונהיו מים כבתחילה, מפני חטא מי מריבה העתיד לבא.

משה רבינו הוא "כבד פה וכבד לשון" (שם ד י) ו"ערל שפתים" (שמות ו ל), השורש הדק לכך הוא חסרון האות ו' בשמו; כל אדם מדבר מכח האותיות של השם שלו שעל כן אין פרצופיהם שווים ואין דעותיהם שוות, כל אחד מדבר לפי שמו ועל כן חסרון האות ו' בשמו של משה גרם לו להיות "ערל שפתים", ובמתן תורה שנתרפאו כל החולים (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש ט"ז) אז גם משה רבינו נרפא מ"ערל שפתים" וחסרון האות ו' שבשמו עד ששכינה מדברת מגורנו, כמו שאומרת הגמרא (עירובין נד א) "אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל" במתן תורה שהיה בהר סיני הנקרא 'בשן' התגלה שלימות שמו של משה ללא חסרון האות ו' (גימט' בשן) ועל כן לא היה בו שורש לשכחה של הששה דברים (פסח שני, המקושש, המקלל, בנות צלפחד, מעשה זמרי, וגיעולי כלי מדי).

משה רבינו נהיה "ערל שפתים" מחמת יתרו כמו שכתוב במדרש (שמו"ר א כו): "והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות לו כשהיה גדול, וכו', והיו שם יושבין חרטומי מצרים ואמרו מתיראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתיד ליטול מלכות ממך. מהם אומרים להרגו מהם אומרים לשרפו, והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם הנער הזה אין בו דעת אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב וגחלת אם יושיט ידו לזהב יש בו דעת והרגו אותו ואם יושיט ידו לגחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מות. מיד הביאו לפניו ושלח ידו לקח הזהב ובא גבריאלי ודחה את ידו ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו וממנו נעשה (שמות ד י) כבד פה וכבד לשון". יתרו גרם שינטל הו' ממשה רבינו עד שהוא נהיה על ידו "כבד פה וכבד לשון".

יתרו עצמו נקרא יתר כמו שאומר המדרש (שמו"ר כז ח) "שבעה שמות נקראו לו; יתר כשהיה עובד כוכבים שנאמר 'ישב אל יתר חותנו' ומשנתגייר הוסיף לו אות אחת כשם שעשה לאברהם ונקרא יתרו" ויש לשונות

^ה כמו שכתוב במדרש (במדבר כ"א ב) "ידבר משה אל ה'" "יפקוד ה' וגו'" הלכה אם ראה הרבה אוכלוסין של בני אדם אומר בא"י אלהינו מלך העולם חכם הרזים כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוין זה לזה אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו וכה"א (איוב כח כה) "לעשות לרוח משקל" לרוחות של כל בריה ובריה תדע לך שהוא כן שכן משה מבקש מן הקב"ה בשעת מיתתו אמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך דעתן של כל אחד ואחד ואין דעתן של בניך דומין זה לזה וכשאני מסתלק מהן בבקשה ממך מנה עליהם מנהיג שיהא סובלם לאחד ואחד לפי דעתו שנאמר "יפקד ה'" הרוח אינו אומר אלא הרוחות.

^ב "וכל העם רואים את הקולות" (שמות כ טו) רבי אליעזר אומר: להודיע שבחן של ישראל, שכשעמדו כולן לפני הר סיני לקבל את התורה, מגיד שלא היה בהן סומין, שנאמר "וכל העם רואים". מגיד שלא היה בהן אלמים, שנאמר: "ויענו כל העם יחדו" (שמות יט ח). ומלמד שלא היה בהן חרשין, שנאמר: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שם כד ז). ומניין שלא היה בהם חגרים, שנאמר: "ויתצבו בתחתית ההר" (שם יט ז). ומלמד שלא היה בהם טפשים, שנאמר: "אתה הראת לדעת" (דברים ד לה).

^ו כמו שכתוב בריעא מיהמנא (וזה חלק ג דלב א) "מההוא דאתקרי רבן של נביאים רבן דחכמים רבן דמלאכי השרת דקב"ה ושכינתיה מדבר על פומיה".

^א כתב האריז"ל בשער הגלגולים (הקדמה לו) "יתרו הוא קין, ולכן נקרא קיני. גם נקרא יתרו, יתרו ו', בסוד וישם ה' לקין אות יתירה, זו ו', כנוצר בתקונין דף קי"ח ע"א. ובספרא דצניעותא פירש הגר"א (ד"פ) "ובקשה מהם אות כמ"ש ונתתם לי אות אמת והחיייתם כו' והצלתם את נפשותינו ממות הוא הענין של קין ויאמר קין כו' הן גרשת אותי כו' והיה כל מוצאי ירעני וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו וז"ש ונתתם לי אות כו' והצלתם את כו' ואמר בתו"ח דף פ"ו ע"א דהאות שנתן לו הקב"ה הוא אות ו' של ברית כמ"ש שם בראשית ברא שית ודא מטטרון אות בצבא דיליה ובגיניה אתמר וישם ה' לקין אות לאגנא עליה

מטה - ו'

האות הראשון שקיבל משה מהקב"ה היה במטה שנהפך לנחש, שורש המטה העשוי כתמונת האות ו' נמצא אצל יעקב אבינו, כמו שאומר הזוהר (ח"ב כו א) "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, ביעקב תוספת וא"ו דאיהו שלימו דאבהן, כמה דאת אמר אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, ביעקב תוספת וא"ו" יעקב אבינו מטתו שלימה" (ויקרא רבה לו ה) וזה השורש של המטה".

המטה הגיע למשה דרך יעקב אבינו כמו

בחז"ל: שכאשר הקב"ה דבר עם משה ניטל מיתרו הו' - מחמת שהוא זה שנטל מעיקרא את הו' ממשה רבינו.

כיון שנחסר האות ו' ממשה על כן הוא נהיה "ערל שפתים", דבר זה מצטייר בשליחות שלו כלפי הקב"ה כאשר הוא שואל "מה שמו", מחמת שאצל משה עצמו חסר ב"שם" ועל כן "א-היה שלחני עליכם" מכח האבות הקדושים; ביחד עם זה באים האותות לגלות לישראל על שליחותו של משה רבינו.

כו' עד ובג"ד וישב בארץ נוד קדמת עדן ור"ל ו' אות שלו אתחבר בג"ד ונעשה נג"ד. וזכה ליה ביתרו שהוא גלגול קין וחבר הקני כו' וזכה האות ו' בברית שנתגייר ולכן הוסיפו לו אות ו' יתר יתרו. וידוע שאות ו' הוא אות דיעקב אות אמת אות החיים כמ"ש בזוהר שלכן לא נאמר בפ' לדוד אלקי נפשי אשא שהוא אילנא דמותא אות ו' שהוא אות אמת אילנא דחיי בסוד אמת מאריך ימים ושם הוא עץ החיים ולכן הושם לקין אות ו' סימן החיים לבלתי הכות אותו כו'. וזה שבקשה ונתת לי אות אמת אות דקין כמ"ש לעיל".

י' כמו שכתב האריז"ל בשער הפסוקים (שמות) "וילך משה וישב אל יתר חתנו: צ"ע, כי התחיל ביתר, וסיים ביתרו. כמשה, ויאמר יתרו לך לשלום. והענין הוא, כי משה הוא בסוד אות ו' של ההוי"ה כנודע, ובהיותו עם חמיו, נקרא חמיו יתרו בוא"ו יתירה. אבל בהתרחקו ממנו, נקרא יתר. ולכן בתחילת ההליכה אליו, שהיה רחוק ממנו נקרא יתר. ובהיות אצלו, כתיב ויאמר יתרו".

י' אע"פ שעוד קודם לכן נאמר השליחות מכח האבות הקדושים, כאן בעיקר מתגלה השליחות מדין האבות כנ"ל שיש באבות אותיות ראשונות (אברהם יצחק יעקב) גימט' כ"א, גימט' אהי"ה.

י' במדרש (ילקוט שמעוני תהלים תחטט) "מטה עוון ישלח ה' מצינו. איזה מטה, זה מטה של יעקב, שנאמר (בראשית לב יא) כי במקלי עברתי את הירדן הזה, והוא המטה שהיה ביד יהודה (שם לח יח) ומטף אשר בידך, והוא המטה שהיה ביד משה (שמות יז ט) ומטה האלקים בידך, והוא המטה שהיה ביד אהרן (שם יז ט) וישלך אהרן את מטתו, והוא המטה שהיה ביד דוד, שנאמר (שמואל א יז מ) ויקח מקלו בידו, והוא המטה שהיה ביד כל מלך ומלך עד שחבר בית המקדש ונגנז, ועתיד להימסר ביד מלך המשיח, ובו עתיד לרדות את עובדי אלילים, לכן נאמר מטה עוון ישלח ה' מצינו". ובשפתי כהן (בראשית א א) "ולכך היה הגלות במצרים וכו' תחת יד פרעה שהוא משורשו של קין שכן פרעה מלך מצרים בגימטריא מזרעו של קין הוא, שהוא משורש הנחש שכן פרעה בגימטריא נחש עם שלוש מלות והוא הנחש הרובץ בתוך יאוריו ונקרא נחש בריח נחש עקלתון, וכו', והמטה היה משקלו ארבעים סאה בגימטריא שפט, והמטה צורתו ו' היינו שופט ולכך נברא בין השמשות בעת הדין, ומטה בגימטריא דן לעשות בו דין ומשפט, מסנפרינון היה בגימטריא תיקון, רצה לומר לתקן ליפה להלקות הנבראים" וכו'. ובביאור הגר"א (תקו"ז תיקון יא מתיקונים אחרונים) "ריקם שלחנני - שהוא ו' מלא כנ"ל בלא י"ק אלם והענין כי יעקב בלבן דוגמת ישראל במצרים כמ"ש האבות הן סימן לבנים גלות יעקב וכו' לקח את כל רכושו כמ"ש הנה ראיתי את כל אשר לבן כו' וכן וינצלו את מצרים ובמקל לקח לבן ברכושו דוגמת מטה דמצרים והמקל הוא ה' כנ"ל וז"ש. מקל. לבנה. לח. לזו. וערמון. ה' דברים ובעל המטה יעקב דוגמת מרע"ה ו' כידוע זה מלאגא וזה מלכ"ב וכו'. ובספר דגל מחנה אפרים (פרשת מטות) "וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר וגו'. כבר צווחו ביה קמאי כי זה הלשון לא מצינו בכל התורה כולה, ויש לפרש בזה דהענין ידוע כי הוא"ו של שם הוי"ה ב"ה הוא בשם מטה נקרא והוא מבואר בזוהר חדש פרשת ויצא כי אצל יעקב היה נקרא בשם מקל ואצל משה בשם מטה ויש בו ה"ל שני ווי"ן והשניה נקראת בשם ו' זעירא וראשי המטות היינו הוי"ן שעל הוי"ן".

י" במדרש (ויק' לו ה) "שהיתה מטתו שלימה לפניו אברהם יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה יצחק יצא ממנו עשו וכל אלופי אדום אבל יעקב מטתו שלימה כל בניו צדיקים הו"ד" (בראשית מב יא) כלנו בני איש אחד נחנו".

י" יעויין בעץ חיים (של"ב פ"א) "אחר שנתבאר ענין ישראל ורחל ויעקב ולא נבאר עוד עניינם וגם הארות רבות אחרות שיוצאות מז"א לחוץ והם בחי' ב' המטות מטה האלקים ומטה משה ודור המדבר מה עניינם. וענין יעקב ועשו" וכו'. שביאר שם שמטה משה ומטה האלקים יוצאים מבחינתו של יעקב אבינו. דובר בארוכה לעיל שני מהלכים מאיפה נשתלשל המטה, האם מצד קדושה בשלימות או שהוא גם עבר בידיים של עשיו.

כשנשא את צפורה בתו לאשה ואז "אמר לו יתרו, קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה, אמר לו מהו, אמר לו בן שיהיה לך תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים, וקבל עליו. אמר לו השבע לי, וישבע לו, שנאמר ויואל משה" (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דעמלק), השלמת שמו של משה על ידי יתרו היה מונח בה שורש הנפילה של עבודה זרה שנתגלתה גם לאחר מתן תורה בחטא העגל, וזהו שאמרו שם (שמות לב כג) "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו" שמו של משה היה חסר בבחינת "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב לב) ועל כן בפרשת תצוה לא מוזכר כלל שמו של משה" (בעל הטורים שמות כז כ), מצד זה שהמטה והשלמת שמו של משה באה מיתרו על כן לא היתה הגאולה שלימה.

כמו שהוזכר לעיל בשם יעקב אבינו יש את הי"ב ויש את הע"ס, משה רבינו קיבל את הע' מיתרו ש'יתר פרשה בתורה' ואמר לו "ואתה תחזה מכל העם" וגומר (שמות יח כא), השלמת המטה על ידי יתרו נעשית בכח השבועים זקנים ושם ע' ולא כמו ההשלמה שהיתה במתן תורה שבו "ויעמד העם מרחוק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים" (שמות כ יח), יתרו גילה את האות ו' אבל באופן של ע' וקלקול עצתו בפרשת "ואתה תחזה" (שמות יח כא).

בפרשת שמות נאמר (ה יד) "ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו עליהם נגשי פרעה לאמר

שכתוב בפרקי דרבי אליעזר (מ): "ר' לוי אומר אותו המטה שנברא בין השמשות נמסר לאדם הראשון מגן עדן ואדם מסרו לחנוך וחנוך מסרו לנח ונח לשם ושם מסרו לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב הוריד אותו למצרים ומסרו ליוסף בנו כשמת יוסף ושללו ביתו נתנה בפלטין של פרעה והיה יתרו אחד מחרטומי מצרים וראה את המטה ואת האותות אשר עליו וחמד אותו בלבו ולקחו והביאו ונטעו בתוך הגן של ביתו ולא היה אדם יכול לקרב אליו עוד כשבא משה לתוך ביתו נכנס לגן ביתו של יתרו וראה את המטה וקרא את האותות אשר עליו ושלף ידו ולקחו וראה יתרו למשה ואמר זה עתיד לגאול את ישראל ממצרים לפיכך נתן לו את צפורה בתו לאשה שנאמר ויואל משה לשבת את האיש", ברור שהמטה שהוא התוספת ו' שהיה ליעקב אבינו, נלקח על ידי 'יתר' שנהפך ל'יתרו' ועל ידי שחזר המטה למשה התמלא שמו ונהיה בחינת 'בשן' ובכך התגלה שמו ית' בשלימות שהרי היה חקוק בו שם המפורש.

שני פנים להשלמת שמו של משה

שני פנים היו לו למשה להשלים את הו' בשמו: או על ידי שהוא נוטל את המטה מיתרו או במתן תורה מדין "יום השישי".

סיבת בריחת משה רבינו למדין היתה מחמת שהרג את המצרי בשם (שמו"ר א כט, רש"י שמות ב יד), היה כאן פגם מסוים באותו שורש דמטה עד שהגיע ליתרו ונתקן על ידי קבלת המטה ממנו

^י כנגד התיקון של ו' במתן תורה נעשה חטא העגל בקלקול בשש שעות, כמו שאומר המדרש (תנחומא כי תשא יט) "וירא העם כי בושש משה בא שש שעות".

^י "ואתה תצוה. לא הזכיר משה בזה הסדר משא"כ בכל החומש שמשעה שנוולד משה אין סדר שלא הזכיר בה (חוץ ממשנה תורה) והטעם משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת וקללת חכם אפי' על תנאי באה ונתקיים בזה" (בעל הטורים).

^י יש בו אותיות י"ב ואות ע', בנוסף כתב בקהלת יעקב (ערך ישראל) "והנה ישראל גימטריא י"ג פעמים ו"ה כמו שכתבתי לקמן, כי יעקב בחר לו י"ה כי יעקב בגימטריא י"ב פעמים י"ה עם ב' כוללים" ושם (ערך ענף) "בחינת יעקב תפארת שעל כן נקרא תפארת, על שם פארות וענפים היוצאין י"ב צירופי הוי"ה י"ב בני יעקב, וכן שבעין שמהן שבעים נפש לבית יעקב, כל הכינויין תלויין בו כמו שהאריך בשערי אורה".

מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם גם תמול גם היום" שטריו כתוב חסר ו' ללמדך שאינם שוטרים לפרעה אלא לפי שעה (מעין גנים כת", מובא בתורה שלמה) , ועל כן אותם השוטרים נהיו השבעים זקנים כמו שאומר המדרש (במדב"ר טו כ) "כשאמר הקב"ה "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע איני יודע מי ראוי ומי אינו ראוי אמר לו "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו" אותן הזקנים והשוטרם שהיו מוסרין עצמן ללקות עליהם במצרים במתכנת הלבנים יבאו ויטלו בגדולה הזו לפי' הוא אומר "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו" (במדב"ר טו כ), אותו חסרון ו' גרם להם להיות מע' הזקנים.

חסרון האות ו' בשמו של משה גרם שפרעה לא ישמע לדבריו כמו שחשש משה ואמר "ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים" (שמות ו יב), פרעה אמר "לא ידעתי את ה'" (שמות ה ב) ובמדרש (שמו"ר ה יד): "אמר להם המתינו לי עד שאחפש בספר שלי מיד נכנס לבית ארמון שלו והיה מביט בכל אומה ואומה ואלהיה התחיל קורא אלהי מואב ואלהי עמון ואלהי צידון אמר להם חפשתי שמו בבית גנזי ולא מצאתי אותו", פרעה לא שומע את משה כי "זה שמי לעלם" חסר אות ו' ועל כן הכביד פרעה את העבודה על בני ישראל עד שהוכו השוטרים ונהיו בהמשך השבעים זקנים שגם זה בא מחמת חסרון האות ו'.

אותם השוטרים גרמו למשה שיבוא בטענה "למה הרעתה" כמו שנאמר (שמות ה יח-כג) "ויראו שטרי בני ישראל אתם ברע לאמר לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו. ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה. ויאמרו אלהם ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאתם את ריחנו בעיני פרעה

ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו. וישב משה אל ה' ויאמר א-דני למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני. ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך". השוטרים האלו הפכו להיות שבעים זקנים וכמו שאומר המדרש (שמו"ר ה יד) "ואחר באו משה ואהרן, היכן הלכו הזקנים שלא חשב אותם עמהם שכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא (שמות ג יח) ובאת אתה וזקני ישראל אמרו רבותינו הלכו עמהן הזקנים והיו מגנבין את עצמן ונשמטין אחד אחד שנים שנים והלכו להן כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה לא נמצא אחד שכן כתיב ואחר באו משה ואהרן והיכן הזקנים אלא שהלכו להן אמר להם הקדוש ברוך הוא כך עשיתם חייכם שאני פורע לכם אימתי בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל התורה החזירן הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם כד יד) ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה".

מצד השלמת האות ו' בהר סיני לא היה מקום לשבעים הזקנים, אבל כאשר הגאולה מתגלה מכח האבות הקדושים המתראה בו' דיתרו ומונח בו שורש הנפילה של חטא העגל ועבודה זרה, מצד זה זכו השוטרים שמסרו נפש על בני ישראל להיות שבעים איש הזקנים. זהו שנאמר "וידבר א-להים אל משה" א-להים גימט' פ"ו, בעומק זה בא לגלות את מה שחסר למשה, את הו' בפ'ה; מצד עצמו מתגלה מידת הדין אבל אומרים חז"ל "וידבר א-להים למשה ויאמר אליו אני הוי'" מה שמעיקרא הוא מידת הדין צריך להתקן ברחמים.

ב'אלקים' מתגלה הו' בפה ועל כן בעומק זה נקרא "מטה האלקים" (שמות ד כ), בגלל ששם אלקים מתקן את הו' בפה וזה עומק הענין שנכתב על המטה שם המפורש באופן של גאולה שלימה.

אות ברית קדש

"ויחר אף ה' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבו. ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו והוריתי אתכם את אשר תעשון. ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלקים. ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האתת" (שמות ד יג-יז). חסרון האות ו' שהיה במשה הצריך לצרף אליו את אהרן בבחינת ו' דצירוף, כיון שנחסר הו' אצל משה מצטרף אליו אהרן וכן במתן תורה אהרן הצטרף למשה כמו שנאמר (שמות יט כד) "ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל ה' פן יפרץ בם".

לאחר המשא ומתן של הקב"ה עם משה על שליחותו למצרים נאמר (שמות ד יח) "וילך משה וישב אל יתר חתנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים ויאמר יתרו למשה לך לשלום" רק מכח הו' שיש ליתר חותנו יכול משה לשוב למצרים.

מבואר בדברי חז"ל ששתי שבועות נשבע משה ליתרו: האחד שכן ראשון יהיה לעבודה זרה כמו שנתבאר לעיל והשני שלא ישוב למצרים ללא רשותו (שמו"ר ד ד^ב); בעומק, שתי השבועות אחת הן, השבועה שהבן הראשון לעבודה זרה הוא נפילה של מדרגת השישי בסיון לבא שש דקלקול (בחטא העגל) כמו כן השבועה השניה שלא ישוב למצרים ללא רשותו של יתרו משיבה את משה למצרים מכח ו' דיתרו והרי שהגילוי נעשה מכח הקלקול.

לאחר שיתרו התיר לו את שבועתו מיד נאמר

(שמות ד כ-כד) "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלקים בידו, וכו', ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו".

בפרקי דרבי אלעזר (לא) מבואר מיהו ה'חמור' של משה רבינו: "הוא (החמור) שרכב עליו אברהם הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות שנאמר וישכם אברהם בבקר, הוא החמור שרכב עליו משה בבאו למצרים שנאמר ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמור", ובמדרש לקח טוב (שמות כ) נאמר "החמר - חסר ו', לפי שנסתכן ברמ"ח אבריו שבו, כמפורש למטה, חתן דמים למולות". החמ"ר היה חסר ו' ועל כן ביקש ה' להמיתו עד שבאה צפורה וכתה את ערלת בנה, זה אות ברית קודש צורת ו' מידה השישית כידוע מאוד בדברי רבותינו, על זה נאמר שמעיקרא היה חסר בחמ"ר האות ו'.

ובמדרש אגדה (בבב"ר שמות ד כד): "ויהי בדרך במלון. אם דרך למה מלון, אלא מלמד שהיה משה נכנס ויצא ממלון לדרך, ומדרך למלון, והיה מהרהר בדעתו ואומר אם ילך למצרים לגאול את ישראל אם לאו, לפי שהיה מהרהר בדעתו אם אומר הגיע זמן הגאולה. יאמרו בודאי אנו יודעין שהקב"ה אמר שיהא השעבוד ארבע מאות שנה, ועדיין אין עת הגאולה, ואם אומר להקב"ה אנה אני הולך שהרי עדיין לא הגיע ארבע מאות שנה, כעס עליו הקב"ה, אמר לו הקב"ה כבר נתנבא להם יוסף פקד (פקדתי) (בראשית ג כד)", כלומר מנין 'פקוד' יחסר להם הקב"ה מן השעבוד, ולכך נחסרו ק"ץ שנה כמו 'פקוד' והם צ', כנגד צ' של שרה אמנו שהיתה

^ב "דבר אחר "וילך משה" לא היה צריך לומר אלא וישב משה אלא אמרו רבותינו בתחלה הלך אצל פרעה בשליחותו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך וישב אל יתר חותנו שכך אמר לו הקדוש ברוך הוא אם יאמר לך יתרו כלום מן השבועה אמור לו בעל השבועה התיר אותי מן נדרי לך וילך משה ואחר כך וישב אל יתר חותנו בנו של רבי חייא הגדול אמר לא הלך אצל פרעה עד שהתיר לו יתרו את נדרו".

כשהולידה את יצחק, ומאה שנה כנגד אברהם בעת שהוליד ליצחק".

כל המאורע שנעשה במלון בא מכח הספק של משה בשליחותו מתוך החסרון שהיה לו בדיבור; בעומק, המלאך בא להורגו על חסרון באות ברית קודש - מילה התחתונה שנחסרה מכח הספק שהיה במילה העליונה של דיבור, אצל משה החמור היה חסר ו' אבל כמו שממשיך הפרקי דרבי אלעזר ואומר שאותו חמור של משה "הוא החמור שעתידי בן דוד לרכוב עליו שנאמר עני ורוכב על החמור" ושם כתוב חמור מלא באות ו', ו'משיח' נקרא גם 'מסיח' כיון שבו מונח התיקון של משה שהיה "כבד פה וכבד לשון" וזה החמור השלם.

משה אהרן ומרים

אילו הגאולה היתה בזכותו של משה מלא ב' בבחינת 'בשן' אז הגאולה היתה באה על ידי משה לבדו, אבל כיון שהו' באה לו למשה על ידי יתרו על כן שורש הגאולה באה במדרגת שלשת האבות שעל ידיהם זכו ישראל ליכנס לארץ, ועל כן אף היציאה ממצרים לא באה על ידי משה לבדו אלא על ידי שלשה: משה אהרן ומרים, ומחמתם זכו ישראל לג' מתנות: מן ענן ובאר, וזה מושרש בתפיסה דג' האבות: אהרן "איש חסידך" (דברים לג ח) כנגד מידתו של אברהם אבינו - מידת החסד, משה בבחינת יעקב אבינו כידוע ש"יעקב מלבר משה מלגאו" (תיקו"ז תיקון יג כט א^כ), ויצחק היה לו נשמה של נקבה (שער הפסוקים וירא כא) וזה סוד מרים.

משה נקרא חסר ו' בגלל שבתיה קראה לו

"משה ותאמר כי מן המים משיתהו" (שמות ב י), ומרים היא זו שהכניסה אותו לתוך היאור, והרי שקלקול וחסרון אות ו' באה לו למשה מכח מרים. "ותתצב אחותו מרחק לדעה מה יעשה לו" (שמות ב ד), הכל נעשה בהשגחתה. ובסדר עולם רבה (פ^ג): "ואין השעבוד יותר על כן ולא פחות מפ"ו שנים כשנותיה של מרים ולמה נקרא שמה מרים על שם מירור", עיקר תוקף הגלות היה פ"ו שנים שהוא כנגד הפגם בשם אלקים דתחילת הפרשה דידן.

הירידה של משה ליאור היתה השורש למה שלקה אחר כך במי מריבה (סוטה יב ב^י) ועל כן הכניסה אותו מרים ליאור בשביל להציל אותו מהגזירה הזו אבל זה לא יצא בשלימות, הרי לנו שההלקאה של משה במי מריבה באה מושרשת בירידתו ליאור וכל זה כיון שתחילת הגאולה לא באה במדרגת משה לבדו אלא על ידי שלשה: מרים אהרן ומשה. ואף ביאור היו שלשתם, משה בתיבה ומרים על שפת היאור ואהרן עימה כמו שאומר הבעל הטורים (שמות ב ו): "והנה נער בוכה - זה אהרן שהניחתו אצל התיבה. נער בכה בגימטריא זה אהרן".

מכח היאור נלקח משה לבית פרעה ושם נחסר לו הו' כמו שנתבאר לעיל, ומשם יצא לראות בסבלות אחיו עד שהוצרך לברוח למדין אצל יתרו עד שקבל ממנו את הו' באופן דקלקול ושורש כל זה היה מכח מרים, ובעומק אף לידתו של משה היתה בזכות מרים כמו שאומרת הגמרא (מגילה יד א, סוטה יב א): "אמר רב נחמן אמר רבי: שהיתה מתנבאה כשהיא אחות

^כ "ויעקב בההיא ירכא אתמר ביה והוא צולע על ירכו, דפרח מניה י', ואשתאר עקב, ורזא דמלה הוא יושפך ראש ואתה תשופנו עקב, כד אשתלמת סוכה בירך דילה, אתמר ביעקב ויבא יעקב שלם, ויעקב ודאי איהו דיוקנא דעמודא דאמצעיתא מסטרא דלבר, והא משה תמן הוה, אלא מסטרא דלגאו הוה, דא מגופא, ודא מנשמתא, ובגין דא תרין ירכין דעמודא דאמצעיתא שלים אינון נצח והוד".

^כ "ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כיון דשדיוה למשה אמרו תו לא חזינו כי ההוא סימנא בטלו לגזירתייהו והם אינו יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב (במדבר כ ג) המה מי מריבה אשר רבו המה שראו איצטגניני פרעה וטעו".

שנהפכו לדם לא חזרו להיות מים אלא נשארו דם; זה תחילת עשרת המכות בפועל, שהמים נהפכו לדם במכת דם²⁵.

ביתר חידוד, המים שנהפכו לדם לא חזרו להיות מים כיון שזה השורש לחטא 'מי מריבה', כמו שאמר פרעה (שמות י') "ראו כי רעה נגד פניכם" ומפרש רש"י "מדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו (שמות לב) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם וזהו שנאמר (יהושע ה) היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר" מעיקרא ראו האיצטגנים שמשה לוקה במים ואחר כך ראו שבני ישראל לוקים בדם, זהו המים שנהפכו לדם שהם השורש למי מריבה עד שלאחר מכן בדרך במלון בא מלאך ה' להרוג את משה כיון שאותו חסרון ופגם באות ו' פגם באות ברית קודש שלא עשה מילה לבנו.

רבתינו אומרים שאה"ה בריבוע (א, אה, אהי, א-היה) הוא גימט' דם²⁶, כלומר הגילוי של שם א-היה בא באופן של דם ופגם; זהו שבתחילה אמר הקב"ה למשה (שמות ג יב) "ויאמר כי א-היה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" כאן נאמר רק פעם אחת 'א-היה', והאות על זה הוא מתן תורה שבו מתראה הו' בשלימות כמו שנתבאר לעיל באריכות. אבל

אהרן, ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. ובשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי נתקיימה נבואתיך. וכיון שהשליכוהו ליאור - עמד אביה וטפחה על ראשה, ואמר לה: בתי, היכן נבואתיך היינו דכתיב ותתצב אחתו מרחק לדעה - לדעת מה יהא בסוף נבואתה", כאן בירידת משה ליאור על ידי מרים מונח השורש לנפילה במי מריבה עד שהגאולה אינה שלימה, ועל כן "עמד אביה וטפחה על ראשה ואמר לה בתי היכן נבואתיך", ושורש הפגם הזה בא מחמת שאין כאן גאולה שלימה שבאה על ידי משה לבדו אלא ביחד עם מרים ואהרן כיון שהגאולה באה מדין אברהם יצחק ויעקב, כמו שהתבאר לעיל.

משה אהרן מרים ראשי תיבות ממ"א גימט' 'אף', על זה נאמר בעומק (שמות ד יד-טז) "ויחר אף ה' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבו. ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו והוריתי אתכם את אשר תעשון. ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים", כאן נעשתה ההעתקה ממשה לבדו אל אהרן שהוא נהיה ל'פה' של משה ופ"ו במדרגת אלקים, וכן מרים שתוקף ומרירות הגלות היה בפ"ו שנות חייה, וכן אמר משה (דברים ט יט) "כי יגרת מפני האף והחמה".

משה רבינו ביקש אותות כדי שיאמינו ישראל בשליחותו, והוא קיבל ג' אותות: מטה שנהפך לנחש, יד שנצטרעה, ומים שנהפכו לדם. לעיל הזכרנו את דברי חז"ל ששתי האותות הראשונות חזרו להיות כבתחילה, ואילו המים

²⁵ מצד כך היה י"ב מכות, ב' אותות ו' מכות כיון שהאות השלישית היא המכה הראשונה.

²⁶ נמצא הרבה בכתבי הארז"ל ולדוגמא: (שער הכוונות - דרושי הפסח דרוש א) "ולכן זו הא' היא שם אהיה בריבוע העולה דם וזה נקרא דם חיות המחיה את ז"א בסוד הדעת שבתוכו אשר בו כתיב ובדעת חדרים ימלאו".

דברים אנכי' (משלי כט ט) 'בדברים לא יוסר עבד' מה עושין לעבד רודין אותו במקל כך אתה קח את המטה שתייסרנו בו הדא הוא דכתיב 'ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות'."

בפשטות נאמר שצריך את המטה לייסר את פרעה, אבל בדקות משה רבינו עצמו נקרא עבד ועל כן אומר המדרש (שם) "אמרת לא איש דברים אנכי - בדברים לא יוסר עבד, מה עושין לעבד רודין אותו במקל" משה רבינו עצמו לקה במי מריבה כיון שהוא לא דיבר בפה אלא הכה במקל.

פירוש הפסוקים

למדנו ששתי צורות יש לגאולה: מצד אברהם יצחק ויעקב או מצד משה עצמו, והכתוב מתפרש בשני פנים אלו; בתחילה במראה הסנה נאמר (שמות ג 1) "ויאמר אנכי אלקי אביך אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים" זהו תחילת נבואתו של משה עד ש"ויסתר משה פניו" ועל כן הגאולה באה במדרגת האבות ולא במדרגתו של משה עצמו שנאמר עליו (במדבר יב ח) "ותמנת ה' יביט".

והכתוב ממשיך ואומר (שמות ג 2-3) "ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מכאביו. וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבوسی. ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם". פעם אחת ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת

כיון שמשה לא בטח בשליחותו כמו שנאמר (שם ג) "ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם" על כן חזר הקב"ה ואמר ג' פעמים א-היה (שם יד) "ויאמר אלקים אל משה א-היה אשר א-היה ויאמר כה תאמר לבני ישראל א-היה שלחני אליכם" מה שהיה א-היה אחד נעשה ג' א-היה.

זהו שאמרנו שהגאולה לא באה על ידי משה לבדו אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב ועל כן משם א-היה אחד נעשו ג' א-היה ומיד ממשיך הכתוב ואומר (שם טו) "ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר" הגאולה תבוא בזכות שלשת האבות ולא בזכות משה רבינו לבדו, ועל כן הביא הקב"ה ג' אותות לאחר מכן בכדי שיאמינו ישראל בשליחותו של משה, ג' האותות הם כנגד ג' א-היה וכנגד ג' האבות הקדושים שהתראו בצירוף של משה עם אהרן ומרים והם ג' אותיות של שם הוי' י' ה' ו' (האות ה' היא כפולה)^כ.

הפגם נתראה במשה בחסרון האות ו' והוא חטא מי מריבה שנאמר בו (במדבר כ יב-יג) "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם. המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בס"ה היה כאן פגם וחסרון באות ו', שלא נתגלתה במקום הראוי ב'פה' ובדיבור דתיקון אלא בהכאת המטה דקלקול.

בלשון חז"ל כתוב (שמות ג יז): "ואת המטה הזה תקח בידך אמרת (שמות ד י) 'לא איש

^כ שתי האותות זה משה ואהרן והשלישי כנגד מרים - שורש המרידות.

^כ ובגמרא ברכות (א ז) "בשכר שלש זכה לשלש; בשכר (שמות ג 1) ויסתר משה פניו זכה לקלסתר פנים, בשכר כי ירא זכה (שמות לד ל) לויראו מגשת אליו, בשכר מהביט זכה (במדבר יב ח) לותמנת ה' יביט".

צעקתם שמעתי" וגומר; ולאחר מכן נאמר פעם נוספת "ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ" וגומר. כביכול יש כאן שתי ירידות של הקב"ה, האחד בזכות האבות והשני בזכותו של משה ועל כן מיד הוא אומר לו (שם י) "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים".

ומשה שואל ואומר (שם יא): "ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" השאלה כאן היא על הגאולה שבאה בעקבות משה רבינו עצמו, לא מדין אברהם יצחק ויעקב ועל כן משיב לו הקב"ה ואומר (שם יב): "ויאמר כי א-היה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" הגאולה במדרגת משה היא "בעבור תעבדון את האלקים על ההר הזה" כמו שהתבאר לעיל בארוכה.

ואז מבקש משה את מדרגת השם (שם יג) "ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם" כאן תחילת הנפילה של משה, אם הגאולה היתה באה מצד השלימות שלו לא היה צריך שאילת שם ואות כמו שהוזכר בארוכה לעיל, וכאן חזרה הגאולה וירדה למדרגת האבות וג' פעמים שם א-היה כמו שהוזכר לעיל: "ויאמר אלקים אל משה א-היה אשר א-היה ויאמר כה תאמר לבני ישראל א-היה שלחני אליכם. ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר" (שם יד-טו) כאן נעלם השם.

וממשיך הכתוב ואומר (שם טז) "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי אלקי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם

במצרים" כיון שאין הגאולה באה על ידי משה עצמו הוצרך לאסוף עימו את זקני ישראל כמו שהוזכר לעיל, ונצטווה משה לאמר לזקני ישראל שהגאולה באה מכח מדרגת האבות ולא בזכות עצמו. וכיון שירדה מדרגת הגאולה על כן נאמר (שם יט) "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה" אין הגאולה שלימה.

מעיקרא הקב"ה אומר שבני ישראל יאמינו לדבריו של משה, כמו שנאמר (שם יח) "ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו" וגומר, אבל משה רבינו עצמו מחמת החסרון בשמו חושש ואומר (שם ד א) "ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי".

מכות בדיבור או במטה

אילו משה רבינו היה מקבל את הגאולה מדין 'בשן' מצד משה מלא ולא מחמת יתרו כמו שנתבאר, אז היה גילוי של מילוי האלקים בפ"ו ואז היה מתגלה הוי"ו בשלימות. בכהאי גוונא גאולת מצרים היתה בלי עשרת המכות אלא באופן של דיבור כמו שכתוב (שמות ג יח) "ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו ה' אלקי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה נא" וגומר. וכן נאמר בשרה (בראשית יב יז) "וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם" ומפרש רש"י "על דבר שרי - על פי דבורה אומרת למלאך ה' והוא מכה"; המכות ראויות היו לבוא על ידי דיבור, ואף משה עצמו הרג את המצרי בדיבור כמו שאמרו דתן ואבירם (שמות ב יד) "הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי" וברש"י "הלהרגני אתה אומר - מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש".

נבראו בעולם, וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר: ותחסרהו מעט מאלקים" אילו מתן תורה היתה בשלימות היה זוכה משה גם לשער הנו"ן.

משה רבינו עצמו שייך למדרגת הימים של מעשה בראשית כמו שנאמר (שמות ב ב) "ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים" ובגמרא (סוטה יב א) "בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אור וכתב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתב התם (בראשית א ד) וירא אלקים את האור כי טוב"; אבל כשנפלה מדרגת הדבור במעשה בראשית למדרגת המעשה אז זה הפך להיות "החדש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב ב) ואז מתן תורה בא באופן של "ירחא תליתאי".

זה מדרגת הקלקול ב'שלש': גם בשלשת האבות שיצאו מהם פסולת; מאברהם ישמעאל, מיצחק עשו, ומיעקב ערב רב, וגם בשלשת השבטים הראשונים שנתקללו על ידי יעקב אבינו. כאן בגאולת מצרים חזרו ונתברכו ועדיין הגאולה באה בתפיסת השלישי דקלקול, אבל כשנזכרה בעז"ה לגאולה העתידה לבוא: החמור יהיה חמור מלא ויתוקן האות ברית קודש בשלימות כיון שהו"ו יהיה שלם והגאולה תתגלה במדרגת "בשן" אכילת שן עד שתתקן האכילה הראשונה של חטא אדם הראשון והגאולה תהיה שלימה במהרה בימינו, אמן.

בגאולת מצרים משה רבינו מגלה את השם המפורש רק מכח זה שהוא חקוק במטה ולא בפה מלא, מכאן ואילך גאולתן של ישראל לא באה באופן של דיבור אלא בגילוי של הכאה; לפיכך בעת שנפלה שליחותו של משה מיד שואל הקב"ה (שמות ד ב) "מזה [מה זה] בידך ויאמר מטה" מכאן ואילך המטה עושה את האותות ואת המכות.

הגאולה באופן של שלשה

כמו כן מחמת שנפלה הגאולה ממדרגתו של משה ובאה בזכות שלשת האבות על כן הגאולה באה באופן של (שמות ג יח) "נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלקינו".

לאחר שנאמר שהקב"ה שולח את משה לפרעה נמנים ראשי בית אבות ישראל; בני ראובן, בני שמעון ובני לוי ומפרש רש"י (שמות ו יד) "אלה ראשי בית אבותם - מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן. ובפסיקתא גדולה ראיתי לפי שקנטרם יעקב אבינו לשלשה שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם".

משה רבינו נקרא בגמרא (שבת פח א) "תליתאי": "דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי" ומפרש רש"י "משה תליתאי לבטן מרים אהרן ומשה". יש בחינה של ימים שבו מתן תורה חל ביום החמישים, כנגד זה הוזכר נ' פעמים בתורה יציאת מצרים; זה המדרגה של משה רבינו עצמו כמו שאומרת הגמרא (ר"ה כא ב) "נ' שערי בינה

אוצר האותיות

גאולה במדרגת 'כה'

בהירות מוחלטת - ראייה של הדבר עצמו, ללא מסך וללא תערובת. מעין זה מצינו בחז"ל (יבמות מט:): בלשון אחרת, אספקלריא המאירה מול אספקלריא שאינה מאירה. אספקלריא שאינה מאירה, היא ראייה דרך מסכים עבים, דרך חלון שאינו שקוף, ראייה שאינה בהירה. לעומת כך אספקלריא המאירה, היא ראייה דרך חלון צלול, ללא עכירות, ראייה ישירה של הדבר.

וזו עומק המדרגה של משה רבנו: אספקלריא המאירה, ראייה בהירה, נקייה, ללא מסכים בבחינת "זה הדבר".

כשם שהדבר נכון במדרגת הנבואה, כך הוא גם במדרגת "חכם עדיף מנביא" (ב"ב יב.). גם שם יש שתי מדרגות, מדרגת 'כה' - השגה מעורפלת, ומדרגת 'זה' - השגה בהירה, מבוררת, עומדת על בוריה.

חטא עץ הדעת ותפיסת התערובת

מדרגת "זה הדבר" של משה רבנו, אותה בהירות שאין בה מסכים, אינה רק מדרגה נבואית גבוהה, אלא עומק ההבחנה בין שני עולמות, עולם של בהירות ועולם של תערובת. כדי להבין זאת, צריך לשוב אל שורש כל הקלקול ביסודי הבריאה, חטא עץ הדעת.

עץ הדעת טוב ורע לא היה בחינת טוב מצד אחד ורע מצד אחר, כאילו שני חלקים נפרדים עומדים זה בצד זה. לא היה שם את המציאות שבה בצד ימין יש טוב ובצד שמאל יש רע, כפי שאנו מוצאים בליבו של האדם, חלל ימני שבו היצר הטוב, וחלל שמאלי שבו היצר הרע. אלא שהגדרת הדבר הייתה טוב ורע מעורבים זה בזה, תערובת גמורה שאין בה חלוקה טבעית.

מדרגת 'כה' כנגד 'זה'

בפרשת וארא נאמר: "וַאֲרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֶל שְׂדֵי, וְשָׁמִי ה' לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם" (שמות ו, ג.). הכתוב מגלה שההתגלות לאבות הקדושים הייתה במידה הנקראת אֶל שְׂדֵי, ואילו בשם העצם, שם הויה ברוך הוא, "לא נודעתי להם". פירש רש"י שם: "לא ניכרתי להם במידת אמיתות שלי". כלומר, האבות זכו לגילוי אלוקי נשגב, אך לא לגילוי המלא של שם הויה, שהוא גילוי הנהגת האמת והנאמנות בשלמותה.

משה רבנו, לעומת זאת, זוכה למדרגה שהאבות לא הגיעו אליה. אליו מתגלה הקב"ה בשם הויה, גילוי של הנהגה עליונה שאין בה הסתר פנים כלל. וכך גם אומר פרעה בעת הגאולה: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ וגו' לֹא יִדְעֹתִי אֶת ה'" (שם ה, ב.). הרי שהשגת משה היא מדרגה גבוהה מהשגתם של האבות הקדושים.

חז"ל (ספרי ר"פ מטות) מוסיפים ומבארים את ההבדל בין מדרגת משה למדרגת שאר הנביאים: כל הנביאים נתנבאו בלשון "כה אמר ה'", ואילו משה נתנבא בלשון "זה הדבר אשר ציווה ה'" (במדבר טז, כח.).

מדרגת 'כה' היא מדרגה של דמיון, "ביד הנביאים אדמה" (הושע יב, יא), כ"ף הדמיון. כוח המדמה מצייר את הדבר כעין הדבר, 'כמו', 'דומה', אך לא בהירות מוחלטת. זהו גילוי דרך מסכים, דרך לבושים, השגה שאינה ישירה.

לעומת זאת, מדרגת "זה הדבר", מדרגתו של משה, היא מדרגה של ראייה ישירה, כמחווה באצבע: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו, ב ובמכילתא דרשב"י שם). זהו גילוי שאין בו דמיון, אלא

שאמרו חז"ל (ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה) דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. כאשר האדם לומד סוגיה, הסוגיה מעורבת עם הרבה דברים, אורח חיים אינו נמצא רק במסכת שבת, חושן משפט אינו נמצא רק בבבא קמא, ודיני איסור והיתר אינם מרוכזים ביורה דעה בלבד.

ולמעלה מכאן גם בחמשה חומשי תורה, אומרים חז"ל (פסחים ו:) אין מוקדם ומאוחר בתורה, 'עירוב פרשיות שנו כאן' (ב"ק קז.). הרי, שהדברי תורה עצמם בשורשם אינם מתגלים לפי צורת הסדר של הדבר, אלא באופן של תערובת, ולא מפני חסרון, אלא מפני שהגילוי בעולם הזה הוא גילוי של תערובת.

עומק הדבר, מפני שגילוי התורה שבידינו הוא לפום מדרגת החטא שאנחנו נמצאים בתוכו, שכל התפיסה שלנו מריש דרגין עד אחרית דרגין בעולם השפל שבו אנו נמצאים, נעשתה תפיסה של עולם שכולו תפיסה של תערובת, טוב ורע מעורבים זה בזה. זה עומק הקלקול, שאפילו בטוב עצמו זה טוב וטוב מעורבים זה בזה, הרי דברי תורה כולם איקרו טוב, "כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו" (משלי ד, ב), וכדרשת חז"ל (ברכות ה.) אין טוב אלא תורה, והרי אף דברי תורה מעורבים זה בזה. יש כאן כוח של תערובת, והכוח של התערובת הוא מעמיד את הדבר באופן כזה שגם טוב וטוב מעורבים זה בזה.

עולם מעורב ועולם ברור

נמצא תמצית יסוד הדברים, שכל דבר בבריאה בעלמא דידן נתפס בתפיסה של תערובת. בשורש העליון אין הדבר כך, אבל בעולם הזה כך היא המציאות. תולדת הדברים

זה עומק מה שאמרו חז"ל (עי' תיקון צג: ועי' רמח"ל בדרך ה' ח"א פ"ג) על עץ הדעת טוב ורע, לא "טוב ורע" כשתי ישויות, אלא טוב ורע, מהות אחת מעורבת.

בחינה זו רמוזה גם בלשון עירוב, שבו מצויות האותיות רע, כלומר הרע מתערב בתוך מציאות הטוב.

בשעה שאדם הראשון אכל מעץ הדעת טוב ורע, כלשון חז"ל (קה"ד ז, יג) בתחילת בריאתו של עולם, העבירו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים הם, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. מבואר מכאן שאכילה זו שאכל מעץ הדעת לא הייתה מעשה פרטי, שחטא לעצמו, אלא שינוי מהותי של כל מבנה המציאות, חורבן כל הנפשות כולם, ובכללות חורבן כל העולם כולו.

החורבן לעניינינו דידן השתא, שמכאן ואילך כל דבר בבריאה יש בו רע, ויתר על כן לא רק שיש בו רע אלא יש בו תערובת של שניהם, טוב ורע משמשים בערבוביה, ואין שום דבר עומד בטהרתו*.

והפנים של נקודת החטא לעניינא דידן, שמשורש החטא ואילך כל דבר תופס מדרגה של תערובת - דברים מעורבים מטוב ורע. שכן קודם לחטא היה לו הבחינה לתפוס כל דבר כמציאות לעצמו, אבל לאחר החטא ועד עולם, נשתנה כל מציאות התפיסה של העולם, ומהותו, שכל דבר נתפס באופן של תערובת.

גם בתוך הקדושה עצמה, בתוך התורה עצמה, יש תערובת - לא תערובת של רע, אלא תערובת של ריבוי פנים, של חלקים שאינם עומדים במקומם אלא משמשים זה בזה.

הדוגמא היסודית והשורשית לדבר, היא מה

* שערי קדושה למהר"ח (ח"א פ"א): הנה כאשר חטא בעץ הדעת טוב ורע, גרם תערובת הזה בכל העולמות ואין לך דבר שאינו כלול מטוב ורע.

משה רבנו ותיקון הערב רב

כפי שנתבאר, משה רבנו שונה משאר כל הנביאים כולם. כל הנביאים נתנבאו בלשון "כה אמר ה'", שהיא מדרגת הדמיון, "ביד הנביאים אדמה". כוח המדמה לוקח שני דברים ומדמה אותם זה לזה, וממילא יוצר תערובת. גם כאשר הדמיון הוא דמיון של קדושה, עצם מהותו היא עירוב של שני עניינים שאינם שווים בעצם, אלא דומים זה לזה. זהו שורש מדרגת כה, שהיא מדרגת התערובת.

אבל משה רבנו נתנבא בלשון "זה הדבר". מדרגה זו היא מדרגת בהירות גמורה, כמחווה באצבע: "זה אלי ואנוהו". זהו כוח של ראייה ישירה, ללא מסכים וללא תערובת. משה רבנו הוא בעל מדרגת אספקלריא המאירה, ראייה צלולה שאין בה דמיון כלל.

ומכוח מדרגה זו, משה רבנו הוא בעל כוח של בורר, כוח להעמיד כל דבר על מקומו, להפריד תערובת ולהחזיר כל עניין לשורשו. זהו עומק מה שאמרו חז"ל (אבות א, א) "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" וכו'. מסירת התורה היא מסירת עולם ברור, שבו כל דבר עומד במקומו.

ומכאן עומק עניין הערב רב. הערב רב נקראים כך מפני שהם תערובת גמורה, ערבוב של כוחות שונים, שורש הקלקול. איתא במדרש (שמו"ר מב, ו) "עמך אשר העלית ממצרים" (שמות לב, ז), אלו הערב רב. משה רבנו הוא שהעלה אותם, מפני שכוחו הוא כוח הברירה. ערב רב בגימטריא 'דעת', ומשה רבנו הוא בעל מדרגת הדעת דקדושה (זוה"ק ח"ב רכא), בניגוד לעץ הדעת טוב ורע שהוא דעת של תערובת.

כוונת משה הייתה להכניסם תחת כנפי

היא שאין עולם ברור במה שאנו עוסקים. ואף-על-פי שהקב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא (ב"ר א, א), והיה בהירות בתוך הדברי תורה, מכל מקום בעלמא דידן – של עירוב פרשיות שנו כאן – כאשר האדם לומד דברי תורה, הוויות דאביי ורבא ושאר חלקי תורה, הוא אינו רואה משנה סדורה אלא רואה את הדברים מעורבים זה בזה.

בלשון עוד יותר מדויקת, כל תערובת כשבאים להפריד את התערובת, הגדרת הדבר היא מלאכת בורר. בפשטות, מלאכת בורר נקראת כך משום שמבררים את הדבר לחלקיו, אוכל מתוך פסולת או פסולת מתוך אוכל (שבת עד). ובעומק, בורר הוא מלשון ברור. עולם ברור הוא עולם שבו כל דבר עומד לעצמו ללא תערובת, עולם העליון לעומת העולם הזה שבו הכל מעורב.

כענין זה איתא בגמרא (ב"ב יז), יוסף בריה דרבי יהושע חלש אינגיד, אמר ליה אבוא מאי חזית, אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה, אמר ליה עולם ברור ראית. כלומר, עולם הפוך הוא עולם מעורב, בלא סדר לדברים, לעומתו עולם ברור הוא עולם שאין בו תערובת כלל, וכל דבר עומד לעצמו במקומו.

מלאכת בורר, אם כן, היא מלאכה שלוקחת דבר שמעורב זה בזה ומעמידה כל אחד לעצמו. וכשהדברים מעורבים אין כאן ברירות ואין כאן בהירות. וכשהדברים אינם מעורבים, על ידי מלאכת בורר, מתגלה עולם ברור. ובשורשם, במקום שמעולם לא הייתה תערובת, שם הברירות היא טבעית, עצמית ופשוטה. זה עומק מציאות החיים.

² ע' פנים יפות מהדו"ת ריש פר' שלח: בחינת הדעת בחינת משה, והוא לברר מדעתו הטוב מן הרע, כמו שנאמר "ועץ הדעת טוב ורע", [זוה בחינת משה] כמו שאמרו (נדרים לח). בפסוק (שמות לד א) "פסל לך" – "פסולת שלך יהיה, משם נתעשר משה", כי הוא היה יכול לברר הפסולת.

שלו, ומאיפה מתחילה מציאות ה'כה', שממנה ואילך הדברים מעורבים ואינם מבוררים.

איתא בגמרא (סנהדרין ז:), "אמור לחכמה אחותי את" (משלי ז, ד) אם ברור לך הדבר כאחותך שאסורה לך, אמור, ואם לאו אל תאמר". מבואר כאן שיסוד העסק בדברי תורה הוא הבהירות. להפוך כל 'כה' לבחינת 'זה', זהו השורש של עסק התורה.

וזהו שורש מהלך החיים כולם. כיוון שאנו נמצאים אחרי חטא אדם הראשון, במדרגה של תערוכות, במדרגה של 'כה', עבודת האדם היא להפוך כל חלק של 'כה' ל'זה'. בעסק התורה – שבכל סוגיה וסוגיה יהיה לאדם שטח של 'זה' שהולך וגדל, ושטח של 'כה' שהולך וקטן. המכוון הוא להגיע להשגה שבה האדם מעמיד כל חלק במקומו, ולא באופן של תערוכות. כל סתירה שיש בדברי הש"ס ובראשונים ובאחרונים – יסודה תערוכות של שני דברים שאינם עומדים במקומם. אילו היו עומדים במקומם – לא הייתה סתירה.

באופן הרחב יותר, השורש הוא להרגיל את הנפש לצאת מכל דבר שהיא עוסקת בו עם בהירות. לא רק כמות, ולא רק הגדרות יסודיות, אלא להעמיד כל דבר בטהרתו ובבהירותו. כאשר עוסקים בדברי תורה, עוזבים סוגיה אחת רק לאחר שהאדם מעמיד מה ברור לו ומה אינו ברור לו, אבל גם מה שאינו ברור – ברור שאינו ברור. שיהיה עולם ברור בכל דבר שהוא מתעסק בו. לפני שיש

השכינה, לתקן את התערובות. שהרי רק מי שמדרגתו זה הדבר, עולם ברור, יכול לנסות לברר תערובת מוחלטת. אך בסופו של דבר, הערב רב הם שגרמו לחטא העגל, "מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה" (שמות לב, כא). הם החזירו את התערובת לעולם, כמו חטא אדם הראשון.

אף על פי כן, עצם העובדה שמשנה רבנו ניסה לברר את הערב רב מגלה את מהותו, כוח להעמיד כל דבר על מקומו, כוח של בהירות, כוח של זה הדבר. כל מסירת התורה, מן משה ועד אנשי כנסת הגדולה, היא מסירת עולם ברור, שבו כל דבר עומד במקומו, וכל חלק וחלק מחובר לשורשו ללא תערובת.

המכוון של כל פני החיים הוא להגיע למדרגה זו. אמנם אין לנו מדרגת נבואה, ובוודאי לא מדרגת משה, אך יש לכל אדם חלקים בנפשו שהם בבחינת זה, וחלקים שהם בבחינת כה. עבודת האדם היא להרחיב את שטח ה'זה', ולהמעיט את שטח ה'כה', עד כמה שידו מגעת.

עבודת הדור: להפוך כה לזה

אצל כל אחד מאיתנו יש חלקים שהם כה, ויש חלקים שהם זה. הדוגמה הפשוטה: אם שואלים אדם האם עכשיו יום או לילה, התשובה אינה כה, אלא זה. בצהרי היום, כשהחמה ברקיע, כל אדם משיב תשובה ברורה. אבל בין השמשות, בנקודת האמצע, שם התשובות אינן מבוררות. כך אצל כל אחד – יש גבול עד היכן מגיע ה'זה'

² ע' בזה"ק (ח"א כו): אילנא דסטרא אחרא דאנון ערב רב, דאנון עץ הדעת טוב ורע. ושם (כה): וערב רב ודאי אינון הוו זוהמא דאטיל נחש בחוה, ומההיא זוהמא נפק קין וקטל להבל רועה צאן דאתמר ביה 'בשגם הוא בשר', 'בשגם' זה הבל, בשגם ודאי איהו משה, וקטיל ליה, ואיהו הוה ברא בוכרא דאדם... ולבתר בעא לאהדרא ערב רב בתיובתא, לכסאה ערייתא דאבוהי [-היינו אדם הראשון], דקודשא בריך הוא מחשבה טובה מצרפה למעשה, ואמר ליה קודשא בריך הוא מגזעא בישא אנון תסתמר מנייהו, אלין אנון חובה דאדם דאמר ליה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, אלין אנון חובה דמשה וישראל. עעו"ש. ע' בגמ' שבת (קמז): בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתו, עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתו. ע"כ. ובזה"ק (ח"א נב): בשעתא דקיימו ישראל על טורא דסיני אתעבר מנייהו וזוהמא דהאי חויה, דהא כדין בטול יצר הוה מעלמא ודחו ליה מנייהו, וכדין אתאחידו באילנא דחיי... כיון דחטאו בעגל אתעבר מנייהו כל אינון דרגין ונהורין עלאין, ואתעברו מנייהו אנון חגירו מזיינין דאתעטרו משמא עלאה קדישא, ואמשיכו עלייהו חויה בישא כמלקדמין וגרמו מותא לכל עלמא. וע' עוד בגמ' ע"ז (ה).

בהירות - אי אפשר לעזוב.

כאשר אדם מרגיל את עצמו לתפיסה זו, הוא הולך למהלך החיים של "משה שפיר קאמרת" (שבת קא:). זהו כוח החיים של עולם ברור. והשורש שבתורה צריך להתפשט להיקף החיים כולם, ברוב שטח החיים של רוב בני האדם, אין מגיעים אף ל'כה' של קדושה, ומיעוט דמיעוט מגיעים ל'זה הדבר', לעולם של ברירות.

ביסודי דברי רבותינו בהלכות דעות ובהסתכלות על החיים באופן ההיקפי, כל אחד במדרגתו ובדור שבו אנו נמצאים, ההסתכלות רחוקה מאוד מהמדרגה שנקראת זה הדבר. אם האדם אינו מרגיל את עצמו, כמו שנתבאר, שהעסק בדברי תורה יהיה באופן של ברירות מוחלטת, אז כשהוא מגיע לחלקים האחרים של החיים, מניין שתהיה לו אותה בהירות. אלא אם כן יש לו נטייה טבעית לברר עניין מסוים.

אבל אם הוא לומד תורה להשיג בכמות, לחדש חידושים וכדומה, והמכוון של הבהירות אינו עומד לפניו, אז קומת הנפש אינה מתרגלת לראות כל דבר ברור. וכשהוא לומד הלכות דעות לרמב"ם, דרך ה', דעת תבונות, או שאר ספרים - הוא מקבל יסודות, אבל אינו רואה עולם ברור. הוא חי בערפל, חי בערב, חי ב'כה'. וכשיסודי הדעות אינם בהירים, כל מציאות החיים שלו היא עולם של 'כה', לא עולם של 'זה'.

וכשיבוא משיח במהרה בימינו, ויהיה הגילוי של "עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכל אחד ואחד מראה באצבעו זה ה' קיוונו לו" (תענית לא.), הוא לא יוכל להצביע ולומר 'זה'. וכל כך למה, מפני שלא חי בעולם של ברירות. הוא חי ב'כה', וגם ההכרה שלו במציאות הבורא - אינה בהירה.

אם אינו מתעסק כלל לברר את החיים -

ודאי שהוא רחוק. אבל גם אם מתעסק לברר, אם אינו מעמיד סוגיות בבהירות - אינו חי ברור. יסודי הדעת שרבותינו הנחילו, שאצל רוב בני האדם שלא עמלו לברר, אין עולם ברור. וגם אצל מי שעמל, צריך י"ג נפות להגיע לדקות הבהירות. אבל שיהיו סוגיות בהירות, באופן של שלבים וברירות, במה מוסכם, במה חלוקים, מה יסוד הנידון, שהכל יעמוד בצורה בהירה. זה נקרא עולם ברור.

כשאין עולם ברור, חוזרת קומת התערובת. וכשחוזרת התערובת, זה לא נעצר בטוב וטוב מעורבים, אלא מתפשט לעולם התחתון שבו טוב ורע מעורבים. ואז אפשר לערב עוד ועוד. זהו הערב רב שבתוכו אנו נמצאים. בעומק, עניינו של הערב רב הוא האפשרות לערב את הכל, לקחת קדושה עליונה וטומאה עליונה ולערבב יחד. זה עומק הדור שבו אנו נמצאים.

ידועים דברי הוזה"ק (זוהר חדש, רות) שבדרא בתרא רובם של בני אדם יהיו ערב רב. אין הכוונה רק לנפשות, אלא לתפיסת הדור - תפיסה של ערב רב. כל בר דעת רואה פני הדור דידן שהכל מעורב זה בזה באופן מבחיל.

בהר סיני פסקה זוהמתן (שבת קמו.), נעשה טוב לבד ורע לבד. בחטא העגל - מעין חטא אדם הראשון - חזרה התערובת (עי' זוה"ק ח"א נב:). הערב רב גרמו לחטא, כלומר החזירו את תפיסת התערובת. בתחילה הייתה תערובת מועטת, וככל שמתקרבים לעקבתא דמשיחא - התערובת מתגברת.

ולכן עומק עבודת הדור צריכה להיות להיפך, לחיות בעולם ברור. מצד אחד קשה מאוד, כי הכל מעורב. מצד שני, דווקא מפני שהכל מעורב כל כך, מי שיש בו מעט קדושה רואה שאין כאן בהירות, וזה מכריח אותו להיכנס לעולם ברור. כמו אדם בעת שיש מעט ערפל בעולם סובר שהוא רואה הכל ולא שם לבו שהערפל משבש מעט את ראות עיניו,

אבל ביום של ערפל מוחלט הרי הוא נזהר בכל צעד, שם הוא רואה ניכחו שאינו רואה כולם.

אנחנו נמצאים בזמן ובקומת נפש של רוב אנשי הדור, שהיא תפיסה של ערב רב. ומהתפיסה הזו צריך לצמות אור של עולם ברור. תלמיד חכם אמיתי, במה שנצרך לו, יושב ומלבן כל דבר, מעמיד כל חלק בפני עצמו, רואה עולם ברור. לומד חומש, עולם ברור. לומד גמרא, עולם ברור. חי בתוך הדור – מלאכת בורר, לברר את מה שקיים.

הדברים הללו היו נכונים בכל הדורות, אבל בעיקר בעקבתא דמשיחא, בו קיים כוח הערב רב, שבו מוטל עלינו לברר את הכל. וזה המכוון במאמר חז"ל "עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכו' וכל אחד ואחד מראה באצבעו זה ה" וכו'. הדרך למדרגה זו

שמראה באצבעו 'זה', היא גופא משום שמי שחי בעקבתא דמשיחא מוכרח לברר ולהגיע למדרגת הבהירות המכונה 'זה'. מה שהיה העבודה של משה, האידנא הוא העבודה דידן. ולכן העבודה קשה מאוד. ועל זה צריך להגיע לדברי הרמב"ם הידועים בהלכות תשובה "כל אדם ואדם ראוי להיות צדיק כמשה רבנו". לא כמשה ממש, כידוע מדברי ר' אלחנן בהספדו על החפץ חיים^ה, אלא כתפיסה, תפיסה של חיים של עולם ברור.

ככל שנזכה, כל יחיד והכלל כולו, לצאת מן התערובת ולחיות בעולם ברור, ברירות לפנים מן ברירות, עד מעין של אספקלריא המאירה, כך נזכה במהרה בימינו לומר: "זה ה' קיווינו לו", עולם ברור ראיתי.

^ה נדפס בקובץ מאמרים ואגרות ח"ב עמ' פא, ונדפס גם בביאורי אגדות ע"פ הפשט (בסו"ס קובץ הערות, ס"ז) וזה לשונו שם: כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"ב) שכל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו. ואף שהתורה העידה (דברים לד, י') "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", היינו לענין נבואה ולא בצדקתו. אבל באמת הדבר פשוט מאד שאי אפשר לשום אדם להגיע למדרגתו של משה רבינו ע"ה גם בצדקתו, ואם כן דברי הרמב"ם צריכים ביאור. וזה ביאורו: מצינו בכתוב כי מרע"ה נקרא בשם עבד ה' (דברים שם ה, יהושע א א), ופירש הר"ק בריש יהושע כי גדר עבד הוא שאין קנין לעבד בלא רבו ויד עבד כיד רבו ומה שקנה עבד קנה רבו, וכזה היה מרע"ה שכל כחותיו וחושיו ודעתו היו כולן קודש לה' לבדו, ולא השתמש בהן לשום צורך אחר רק לה'. והמדה הזאת נדרשת מכל איש ישראל, כדתנן (אבות פ"ב מ"ב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והדבר הזה מוכרח מאליה, דהא כל מה שיש לו לאדם נקצב לו במדה ובמשקל לתכלית הנרצה, ולא ניתן לו שום דבר לבטלה, וא"כ ע"כ חובתו להשתמש בכל מה שניתן לו לעבודת השי"ת. וזו היא מדרגתו של מרע"ה. ואף שבודאי אפילו אם יעבוד אדם בכל כחותיו אלפי אלפים שנה לא יגיע עד קרסוליו של מרע"ה, היינו מפני שלא ניתנו לשום אדם כחו ובינתו של מרע"ה, אבל בשביל זה לא נגרע כלום מערכו של אדם פשוט, שהעני בקרבן עני יוצא ידי חובתו כמו העשיר בקרבן עשיר, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכין אדם את דעתו לשמים (מנחות פ"ג מ"א). וזו היא כונת הרמב"ם שכל אדם יכול להיות צדיק כמשה רבינו, היינו שכל אדם לפי ערכו ולפי כוחותיו יכול להיות עבד ה' כמו משה רבינו לפי כחותיו.

סוגיות במחשבה

גאל

תנ"ך

כשאחז"ל (קידושין ל ב) יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר (בראשית ו ה) רק רע כל היום וכו', אלא שהקב"ה עוזרו וכו', והוא ג"כ מחסדי הבורא וכו', כי מצד הטובה הוא כי ימצא האדם בדרך ה' התגברות יצרו עליו להחטיאו, והשם מורהו בדרך החיים, והיינו דאמרו המלאך הגואל אותי מכל רע, עכ"ל.

וכתב בחת"ס (בראשית כד א) וז"ל, "וה' ברך את אברהם בכל - היא מדה טובה הנקראת "ושמחת בכל הטוב" (דברים כו יא), כל הטוב גימט' ע"ב - חס"ד לאברהם. ולהנצל ממדה הנקרא "כל רע" המלאך הגואל אותי מ"כל רע", גימט' ש"כ דינים כידוע. אם תצטרף אברהם שהוא רמ"ח עם כל הטוב, רמ"ח-ע"ב, עולה ש"ך, לבטל דינים הנ"ל, והיינו ה' ברך את אברהם בכל, עכ"ל.

וכתב הגר"א (אדרת אליהו, שמות יז, יד) וז"ל, ושם (באצילות) המלאך הגואל וכו', שאין שם רע, (כדכתיב (תהלים ה ה) לא יגורך רע), יברך את הנערים, וכו', והברכה בא"ס, עכ"ל עיי"ש. וכתב בהכתב והקבלה (פסוק טו) וז"ל, יש כאן תמיה רבתי, האיך אמר יעקב המלאך הגואל אותי, למה לא הזכיר הסבה הראשונה ית' שהוא הגואל האמתי. וממנו תבוא הברכה אל הנערים, לא מן האמצעי. וכמו שהתחיל האלקים אשר התהלכו. וראיתי דבר חדש במכדרשב"י (זוה"ק ח"ג קפז). כי שם מלאך הוא שמא דקב"ה, וכ"א בתקונים (תיקוני זו"ח ח"ב סח): ובגין דשכינתא איהי כלילא מעילאין ותתאין אתקריאת מלאך, וכו', עכ"ל עיי"ש. ועין זוהר ח"א סא א. ועוד מקומות רבים.

וכתב הגר"א (תיקוני זו"ח ח"ב סא), מלאך ה' -

המלאך הגואל אתי מכל רע

(בראשית מח, טז)

ופירש רש"י על אתר וז"ל, מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי, כענין שנאמר (שם לא יא) ויאמר אלי מלאך האלקים בחלום יעקב, עכ"ל. ועין רמב"ן (בראשית לא, יג). שמות ג, ב.

וכתב בציוני על אתר וז"ל, וכתב ר' מנחם בחבורו, כי המלאך הגואל, הוא מיכאל, עכ"ל. ובפרשת בא (יב יב) כתב וז"ל, המלאך הגואל הנקרא מטטרו"ן עכ"ל. ועין עוד בדבריו בפרשת משפטים (כג כא), ועוד. ועין מאירת עינים, סוף פרשת לך לך, ועין תורה אור על הרמב"ן, ויצא לא יג. ועל אתר. ועין גור אריה, (על אתר) פסוק ט"ז. וכתב בשפתי כהן (דברים י כ) וז"ל, "ומדת) המלכות שהיא נקראת מלאך, המלאך הגואל", עכ"ל. ועין אור החיים שמות כג, כ. ותורת משה לחת"ס (על אתר, פסוק טו). והיא השכינה.

הרי שנחלקו האם זה מלאך כפשוטו, או השכינה, ותרגום מלאך, אלקים. ועין הכתב והקבלה (בראשית לא י"א). ועין זוה"ק, ח"א רל, א. וח"ב קטז ב. ח"ג צה ב. ותקוני זוהר חדש, תקון קדמאה (ח"ב פד:), שאמרו, מאי 'המלאך', אם היה אמר 'מלאך' היה משמע על חנוך, מטטרו"ן, אבל ה' בתוספת היא השכינה, שהיא ברכה, ברכת ה' היא תעשיר.

ובאור החיים על אתר כתב וז"ל, המלאך הגואל - פירוש מאור ה' אשר יצו ה' את ידידיו אליו, וקרא שם מלאך, כי קול ה' חוצב להבות אש, והוא כוונתם באומרם המלאך וגו', פירוש שיהיה מימרא דה' בסעדם ויברך אותם, עכ"ל. ובפנים יפות (על אתר פסוק טו) כתב וז"ל,

ה"כ כתב הרמב"ם וכו', עיי"ש. וכתב בשם משמואל (ויחי, תרע"א, ד"ה ואלקים) וז"ל, "לשון גאולה כתב הרמב"ן דהוא כעין לשון מכירה שהחפץ נעשה של הלוקח, לא שישתלק המוכר את עצמו מהחפץ", עכ"ל ודו"ק בדבריו.

ועיי"ש לפ"ז מהות גאולת מצרים. ועין ביאור ספר המצות לרס"ג, מנין לא תעשה, סימן צא (ד"ה אמנם לכאור' א"א, וד"ה אשר לכן).

עוד כתב הרמב"ן (ויקרא כה כד) וז"ל, גאולה - כמו גאל ה' עבדו יעקב (ישעיה מח כ), שהוציא עבדו מיד המחזקים בו, וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה, אף זה תתנו גאולה לארץ, שאני רוצה לגאול ארצי וכו' שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם, עכ"ל. וזהו דוקא גאולה של בעלים ולא גדר קנין.

וכתב רבינו בחיי על אתר וז"ל, ענין קרי"ס, זהו שנאמר וגאלתי אתכם בזרוע נטויה וגו', וזהו שלא תמצא לשון גאולה ביצ"מ רק אבדן המצרים, שנאמר (שמות יד כז) וינער ה' את מצרים בתוך הים, וסמך ליה (פסוק ל) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל, כי אז נחשבו גאולים ונושעים, עכ"ל עיי"ש.

ובכל ארץ אחוזתכם גאלה תתנו

לארץ (ויקרא כה, כד)

יש גאולת קרקע מחבירו ויש מהקדש. וכתב בקרית ספר (הלכות ערכין וחרמין ריש פ"ה), מצוה על מקדיש שדה אחוזה שיגאלנו הוא, דכתיב בערכי בהמה (ויקרא כז כז) "ואם לא יגאל" ע"י הבעלים "ונמכר בערכך" לאחרים, אלמא מצות גאולה קודמת למצות מכירה. ונכתב ט"ו פעמים גאולה, כמ"ש חז"ל, חוץ מ"לא יגאל" (ילקוט ראובני ויקרא כה ל), וחלקם בגאולת קרקע וחלקם בגאולת עבדים.

וכתב בספורנו (שמות טו י) וז"ל, "נשפת ברוחך - באותו הרוח עצמו שהקפא קרקע הים ונעשה דרך לעבור גאולים, נשפת לכסות הרודפים ולאבדם, עכ"ל. והרי ששורש הגאולות גאולת מצרים היה הם בחינת גאולה

היא שכינה כידוע בסוד המלאך הגואל וכו'. ושם (סט), המלאך הגואל - שבידו הגאולה ובידו הברכה, עכ"ל. וכתב בספר הפליאה (ד"ה וראה והבן כשרצה הש"י לגאול) וז"ל, "נקרא המלאך הגואל השליח בשם משלחו", עכ"ל. ודברים הללו הורחבו רבות בחכמת האמת.

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (שמות ו, ו)

וכתיב להלן (טו יג) נחית בחסדך עם זו גאלת. וכתב הרמב"ן על אתר וז"ל, כי יעשה בהם שפטים, עד שיאמרו המצרים הנה לך ישראל בפדיון נפשנו, כי טעם גאולה כענין מכר, עכ"ל, וכמ"ש (ב"מ מז א) גאולה זו מכירה, וכן הוא אומר (ויקרא כז כז) לא יגאל. אולם בפשוטו גאולה זו גאולה ומכירה זו מכירה, כל חד לעצמו, ועין ויקרא כה, לג, במפרשים שם. ועין בכורות לב ב, דלא יגאל אף איסור מכירה במשמע. וכתב רש"י (ב"מ שם) וז"ל, גאולה זו מכירה שמכר לו מכירה גמורה בדמים ולא קיבל מעות, ובאים הם לקיים דבר מכירתן ע"י קנין, עכ"ל. ובתוס' שם (ד"ה גאולה) כתבו וז"ל, ומפרש ר"ת גאולה זו מכירה, ולרבי יוחנן גאולה בכסף, ולר"ל במשיכה, עכ"ל. ולפ"ז דו"ק בדברי הרמב"ן הנ"ל. ועין שו"ת חת"ס ח"ז, תשובה לה. וכתב בתוס' רי"ד (קידושין ג א) גאולה זו מכירה שאע"פ שאין כאן לא כסף ולא שטר ולא חזקה, בסודר קנאו, עכ"ל. ועיין מהר"ם על תוס' ב"מ שם.

וכתב הגרי"ז (סטנסיל בכורות לב, א) וז"ל, דאף דבאמת הם ענין אחד מכירה וגאולה, מ"מ כל שפודה הבעלים זה חשיב גאולה, אבל לאחר זה נחשב כמכירה, עכ"ל. וזהו גדר גאולה רק בבעלים שחשיב הדבר לו, ופשוט. וכמ"ש בגור אריה (ויקרא כז כז) וז"ל, שאין חילוק בין לשון גאולה ובין לשון מכירה וכו' אלא שהגאולה שייך בבעלים, ומכירה לאחרים, עיי"ש. ועיין עוד בדבריו, ערכין כה א ד"ה בפ"ד מערכין

הוא ימית את הרוצח בפגעו בו הוא ימיתנו, אלא שיכול אין לו אלא זה שיש לו גואל, מי שאין לו גואל מנין, ת"ל גואל הדם, מכל מקום. ועין כל הסוגיא פ"ב דמכות, עין מלאכת שלמה מכות פ"ב מ"ז, החילוק בין גואל הדם לכל אדם, ועין סנהדרין מה ב. על ונקרא לשון "גאל", וטעמו פירש בחשק שלמה (שורש גל) וז"ל, פעל גאל, להוראת הגאולה, אם גאולה מן הצרה, כמו המלאך הגואל אותי מכל רע (בראשית מט טז), או גאולת משכון, כמו וגאל את ממכר אחיו (ויקרא כה כה), או גאולת שאר כמו גאל הדם, כולם מלשון התגלות וגילוי, שהצרה והשעבוד כעין מכסה על המצר והמשועבד, ויפול על הסתלקות המכסה לשון "גאולה", עכ"ל. וגואל הדם, היפך "וכיסנו את דמו" (בראשית לז כו), והבן.

ורוצח ראשון קין, ושם היה גילוי של דם, קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה (שם ד י), והוא מעין בחינת גואל הדם, אולם יש בו אף דין גואל הדם, כמ"ש (שם פסוק יד) והיה כל מוצאי יהרגני, מדין גואל הדם. עין רש"ר הירש שם (פסוק יג).

וכתיב (במדבר לה לג) ולא רץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו, וכפרה לשון כיסוי, כמו כפורת, וזהו לא יכופר, הינו לא יכוסה, כי אם בדם שפכו, והינו גילוי דם שפכו. ולפ"ז כל רוצח שופך דמים הורגים אותו, הוא מעין בחינת גואל הדם. ולכן אמרו כשאין לו גואל, ב"ד ממנין לו גואל (סנהדרין מה ב), ובעומק כל גואל הדם, הוא מעין ידא אריכתא של ב"ד, אפילו בלא מינהו ב"ד, ושליחותם עבד, ודו"ק היטב. ואף שלכתחילה עיקר דין גואל הדם הוא כשבקברו קרבת דם, אולם הוא כח ב"ד.

עוד ביאור מהי מהות גאולה של גואל הדם, כתב בשיח שרפי קדש (סעודות שבת אות פ) בשם חידושי הרי"ם וז"ל, שגואל הדם הוא ימית את הרוצח, שלא נח נפש הרוצח מהממשלה אשר משל עליו הרוצח, עד שיבוא קרובו

קרקע, ונעשה גאל לישראל, וגעל למצרים, ודו"ק. וזה היה ביום השבעי ליצ"מ, בחינת שמיטה. אולם עיקר גאולה שלמה ממצרים, היה ביום החמשים, מתן תורה, בחינת יובל.

ואור זה של הגאולה ממצרים מאיר מאוד בתוך א"י, ולכן כתיב ובכל ארץ אחוזתכם גאלה תתנו לארץ. וכמ"ש בחזקוני על אתר וז"ל, שלא תהא מכריתא אלא משכנתא, עכ"ל. ודו"ק שזהו גמר כל אחיזתם בקרקע בא"י, ולכן נאמר דייקא "לארץ", א"י, ודין זה אינו נוהג בחו"ל.

וכן יש גאולה לעבדים, ובעומק יותר גאולה לכל נפש, וכמ"ש בשפתי כהן על אתר וז"ל, בא לומר הקשר והאחוזה שיש לגוף עם הנשמה, שבאה לו לגוף גאולה - כלומר הארה - מנשמה ע"י הרוח, שהן שלשה עולמות, נפש רוח נשמה, והנשמה נותנת הארה ברוח והרוח בנפש אחר שכלה הברש, וזהו "ועצמותיך יחליץ" (ישעיה נח, יא) וכו', וזהו גאולה תתנו לארץ, ואומר הקב"ה לנשמה ולרוח שיביאו גאולה לארץ שהוא הגוף, ע"ד מ"ש חז"ל (מגילה טו א) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שהוא האדם שהוא עולם קטן, ששפתותיו דובבות בקבר. "גאולה" - "גאלה" כתיב, כד"א קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט יט), גם זהו ציווי לכל מי ששמע שמועה מפי חכם שיאמר על שמו, זהו גאלה, תתנו גאולה לארץ, עכ"ל.

והבן שיש גאולה בבחינת עש"ן: עולם - לארץ, שנה - יובל בחינת גאולה לכל, נפש - כנ"ל.

והיה לכם הערים למקלט מגאל וגו'

(במדבר לה, יב)

וכתיב (פסוק י"ט ולהלן) גאל הדם וגו'. וכן דברים י"ט ו, כל הפרשה שם. וכן יהושע פרק כ.

ואמרו בספרי (על אתר פסוק כא) גאל הדם ימית, מה ת"ל, והלא כבר נאמר (פסוק יט) גאל הדם

לוא אלקים קרובים אליו, לנקום ביצה"ר, ובזה יהיה גאולה לישראל, עכ"ל. בבחינת ונקתי דמם לא נקיתי (יואל ד כא).

ויעשה ברוצח הנקמה, ולכן נקרא גואל הדם, שגואל את הנפש הנרצח וישקיט אותו, ובזה יש גאולה לנפש הנרצח, כן עתיד הקב"ה אשר קרוב לנו כמ"ש (דברים ד ז) מי גוי גדול אשר

ש"ס

עליהם רמזו רז"ל פרק כל כתבי, אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות היו נגאלים. וז"ס איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמורו, שהם שני שבתות האמורים כנגד אב ואם, עכ"ל, עיי"ש. והוא אור של קדמה לעולם, קב"ה ושכינתיה. ועין עוד תפארת שלמה פר' בראשית (לשבת בראשית ד"ה עוז) וז"ל, ב' שבתות, פירוש לעורר הקדושה מאור שקודם הבריא, ומה שיהיה לעתיד במהרה בימינו יום שכולו שבת, עכ"ל עיי"ש. ועין עוד דבריו, לר"ה, ד"ה או יאמר אתם נצבים, וכן רות, ד"ה ותקראנה.

וטעם נוסף לשתי שבתות, כתב בפנים יפות (ויקרא יב ב) וז"ל, דהיינו ע"י שבת ראשון, יתקדש לעשות הכנה על שבת שני, וכו' וכו' מצינו בקדושת שבת שצריך הכנה כדכתיב (שמות טז ה) והכינו את אשר יביאו, עכ"ל, עיי"ש. ועין שם משמואל, וישלח, תרע"ח ותרפ"ג, וויצא תרע"ט, ואמרי מנחם, אמור (אות י) ובהר

א"ר יוחנן משום רשב"י, אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן נגאלים, שנאמר (ישעיה נד ד) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי, וכתוב בתריה והביאותם אל הר קדשי וגו' (שבת ק"ח ע"ב)

ובמקומות אחרים בחז"ל איתא אפילו שבת אחת. עין ירושלמי תענית, פ"א סוף ה"א. וכתב בשפתי כהן (שמות לא יג) וז"ל, אך את "שבתותי" תשמורו - אמר "אך" כמ"ש ז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלים, לזה אמר "אך", כאדם שהוא נוהג וגונח ואומר, אך לו היית עושה דבר פלוני, לזה אמר "שבתותי" כמ"ש ז"ל שתי שבתות.

ובנחל קדומים (שמות לא יג) כתב וז"ל, כי מצות שבת וכבוד אב ואם שוות, כי זה כבוד אב ואם גופניים וזה כבוד אב ואם רוחניים, שהם קב"ה ושכינתיה הנקראים שני שבתות, אשר

^א ז"ל: וזה שרמזו חז"ל אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלים, פ"ב' השבתות, הא' הוא השבת שהיה קודם בריאת העולם, רעוא דרעווין, הרצון הקדום לבריאת עולם שהיה כולו טוב. והשבת השנית הוא יום שכולו שבת שאנו מצפים במהרה בימינו.

^ב ז"ל: איתא בגמ' אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלים, ובמקום אחר איתא אלמלא שמרו בני ישראל שבת אחת היו נגאלים. מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי האמת כן הוא, בחי' ב' שבתות הם שבת אחת, כי האתערותא דלתתא ביום השבת הוא מעורר בחינת השבת העתיד לבא במהרה, יום שכולו שבת.

^ג ז"ל שנת תרע"ח: וכענין שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה בהא דאיתא אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות מיד נגאלים, כי לשמירת שבת כראוי לו אי אפשר לבוא אלא למי שטרם בששתי ימי המעשה הקודמים בתורה ותפילה מצוות ומעש"ט כדבעי, וגם זה קשה מאד, אלא בשביל שמירת שבת הקודמת יכולין להחזיק מעמד בימי המעשה שלאחר, א"כ צריכין לשתי שבתות, שבת ראשונה להחזיק מעמד בימי המעשה שלאחר, ועי"ז זוכין לשבת שני' שלאחר' לשמור את השבת כראוי לו ואז זוכין לגאולה שלימה, עכ"ל. וכע"ז כתב בסוף שנת תרפ"ג.

^ד ז"ל: שהמירוק על חטא וכו', ה' מה שיצא יעקב אע"ה מבאר שבע מקום הקדושה וכו', אפי' מבלעדי הליכתו לבית לבן הארמי מקום נחש וקסם, אלא אפי' לארץ אחרת, היתה צרה גדולה וכו'. ולא די' לצרה זו, אלא עוד שהלך לבית לבן המכשף הגדול שאין כמוהו בכל העולם וכו', זה הוא מירוק לחלק השני של החטא וכו'. שבת הוא כדמיון באר שבע, שישראל מתענגים אתכא דרחמנא ויוצאין ממנו לימי החול, ובארץ אויביהם שהאור טמא ובזיעת אפם ובעבודת עבד מכודן לעצמו מוציאין את פרנסתם הוא דמיון הליכת יעקב"ל אחר וכו'. ע"י המירוק של היציאה משבת לימי החול ומירוק ימי החול כאשר הם על הכוונה

ועין עוד דרשות בנין דוד, תרכ"ו. שתי שבתות, שבת בראשית אתערותא דלעילא, ושבת מצרים, פסח, אתערותא דלתתא. ויתר על כן כתב בפנים יפות (ויקרא י"ט ל) וז"ל, והיינו דכתיב את שבתותי תשמרו, לפי ששלשה ימים ראשונים נקראים על שבת העבר, ושלשה ימים אחרונים נקראים על שבת הבא, בהם שבת קיים לעולם, וז"ש אילו שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלים, דהיינו שכל ימות השבוע יהיה מקודש, משבת שלפניו ושל אחריו, עכ"ל. ודו"ק שהוא הכנה ליום "שכולו" שבת, ולכן דייקא נגאלים, ודו"ק.

ביאור נוסף כתב המהר"ל על אתר וז"ל, כאשר ישראל בין האומות הם שפלים, ירודים תחתיהם, וכשנגאלו הם מתעלים עליהם וכו', לפיכך יציאת ישראל מן האומות צריך לשתי מדרגות, כי עתה תחתיהם ויתעלו ישראל עליהם, וכו' ולכך צריך הבדל אחר הבדל והתעלות אחר התעלות (שלב ראשון לצאת מתחתיהם, ושלב שני לעלות מעליהם) וכו', וז"ש אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלים, עכ"ל. ועין צמח צדיק, שמיני (ד"ה ואת שציר').

וע"פ קבלה, זהו חיבור יסוד ומלכות, עין קהלת יעקב ערך שבת. וכן הוא כנגד ב' נקודים, לאה ורחל, עין רמח"ל (אוצרות רמח"ל שמות לא יג).

ועין עוד פחד יצחק, על שבת, מילואים למאמר ד'. ועין דברי הפנים יפות, ועין עוד דגל מחנה אפרים, ליקוטם, ד"ה אלמלא, שקאי על יוה"כ, שנקרא (ויקרא טז לא) שבת שבתון, ועין עוד קדושת יו"ט, כי תשא (ד"ה ואתה דבר), שהוא שביתה למעשים? לגבוה?.

והלל זה מי אמרו, נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהיו אומרינן אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן (פסחים קיז ע"א)

וכתב הרמב"ן (שם קיח א) וז"ל, שאין לך הלל חובה כאכילתן פסחים, שהוא שעת גאולתן, עכ"ל.

וכתב בערוך לנר (סוכה לח א על תוד"ה מי) וז"ל, ואמרינן דנביאים תקנו להם לישראל לומר הלל על כל גאולה מן צרה עיי"ש, וא"כ משמע דגם הלל דעצרת וסוכות הוא מן הטעם זה, י"ל דודאי חגיגת עצרת וסוכות הם זכר לגאולת מצרים, שהרי כתיב בעצרת בפרשת ראה (טז יב) וזכרת כי עבד היית במצרים, וכן בסוכות למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני"י בהוציא אותם מארץ מצרים (ויקרא כג מג), והיינו דשלש גאולות היו לנו, גאולה משעבוד מצרים וזה היה בפסח, וגאולה מטומאת מצרים וזה היה בשבועות ע"י גרות בשעת מתן תורה, וגאולה מרדיפת מצרים ומן סכנות המדבר ע"י ענני כבוד. ולכן שפיר לומר דהלל נתקן לגאולה מן הצרה, אבל מכל מקום לא נתקן על "הנס" דגאולה בעצרת וסוכות כמו בליל פסח שהוא ממש על הגאולה ובעת הגאולה, עכ"ל עיי"ש היטב. ולדבריו עיקרו של הלל נתקן על פסח דייקא, על גאולת מצרים דייקא, ולדברי הרמב"ן הנ"ל, דייקא על ליל פסח, ובליל פסח פתיחיהם? ובו ברכת אשר גאלנו דייקא.

ובעומק, אמרו אומרינן אותו על כל פרק

הנכונה, זוכין לשבת השני' כענין יעקב ויבוא יעקב שלם (בראשית לג יח), והי' תיקון לכל ענין הגלות ומיד נגאלין.

ה ז"ל: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, ואיתא בכתבי כ"ק מרן אאמו"ר זצלה"ה זי"ע, כי אלו שתי שבתות המה שבת בראשית, ושבת הארץ, ע"כ, היינו כי שני אלה מורים על האמונה, ובזכות האמונה באה הגאולה, כדאיתא בילקוט (דושע תקיט).

י ז"ל: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, היינו שבת בראשית, ופסח הנקרא ג"כ שבת כמו שכתוב (שמות כג יא) "ממחרת השבת" דהיינו פסח.

י ז"ל: וישמור השתי שבתות עם ו' ימי המעשה וכו'.

ליל ט"ו בניסן שהוא יו"ט, דהא מליל שימורים דמיירי מליל יציאת מצרים דהוי בט"ו בניסן איתא ליה, עכ"ל עיי"ש. ונראה לפ"ז שתשרי היינו ר"ה, ביום שכתוב "יום" תרועה יהיה לכם, וניסן, היינו "ליל" פסח לילה המשומר דייקא ולא ביום, ודו"ק, אלא שליל פסח נאמר עליו לילה כיום יאיר (תהלים קלט יב. זוה"ק ח"ב לח.), וגדרו אור יום, ודו"ק. ולפ"ז גאולה ביום ר"ה הוא מדין חסד, כדכתיב (תהלים נב ג) חסד אל כל היום, אולם גאולה מדין ליל פסח, לילה זמן דין, אולם באמת ליל פסח התעורר אור הרחמים דייקא, כנודע.

אולם בפשטות דברי הגמ' משמע שתלוי בחדשים, תשרי או ניסן, וביאר בבן יהוידע (שם י ב) וז"ל, הטעם, דאמרו רז"ל גאולת ישראל ממצרים היתה מסטרא דנוק', לכן אמרו שירה לשון נקבה מפני שיש אחריה שעבוד, אבל גאולה העתידה להיות במהרה בימינו מסטרא דדוכרא שאין אחריה שעבוד וכו', ובזה מובן הטעם שפיר, בניסן שהוא ראש דנוק' נגאלו? ממצרים, כי זו היתה גאולה שיש אחריה שעבוד, אבל בתשרי עתידין ליגאל כי תשרי ראש חדשי הדוכרא, וגאולה עתידה מסטרא דדוכרא, אז יובן בס"ד, ניסן חסד וכו', אבל גאולה העתידה תהיה על פי מדת הגבורה, וכו', ולכן בתשרי שהוא דין וכו' עכ"ל. ונודע הסתירה בכתבי האריז"ל האם חדש הקיץ חסד והחורף דין, או להיפך, ואכמ"ל.

ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן, ולכשנגאלין אומרין אותו על גאולתן, והיינו שזה? כל גאולה וגאולה, הוא גאולת מצרים ודו"ק היטב היטב, שתקנו הלל רק על גאולת מצרים, וכל הגאולות אינם אלא ענפים של גאולת מצרים.

וכתב בבגדי ישע (או"ח סימן תפ) וז"ל, ודע מחלוקות הלל, מפני שחצי דחצי הלל דקודם סעודה מדבר הכל ביציאת מצרים ושייך לכל ההגדה שקודם הסעודה דמיירי כולה ביציאת מצרים, אבל חצי הלל האחרון וגם רוב סיפורי ההגדה שאחר הסעודה מדברין בשאר גאולות וגאולה העתידה ב"ב, עכ"ל, ודו"ק שהלל העיקרי שהוא בליל פסח כנ"ל מדברי הרמב"ן, עיקרו חיבור גאולת מצרים עם כל הגאולות כולם, ודו"ק היטב.

ר' אלעזר אומר וכו' בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל, ר' יהושע אומר וכו' בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל
(ר"ה יא ע"א)

ואמרו (שם ב) בתשרי עתידין ליגאל, אתיא שופר שופר, כתיב הכא (תהלים פא ד) תקעו בחודש שופר, וכתיב התם (ישעיה כז יג) ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ר' יהושע אומר בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל, מנלן, אמר קרא (שמות יב מב) ליל שמורים, ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית. והרי שגדר הגאולה בתשרי "שופר", וגדר הגאולה בניסן "שמירה", משומר מן המזיקין.

וכתב המהרש"א (שם י ב) וז"ל, ואומר בתשרי עתידין ליגאל - כי בעתיד יבואו הרחמים גמורים לישראל כמ"ש (ישעיה נד ז) ברחמים גדולים אקבצך וגו', ומיתי ליה מדכתיב יתקע בשופר, דבתקיעה מורה על רחמים, עכ"ל.

וכתב בטורי אבן (שם י"א ב) וז"ל, דלר"א דס"ל דעתידין ליגאל בתשרי, היינו ביו"ט של ר"ה שהוא בתשרי ויום תרועה, דהא מתקעו בחודש שופר ומג"ש דשופר שופר אתיא ליה הא. וכן ר"י דאמר בניסן עתידין ליגאל היינו

גלות האחרון היה בטבריא, ונשארו שם עד זמן הגאולה במהרה בימינו אמן, עכ"ל.

והנה בית המקדש נחרב בחודש אב, וכתב בן יהוידע על אתר וז"ל, טבריא אותיות ארי-טב, כלומר חודש אב שמזלו ארי, יהיה טב לישראל, עכ"ל. היפך חודש אב שנחרב בו ביהמ"ק, בטבריא מתהפך לטוב, בחינת מ"ש (איכ"ר א, נא) שתשעה באב נולד משיח. וכן רמז באותיות טבריא אותיות אב, והבן.

עוד כתב באמת ליעקב הנ"ל (מערכת אות ר, אות עד), וז"ל, על דברי הגמ' דידן, נמצא דהגאולה מתחלת מעיר הקודש טבריא, תו ובזוה"ק (פרשת שמות ז): איתא וז"ל, "ומהדר גאווה" (ישעיה ב ט) דא משיח, "בקומו לערוץ הארץ", כד יקום ויתגלו בארעא דגליל. וכתב שם הרב הגדול מוהר"י אזולאי ז"ל בהגהותיו, דמה שאמרו בארעא דגליל הינו בטבריא, דגם טבריא היא מארעא דגליל, וכו', נמצאנו דהגאולה מתחילה מעיר הקודש טבריא תחלה, והמלך המשיח שם יתגלה בתחילה, וגם הבשורה האמורה במלאכי (ג כג) הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו', יהיה בעיר הקודש טבריא תובב"א, יען שאמרו בעירובין (מג:): כי אתי אליהו ויבשר בשורה לבית דין הגדול אתי, ובית דין הגדול בעיר טבריא כמ"ש בגמ' וכתבו הרמב"ם, עכ"ל.

גלתה סנהדרין וכו', מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, וכו' ומאושא לשפרעם, משפרעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריא, וטבריא עמוקה מכולן, שנאמר (ישעיה כט ד) ושפלת מארץ תדברי, וכו' א"ר יוחנן ומשם עתידין ליגאל שנאמר (ישעיה נב ב) התנערי מעפר קומי שבי

(ר"ה לא ע"א)

ועין פני יהושע, כתובות קיא א, ד"ה דאמר רב יהודה כל העולה. וכן פסק הרמב"ם הלכות סנהדרין, פרק יד, הלכה יב. ועין בן יהוידע על אתר טעם מדוע עתידין ליגאל דייקא מטבריא.

וכתב טעם נוסף באמת ליעקב (מערכת אות ט, עץ חיים, אות י"ט) וז"ל, יש לתת טעם ג"כ מ"ש במסכת ר"ה עשר גליות גלו הסנהדרין וכו', ולבסוף גלו לעיר הקודש טבריא ושם נשארו ומשם עתידין ליגאל, דצריך לתת טעם על מה ועל מה היתה זאת דנשארו הסנהדרין בטבריא ולא במקום אחר, ולפי המבואר הנה נכון, בהקדים עוד מ"ש במגילה (ו א) למה נקרא שמה טבריא, שיושבת בטיבורא של ארץ ישראל, ונמצא דטבריא דומה לביהמ"ק, כמו שביהמ"ק היה טבורו של "עולם" כן טבריא הוא טיבורו של "ארץ ישראל", וא"כ משום הכי

^ח ז"ל: וכשנתקלקלה השורה גלו ממקום למקום ולעשרה מקומות גלו, וסופן לטבריא, ומשם לא עמד בית דין גדול עד עתה, וקבלה היא שבטבריא עתידין לחזור תחילה ומשם נעתקין למקדש.

מדור
רל"א
שערים

צירוף

ג - א / ג - ל / א - ל

ג-א

בקדושה דוד, שהיה אדמוני. והוא בחינת א', כנ"ל. ב. מתנגד לתאומו, יעקב, שהוא האב השלישי, ג, כנ"ל. ובחינה זו מתגלה בזרעו של עשו "אלוף מגדיאל" (בראשית לו, מג). ואמרו חז"ל (פדר"א, פל"ח): "בשכר שפנה את כל כליו בשביל יעקב אחיו, נתן לו מאה מדינות, משעיר ועד מגדיאל, שנאמר, אלוף מגדיאל". אותיות גא - מדיל. והוא כח גאותו של עשו כמ"ש חז"ל שהראה הקב"ה ליעקב שרו של עשו עולה ואינו יורד.

ובחינת ידיו של עשו הוא יד קמוצה הנקראת אגרוף. אג-פור. בחינת אגד, שאוגד ומצרף את חלקי היד, פרורים, אצבעות. ובזה מתנגד לכל קומת ישראל, אברהם יצחק יעקב, ודוד. ועשו נקרא כן מלשון עש-ו. עש בעל חי המכרסם בגדים. וצורת הכרסום שמבטל את האריגה, ארג, אג-ר. בחינת אגר, מצרף ומחבר, והעש, עשו, מבטל חיבור זה, ובעומק יותר מתנגד למרכבה הק' שהיא בחינת "מרכבתו ארגמן". אג - רמן.

ובחינה נוספת בעליה זהו יוסף. שמחד בנימין קרא לבניו ע"ש יוסף, ונקרא בנו "גרא", לשון גירות. אולם מאידך גמליאל בן פדהצור (במדבר א, י) ואמרו חז"ל שכר גמלו א-ל ונעשה מלך על מצרים. גמליאל, גא-מליל, "על פיך ישק כל עמי".

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: גמא, מגדיאל, גרא, אגם, גאה, גאל, אגרא, אגן, ארגמן, ארג, גמליאל, פגעיל, גדיאל, גאואל, הגיא, אג, ארגוב, אגר, אגן, אגד, ארגז, אגרת.

א - ג. מהות התחלת דבר בראשיתו הוא אחד א', ואח"כ מתפרט לשלש. והדוגמא השורשית לדבר, אדה"ר, ואח"כ מתפרט לג' אבות, אברהם יצחק ויעקב. וזהו בחינת שלשלת, השתלשלות, מלשון שלש, שמאחד נשתלשל ונעשה שלש. וזהו מצד האורך. ומצד הרוחב נעשה ג' קוין, ימין שמאל ואמצע.

וזהו בחינת אגג מזרעו של עמלק, שכל מהות עמלק פרוד, ואגג מפיל השורש של בראשית ונשאר רק ג'. א-ג-ג. ונעשה מג' עוד ג' וכן הלאה, כי מהותו ההתפרטות וזהו ראשית גוים עמלק, ראשית של ההתפרטות ומדתו גאוה גאה, ג-א, שמשליט ג' על א'.

והיפוכו מדרגת דוד המלך, שהוא רגל רביעי במרכבה, ג' - אבות - א', דוד. שהוא בחינת "אבן מאסו הבונים", א' למטה מג', ואח"כ זוכה ל"היתה לראש פינה", שנעשה ראש השלישים, ראש לשלש אבות, כמ"ש (מ"ק טז ע"ב). והוא בחינת גאל, גאולה של הגאה, עליה כנ"ל, כי מהות הגלות, ירידה, ומהות הגאולה, עליה.

וישנו עוד בחינת תיקון לא' שמתחת לג' מלבד תיקון עלית א' למעלה מג' כנ"ל, והוא בחינת אגר, אג-ר. אגרת, אג - רת. לשון אסיפה, בחינת כלי, כל"י ר"ת כהן לוי ישראל, כנודע. שהכלי אוגר אוסף ומצרף את כל ג' החלקים ומקבצם לאחד. והוא בחינת דוד שזה מהותו של מלך "מקבץ כל ישראל". וכלי זה נקרא גמא כמ"ש (שמות ב, ג) "ותקח לו תבת גמא". ופרש"י "ודבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה", כלומר יש רך קשה וממוצע, שהוא: בחינת חסד, רך. דין, קשה. ורחמים, אמצע. כנודע. ותבת גמא, מצרפת אל שלשתם, ולכך יכולה לעמוד כנגדם. ומעין זה ארגז ואגן.

והנה עשו יש בו ב' בחינות. א. פסולת של יצחק, הדין הקשה הבלתי מתוקן, וע"ש כן נקרא אדום, דין אדמימות דקלקול. וכנגדו

ג-ל

גיל, נעשה להג, לג-ה, ואזי מאכלם שתחילה היה בבחינת לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן, והיה נבלע באיברים, נעשה גללים, גלל, גל-ל. והעגל נעשה מתכשיטים, בחינת עגיל, עי-גל. וע"י קרבן שהקריבו הפך לפיגול, פיו-גל, ועי"כ נעשה געל, גל-ע, ואמרו חז"ל לא עבדו ישראל ע"ז בעגל אלא כדי להתיר להם עריות, והיינו בחינת שגל, ש-גל. והיה ראוי לכלותם אולם הקב"ה הבליג, ב - לג, ופורע בכל צרה מקצת מחטא העגל, כמ"ש בסנהדרין.

והתיקון לחטא זה הוא יוה"כ שנתנו בו לוחות שניות בבחינת הארת תבא האם ותקנח צואת בנה. שהבן הוא בבחינת גוזל, גל-זו. ועיקר הכפרה ביוה"כ ע"י שעיר לה' ושעיר לעזאזל, הנעשה ע"י גורל, גל-רו. ואזי מלבן עונותיהם של ישראל כשלג, ש-גל, כנ"ל.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: אביגל, אגרטל, גל, דלג, גילה, גבל, גאל, אלגביש, אלמוג, לעג, גבל, גבול, גורל, גלה, גזל, גלגל, גלכוע, גוזל, גללים, גלם, גליל, בגלל, גמל, געל, מגבל, מגלה, עגלה, פילגש, פלג, רגל, גבריאל, גדיאל, גדליה, גולן, גלח, גלית, גמול, גמליאל, דגול, דגל, חרגל, הבלגה, מזלג, שלג, ציקלג, גלמוד, גלעד, גליון, שגל, להג, סגל, עגל, חגלה, גלע, גחל, לגלג, מלג, מגל, מעגל, מרגל, עגיל, עגלון, פגול, פגיעל, פתיגל, בלג.

גלגל חוזר "בעולם", גל - גל. כי הבריאה צורתה עיגול, גלגלים. וכן בבחינת "שנה", גלגל השנה. וכאשר האדם זוכה להשלים היקף שלם נעשה שמחה הנקראית גיל, גל -י. וכן בבחינת "נפש", תחילת יצירתו של אדם גלם, גלמי ראו עיניך, ואח"כ צייר בו צורה, שהרי תחילה גיבל את עפרו, ואח"כ נאמר "ויצר", עשה צורה, ואח"כ נפח בו נשמה. גלם, גל-ם, וכן מעשה הגיבול, גיבל, גל - בי. והרי שהן בעולם והן בשנה והן בנפש נגלה צורת עיגול.

וכאשר מצורפים כולם יחדיו זהו עוה"ב, עולם הגמול, גל - מו. שבו נגלה שלמות היקף עיגול בעולם שנה נפש. כמ"ש חז"ל בשלהי תענית שלעת"ל, עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והיינו צורת עיגול. וזהו בחינת גאולה, גאל, גל-א. שנגלה אלופו של עולם באמצע, וכיצד כל הבריאה היא מעגל סביבו כביכול, וזהו שלמות הגיל לעת"ל.

והשתא יש בידינו מעין שמחה זו, ולכך נקראים המועדים רגלים, רגל, ר-גל. וראשית המועדים פסח, שהיה בבחינת דילג על הקץ. דלג, ד-גל. וזהו מכח דגלו עלי אהבה, דגלו, דגל, ד-גל. וחלק מן הגאולה זו נעשה ע"י י' מכות ובתוכם מכת ברד שהיה בה אבני אלגביש כמ"ש בפרק בתרא בברכות. אלגביש, גל - אביש. ועיקר הגאולה היתה בחצות לילה, בבחינת פלג, פ-גל. ואח"כ הבאת העומר הנקצר ע"י מגל, מ-גל. ושלמות הארה זו נתגלתה במעמד הר סיני. כי ביציאת מצרים עיקרו היה ע"י דם פסח ודם מיילה, ובמתן תורה נהפך ללבן, בבחינת כשני, כשלג ילבינו. שלג, ש-גל. וזה היה גילוי הקב"ה בבחינת זקן מלא רחמים, שכולו לובן כשלג, ושם היה עיקר גילוי של גאל, גל-א, אלופו של עולם כנ"ל.

אולם אח"כ נפלו ממדרגה זו, ע"י חטא העגל, עגל, ע-גל, ושם נאמר ויקומו לצחק, היפך

א-ל

מקום אחר. לעומת זאת, ביהמ"ק נקרא אריאל, אל-ירא. כי שם יש פניה אל אלקים. זה שער השמים.

והוא בחינת אלף, פלא - אל-פ. כי מהות הפלא ענינו שהכל פונים אליו. אולם כאשר ישנם נבראים שאינם פונים אליו ית"ש, הוא בחינת חלאים, אל-חם, חולי. וכאשר יש חולי, הוא בבחינת בצר להם ויזעקו אל ה', זועקים אל-ה'.

ואמרו בגמ' ברכות, לא מדת הקב"ה כמדת בשר ודם. מדת בו"ד, כלי ריקן מחזיק, כלי מלא אינו מחזיק. ומדת הקב"ה להיפך, כלי ריקן אינו מחזיק, כלי מלא מחזיק. ומהות מלא, אל-מ. שכולו מלא בפניה אל אלקים. אלקים, מלא-יה. ולכך כלי מלא מחזיק גילוי אלוקות, כי כולו פונה לאלוקות. והוא בחינת אפל, אל-פ. כי הנברא יסודו חשוך, נברא מעפר, יסוד חשוך. והוא ית"ש כביכול מלא אור, אור א"ס. וכאשר הנברא תופס את מהותו האפילה, כולו פונה אל האור. וע"ש כן נקרא אפילה, כי מוליד פניה - אל האור. בחינת אוריאל, כנ"ל. וזהו סוד הגאולה, גאל, ג - אל, פונה לאל לפחות ג' פעמים בג' תפילות בכל יום.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: אביגיל, אביחיל, אביטל, אבימלך, אבשלום, אבל, אגלי, אהל, אהליאב, אהליבמה, אויל, אולי, אולם, אולת, אוריאל, אזל, אחיתופל, איל, אילון, אילם, אילמה, אילן, אילת, אכל, אלא, אלה, אלקים, אלו, אלון, אלוף, אלי, אליהו, אלימלך, אליעזר, אליסף, אליפז, אלישבע, אלישע, אליצור, אליצפן, אלמן, אלמנה, אלמוני, אלף, אלא, אפל, אצל, אשכול, אשקלון, אשל, אשתאול, אתמול, בלאשצר, בצלאל, בתואל, גאל, גבריאל, חלאים, טלאים, לא, מלאך, מלא, מהיטבאל, סלא, נפלא, פלא, שאול, שאל, שמאל.

אלה, אל-ה, ומהותו של אל, פניה לזולתו. ובה יש ב' פנים. א. פנים של נתינה - חסד, בבחינת "חסד אל כל היום". ב. בחינת דין, תוקף, חוזק, בבחינת "יש לאל ידי לעשות עמכם רע". והוא שורש ב"ד הנקראים אלהים וכן שם אלקים, תקיף, ובעל היכולת. וזהו בחינת שמאל, שם-אל, פניה של דין. ולהיפך, מי שפונים אליו, ועי"כ מתקרב לפונה, אזי זהו בחינת אצל, אל-צ. הוא נמצא אצל מי שפנה אליו, והוא בחינת בצלאל, בצל קל היית, כמ"ש חז"ל.

והנה שורש תחילת הפניה לזולתו הוא מכח חכמתו, בחינת רב המלמד, והוא בחינת "אאלפך חכמה אאלפך בינה". אלף, אל-ף. וצורת הלימוד צריכה שתהא כמ"ש חז"ל, שיאיר ויסביר לו פנים. והוא בחינת אלף, אל-פנים. והוא היפך של אפל, אל-פ. בחינת רבו שאינו מסביר לו פנים. והוא בחינת אלמוני, אל-מוני, בחינת אחוריים. כי האדם ניכר בפניו ובפרט בחוטמו. ואלמוני הוא מי שמסתיר פניו, וגילוי אינו אלא בחינת אחוריים. וזהו בחינת אחיתופל, אל-חיתוף, שהיה רבו של דוד.

וכאשר כח הפניה לזולתו אינו מצד התיקון, אזי כח הפניה מתגלה תוך חכמתו שלו עצמו בקלקול, ונעשה בבחינת אויל, אל-וי. והוא בחינת אולי, אל-וי. כי הפניה לזולתו הוא כח גילוי השניים. וכאשר אינו פונה לזולתו, כח השניים מתגלה בו עצמו. והוא שורש הספק, אולי. וזה מהותו של אויל, שבכל דבר מתראה אצלו האולי. ושורש קלקול זה מאכילת אדה"ר מעץ הדעת טו"ר, שני צדדים. וע"י אכילתו מכך נעשה בחינת אויל, אולי בכל דבר. והאכילה לחד מ"ד היה מן הגפן, ענבים סחטה לו ואכל, הנקרא אשכול, אל-שכו.

ומכאן ואילך איבד את מקום קביעותו בג"ע, ונתגרש למקום ארעי. ואזי מגוריו הם בבחינת אהל במקום בית. אהל, אל-ה. כי כאשר פניו של האדם פונים אל מקום אחר, הוא יושב אהל, כי הולך אל

מדור קבלה

בלבביפדיה קבלה

גאל

מילון ערכים בקבלה

גאל

בלביפדיה קבלה

גאל

אור א"ס

גאל, גל - א, גילוי של אלופו של עולם.

וכתיב (ישעיה מד ו) 'כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים'. וראה במהר"ל (נצח ישראל פ"א) שגלה וגאל אותיותיהן שוות, ג-ל, אלא שגלה ענינו פיזור, וגאל ענינו אחדות הנרמזת באל"ף של גאל, עיי"ש. וזהו ע"י אלופו של עולם, כנ"ל.

צמצום

הגאולה היא מן הצמצום. וזשה"כ (תהלים יט טו) 'צורי וגואלי', צורי מלשון יוצר (יוצרך וגאלך), וכן מלשון צר. והוא גואל מן המיצר, שהוא הצמצום. וכתיב (שם עח לה) 'ויזכרו כי אלהים צורם ואל עליון גאלם'. ושם (קז ב) 'גאלם מיד צר'. ואמרו (פסחים קיז.) 'אומרים אותו [את ההלל] על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן'.

ועוד, גאל מלשון הסרת הכיסוי. עיין יריעות שלמה חוברת ג', יריעה טו.

ועוד, גאל-געל, ועיקר הגאל דקלקול מלשון ע"ז, גילולים, והחלל הפנוי הנעשה ע"י הצמצום* הוא שורש עבודה זרה. וכן מלשון גאונה.

ועוד, חלל הפנוי. וכתב בערוך (ערך גאל) וז"ל: גאל - וַיִּגְאֹלוּ מִן הַכְּהוֹנָה (עזרא ב סב). פירוש געולים, כלומר חללים. אולם במחברת מנחם (ערך גאל) כתב שהוא לשון הבדלה, ויבדלו מן הכהונה.

* הצמצום גורם שיהיה חלל הפנוי. ראה עץ חיים ש"א פ"ב.

² שורק הוא הניקוד שבאמצע אות ו', והיא מורה על הקו האמצעי (בתפארת או ביסוד).

³ צורת היושר היא כצורת אדם בעל ג' קוים. ימין שמאל ואמצע. ראה עץ חיים ש"א פ"ג, ש"א פ"ה.

קו

תקות הגאולה, היא ממשיכה את הגאולה. וכתב בספר הניקוד, וז"ל: כל הגאולה תלויה בשורק², שהוא סוד קו האמצעי [ששורשו קו אחד, קו אמצעי] המתאחד במלכות, והמלכות מתאחד בישראל, וע"י הקו האמצעי שהוא התקוה יש לישראל תקוה לחזור למקומם. עכ"ל. ועיין אמרי נעם, פסח, אות ח'. ובתהלים פרק קו (פסוק ב) כתיב: 'אמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר', עיי"ש כל המזמור. והקו שנכנס לתוך החלל הפנוי גואל מן הצמצום.

עיגולים

עיגול, עיו - גל, גאל, גל - א.

וכן גואל הדם, רודף אחר הרוצח שגולה.

וכתב ביריעות שלמה (חוברת ג יריעה טו) וז"ל: שתנועות הגלגל היא הקלה שבתנועות להביא הגשם הכבד ממקום למקום וכו'. נאמר שם גאל להוראת הגאולה, 'וגאלתי אתכם' (שמות ו 1) 'גאלה תתנו לארץ' (ויקרא כה כב), שהגואל הוא מגלגל הדבר ממקומו וענינו שהוא כבוש תחתיו בלי מניעה ועכוב, אם ע"י תמורה, כמו 'וגאל את ממכר אחיו' (ויקרא כה כה), או שיוציא אותו בחזרה, כי אכף את הכובש בכחו וגבורתו, כמו 'וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים' (שמות ו 1). ועיי"ש בהרחבה. ועיין עוד חשק שלמה, שורש גאל.

יושר

ג' קוים³. ושדה תבואה נגאל אחר ב' שנים, בשנה השלישית. עיין ערכין ד:.

ואמרו (קידושין כא.) 'מה ת"ל יגאלנו יגאלנו

יגאלנו ג' פעמים, לרבות כל הגאולות שנגאלות בשם הזה'.

ועוד, כל שלש כלבוד דמי (שבת צו.), בחינת קרוב, ויתר על כן בחינת רחוק, ודו"ק. וכתב בספר השרשים לרד"ק (ערך גאל) וז"ל: 'גואל' הוא הקרוב, ו'מגאל' הוא שנתרחק מן הקרבה והמשפחה. עכ"ל.

שערות

כתב בצרור המור (ויקרא טז ב) וז"ל: ואין אומרים אמן אחר גאל ישראל, לפי שהיא שער להכנס למעלה, אבל לא לעמוד ולהתעכב שם בהפסקה, ולהורות כי זה שער השמים. עכ"ל.

אזן

אות ה' (ראה עץ חיים ש"ד פ"ג), שורש לחומש. וכתב (ויקרא כז, יג) 'ואם גאל יגאלנה ויסף חמישתו על ערכך'.

ועוד, כתב בבעל הטורים (בראשית כט יג) וז"ל: שמע, ב' במסורה, שמע יעקב, כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר (ישעיה כג ה), מתי יהיה זה מקויים, כשתצא שמועת גאלת יעקב.

ועוד, שמיעה, ישמעאל. ותחלה היה גאולה לישמעאל, כמ"ש (וירא כא יח) 'לגוי גדול אשימנו' ר"ת גאל. ולבסוף נגאלים ישראל מגלות ישמעאל. וכן נתבאר ביעקב (בראשית מו ג) 'לגוי גדול אשימך'. וכן אצל משה כתוב (שמות לב י) 'ואעשה אותך לגוי גדול'.

חוטם

כתיב (ישעיה נד ח) 'בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך ה'". וכתב בעטרת ישועה (פורים אות כד) וז"ל: הגאולה היתה בחודש אדר, שהוא נגד החוטם. עכ"ל

ועיי"ש. וכתב בהיכל הברכה (דברים ד לד) וז"ל: וגאלתי אתכם בזרוע נטויה וכו', שהגאולה היה ע"י התגלות חיי דחוטמא דעתיקא אל המלכות דרך הזרוע, עכ"ל עיי"ש. וכתב בבני יששכר (מאמרי חודש אדר, א, ט) וז"ל: אדר הוא סוד החוטם בשיעור קומת הראש. והנה בחוטם הוא חוש הריח, ע"כ תראה ב' הגואלים [מרדכי ואסתר] אשר נעשה הנס באדר על ידם, נקרא שמם בשם הבשמים המהנים לחוש הריח, היינו מרדכי נרמז במר דרור (שמות ל כג) דמתרגמינן מרי דכי כמ"ש חז"ל (מגילה י.), אסתר נקראת הדסה (אסתר ב ז). עכ"ל.

פה

אכילה. וכתב (מלאכי א ז) 'מגשים לחם מגאל, ואמרתם במה גאלנוך באמרם שלחן ה' נבזה הוא'. ושם (פסוק יב) 'שלחן אדני-י מגאל הוא וניבו נבזה אכלו', ניבו אף מלשון 'ניב שפתים' (ישעיה נז יט). וכתב (תהלים קיט קנד) 'ריבה ריבי וגאלני לאמרתך חייני'. וכתב (דניאל א ח) 'לא יתגאל בפת בג המלך'.

ועוד, אמרו (ברכות ט:) 'סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא'.

ועוד, אמרו (מגילה טו.) 'האמר דבר בשם אמרו, מביא גאולה לעולם'. גאל בגימטריא 'הגד הגיד' (ש"א י טז).

עינים - שבירה

מיתה", רציחה. ובתיקון - גואל הדם שיש לו רשות או מצוה לרצוח את הרוצח (במדבר לה יט). וכתב (הושע יג יב) 'ממות אגאלם'. וכתב (אסתר ד ג) 'אבל גדול ליהודים', ר"ת גאל, ונהפך למות, אבל. ואח"כ חזר ונהפך לגאל. ואמרו (ב"ב צא:) 'יואש, שנתייאשו מן הגאולה'.

^ד בגמרא שם: כסדר.

^ה וצורת הפנים היא עם החוטם, כדאיתא בגמרא (יבמות קב.).

^ו ראה בזוהר (האינו רפט. באד"ו): ובהאי חוטמא בנוקבא דפרדשקא תלייא ה' לקיימא ה' אחרא דלתתא, ודא רוחא נפיק ממוחא סתימא ואקרי רוחא דחיי. ע"כ. וראה בעץ חיים ש"ג פ"ב.

^ז פירש רש"י: וניבו נבזה אכלו. ניבו של מזבח השגור בשפתותיכם זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרים עליו, כלומר כבר הוצאתם עליו דבה זו וניב זה החזקתם למזבח.

^ח כידוע שורש המיתה הוא בשבירת הכלים, שנעשתה באורות שיצאו מן העינים. ורמוזה במלכי אדום שנאמרה בהם מיתה בכתובים (ראה בכ"ז זוהר נשא קכח. באד"ר ושם קלה: עץ חיים שער ח).

וזהו עומק השבירה, שיש יאוש מן התיקון. ועיין ערך קטן יחידה.

גאל בגימטריא דל, בחינת עני חשוב כמת (נדרים ד:). ועוד גאל מן הגללים, עיין יריעות שלמה חוברת ו', יריעה יח.

ועוד, פסולת הדינים^ט. וכתוב (ישעיה נט ג) 'כי כפיכם נגאלו (לשון גאל- געל) בדם'.

וכח השבירה הוא כח הניגוד דמלחמה, שהיא שבירת המלכים, ומלך ענינו מלחמה, ברמב"ם הלכות מלכים ומלחמותיהם^י. ואמרו (מגילה י:): 'שעתידין ליגאל בשביעית וכו', בשביעית מלחמות, מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא', ודו"ק היטב היטב שתחלת הגאולה במלחמה. ואמרו (ברכות ט:): 'כל הסומך גאולה לתפלה, אינו ניזוק כל היום'. ואמרו (שם י:): 'מאי והטוב בעיניך עשיתי, א"ר יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה'.

עתיק

שורש ההפכים אחד, ונגלה בעתיק שדוכ' ונוק' שבו אחד, פנים ואחור (עץ חיים ש"ב פ"ב). וזהו שורש גאל, מחד לשון גאולה, ומאידך לשון של לכלוך, גיעול.

ועוד, רישא דלא אתידע, שורש לגורל שנעשה בלי דעת, לא אתידע. וכתוב (ויקרא טז ח) 'גורל אחד לה', ר"ת גאל. וזהו גאולה מן הדעת.

אריך

אורך, אור-ך. גאולת האור, וכתוב (תהלים קלו ז) 'לעושה אורים גדולים', ר"ת גאל.

גאל מלשון גאולה, אור. ומלשון גיעול, חשך, כמ"ש (איוב ג ה) 'יגאלהו חשך וצלמות'. וז"ש (ברכות ט). 'א"ר אבא, הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב, שנאמר

(דברים טז א) הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה' וכו'. והינו שהגאולה באה לגאול מן הלילה והחשך, מן הגיעול, ודו"ק. ועיי"ש (דף ד:): דר' יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעליתא לא הויא אלא עד צפרא.

ועוד, אמרו חז"ל (ברכות ד:): 'השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא'. ואמרו (תענית טז:): 'ואותן שש [בחינת ז"א] היכן אומרן, בין גואל לרופא חול, ומאריך בגאולה', והיינו אריכת ז"א לאריך. ודו"ק. ורפואה נקראת ארוכה.

אבא

כתיב (ישעיה סג טז) 'אתה ה' אבינו גאלנו מעולם שמך'. ובברכת גאולה בליל פסח מטבע הברכה הוא 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו'. ואמרו (ערכין כה). 'גאלה בנו, יוצאה לאביו ביובל'.

וגבי גאולת מצרים אמרו חז"ל (בהגדה של פסח) 'לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה, אלא אף אותנו גאל עמהם'.

אמא

אמרו (יבמות נד:): 'או דודו או בן דודו יגאלנו, מה להלן מן האב ולא מן האם, וכו', אמר קרא ממשפחתו יגאלנו, משפחת אב קרויה משפחה משפחת אם אינה קרויה משפחה'.

ז"א

'י"ב שבטים', וכתוב (תהלים עד ב) 'גאלת שבט נחלתך'. ודו"ק, שאף כלל ישראל נקרא "שבט". ואמרו (חולין צב). 'ובני ישראל פרו וישרצו (שמות א ז) [ששה בכרס אחד, בסוד ו"ק], עלתה נצה, הגיע זמנן של ישראל ליגאל', עיי"ש.

ועוד, ד' כוסות כנגד אבא ואימא ז"א ונוק', וכוס שלישי וגאלתי (שמות ו ו; ירושלמי פסחים פ"י ה"א), כנגד ז"א.

^ט שפסולת הדינים שורשם בסיגים שהיו בכלים הללו, וע"י שבירת הכלים נתבררו ונעשו קלי' טמאות. ראה עץ חיים ש"א

פ"ה.

^י המלך יש לו שייכות למלחמה, וכדחזינן שברמב"ם נקראו הלכות אלו 'הלכות מלכים ומלחמותיהם'.

^{יא} ופירש רש"י: 'יגאלהו. כמו לחם מגואל (מלאכי א ז) במה גאלנוך (שם) והוא לשון ליכלוך.

^{יב} ז"א כנגד יעקב (וזהו ויחי ריט: עץ חיים שלי"ח פ"ב, ועוד), שהיו לו י"ב שבטים. וכן י"ב גבולי אלכסון כנגד י"ב שבטים.

חכמה

בראשית². והגאולה בראשית שנה, או תשרי או ניסן (ר"ה יא.).

בינה

לב (תיקו"ז יז.). גאל בגימטריא לבב, ובהיפוך אותיות בבל, ראשית הגלויות. וכתוב (ישעיה סג ב) 'כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה'. ועיין סנהדרין (צט.).

תשובה (זוהר נשא קכב: ברע"מ). וכתוב (ישעיה מד כב) 'שובה אלי כי גאלתיך'. ואמרו (סנהדרין צז:): 'אם עושין תשובה נגאלין', עיי"ש. ואמרו (יומא סו.) 'גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה'.

ואיתא בפרע"ח (שער חג המצות פ"ז) וז"ל: הגאולה ע"י בינה תמיד, אך לעת"ל יהיה ע"י גבורה בז"א עצמו, ולכך גאל בגימטריא בוכ"ו, חילוף אהי"ה, עכ"ל. ועיין תיקונים תיקון כא (דף ס:). ועיין עוד בפרע"ח (שער הסליחות פ"ח) שע"י חכמה שמאיר לבינה וממתיק גבורותיה נעשה הגאולה.

ים (תיקו"ז מב:). וכתוב (ישעיה נא י) 'מעמקי הים דרך לעבור גאולים'.

ועוד, עוה"ב (זוהר משפטים קטו:). ואמרו (ברכות ט:): 'איזהו בן עוה"ב, זהו הסומך גאולה של ערבית לתפילה של ערבית'.

דעת

כתיב (יהושע כ ד) 'לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה בבלי דעת והיו לכם למקלט מגואל הדם, וגו'. ולא ימות ביד גאל הדם עד עומדו לפני העדה. העדה אותיות הדעה.

ועוד, משה (הוא סוד הדעת, זוהר פקודי רכא:). ואמר לו הקב"ה 'אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם' (שמו"ר ג ג).

חסד

כתיב (שמות טו יג) 'נחית בחסדך עם זו גאלת'. ועוד, כסף (רומז לחסדים, זוהר בא מב.). גאולת כסף.

ועוד, גאולה של שנה תמימה (ויקרא כה כט), י"ב חודש. אולם אמרו (ערכין לא.) כשהוא אומר תמימה, להביא את חודש העיבור שנקרא ימים (כתובות נז:).

ועוד, סמך, שישים. ויש דין סמיכות בגאולה - גאולה לתפלה. וכן גאולה לגאולה (מגילה ו:), וכן ילפינן גזירה שוה גאולה גאולה (כגון בכורות לב.).

נוק'

עיקר הגלות בנוק', והגאולה ביסוד, שגואל את הנוק' (ראה שעה"כ דרושי העמידה, ב, בתיבות 'ומביא גואל'). ואמרו (מגילה יז:): 'ומה ראו לומר גאולה בשביעית, אמר רבא, מתוך שעתידין ליגאל בשביעית, לפיכך קבעוה בשביעית'.

ועוד. שכינה. ואמרו (מגילה כט א) כשהן עתידין ליגאל, שכינה עמהן, שנאמר (דברים לג) ושב ה' אלהיך את שבותך, והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגלויות.

ועוד, אמרו (סוטה יא:): 'בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים'.

ועוד, קרקע, גאולת קרקע. וכן גאולת בית (ויקרא כ ז).

כתר

כתר בא"ת ב"ש - גא"ל, כ"כ בספר הפליאה (ד"ה וראה והבן ששה וששים ריבוא). וכן בספר הקנה וז"ל: דהגואל העליון הוא כתר עליון, עכ"ל. וכן מבואר במחברת הקודש, שער הפורים.

ועוד, רצון, ריצוי. וכתב במפתח הספירות (פר' מסעי) וז"ל: גאל הדם, גלם מאד, גאל המדה [היפוך סדר האותיות], המכה הרצח, הוא כח המרצה [היפוך סדר האותיות] עכ"ל. עיי"ש דבריו באופן נפלא, שנהפך אותיות הרוצח המכה להחכם הרוצה, הצורה חכמה, עיי"ש. ועיין אור לשמים פר' וישלח.

וכן שורש הרצון בו ית"ש. רצה-אבה, אב"ה הוי"ה בגימטריא גא"ל.

² כמ"ש 'ראשית חכמה יראת הוי"ה' (תהלים קיא י), ועל תיבת 'בראשית' ת"י 'בחוכמא' (ראה זוהר בראשית לא:).

בתורה" לש"ש וכו', מקרב את הגאולה'.

נצח

נו"ה, רגלים, הליכה. וכתוב (ישעיה לה ט) 'והלכו גאולים'.

ועוד, ממנו של אדם המעידו על רגליו (פסחים קיט.). ואמרו (ערכין ל:) 'והשיגה ידו, יד עצמו, שלא ילוח ויגאל', עיי"ש. וכתב באור לשמים (פר' בחוקתי) וז"ל: גאולה היא לשון לקיחה וקניה.

ואמרו (פסחים קיח.) 'א"ר יוחנן, קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה' וכו'.

הוד

נו"ה, צבאות (זוהר ויקרא יא:). וכתוב (ישעיה מז ד) 'גאלנו ה' צבאות' (ושם מד ו).

יסוד

איתא בפרע"ח (שער הק"ש פכ"ט) וז"ל: גאל ישראל - יכוון לסמוך גאולה לתפלה, שהם יסוד ומלכות, שיסוד נקרא גאל, כמ"ש אם יגאלך טוב. עכ"ל. ועיין לקוטי תורה (ישעיה, ד"ה ציון), וספר הפליאה (ד"ה ועתה אודיעך סוד גאולה ותפלה). וגאולות עבד עברי בשש, בחי' יסוד. עיין קידושין טו: ובסוד סומך גאולה לתפלה (ברכות ד:).

ואמרו (שבת קיח:) 'אלולי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, שנאמר (ישעיה מז ב) כה אמר ה' לסריסים [גלות היסוד שנעשה סריס, וגאולתו שמוליד] אשר ישמרו את שבתותי, וכתוב בתריה, והביאותים אל הר קדשי'.

חיבור יסוד ומלכות הוא גאולה, גאל-וה, ז"א ונוק'. 'הוא והיא' בגימטריא גאל. וכתוב (מלכים א טז יא) משתין בקיר [היסוד] וגאליו, ודו"ק.

מלכות

ארץ. וכתוב (ויקרא כה כד) 'גאלה תתנו לארץ'. ואמרו (ר"ה לא:) 'שפילנה עד ארץ יגיענה עד

ואמרו (ב"מ מז.) 'גאולה זו מכירה, וכן הוא אומר (ויקרא כז ב) לא יגאל'. ועיין סנהדרין צז:.

ועוד, אהבה. וכתוב (ישעיה סג ט) 'באהבתו ובחמלתו הוא גאלם'.

ועוד, כתיב (עזרא ב סב) 'אלה בקשו כתבם המתחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה'. וכתוב (נחמיה יג כט) 'זכרה להם אלקי על גאלי הכהנה'.

ועוד, כהונה (זוהר נשא קמו.). ואמרו (ערכין כה.) 'גאלה אחד מן הכהנים', עיי"ש.

ועוד, גדול (זוהר ח"ב רעו:). וכתוב (תהלים לד ב) 'גדלו לה' אתי, ר"ת גאל. וזהו גאולת הגדלות.

גבורה

יד שמאל (תיקו"ז יז.). וכתוב (שמות ו ו) 'וגאלתי אתכם בזרוע נטויה, וכן (תהלים עז טז) 'גאלת בזרוע עמך'.

ועוד, יראה. וכתוב (ישעיה מג א) 'אל תירא כי גאלתיך'.

ועוד, כתיב (ירמיה לא י) 'וגאלו מיד חזק ממנו'. וכתוב (שם ז לד) 'גאלם חזק ה' צבאות'.

ועוד, דם. ובקלקול כתיב (איכה ב יב) 'נגאלו בדם'. ובתיקון, גואל הדם.

תפארת

שם הוי"ה. וכתוב (ישעיה סב יב) 'גאולי הוי"ה'.

ועוד, יעקב. וכתוב (בראשית מח טז) 'המלאך הגאל אותי' [יעקב] וגו'. וכתוב (ישעיה מד כב) 'גאל ה' יעקב'.

ועוד, קדוש. וכתוב (ישעיה מא יד) 'וגאלך קדוש ישראל'.

ועוד, ישראל. ומטבע הברכה הוא 'גאל ישראל', וכן מפורש במקראות.

ועוד, רחמים. ואמרו (פסחים קיז:) 'גואל ישראל, מ"ט, דרחמי נינהו'.

ועוד, תורה. ואמרו (סנהדרין צט:) 'כל העוסק

^י התורה היא בתפארת (זוהר בהעלותך קנג. ועוד).

^ט המזונות נמשכים מנו"ה, שהם נקראים שחקים השוחקים מן לצדיקים (ראה פרדס ש"כ פ"ב: שעה"כ דרושי חג הסוכות, ה).

עפר, א"ר יוחנן ומשם עתידין ליגאל, שנאמר (ישעיה נב ב) התנערי מעפר קומי שבי'.

ועוד, מדה עשירית. ובמעשר כתיב (ויקרא כז כ) 'לא יגאל'.

ועוד, צדקה. ואמרו (ב"ב י): 'גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה'.

ועוד, 'המלאך הגואל' (בראשית מח טז) בחינת מלכות. עיין בזה"ק אמור (דף צה:).

ועוד, בית. וכתב במגלה עמוקות (פר' תזריע) וז"ל: גאל ר"ת 'גם אנכי לביתי' (בראשית ל ל), עיי"ש.

נפש

כתיב (ישעיה מט ז) 'כה אמר ה' גאל ישראל, קודשי לבנה נפש למתעב' וגו'. וכתיב (תהלים סט יט) 'קרבה אל נפשי גאלה'. וכתיב (שם כב יד) 'מתוך ומחמס יגאל נפשם'.

וכתב בספר הנימוקים (ערך ג') וז"ל: גאל - טנוף ולכלוך. ויש מפרשים כל אלה כלשון 'וגעלה נפשי אתכם' (ויקרא כו ל) בחילוף עין באלף, כמו 'מתאב אנכי' (עמוס ו ח) שהוא כמו מתעב אנכי לפי התרגום ורש"י. עכ"ל.

רוח

צומח כנגד רוח [כנודע, דצח"מ כנגד נרנ"ח]. ובגאולת שדה כתיב 'שני תבואות' (ויקרא כה טו), דבר הצומח (עיין ערכין יד:).

ואיתא בזהר הרקיע משפטים (דף סו.) וז"ל: הגואל הוא היבם אשר גאל לההוא רוחא דהוה אזיל ערטילאה, עכ"ל. עיי"ש.

נשמה

איתא בפרע"ח (שער הנהגת הלימוד פ"א) וז"ל: לא הספיק גאל ישראל לתיקון הנשמה בלילה כמו שמספיק לרוח ביום, אלא שהוצרכה בלילה לפרוס שלום, גאולה אריכתא. עכ"ל. ועיין בפנים יפות (שמות יג ח).

חיה

כתיב (איוב יט כה) 'ואני ידעתי גאלי חי' וגו'. ושורשו ביסוד שנקרא חי, כנודע (זהר ויצא קסד.). וכתיב (איכה ג נח) 'גאלת' חיי'. גאל בגימטריא ויחי.

ולהיפך אמרו, (בכורות לא ב) אימתי אינו נגאל מחיים, הא לאחר שחיטה נגאל.

יחידה

אמרו (זבחים ו.) דס"ד, אחד גואל ואין שנים גואלים.

ואמרו (סנהדרין צז.) 'אין בן דוד בא וכו' עד שיתאשו מן הגאולה, שנאמר (דברים לב לו) ואפס עצור ועזוב, כביכול אין סומך ועוזר לישראל'.

ועוד, אמרו (בכורות יג.) 'מצות הגאולה באדון, הוא קודם לכל אדם'. ועיין ערכין (דף כז:).

מילון ערכים בקבלה

גאל

עטרה דיסוד אבא שנתגלה, וזה גורם הגאולה לישראל, שכן כתב בא"ת ב"ש גימט' גאל ישראל, עכ"ל וזהו שורש הגאולה העליון לא מן הבינה אלא מהכתר.

אולם לתתא, כתב בשער הכוונות (דרושי העמידה דרוש ב) וז"ל: "ובמלת גואל תכוין אל היסוד ביעקב ורחל וכו' ונודע כי סוד גאולה ביסוד, אבל היסוד דרחל אע"פ שגם בו שייך לשון גאולה, עכ"ל תכוין באופן אחר, והוא במה שנודע כי נקודת ציון שבנקבה פטר רחם שבה, הוא בחינת היסוד שבה, והוא בחינת מ"ם סתומה, שה"ס הרחם שבה העשוי מ' סתומה בסוד כי לא סגר דלתי בטני, כי שני דלתות רחמה הם מצוירות בציור חיבור מ' סתומה כזה מ', והנה גואל הוא בגימט' א-רבעים, כמנין מ"ם סתומה", עכ"ל ועיי"ש לבני בניהם, שהוא נה"י, עיי"ש דרוש ד'. ויש בחינת גאלנו גואל אבותינו, בחינת יסוד דא"א. עין ספר הליקוטים, תולדות ד"ה ויאהב את יצחק. וליקוטי תורה, וארא, ד"ה הנה ילדה מלכה.

וכתב בשער הכוונות (דרושי יוה"כ, הקדמה) וז"ל: "'הגאל" והוא בגימט' שם כוז"ו טל, והוא בגימט' הויה אחד ובגימט' ידידי"א, וטובים לגאולה ולישועה", עכ"ל.

כתב הרמ"ק (פרדס רימונים, ערכי הכינוים, פ"ג) וז"ל: "גאולה היא בבינה, כי עיקר הגאולה תהיה לו, וביובל יצא (ויקרא כה לא) כי שם ר"ל בגאולה החרות כנודע. כי אין דיני המקטרגים עולים אלא עד הבינה ולא עד בכלל, וממנו "שורשם" וכו'. ונקרא (היסוד) גואל מצד (ששואב) הבינה ומשפיע הגאולה אל המלכות. וזהו אם יגאלך טוב (רות ג יג) כד"א (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב. ואם לאו שאין יכולת (ליסוד) וגאלתיך אנכי בינה כדפרשית בערכה, כן פירש הרשב"י ע"ה בתקונים. ובזה פרשת אמור (צה ב) פירש כי המלכות נקרא גואל ע"י היסוד המשפיע בה ע"י הנצח וההוד שהם מסייעים אל הזווג, כמו שנודע שהם שני ביצי הזכר. ואמר שם כי לפיכך ארבעתם יחד, נצח הוד יסוד ומלכות, נקראים ארבע גאולות", עכ"ל.

וכתב בפע"ח (שער חג המצות פ"ז) וז"ל: "הגאולה ע"י בינה תמיד, אך לע"ל יהיה גבורה בז"א עצמו, ולכן גאל גימט' בוכ"ו, חילוף אה"ה", עכ"ל.

וגאולה ביסוד בשורשו הוא יסוד דנוקבא, כמ"ש במחברת הקודש (שער פורים) וז"ל: "ושמו מרדכי ר"ל מה שנתגלה לחוץ דיסוד נוק' נקרא מרדכי, ושמו מרדכי גימט' כתר, שהוא

מדור ארמית

מילון ערכים בארמית

גאל - גאלק - פרק

מילון ערכים ארמית

גאל - גאלק - פרק

ואמרו (תענית טז): "זקן ופרקו נאה, מאי פרקו נאה, אמר אביי שלא יצא עליו שם רע בילדותו". ולפ"ז, פרק - גאל, זהו גאולה משם רע, ודו"ק היטב היטב.

ועוד, פרק לשון פרקים, חלקים, הגלות ענינה פרוד - חלקים, ויציאה מהגלות היא יציאה מהפרוד, יציאה מן החלקים, פרק וגאל מן הפרקים מן החלקים. ומקום הפרק באדם, הוא מקום חיבור עצמות, עין פסחים פה א. עד שמגיע לפרק - ופרש"י וז"ל: "שמתחברין עם שני עצמות", עכ"ל. ודו"ק שמחד הפרק מקום פירוד, פרק - פרד, שורשם קרובים, אולם מאידך הוא מקום חיבור, ודו"ק, חיבור - גאולה, מלשון גילה, שמחה.

וכתב בערוך ערך פרק וז"ל: "(עוקצין פ"ב מ"ה) התחיל לפרק אוכל התחיל לפרק אגוזין, פירוש לפרק כמו לפרש, האגוזין יש להם ב' קליפות זו על גב זו, וכשעושין אותם חמרים חמרים מפרקין מהן הקליפה החיצונית", עכ"ל והבן מאוד, שהגאולה היא לפרק הקליפות, וזהו מהות הגאולה.

כתב בערוך ערך גאל וז"ל: "(קידושין טט) ויגואלו מן הכהונה, פירוש געולים, כלומר חללים". עוד כתב שם ערך גאל, וז"ל: "(תענית כג) הבו לי גואלקא ואיזיל ואזבון רוזינקא (סוכה כ) של שק ושל ספירה היין לגואילקי ומזבלי (ובשבת קנד) גמ' דפרק מי שהחשיך לו בדרך מאי לאו בחבר גואלקי, פירש שקים", עכ"ל. והיינו שק כלי קיבול חלל.

ובעומק, כתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א יח), וזהו גאולה מעשו, גאולה מעשו שנהפך.

ומהות הגאולה, געולה, אוה"ע מקיאים מתוכם את בני"ז ועי"ז נגאלים. עין בית שמואל, אה"ע, סימן קכט, בשם גמלייא וכו', ודו"ק. וכתב בספר הנימוקים (לר' אליהו בחור, אות ג) וז"ל: "גאל - טנוף ולכלוך, ויש מפרשים כל אלה כלשון וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו ל) בחילוף עי"ן באלף, כמו ותאב אנכי (עמוד ו ח) כמו ותעב אנכי לפי התרגום ופירוש רבי שלמה", עכ"ל.

וכתיב (בראשית מח טז) "המלאך הגאל אתי", ובתרגומו, מלאכא דיפרק. לשון פרק - גאל.

עוד שיעורים הקשורים לערך

סדרת השיעורים דע את גאולתך

מספר סדרה בקול הלשון 81097

בין המצרים 004 מחצות ואילך הגאולה העתידית תש"ע

מספר שיעור בקול הלשון 33514766

בין המצרים 007 תשעה באב ומביא גואל לבני בניהם תשע"ב

מספר שיעור בקול הלשון 33514769

לג בעומר 008 גאל גלה תשע"ב

מספר שיעור בקול הלשון 1132047

תפילה 068 גאלינו גאולה שלמה תשע"ד

מספר שיעור בקול הלשון 1127886
